

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

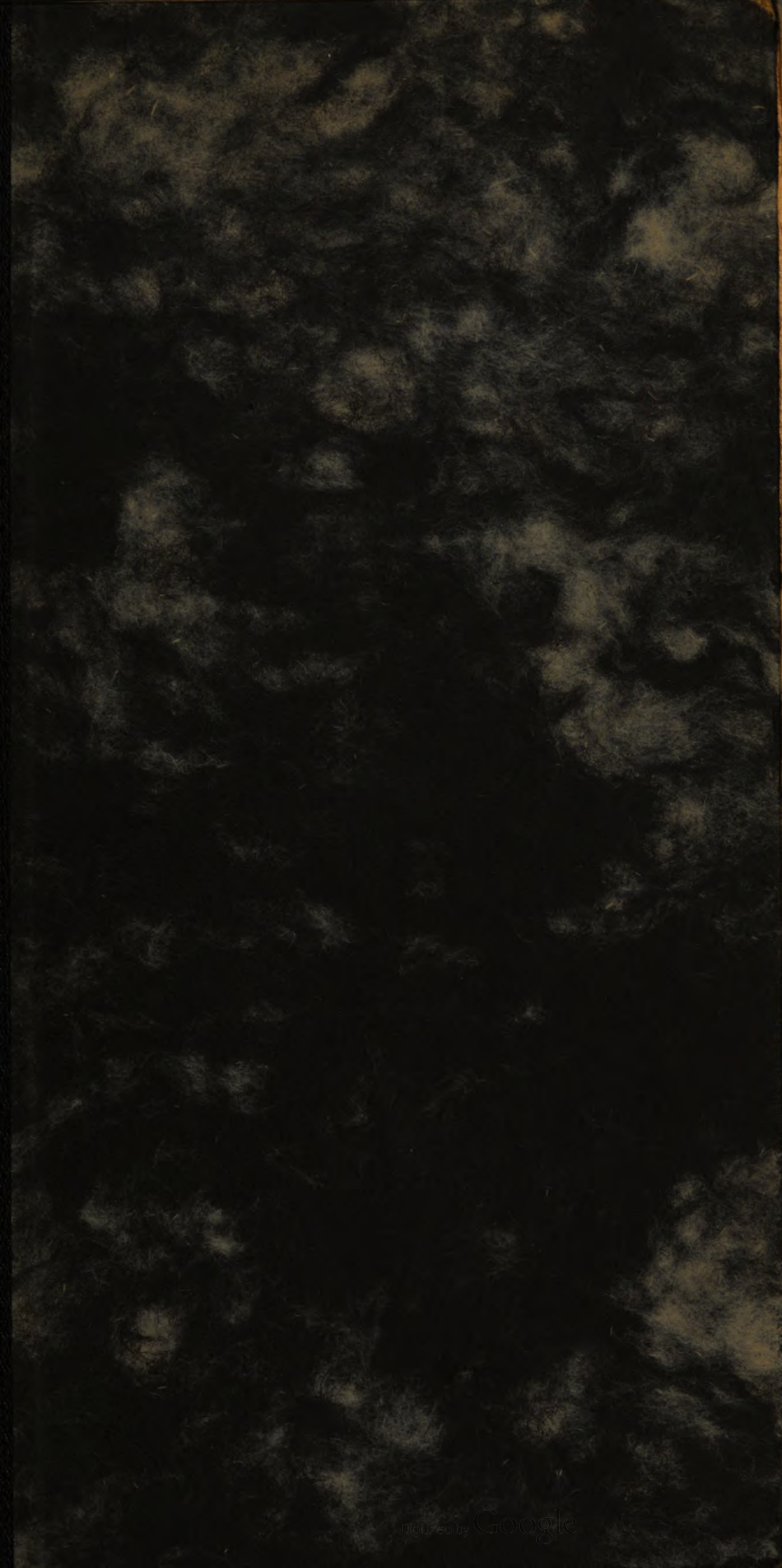
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

kw 2019

Fg

TAEKUNDIGE MENGEELINGEN.

Uitgegeven onder de Zinspreuk:
LINGVAE PATRIAE EXCOLENDI AMORE.

No. I.

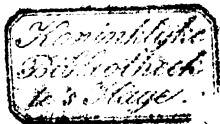
I N H O U D.

Inleiding	- - - - -	Bladz. I
Onderzoek over de oude woorden GERE, GHERE, EN GHERE.	- - - - -	II
Over het oude EREN.	- - - - -	30
Over het woord WIJCH	- - - - -	42
Over de woorden WERSCAP EN WERSCAPPEN	- - - - -	49
Over het woord MINNE	- - - - -	55
Over het woord DEGEN	- - - - -	62
Dichtstukken	- - - - -	72
Verhandeling over de overblijffels der Ge- tische tael, uit het latijn vertaald. (<i>hier van het vervolg in No. II.</i>)	- - - - -	77

NB. De Plaet No. I. moet ingevoegd worden
tegen over bladz. 84.

De Stukjes moeten ingenaeil en niet doorge-
ftoken worden.

Te L E Y D E N,
Bij F R A N S . D E D O E S , P. Z.
M D C C L X X I .

A E N D E N
L E Z E R.

Alfchoon wij ons eigenlijk niet hebben toegeleid om in onze Stukjes, het een of ander tot de Dichtkunde betreklijk, of wel eenige Dichtstukjes den Lezer aentebieden, en om die reden ook alleen ons werk genoemd hebben Taelkundige Mengelingen, kondenwe echter niet nalaten het ingevoegd Dichtstukjen, door enen onzer goede vrienden onder 't drukken ons toegezonden, met verzoek om het zelve hier te plaetzen, den Lezer mede te deelen. Echter zullen wij niet gehouden zijn om deze reden in het vervolg den Lezer eenige Dichtstukjes mede te delen. Dit wilden wij den lezer voor af berichten, omdat in onze inleiding, van gene plaetzing van Dichtstukjes gewag gemaakt wordt.

Ook hebben wy hier in gevoegt zekere Taelkundige Verhandeling over de Overblyffels der Getifche Tael, in den Jaere 1758. te Upsal door een' A. Malmenius in 't Latijn uitgegeven, welke wij om derzelyer inhoud en zeldzaamheid in onze taele overgezet, en dus der vergetelheid onttrokken hebben, hoopende dat het den Lezer niet onaangenaem zijn zal, en, 't geen ons oogmerk is, tot eenige vermeerdering der kennisfe, en lust tot onderzoeking van onze verwantschapte talen mach strekken.

T A E L K U N D I G E M E N G E L I N G E N .

I N L E I D I N G .

Het is ene onbetwistbare waerheid, dat de beoeffening onzer moedertale allernoodzakelijkst zij, daer de tael zeer veel invloed op onze wijze van denken heeft; en dus zal derzelve beschaving en uitbreiding veel toebrengen tot de juiste vorming, nette onderscheiding en klare uitdrukking van onze denkbeelden en tot de wenschelijke vermeerdering onzer kundigheden (*a*), en dierhalven zal, of door derzelve verwaerlozing, of door derzelve beoeffening, ons, en onzer medeburgers geluk grootliks of vermeerderd of verminderd worden. En is dit zo! welk liefhebber van geleerdheid zal een ogenblik aerselen, om ook hier in zijnen plicht te betrachten;

(*a*) Voorber. voor het I. Deel der werken van de Maetschapp. der Nederl. Letterk. te Leyden.

2 I N L E I D I N G.

ten; het betaemt dierhalven elken Nederlander zich op de beoeffening zijner moedertael toe te leggen, en zijnen arbeid aen ene zo nuttige en voordelige wetenschap te besteden; ja bijzonder moeten wij ons op de beoeffening onzer moedertael toeleggen, en dit is ons hierom te noodzakelijker, om dat onze tael meer dan enige andere in verval geraekt is, veroorzaekt door dien dezelve ons in onze jeugt nimmer regelmatig geleerd, en hier door bij de meesten buiten alle regelmaet gebruikt wordt, en dus kan men ligt begrijpen, is zij ook van haeren ouden luister geheel en al beroofd. Het is te beklagen, dat, niet tegenstaende wij in ons vaderland mannen van beproefde kundigheid en doordringend oordeel gehadt hebben, die zich toegeleid hebben, om den Nederlander zijne tael zuiver te doen spreken en schrijven, dezelve echter noch zo gebrekkig bij de meesten gebruikt wordt. Velen zijn 'er die niet weten, dat onze tael tot zulk een verval geraekt is, anderen wederom verbeelden zich, dat ieder Nederlander het Neêrduitsch kan, zommigen integendeel zijn overtuigd, dat zij gene rechte kennis van hunne moedertael hebben, maer achten het der-moeite niet waardig zich ene meerdere kundigheid in dezelve te verschaffen, zo vindt men ook zulken die het enig
hulp-

hulpmiddel, dat ons om goed en zuiver Neêrduitsch te leren, overig is, niet bij de hand vatten, ik wil hier mede zeggen, die zich niet op de kennis der oude Nederduitsche Tale toeleggen, dewijl zij zich verbeelden dat het genoeg zij, zo zij maer weten, hoe men heden gewoon is te schrijven, en dat het hun niet raekt, hoe de ouden (die juist de tael zuiver en regelmatig gebruikten) schreven en spraken. Maer zij, die aldus redeneren, dwalen uit onkunde, niet wetende, dat tusfchen oud en nieuw Neêrduitsch een zo verbazend groot onderscheid is, dat zo zuiver en regelmatig als de ouden de tael gebruikten, zo verbasterd en buiten alle orde en regelmaet dezelve thans bij ons gebruikt wordt, willenwe dus de vereischte kundigheid tot het regelmatig gebruik onzer tale bekomen, wij zullen dezelve uit de schriften der ouden moeten verkrijgen, dus zal een ieder ook ligt begripen, dat, zo men regelmatig schrijven wil, het niet genoeg zij te weten, hoe men heden schrijft, maer hoe men schrijven moet, en dit kunnenwe nimmer weten, ten zij wij ene genoegzame kennis onzer oude tale hebben verkregen, zij doch is alleen in staet om ons zuiver Neêrduitsch te leren. Hoort hier den groten Huydecoper (*b*), daer hij zegt:

„ geen

(*b*) In zijnen brief wegens den Abl. Abf. bl. 38.

4 . I N L E I D I N G .

„ geen mensch ter werreld, hoe fchrander
„ van geest en oordeel, kan over taal en taal-
„ eigen vonnisfen, die niet met aandacht
„ heeft onderzocht, niet alleen hoe men nu
„ spreekt en fchrijft, maar hoe de Ouden ge-
„ woon waaren te fchrijven. Wat heerlijke
„ *Ideën* men bij zich zelven kan maaken, wat
„ verheven denkbeelden men in zijne harsfens
„ kan vormen; de eigenschap eener taale is
„ niet te leeren dan uit boeken, ja uit veele
„ boeken, onderling tegen elkanderen verge-
„ leeken.” Hetzelfde lerenwe bij Ten Ka-
te (c), die van oordeel was, dat „zonder ken-
nife van de oudheid geen goede grondslag tot
opbouw onzer tale te leggen was.”

Tweledig zal het voordeel zijn, dat wij uit
de beoeffening der oude tale trekken kunnen.

Eerftelijk lerenwe de echte betekenis van
vele nu verouderde woorden en spreekwijzen,
welke bij de ouden in gebruik geweest,
en nu geheel en al in onbruik zijn, en daer
door bij de meeften niet meer verftaen wor-
den; dit voordeel zal ook zeer aenmerkelyk
zijn, want hoe menigmael kan het niet gebeu-
ren, dat men het een of ander oud ftuk, tot
verftand der historie van ons land dienftig, of
om

(c) Gemeenf. tusfen de Gott. en Nederd. Spracke,
bl. 3.

om in ene andere wetenschap enig licht bij te zetten, nodig heeft, wat gevolg zal dan ene verwaerlozing der oude Neêrduitſche tale hebben? dit namelijk, dat zo niet het gehele ſtuk, ten minſten een groot gedeelte van het zelve van geen het minſte nut zijn zal, hoe veel licht dit oude ſtuk ons anders in die zaek, welke wij onderzoeken willen, hadt kunnen bijzetten; en de enige oorzaak, dat wij van het nut, dat anders uit dit oude ſtuk te halen was, verſtoken blijven, is dat wij die oudduitſche woorden en ſpreekwijzen, welke nu in onbruik geraekt zijn, niet meer verſtaen. Wij moeten ons dus noodzakelijk toeleggen om die verouderde woorden onzer tael mede te verſtaen, en vele zulke woorden zijn 'er bij de ouden voor handen, die men nu nimmermeer gebruikt, of bij een' enigen ſchrijver leest; want de talen zijn aen grote veranderingen bloot geſteld, vele woorden verouderen, in welker plaets wederom anderen van dezelfde betekenis aengenomen worden en algemeen in gebruik raken, dit is reeds te recht aengemerkt door HORATIUS (*d*):

*Vt ſilvis folia privos mutantnr in annos;
Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,
Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.*

HUYDE-

(*d*) De Art. Poët. vs. 60. ſeqq.

A 3

6 I N L E I D I N G.

HUYDECOPER vertaelt deze woorden aldus:

*Gelijk als jaarlijks valt het dorre loof in 't woud
En plaats maakt voor het nieuw; zo wisselt ook een oud
En afgesleeten tal van woorden zijne stede
Aan nieuwen, die 't gebruik allengs uitbotten deede.*

Het nut dat wij in de tweede plaets uit de beoeffening der oude Neêrduitsche tale hebben zullen, zal hier in bestaen, dat wij heden goed en zuiver Neêrduitsch leren schrijven; het is al mede ene onbetwistbare waerheid, dat onze tael meer dan enige andere verward is, dat wij maer al te ver van de geregelde schrijfwijze onzer voorouderen zijn afgeweken, ja van alle hunne taelwetten. Zij, die Huydecoper's Proeve gelezen hebben, weten in welken tijd dit onheil onzer tale overgekomen is; voor min geoeffenden echter zullen we dit tijdstip hier bepalen, op dat zij weten zouden welke schriften men onder die ouden, waer in onze tael zuiver geschreven is, stellen moet.

Het is allen bekend welke onheilen de Oorlog, die wrede en allesvernielende tijran, in een land te weeg brengt, hoe hij de vrijheid bedwingt, de zeden bederft, de wetten vertreet, de tael verbastert, en even dit ongeval is het dat onzer tale tot zulk een groot deel

deel verstrekte. De grote Huydecoper (e) leert ons, dat, zedert de Hertog van Alva in Nederland de wreedste en eisljkste verwoestingen aenrichte, alle Land- en Kerkwetten niet alleen, maer ook, ('t welk hij als een noodzakelijk gevolg stelt) de Taelwetten 't onderste boven gesmeten en verward zijn.

Het voorbeeld dat Huydecoper tot bewijs, dat van dien tijd af ene, tot heden niet herstelde verwarring in de regelen onzer tale is ingeslopen, bijbrengt, is een der klaersten en volledigsten; te weten, het te voren regelmatig en gepast onderscheid der woorden *als* en *dan*, en in tegendeel de schandelijke verwaerlozing derzelve onderscheiding na dien tijd ingeslopen, ten duidelijken blijke, dat zedert dien tijd de regelen onzer tale ene merkelyke verbastering ondergaen hebben; wij kunnen hier bijvoegen (om maer bij hetzelfde voorbeeld te blijven) dat het niet onderscheiden der woorden *als* en *dan* zo algemeen de overhand heeft genomen, dat wij tot op den huidigen dag noch met dit evel besmet zijn. Een ieder die hier op acht wil slaen, zal door de dagelyksche ondervinding hier van kunnen overtuigd worden. Het woord *als*, of
bij

(e) Proeve van Taal- en Dichtk. bl. 130. Zie ook de N. Bijdragen I. D. bl. 324.

bij verkorte uitspraak *as*, is zo algemeen in den mond van allen, dat het onderscheid tusschen *als* en *dan* in de gemene zamenleving nooit, durf ik zeggen, in acht genomen, en in het schrijven zeer dikwils verzuimd wordt; ja, dat sterker is, het gaet thans zo ver, dat dit onderscheid bij zommigen niet begrepen, bij anderen onkend wordt.

Is het nu zo met ene enkele taelwet gelegen, hoe zal het met de anderen zijn? van zommigen is een schijn of schaduw overgebleven, maer de meesten zijn geheel in onbruik geraekt; te recht heeft dus Huydecoper gezegd, dat van dien tijd ene halstarrige en bijna onoverwinlijke verwarring in de regelen onzer tale is ingefloopen; wij zouden dit met andere voorbeelden kunnen bewijzen, maer zullen ons liever noch kortelijk bezig houden, met het enig middel dat tot herstel overig is, onzen lezer aentebieden.

Om dan onzer tale weder haren ouden luster bij te zetten, is ons maer een enig middel overig, dit namelijk, dat wij met aendacht lezen, herlezen en gedurig onderzoeken de schriften der ouden, die toch zo vele schatkisten zijn, waer in onze moedertael zuiver en ongeschonden bewaerd wordt, en die onze fakkelen zijn waer aen wij heden onze lichten ontsteken moeten. Maer daer die

die schriften der ouden, waer in onze moedertaal bij uitstek zuiver gebruikt is, (uitgenomen weinigen, die door den druk gemeen gemaakt zijn) niet algemeen voor handen zijn, en dus bij allen niet kunnen worden nagezien, zo willen wij ook niet afzijn, om onzen lezer mede te delen dat geen, 't welk wij onder het lezen van die schriften (f), als dienstig tot opheldering onzer tale, hebben aengetekend, en bijzonder tot opheldering van zommige verouderde woorden, ons voornamelijk bepalende bij zulken die heden bij velen niet meer verstaen worden, welke nuttigheid wij reeds in de eerste plaets, als voortvloeiende uit de kennis der oude Nederduitfche tale, hebben aengetekend, en den Nederlander deze verouderde woorden zijner tale te doen verstaen, zal ons voornaem oogmerk in dezen zijn.

Ons voornemen is onzen arbeid bij kleine gedeeltens onzen Lezer aentebieden, zo tot zijn als tot ons gemak, daer wij alleen dien tijd, die ons van onze andere bezigheden
overig

(f) Voornamelijk zulken, die door den druk niet zijn gemeen gemaakt, en waer van dus maer weinige affchriften, die tot onzen tijd zijn overgebleven, voor handen zijn; onder dezen stellen wij in de eerste plaets de schriften van *Jacob van Maerlant*.

overig is, tot de taeloeffening kunnen besteden, en hierom willen wij genen gestelden tijd bepalen, om een volgend stukjen uit te geven. Dan wij verzoeken dat ons onze misflagen, die hier en daer mochten zijn ingeflopen, vergeven worden, of met bescheidenheid onder het oog gebracht, daer wij genen lof begeren, ons voldaan rekenende, zo maer iemand onzer Lezers enig nut tot meerder verstant zijner moedertale uit onze aentekeningen zal bekomen hebben.

ONDER-

ONDERZOEK

over de oude woorden

GERE, GHERE EN GHERE.

Vele oudduitsche woorden worden 'er gevonden, die de vroege Schrijvers in meer dan enen zin gebruikten, en daer die woorden in de spelling niet verschilden, kon het niet anders zijn, of 'er moesten heden onder de Uitleggers gisfingen gemaekt worden welke de ware betekenis van deze of gene woorden zijn mochte, of zo zij te oordeelkundig waren, om iets, enkel op losse gedachten en herschenschimmen berustende, hunnen Lezer mede te delen, dan had dit gebruik der ouden ten gevolge, dat den nakomeling de eigenlijke betekenis dier woorden duister bleef; om dit met een enkel voorbêeld te bewijzen, zal ik ene plaets uit *M. Stoke* hier aenhalen met de daet bij gevoegde aentekening van den Hr. *Huydecoper*. *M. STOKES* schreef *V. B.* vs. 329.

Wort hi erre en seer ontdaen.

dit *erre* schrijft *Huydecoper* is volgens *Alkemade verstoort*, en volgens *Sebastiaen droeve*, dat de
uit.

uitlegging van *Alkemade* goed zij, bevestigt *KILIAEN*, bij hem vindenwe *Erre, Ira et Iratus*, en op verscheidene plaetzen komt het in dien zin voor, zo bij *M. Stoke* als bij andere Schrijvers van zijnen tijd; en *Huydecoper* stelt mede dat *erre droevig* betekent, onder anderen bij *M. STOKÉ II. B. vs. 920.*

Was hi erre, was hi blide.

zo ook, zegt hij, vindt men *droeve* en *erre* bij dien zelfden Dichter *V. B. vs. 1145.* volgens *Huydecoper* ene droefheid die geboren wordt uit gramschap: men vindt al mede *erre* en *gram* bij *MAERLANT Leven van den H. Franciscus MS. Cap. II. vs. 155.*

*Als die vader quam in 't lant
En hi den sone niet ne vant
Wert hi erre ende gram.*

gram betekent mede *droeve*, zie *Huydecoper's* aentek. op *M. Stoke VI, B. vs. 166.* En wien is de verschillende betekenis van het oude *Dorper* onbekend, het betekent enen *landman*, enen *boer*, en dikwils gebruikten het de ouden in de aller-*vuilste* betekenisfen volgens *Huydecoper's* aentek. op *M. Stoke II. B. vs. 774.* Andere voorbeelden van woorden die in meer dan enen zin bij de ouden voorkomen, doch door

door de Taelkenners wel verklaerd zijn, zullen wij hier niet bijbrengen, maer liever overgaen tot de zulken, van welke de verschillende betekenisfen niet naer behoren zijn aange-
toond, en onder elkanderen verward. Zo is 't gelegen met de woorden GERE, GHERE, en GHERE. Ja de grote *Huydecoper* zelf is hier het spoor geheel mis, in zijne aentek. op *M. Stoke* B. I. vs. 977. hier lezenwe ene plaets uit de DOCTRINALE B. II. f. 26. d.

*Geleert mans leven sal wesen
Pensē, studeren en lesen:
Ander staf, scilt no spere
En sal sijn in sijn GERE.*

waer op de Heer *Huydecoper* deze woorden volgen laet: „ Voor lang, en dikwils, heb „ ik overdacht wat hier *gere* zij. Maar ik heb „ het noch niet gevonden. Die het nader zal „ willen onderzoeken, kan deeze plaats verge- „ lijken met de volgende uit WALEWEIN „ f. 34. b.

*Doe trac hi tswert met tween ringen
En vaget scone an sinen GHERE.*

Indien men hier den raed van den Heere *Huydecoper* wilde volgen, en door vergelijking der beide plaetzen de ware betekenis van ons
gere

gere en *ghere* aentonen, was het nimmer mogelijk enen goeden zin aan deze twee plaetzen te geven; de stoffe verschilt te veel, dan dat men uit de vergelijking dier plaetzen enige opheldering halen kan. De *Doctrinale* verhaelt, waer toe het verlangen, de begeerte der Geleerden zich uitstrekt, waer zij al, waer zij niet na wenschen. *Walewein* integendeel spreekt van het afvegen van een Zwaard aan enen *ghere*, niets is 'er, waer in de beide plaetzen enige overeenkomst hebben; en de betekenis van *gere* in de *Doctrinale* verschilt ook hemelsbreedte van die waer in *Walewein* *ghere* gebruikte, en alschoon hier de spelling verschilt, vindenwe echter *gere* in den zelfden zin, in welken dit woord in de *Doctrinale* voorkomt, aldus *ghere* gespeld; zo schreef het *Melis Stoke* dikwils: het betekent eigenlijk *begeerte*, *lust*, *verlangen*. KILIAEN *Ghere*, *lubitus*, *appetitus*. WACHTERUS (a) *Geri*, *cupiditas*. Hier voor, zegt hij, gebruikt men nu het zaemgesteld *begier*, en bij den zelfden *Geren*, *cupere*, *desiderare* (b), van dezelfde betekenis als het *Frank.* en *Alem. Geron.* bij VREDIUS (c) *Gero/geere* / *begeere* / *cupio*. Men vindt het bij WIL-

L E R A-

(a) *Glosf. Germ.* p. 585.

(b) *Ibid.* p. 564.

(c) *Glosf. Franc. in add. ad Lib. Prodrom.* II. p. 34.

M E N G E L I N G E N. 19

ZERAMUS (d): *Ich gero thaz min wine kume in sinen gardon.* Noch lees ik bij den zelfden (e) *Thu ne scalt niet geran.* Andere voorbeelden kan men vinden bij FR. JUNIUS (f), die dit woord uit het Grieks afleidt, maer ons behaecht beter de afleiding die *Wachterus* opgeeft, te weten, dat *Geron* komt van *ger*, *sponte*, en de reden, die hij voor zijn gevoelen opgeeft, is voldoende, daer *begeren* eigenlijk zegt uit ene vrije en ongedwongen beweging naer iets haken, en dus kan *geron* zeer wel afgeleid worden *ger*, *sponte*, *ultro*, *libenter*. ---- Het werkwoord *Gheren*, *cupere* heb ik zonder het *augmentum syllabicum*, bij oudduitsche Schrijvers, weinig gevonden, eens echter in het Schaekspel in Rijn. f. 36. a.

*De Ackerman schal dar na gheren
Wo he den ridder moghe neren.*

en bij den Vertaler van Boët. 1485. B. II.
5. Rijn f. 76. d.

*Mē gheerde ghēe overtulliche;'
Eec, appelen teten, was de sede,
Daer men de hongher mede vergat.*

Straks

(d) *Paraph. Cant. Cantic.* p. 82. Edit. P. Merulae.

(e) p. 113.

(f) *Observ. ad Willer.* p. 62. seq.

Straks zeidenwe dat het verschil der spelling in de woorden *ghere* en *gere* geen onderscheid in de betekenis van het woord maekte, tot bewijs daer van zullenwe nu enige voorbeelden laten volgen; zo lezenwe bij MELIS STOKKE I. B. vs. 376.

*En hi doe ende oerdinere
Na sinen wille, na sinen ghere.*

IV. B. vs. 672.

*Al hadden de Vlaminghe ghere
De porte te winnen, sine conden.*

MAERLANT R. B. I. B. f. 7. c.

Die tot Marien hebben ghere.

VIII. B. f. 49. a.

Doe ghinct al toe mit groten ghere.

en in het zelfde Boek f. 51. c.

*Tfolk dat mit hem was int here
Vloo thuiswert mit groten ghere.*

als mede in het X. Boek f. 96. c.

En hadde sin Lant te winnen ghere.

en zo vind ik het doorgaends, zo niet altijd in mijn affchrift van den Rijm-Bijbel van Maerlant,

lant, ik zeg doorgaends, dewijl ene enkele plaets mij zoude kunnen ontsnapt zijn; *Melis Stoke* schreef ook met uitlating van de letter *h* aldus *gere* in den zelfden zin, in het I. B. vs. 903.

So dat hi op hem quam met gere.

Zo lezenwe in de uitgave van *Huydecoper*; aengaende deze plaets zullenwe straks spreken, en nu eerst een weinig nader beschouwen, of men in meer woorden voorbeelden hebbe, dat de ouden dit en andere voorzetzels van zulke woorden, bij welken menze thans gebruikt, hebben afgelaten, en om maer terstont tot de zaek te komen, antwoordenwe, dat de aflatting der voorzetzels bij de ouden zeer gemeen ware, zo lezenwe bij MELIS STROKE VIII. B. vs. 287. *stormen voor bestormen:*

*Dat si de port winnen souden,
Up dat sise stormen wouden.*

Up dat betekent hier *indien*, zie de aenteke-
ning van *Huydecoper*, ---- en dan zaid *Melis* hier,
dat zij de stad winnen zouden, indien zij de-
zelfde wilden bestormen; elders (*g*) lezen-
we

(*g*) In zijne aentek. op *M. Stoke* VI. B. vs. 974.

B

wie bij *Huydecoper* dat deze wijze van schrijven *stormen iemand of ene stad stormen* zeer gemeen is, en *bestormen* betekent. Zo schreven de ouden ook *oorlogen* voor *beoorlogen*.

MELIS STOKÉ II. B. vs. 432.

*Quamen hem orloghen zwaer
Die Vriesen — — —*

VI. B. vs. 101.

*Dat hi emmer orloghen woude
Den Grave. — — —*

Deze moet voor de echte lezing, volgens het oudste handschrift van *Melis Stoke's* Rijk-kronijk, gehouden worden. Zo vinden we ook *striden* voor *bestriden* bij MAERLANT IX. B. f. 76. d.

*Dats kerstein volc, dat verre en wide
Die stede noch versoect te stride.*

want men zegt nimmer ene stad *strijden*, maer even als ene stad *beoorlogen*, ook ene stad *bestriden*. Voor *begraven*, *sepelire*, schrijft MAERLANT *graven* I. B. f. 14. d.

*Dien sloech hi doot altehant
Ende hi groeffen in dat zant.*

VIII.

VIII. B. f. 69. d.

*Ezechyas die starf daer na,
 Ende al dat lant van Juda
 Helt sine wtvært mit groter ere,
 Eerliker groefmen den Here
 Dan ymant die quam van Davite.*

't zelfde Boek f. 70. b.

*Doe starf Manasfes die Here
 En̄ men groefen in sin hof.*

Gelijk wij nu van het voorzetzel **BE** gezien hebben, dat de ouden het zomtijds achterlieten, even zo is het gelegen met het voorzetzel **GE**. Zo lees ik ook in het MS. 1431. f. 184. b. (*h*) kent voor gekent, ik heb kent, dat ghi na mijnre doot boesheit werken selt, waer voor in het MS. 1350. f. 177. c. ghekent gelezen wordt: zo ook brocht voor gebrocht in den volmaekten voorleden tijd, in ene plaets uit de Roman van *Walewein* f. 31. a. door *Huydecoper* aengehaeld Aentek. op *Melis Stoke* VI. B. vs. 254.

— *Vrouwe,*

(*h*) Zijnde eenige stukken uit het O. Testament die op zekere dagen in de Kerk moesten gelezen worden.

— *Vrouwe, soete minne*
Wie heeft u brocht in dit verdriet?

en bij MAERLANT X. B. f. 99. d. lees ik *vangenisfe* voor *gevangenisfe*, zo ook bij den Klerk uit de Laage Land. bij der Zee bl. 85. in 's Keyfers *vangenisfe*. Voeg hier bij de plaets te voren uit het Schaekspel in rijm op bl. 15. aengehaeld. *Meenschap* voor *gemeenschap* lees ik bij MAERLANT II. B. f. 23. c.

Dune moets mit ghenen wive
Meenschap hebben mit dinen live.

Meente voor *gemeente* in de Kronijk by MATTHÆUS *Anal.* Tom. I. in *Octavo* p. 93. *doe die Meente sagen hoirs Heren wapen, dair liepen si al uyt*; en *mene* voor *gemene*, Schaekspel in rijm f. 4. a.

Do gynck dat mene volck to rade.

zo ook *luut* voor *gekuut* of *geluit*, bij MAERLANT II. B. f. 23. b.

Hier na quam die derde dach,
Ende eer men die sonne sach,
Donret ende blixemedede mede,
Ende een zwert mit groter digheden,
Decte den berch, daer was groot luut.

VIII. B. f. 55. a.

Dat men gheen luut horen mochte.

Dezelfde *Lev. van Franc.* MS. Cap. X. vs. 348.

Verkeert in dat zoete luut.

en integendeel vind ik in de *Destructie van Jheruf.* f. 149. a. *gheluut.*

Groot gheluut van dien diede (i).

Bij gelegenheid dat wij straks aenhaelden ene plaets uit de *Rijmkronijk van Melis Stoke*, in het I. B. vs. 903. zeiden wij over dezelve nader te zullen handelen, en het geen wij hier wilden aentekenen bepaelt zich alleen tot de verschillende lezing dier aengehaelde woorden. Zie deze plaets hier voor bl. 17. Het verschil komt hier op uit, of men daer met *Huydecoper* lezen moet *met gere*, of met anderen, *met here*.

Met gere is hier, volgens *Huydecoper met ijver met drift*, wij denken dat onze uitlegging op gezag van *Kiliaen* gegeven, hier mede

(i) *Diede* in den eersten naamval *diet*, betekent, gelijk overbekend is, *Volk*, lat. *Populus*. Zie *Kiliaen*, *Huydec.* en anderen.

mede niet kwalijk voegen zal, dan zullen deze woorden betekenen, dat de Graaf met lust tegen de West-Friezen ten strijd optrok, dat hij hen beoorloogde met ene begeerte naer overwinning.

Maer niet tegenstaende *Huydecoper* hier verkiest *met gere* te lezen, zo komt het mij echter voor, dat men zeer gevoeglijk de lezing der andere uitgaven dezer Rijkchronijk zoude kunnen behouden, ten minsten dat dezelve zeer wel kan verdedigd worden; in de vorige uitgaven wordt aldus gelezen

So dat hi op hem quam met here.

Dan zal de zin zijn, dat de Graaf tegen zijnen vijand met een leger optrok, wij menen dat ook nu de woorden van *Melis Stoke* enen bekwaemen zin zullen uitleveren. *Here* voor *leger* is bij de ouden niet onbekend. *KILIAEN her, heijr. Exercitus, Copiae. OL. VREDIUS (k) zegt; Apud nos vero, Vetus, et frequentissima vox est, Heer / sive Heir pro exercitu, et multitudine, militum praesertim. Vnde Heir: cracht / exercitus potentia, Heirschare / exercitus turba, turmae militares, Heirstrate / et Heirbaene / via, qua tendit exercitus, via militaris.*

Ja.

(k) *Histor. Comit. Fland. lib. prodrom. alter p. 277.*

Ja, wij vinden *here*, voor *leger* bij *Melis Stoke*, en bij andere Schrijvers met hem gelijktijdig, dikwils gebruikt; zo schreef MELIS IV. B. vs. 542.

Hi gaderde heer, eer iet lanc.

VII. B. vs. 310.

*En hadde een heer also groet,
Als noyt gheleet was uten lande.*

op welke woorden *Huydecoper* (1) aenmerkt, dat *heer* betekent *heir*, *exercitus*; zo verklaert hij 't ook in zijne Aentek. op het IV. B. vs. 215. andere voorbeelden uit *Melis Stoke* zullenwe niet bijbrengen, de aengehaelde zijn voldoende; ontelbaer bijna zijn de voorbeelden in den Rijm-bijbel van MAERLANT, alwaer hij *here* voor een Leger, of Krijgsvolk gebruikt; zo lees ik in het VIII. B. f. 51. b.

*Absloen gaderde here
Op den Vader, mit groter were,*

en verder

*Scaerde David sin here in drien,
Alse die sone op hem quam.*

De-

(1) Aentek. op *Melis Stoke* IV. B. vs. 1178.

Dezelfde Evangel. f. 134. a.

*Mit groten here porrede hi mede
Uut Antiochen die stede.*

In dezelfde afdeling enige regels verder

————— ———— *sonder were*
Roefde hi die stat mit sinen here,
En verbernedese tehant.

Destructie van Jheruf. f. 165. b.

Mit groten here quam hi daer,
En vant die nye mare waer,
Den bosche hi omtrent beleyde,
Den voetganghers hiet hi en seide,
Datmen thout soude roden (m)
Doe ghinghen hem weren die Ioden,
En men vacht der lange ende sere,
Entie Romeyne verloren niet mere

Dan

(m) Roden is ontwortelen, tot den wortel toe afhouden, afkappen. MS. 1350. f. 147. d. in den brief van Judas vs. 12. ——— *twewerven ghestorven*, wt gherodet. Zo ook in 't MS. 1431. in onze Overzetting ontwortelt. Noch bij MAERLANT Evangel. f. 106. b.

So wat bome, dat segghic v,
Die niet ne draghet goet frust
Dien salmen roden uut.

KI4

*Dan xj. man in den striit,
Mer die Ioden in ghenen tiit
Sone behilter ghene tleven,
iij. dufent datter doot bleven.*

Oude Hollandf. Kronijk bij MATTHEUS Anal. Tom. I. in octavo p. 92. *Des fo quamen die Vlaminghen mit groten here over in Walcheren gevaren. En verder lees ik aldaer: Hier na versamelde Jonkheer Willam een groot heer. JON. à LEYDIS de Or. et Reb. Gest. DD. de Bred. bij MATTH. Anal. Tom. II. in octavo Cap. 23. p. 317. Ende doe dese selfde Coninck Willem soude stryden tegen die Westvriescen, so deyde lry syn heer in twie bataelgen.*

y. VELTHEM, Spieg. Hist. III. B. Cap. 36. bl. 193.

Ende daden scade in 's Conincs here.

in het 37. Cap. lees ik op het einde van bl. 194.

Op

KILIAEN roden, *extirpare, eradicare.* WACHTERUS *Glosf. Germ. Col. 1309. rotten, extirpare,* die aldaer zegt dat dit woord in de met de onze verwantschapte talen mede bekend is, en van dit *rotten* bij WACHTERUS l. c. *rode, locus e silva excifus.* Voor roden hebben wij nu roeijen, uitroeijen ook roeden.

B 5

*Op desen wech so hadde oec strijt
 Die Coninc. Want ter selver tijt,
 Dat die Galoyse striden quamen
 Iegen den Coninc, so dede versamern
 Die Coninc van Irlant oec een here
 Om Ingelant te doene dere.
 Diewile dat tie Coninc strede
 Iegen die Galoise, so waendi mede
 Treken in Ingelant, sonder were.
 Ende doen die Coninc met sinen here
 Van Irlant in Ingelant was getogen,
 So quam iegen hem wel vermogen
 Die Coninc van Ingelant wel gereet.*

andere plaetzen, daer dees Dichter *here* voor
leger en *krijgsvolk* gebruikt, lust mij niet hier
 bij te doen, een ieder die dezen Rijm-spiegel
 maer met een vluchtig oog doorziet, zal noch
 ene grote menichte van plaetzen aantreffen,
 die alle zo vele bewijzen zullen opleveren, dat
 dit *here* bij de ouden in de genoemde beteke-
 nis gevonden wordt. Daer het dan ene waer-
 heid zij, dat de ouden dit woord menichvuldig
 gebruikten, zo meen ik dat het gevoelen der
 genen, die in de aengehaelde plaets van *Melis
 Stoke* I. B. vs. 903. *here* voor *gere* lezen,
 op gene losse gronden steunt. Dit oudduitsch
here, exercitus, legio is in alle talen, die met
 de onze verwantschapt zijn, bekend, het
 stemt

stemt over een met het Goth. HARJIS, (zie het *Euangel. Goth.* van ULPHILAS *Luc.* II: 13. VIII: 30. En JUNIUS *Glosf. Goth.* p. 189. LYE *Diction. Saxonie. & Goth. lat. h. v.*) met A. S. HERE bij LYE vertaeld *Exercitus, turma, cohors.* Zie aldaer vele plaetzen daer dit woord zo in de A. S. overzetting der Evangelisten, als bij andere Afax. Schrijvers voorkomt, als mede de *composita.* Ook met het F. Th. en Al. *her, heri, herie, herige, dominicus populus, exercitus,* bij SCHILTER. *Glosf. Teuton.* p. 452. men vindt het bij OTFRIDUS *Lib. IVa Cap. XII. vs. 118.*

*Ni stuant thiu maht thes uuiges
In menigi thes heries.*

*Non stetit vis pugnae,
In multitudine exercitus.*

TATIAN. *Harm. Euang. Cap. VI. 3. Menigi Hemilifches heres.* Vertal. *Multitudo Militiae Coelestis.*

Rijm van S. Anno §. XIV. vs. 209. daer van Alexander den Groten gezeid wordt:

*Der mit vier herin.
Vur aftir landin.*

volgens de overzetting van Schilterus

*Qui cum quatuor exercitibus.
Ivit in expeditionem.*

Meer

Meer voorbeelden geeft SCHILTER. in *Glosf. l. c.* Zo komt ook ons *here* overeen met het Ysl. HER. bij G. ANDREÆ *Lex. Isl.* en in het *Diction. Island.* in den *Thefaur.* van *Hicckesius.* Over den oorsprong van dit woord zijn de Taelgeleerden het niet eens, men zie hier over JUNIUS *Glosf. Goth.* STIERNHEILM. *Glosf. Goth. v.* HARJIS EN WACHTER. *Glosf. Germ. v. her.* col. 709.

Wij, dit afgehandeld hebbende, kunnen nu overgaen om de betekenis van *ghere* in de aengehaelde plaets uit *Walewein* f. 34. b. nader te beschouwen: daer wordt gesproken van iemand die zijn zwaerd aen zijnen *ghere* afveegt, wat zal hier nu die *ghere* zijn? het betekent den boord, ook de vouw of plooi van een kleed. KILIAEN *Gheere, Gheerene, Lacinia, sinus vestis, limbus. et Pars qua longior fit vestis.* bij de Engelschen is *the gard* de boord, of de zoom van een kleed. WACHTERUS in *Glosf. Germ. Gheeren, sinus vestis,* bij wien wij vinden aengetekend dat *Luther* in zijne overzetting van den Bijbel dit *ghere* gebruikt *Ezech. XVI: 8.* ook heeft PONTANUS in *Glosf. Celtico gheeren,* dat hij vertaelt *Limbo vestium, institas,* wij hebben noch *geer* voor ene plooi of vouw van het kleed.

Dewijl

Dewijl het ons nu gebleken is, dat dit *ghere* voor enen zoom, of boord, en ook voor ene vouw of plooi, in de met de onze verwantschape talen niet onbekend zij, ja dat *Kiliaen* het voor een echt duitsch woord erkend hebbe, dunkt mij dat men niet twijfelen kan, of deze zal ook de ware betekenis van *ghere* zijn in de aengehaelde plaets uit *Walewein*. *Huydecoper* giste ook dat *ghere* hier iets moest betekenen, dat men zelf aen 't lijf heeft, dewijl iemand die een zwaerd, dat lang in de schede gerust heeft, daer uit trekkende, om het te bezien, het stof 'er eerst zal afvegen, waer toe hem niets gereeder is dan 't geen hij zelf aen 't lijf heeft, en deze gising is geenzins van waerschijnlijkheid ontbloot, daer de ondervinding ieder leert, dat men, van het een of ander het stof willende afvegen, daer voor dikwils de plooi of den boord, ook wel de zoom van zijn kleed gebruikt.

OVER

 O V E R H E T O U D E
 E R E N .

Te onrecht wordt de Vertaler van den *Fasciculus Temporum* door den Here M. VAN LEEUWAERDEN, in zijnen brief *over het gebruik van den Ablativ. Absol.* aen den Here Huydecoper toegezonden, verdacht gehouden, dat in zijne overzetting *Latinismi* of Latijnsche spreekwijzen gevonden worden, en zijne reden is deze, om dat die Vertaler voor het latijnsche *colere agrum* (a) schreef het *land eren* en niet het *land ploegen*. zo als hij, volgens zijn gevoelen, hadt moeten schrijven; men zie de eigene woorden dezès briefs (b) om beter te kunnen oordeelen van 'smans gevoelen; alwaar hij bl. 13. zegt: *uw tweede voorbeeld is genomen uit den Fasciculus Temporum, en, schoon ik niet weet, of het geheele werk eene vertaaling zij, heb ik nochtans reden om te gelooven, dat*

-
- (a) Gelijk hij meepde, dat 'er in 't Latijn gelezen wierdt, maer Huydecoper merkt aen, dat in de bedoelde plaets uit den *Fascic. Temp.* in 't Latijn het woord *colere* niet gevonden wordt.
- (b) Deze brief is gedrukt achter het I. Deel van de Werk. der Maetsf. der Nederl. Letterk. te Leyden.

dat 'er veele lappen, uit het latijn overgezet, in gevonden worden. Zie maer, mijn Heer! om geene andere plaetzen bij te brengen, bladz. 51. a, en ik twijfel niet, of gij zult na het leezen van de woorden o daer mede te ploeghen te eren ende te saeyē dat landt ider woestinen, met mij oordeelen, dat het niet zeer waerschijnlijk is, dat den Schrijver of Vertaaler hier het woord eren zoude in gedagten gekomen zijn, ten ware hij 't latijnsche colere voor zig gehad hadde. Hier zienwe, dat, hoe groot een Taelkenner de Schrijver dezès briefs ook geweest zij, hem echter ene genoegzame kennis der oude nederduitsche tale ontbrak, hadt hij de oudduitsche schriften wat meer doorkropen, dan ware hem niet onbekend geweest, dat men enen oudduitschen Schrijver niet beschuldigen moet van het gebruik van *Latinismi*, alleen om dat hij schrijft *het land eren* en niet *het land ploegen*, zo als het hedendaegsch gebruik algemeen bij ons heeft ingevoerd.

Maer nimmer hadt de genoemde Brieffschrijver deze aenmerking beter tegen iemand kunnen inrichten, dan tegen den geleerden *Huydecoper*, om klarer van zijne dwaling overtuigd te worden, die grote Taelheld hadt zich te veel in de schriften der ouden geoeffend, dan dat hem dit goed, doch oudduitsch woord in dien zin onbekend zijn konde. Het heeft ook
den

den Here *Huydecoper* goedgegacht in zijn antwoord (c) op dezen brief den Vertaler van den *Fasciculus Temporum* te verdedigen, en hem de ontroofde eer weder te geven, en aen te tonen, dat het land *eren* voor *ploegen* zeer goed, doch oudduitsch ware, om dit met een krachtig bewijs te staven, zullenwe in de eerste plaets dat geen, het welk door den Here *Huydecoper* maer met een woord is aengetekend, hier wat wijdlopijger onzen lezeren mededelen, ik bedoele hier deze woorden van *Huydecoper*: *dit woord is bekend in alle taalen die met de onze vermaagtschap zijn*; en het is zo, want ons *eren* komt overeen

I. met het M. G. ARIAN dat bij ULPHILAS (d) voorkomt; van deze plaets schreef *Huydecoper*, dat in zijn Handschrift van het Nieuwe Testament 1431. het duitche *eren* gelezen wierdt. ULPHILAS schreef hier AIGANDS SKALK (e) ARIANDAM. d. i. *hebbende enen knecht erende.* II.

(c) In zijnen brief namelijk over den *Abf. Abf.* te vinden aen het hoofd van de Werken der Maetf. der Nederl. Letterk. te Leyden.

(d) *Euang. Goth. Luc. XVII: 7.*

(e) *Skalk*, d. i. *Knecht*, zie KILIAEN in *schalck. servus, famulus, minister.* ene bijzondere opmerking verdienen de woorden van *Kiliaen*, zeggende: *Dictio in hac significatione olim tam inferioribus, quam superioribus Germanis et Gothis usitatisima.* Zie verder SCHILTERUS en WACHTERUS.

II. Met het A. S. ERIGEAN, ERIGAN, ERIAN bij JUNIUS (f) en de aengehaelde plaets uit *Luc.* in de Angel-Saxifche vertaling; andere Schrijvers, die dit woord gebruiken, kan men vinden bij E. LYE (g), bij wien ik ook lees ERIUNG, *aratio*.

III. Met het Cimbr. ERIA, zie JUNIUS l. c. komende van AR. *labor, cultura*, waer van ook afkomt het woord ARDUR *aratrum*, volgens O. WORMIUS (h).

III. Met het Ysl. *eria, arare. VERELIUS* in *Indic. v. ARIA* in *praef. er. ARO*, bij R. JONAS (i) *perf. eriaede, aravi*. Regelmatig volgens den I. Regel van het vormen der *praet. verb. Island.* zo als wij vinden aengetekend bij den genoemden Yslandschen Schrijver R. JONAS (k).

V. Met het F. Th. en Al. *eren, erren.* bij OTFRIDUS (l).

*Vns errent sine pluagi,
Bi iaton io ginuagi.*

welke

-
- (f) In zijn *Glosf. Goth.* p. 64.
 (g) *Dict. Sax. et Goth. lat. in v. ERIAN.*
 (h) *Spec. Lex. Run. in v. AR. Hafniae 1650.*
 (i) *Diction. Island. in Thes. HICKESII Tom. I. Par. 3. p. 76.*
 (k) *Gramm. Island. Rudim. in Thes. HICKESII l. c. p. 64.*
 (l) *Euang. Lib. II. Cap. IV. vs. 85. in Thes. SCHILTERI Tom. I. p. 100.*

C

welke woorden van *Otfridus* door *Scherzius* in zijne Aentek. aldus vertaald worden:

*Nobis arant ipsius aratra,
Quotannis omnino satis.*

De vertaling van *Scherzius* verkiezen wij boven die van *Schilterus*, die van gedagten was, dat dit *erren* van *irren*, *errare* kwam, en het daerom vertaalde *seducere*; maer te onrecht, dit *erren* betekent hier ploegen, en om hier te meer van overtuigd te zijn, is alleen nodig de reden, die *Scherzius* voor zijn gevoelen geeft, nategaen, en men kan niet twijffelen of de hier bijgebrachte vertaling strookt alzins met het oogmerk van *Otfridus*; wij vinden ook in de genoemde aentekening van *Scherzius*, dat men te Straetsburg noch zegt *einen acker eren*, voor het land ploegen of bouwen, lat. *colere agrum*.

Noch een voorbeeld vinden wij in het *Fus Prov. Alem. (m)*, *fuuer dez andern lant unuuzzende ert*, lat. *qui alterius agrum inscius arat*. Zo ook in het *Fus Prov. Sax. (n)*, *mit æckeren mit æhren oder pflugen*.

Van dit *eren* ook het F. Th. *ungeerid*, bij den Abt WILLERAMUS (o), welke plaets door

(m) Cap. CCLXXV. §. I.

(n) Lib. III. Art. 20. fin.

(o) In *Paraph. Cant. Cant.* Cap. II: 1.

door *Huydecoper* in zijnen brief over den *Abl. Abf.* reeds is bijgebracht, en dierhalven zal ik dezelve niet herhalen, alleen wil ik hier aentekenen, dat men ene andere lezing van deze woorden vinden kan bij *SCHILTERUS* (p), men zie ook *WACHTERUS* (q). Ons *eren* komt ook over een met het Engelsch *care*, zie *FR. JUNIUS* (r). Hier uit dunkt mij dat niemand ligt de echtheid van ons oud doch goed duitsch woord *eren* in twijffel zal kunnen trekken, of, gelijk van *Leeuwaerden*, dit woord bij oude Schrijvers aentreffende, hen zal kunnen beschuldigen, dat zij geen goed en zuiver duitsch geschreven hebben, integendeel zal men hunne schriften, als oude gedenkstukken onzer zuivere moedertale moeten in waerde houden.

Om nu nader op ons oud nederduitsch *eren* te komen, moetenwe hier het zeggen van *Huydecoper* in acht neemen, te weten, dat de Latijnsche spreekwijs *colere agrum*, eigenlijk betekent *het land oeffenen*. Zie zijne bewijzen daar voor uit de oude taelstukken bijgebracht, en wij voegen hier bij ene plaets uit *MAERLANT I. B. f. 5. c.* daer van Adam gezeid wordt:

God

(p) *Glosf. Teuton. in v. ungeerid*, p. 269.

(q) *Glosf. German. v. eren*.

(r) *Etymol. Angl. op dit woord*.

God *stacken* (s) vten *Paradise*,
 Om dat hi soude na dorpers *wife*
 Die *aerde* oefenen. — —

KILIAEN vertaelt het woord *oeffenen*, *colere*, *exercere*, en *oeffeninghe*, *cultura*, dit bevestigt mede dat *Huydecoper* te recht gezeid heeft, dat het woord *eren* in de aengehaelde plaets uit den *Fasciculus Temporum* geen *Latinismus* zij. Hoe het *lat. colere* (eigenlijk *oeffenen*) de betekenis van *eren* gekregen hebbe, lezenwe al mede bij *Huydecoper*, de reden is, om dat men zeide *Deum colere*, eigenlijk *God dienen*, maer nu kan men *God* niet dienen zonder *Hem* te *eren*, en dit noemden de ouden, volgens *Huydecoper*, al mede *oeffenen*, waer van bij hem in den genoemden brief vele voorbeelden te vinden zijn, onder anderen brengt hij daer toe bij ene plaets uit het MS. van 't N. Testament 1431. (1 *Petr.* IV. 3.) f. 84. a. *ongheoorlofder oeffeninghe der afgode*, zo lees ik ook in een ander Affchrift van het N. T. omtrent 1350. op die zelfde plaets f. 142. c. *oeffeninghe der afgoden*, waer bij wij het volgend voorbeeld noch zullen voegen, *Matth.* XV. 9. lees ik in het MS. 1350. f. 7. d. aldus: *sonder sake oeffenen si my, en leren die leringe en die gebode der lude*, en zo ook op die zelfde plaets in
 het

(s) *Stacken* d. i. *stak hem*.

het MS. van 1431. f. 20. b. mede in een
 een Affchrift der Evangelist. 1472. f. 15. d.
 En in het begin der tien Geboden bij den Ver-
 taler van den *Fasciculus Temporum*, f. 14. b.

Mint en̄ oeffent enē God.

van den dienst der afgoden in het MS. 1350.
 f. 125. c. *Daerom, dat ghi onwetenden oeffent
 dat bootschap ic v. zie onze Overzetting Hand.
 XVII. 23. daer wij deze woorden aldus vinden:
 Desen dan, dien gy niet kennende dient, verkondige
 ick u-lieden.* En in het volgend Hoofddeel het 7.
 vs. daer wij lezen van enen man die God diende,
 waer voor in het aengehaeld MS. f. 126. a.
 een man *die gode oeffende*, in het zelfde MS.
 f. 109. c. *Dat wi loghede dat der oefenighe gods
 tieghe is*; zo ook in het affchrift van 1431.
 f. 117. a. vergelijkt met deze woorden onze
 overzetting van den brief van Paulus aen Tit.
 II. *Oeffenen* heb ik noch in ene andere be-
 tekenis gevonden, namelijk voor gedurig bij
 iemand zijn, dikwils in iemands huis komen,
 iemands huis dikwils komen bezoeken; lat.
frequentare domum alicuius; zo lees ik 't in de
 uittreksels uit het O. Testament MS. 1350.
 f. 166. d. *Dese oefenden stadelic Joachims huus*;
 mede in het MS. 1431. f. 167. a. *Dese oefenden*,
 enz. Zie hier *de versio vulgata Dan.* Hoofdd. XIII.
 6. in onze Overzetting te vinden, in de Apo-

crijphe boeken het III. aenzangzel aen Daniel.

Nu moetenwe ons woord *eren* nader beschouwen, en onderzoeken wat bij de ouden eigenlijk betekende het land *eren*; *Huydecoper* zegt het *land eren*, is het *land ploegen*. Zo vinden wij 't bij KILIAEN *aeren, eeren, eren, errien. arare, exarare, inarare, colere agrum, terram vertere aratro, profcindere arvum, exercere campos, terra moliri*. Zie ook TEN KATE (t). Dat de ouden voor *ploegen* het woord *eren* gebruikten, bevestigt *Huydec.* weder met verscheiden voorbeelden, ook onder anderen met de straks aengehaelde plaets uit *Luc. XVII. 7.* uit het MS. 1431. zo ook in mijne MSS. van 1350. en 1472. en in den Bijbel te Antw. 1531. van alle die voorbeelden, welken *Huydecoper* heeft bijgebracht, zal ik geen een herhalen, maer mijnen Lezeren anderen opgeven, op dat aldus het menigvuldig gebruik van dit woord bij de ouden in dien zin des te klaerer bewezen zij. Alleen wil ik echter hier aentekenen de verschillende lezing, die in de aengehaelde plaets uit den *Rijm-Bijbel van Jacob van Maerlant*, voorkomt, dewijl wij van oordeel zijn dat het afschrift, dat wij van dit oud, en taelkundig werk bezitten, veel nauwkeuriger is, dan het handschrift dat *Huy-*
de-

(t) 2. Proev. van gereg. afsleid. in ER bl. 632.

decooper gebruikt heeft, en dierhalven verbeelden wij ons, in staet te zijn, zo niet de echte, tenminsten ene minder bedorven lezing van deze plaets te kunnen mededelen. De aengehaelde woorden lees ik in mijn MS. f. 99. b. aldus:

*Doe sprac een osse vreedende dinc
Tenen man die eren ghinc.*

Noch een ander voorbeeld heb ik in het zelfde werk van dezen Dichter gevonden, in het VII. B. f. 39. d.

*En haddi niet mit mire coe
Gheeert, ghine waerter niet comen toe.*

Zie *Richter*. XIV. vs. 18.

Wij vinden noch ons *eren* voor *ploegen* in onze MSS. van het N. Testament van 1350. en 1431. en aldaer

I Cor. IX. 10. *Want die daer eert die sel (u) inder hopen eren.* Ook wordt ons *eren* in de *Glosf.* op die plaets gebruikt, Bijbel gedrukt te Delft 1477.

Deut. XXII. 10. Du en sulst niet eren mit enen osse te samen en mit enen ezel.

Hof.

(u) Zo in het MS. van 1350. in dat van 1431. wordt voor *sel*, *sal* gelezen, ene gemene wisseling der klinkers die bij de ouden niet alleen in de *a* en *e* maer ook in alle andere klinkers plaets heeft.

Hof. X. 11. *Judas sal eren, en iacob sal hem breken die voeren.*

Bijbel omtrent 1482.

Exod. XXXIV. 21. Ses dage saltu werken des seuedē dages saltu uphorē to eerē.

I Koning. XIX. 19. *Dar vant hy heliscum saphats soen errede myt twelff osfen, en hy was der ey die errede vnder den xij. iock osfen.*

BARTHOLOMEUS ENGELSMAN 1485.

B. IX. Cap. 5. *in die leynten pleecht mē te eren mitter ploech en te arbeydē indē houe mit platen en mit poten en mit zayen,*

B. XIV. Cap. 47. *ee — stede die onghewet is en onghheet mitter ploech. en in het volgende 48. Cap. lees ik, die acker — wort eerst gheet na ghesayt na gheet en na gemayt.*

HENRICA AB ERP. in hare *Anal. Vernac.*
A. 1505. bij MATTHÆUS *Anal.* Tom. I. p. 143. *Ed. in 8°. sy eerden die voore op rondom ons lant, en de Pander ende de schout mit die bueren sloegen haer hant aen die peerd, ende doehielden sy die ploegh een stuck weghs, ende gingen mede om so langh hent aldat lant rondom die voore geeerd was. en noch eens op 't jaer 1523. bij MATTHÆUS p. 151. T' coorn van t' besaeyde lant mit water belopen was bedorven, ende men mostet om eren.*

De voorbeelden nu den naerftigen onderzoe-

zoeker onzer moedertale medegedeeld, zo in den brief van *Huydecoper* over den *Ablativus Absolutus*, als in deze onze nadere verhandeling over het oudduitsch *eren*, vertrouwenwe dat voldoende zijn, en allen zullen overtuigen, dat *eren* voor *ploegen* zeer goed, doch oudduitsch zij. Laet ik mijnen Lezeren bij deze gelegenheid onder het oog brengen, hoe wel *Huydecoper*, en anderen met hem, zeiden, dat men gene rechte kennis onzer moedertale bekomen kan, zonder ene daer mede gepaerd gaende kundigheid der oude Nederduitsche tale, en deze stelling, (hoe ook bij anderen te onrecht verdacht gehouden,) wordt zelf uit ons woord *eren* genoegzaam bewezen; hadt *van Leeuwaerden* ook de schriften der ouden onderzocht, en het Neêrduitsch van dien tijd leren kennen, hij hadt nimmer een zo ongelukkig bewijs tegen den Heer *Huydecoper* kunnen gebruiken.

Latenwe ons dan voor zulke mislagen wachten, de schriften der ouden, in groter waerde houden, en uit dezelve onze zuivere moedertael leren; dewijl wij ons, in het onderzoeken van woorden en taelwetten, alleentot het hedendaegsch gebruik bepalende, een gebouw op zwakke fondamenten maken, dat bij ieder ongewoon voorval wankelt, en welhaest met enen onherstelbaren ondergang bedreigd wordt.

O V E R H E T W O O R D

W I J C H.

Het duitsch woord *wijch*, bij de ouden in gebruik, voor *strijd* is bij ons geheel en al in onbruik geraekt, wij hebben alleen het bij de ouden mede bekend woord *strijt*, of *gevecht* behouden. Het verouderd *wijch* komt overeen met het F. Th. *wig*, bij SCHILTERUS (a) die aldaer uit de *Gl. Monf.* p. 347. heeft *wich vel strith, Militia*. Wij vinden dit woord in de oude F. Th. schriften zeer dikwils gebruikt, bij OTFRIDUS Lib. IV. 8. vs. 14.

*So wer so 'nan insuabi
Er wig zi imo irhuabi.*

SCHERZIUS vertaelt deze woorden dus:

*Si quis eum audiret,
Pugnam adversus eum susciperet.*

deze plaets schijnt eigenlijk te spreken van ene *Pugna Privata* in welken zin dit woord mede genomen wierdt. In de eerst genoemde betekenis, te weten, voor *oorlog* of *strijd* wordt dit

(a) *Glosf. Teuton.* p. 866.

dit woord dikwils in het Rijm van St. Anna gevonden, zie §. VIII. vs. 124.

*Ninus hiz der eristi man,
De dir ie [der ie] volcwigis bigan.
Her saminodi schilt unti sper,
Des lobis was her vili ger.*

*Ninus (b) dicebatur primus vir,
Qui unquam bella suscepit.
Collegit scuta ac hastas,
Gloriæ erat valde cupidus.*

verder in het 136. vs. lezenwe

Ungewenit warin si ci wige.

Inconsueti erant ad bella.

en §. XX. vs. 319.

Peiere vurin ie ci wige gerno.

Boiarii ibant in prælium lubenter.

verscheiden betekenissen van het H. D. *wig* kan men vinden bij WACHTERUS (c), *wig* be-

(b) Zie JUSTINUS *Histor. Lib. I. Cap. I. Primus omnium NINUS, res Asfyriorum, veterum et quasi avitam gentibus morem nova imperii cupiditate mutavit. HIC PRIMUS INTULIT BELLA FINITIMIS.*

(c) *Glosf. Germ. Col. 1900.*

44 T A E L K U N D I G E

betekent bij hem ook *Belum Publicum*, *praelium*, *Pugna*, *militia*. Zie ook aldaer de afleiding van dit woord. En verder kunnenwe aldaer leren dat *wig* ook genoomen wordt voor enen bijzonderen strijd, *Pugna Privata*. *Sensus* (zegt *Wachterus*) *a Bello Publico ad Privatum translatus*, en in dien zin hebbenwe ook het F. H. woord bij *Otfridus* gevonden, zo als wij bij die plaets hebben aengetekend.

Hier mede komt over een het A—S. *wig* of *wigg*, bij *LYE* (*d*) vertaald *Mavors*, *Belum*, *Pugna*, *Praelium*, en dit woord wierdt mede bij de Anglo-Sax. in de andere opgenoemde betekenisfen genomen. Wij zullen, dewijl 'er van de verwantschaptc talen genoeg gezeld is, tot ons N. Duitsch woord *wijch* overgaen, en mijnen Lezer, volgens ons gewoonte, enige voorbeelden uit de oude taclstukken mede delen, waer in ons woord *wijch* gevonden wordt. Zo lezenwe bij *MAERLANT* X. B. f. 91. d.

Judas quam mit groter moete,
Den wiich nam hi coenlic an,
Dien. hi mit groter eren wan;

Want

(4) In *Diſſion. Sax. & Goth. Latin.* h. 2.

*Want hi vacht so, dat Lysias,
En zijn volc ghesconfiert (e) was.*

Het zelfde B. f. 92. a.

*Nochtan so beval hi hem,
Dat hi, eer si weder quamen,
Altoes ne ghenen wiich en namen.*

*Wijch nemen, dat is, den oorlog of den strijd
beginnen. Zie de eerste hier uit Maerlant
aengehaelde plaets:*

f. 94. c.

*Doe seide hi, een striit gaet ons ane,
Nu is an dese zide die Fordane,
An dander sīde broec en boscalien,
Hier en is gheen wiken sonder falien
Vecht! ende roept God ane!
Den wiich begonsten si te bestane.*

f. 100. a;

(e) *Sconsiēren een leger, is het zelfde met ver-
sleen. Wij vinden het bij M. STOKK B. IV.
vs. 215.*

*En sconsiēden dat heer groot.
Si sloeghen menighen man doe doot.*

ook bij den zelfden Dichter in het VIII. B. vs.
161. en menigmael bij *Maerlant*, onder ande-
ren in het zelfde B. f. 95. b.

*Ende si quamen beide te velde,
Daer sconsiēde hi mit ghewelde
Apollonis en siin volc mede.*

f. 100. a.

*Doch dat si tenen wighe quamen,
Der meer volcs bleef te zamen,
Waen ic, dan oyt in enen wiich dede.*

De zelfde Dichter schrijft in de Destructie van Jherusalem f. 158. b. *wijch geven*, dat ons voorkomt zo veel te betekenen als ons *slagleveren*.

Men gawe hem wiich gherne en wale.

en f. 159. c.

*Nu hoert, een deel vander poort
Der was die hongher so groot,
Noyt man hoerde des ghenoot (f),
Om spise vochten si menighen wiich,
Der ome was alder criich.*

MELIS STOKE II. B. vs. 19.

*Daer was ghevochten vaste en fere:
Maer ianghe Dideric wan de ere,*

Want

Zie de aentekeningen van *Huydecoper* op de beide aengehaelde plaetzen uit de Rijkkronijk van *M. Stoke*, daer wij lezen, dat *Alkemade sconfieren* verklaerde, of liever verduisterde, door *schonden*.

(f) *Ghenoot* is *gelijk*, hier van zullenwe in het vervolg meer voorbeelden bijbrengen.

M E N G E L I N G E N. 46

*Want hi de borch t'fjelmonde
Brande en flechte inden gronde,
En wan met scepe den wijch mede
Aldaer inde Marwede.*

Bij den Vertaler van Boët. f. 76. c. vinden we den Oorlogsgod Mars aldus beschreven: — dat hij was *die heere der wyghen en der bataillen*. Wij lezen dit woord dikwils bij v. VELTHEM Sp. Histor. I. B. Cap. 44. bl. 61.

*Want sint dat hi te wapen dochte,
Sone sochte hi niewent el,
Dan wijch ende Tornier-spel.*

IV. B. Cap. 23. bl. 242.

Die den wijch beginnen wilden.

Dees Dichter gebruikte zekerlijk dit zelfde oudduitsch woord in het I. B. Cap. 38. daer *Le Long* gelezen heeft.

Ende doen die wijck leden was daer.

Wij stellen met HUYDECOPER (g) dat men hier voor *wijck* lezen moet *wijch*, even als in de reeds aengehaelde plaetsen gelezen wordt, en dan zeidt de Dichter hier niet, zo als *Le Long*

(g) Proeve van Tael- en Dichtk. bl. 608.

18 T A E L K U N D I G E

Long meende, toen de neederlaag geleeden was; maer dan zullen deze woorden, toen die wyck leden was; zo als Huydecoper te recht heeft aengemerkt, eenvoudig betekenen, toen de slag of strijd voor bij was; of over was. Van ons verouderd woord wijch komt wijgant, dat is volgens Huydecoper (h) strijder, datwe lezen in de doot hem aengehaelde plaets uit de Historie van Zeghelijn van Jherusalem, 1563: alwaer van hem in het begin dezer geschiedenis gezeid wordt:

*Men seyt dattet (i) Helena vant,
Dat is waer, maer een wygant,
Was daer mede, een degghen sijn
Van Jherusalem Zeghelijn,
Daer ick u of segghen sal.*

Wij zullen hier bij voegen een voorbeeld uit de Roman van Grimbergen bij *Butkens Preuy.* p. 37. b.

Ende van Jselsteine die wigant.

(h) Proeve van Tael- en Dichtk. op de aengeh. plaets.

(i) Te weten *het Kruis.*

OVER

OVER DE WOORDEN
 W E R S C A P
 E N
 W E R S C A P P E N.

Bij zommigen, min ervaren in de oude Nederduitsche Tael, zal mogelijk deze wijze van spreken in dien tijd gebruikelijk, namelijk, *werscap houden, te werscap gaen en werscappen*, niet recht begrepen worden, en hier om hebben wij nodig geoordeeld, dewijl wij van deze woorden, zo veel ons bekend is, nergens ene volledige verklaring vinden, en daer dezelve echter dienen kan tot opheldering van onze oude tael, den Lezer, in onze Taelkundige Mengelingen, die voorbeelden uit de schriften der ouden, die ons de echte betekenis dezer woorden leren kunnen, mede te delen.

Die den oorsprong dezer woorden in het brede begeert na te gaen, kan denzelven vinden bij WACHTERUS (a), welken hier aen-
 te-

(a) In *Glosf. Germ. in v. wirt, hospes*, p. 1916.

tehalen ons nu genoeg is, daer wij voornemens zijn alleen maer onzen Lezer te doen zien, wat onze Voorouders door deze woorden verstaen hebben. En hier toe terstont overgaënde, zeg ik, dat *werschappen is maeltijd houden*, en *werscap een maeltijd*. KILIAEN *weerd-schappen, epulari*, en *weerd-schap, convivium, epulum*, enz. (b). En deze uitlegging wordt alzins bevestigd door die plaetzen uit de schriften der ouden, daer wij deze woorden aentreffen, zo lezenwe bij MAERLANT I. B. f. 12. c.

Daer werscap was ende feeste.

en van den Maeltijd dien Adonia gaf, van welken wij lezen 1 *Koning. I.* schreef dezelfde Dichter VIII. B. f. 53. b.

*Doe maecti voort mit ghewout
Ene werscap te sinen doene,
Mer sinen broeder Salomoene,
Ende ander heren en haddi niet.*

Zie voornamelijk het 9. vs. uit het aengehaelde I. Hoofdst. De maeltijden, welken Esther den Koning Asfuerus bereidde, vinde ik aldus beschreven X. B. f. 87. d.

Ter

(b) Zie ook KILIAEN *Etym. op schap, actio.*

*Ter werfchap dranc Asfuerus so,
Dat hi sat was en vro.*

en verder komt *Haman* aldaer dus sprekende voor:

*Doe maecte hi sinen gheselle conr,
Ende toechde hem sine moghentheden,
Daer toe seide hi hem oec mede,
Dat die Coninghinne hem allene
Van alden Princen ghemene,
Ter werfchap mit den Coninc bat.*

Zie hier *Esther* in het V. Hoofdst. en voornamelijk het 12. vs. dat met de laetste uit *Maerlant* aengehaelde plaets, bijna woordelijk overeenkomt.

Eens vinde ik bij *MAERLANT* *weerschap* dat het zelfde is, in het IX. B. f. 75. d.

*Raguel was om tgone
Blide, ende maecte weerschap groot.*

Bij *KILIAEN* lezenwe op de zoo even aengehaelde plaets, dat *weerschap* ook genomen wordt voor enen huwelijks of bruilofts maeltijd, *convivium nuptiale*, en in dien zin mene ik dit woord mede bij *MAERLANT* gevonden te hebben, in het zelfde IX. B. f. 76. a.

*Ene werfchap maecti daer ter ure
Onder maghe ende ghebure.*

de geschiedenis, die *Maerlant* hier verhaelt, lezenwe in het Boek van *Tobias* in het VIII. Hoofdst. vergelijkt voornamelijk het 17. vs. met de hier aengehaelde woorden.

Versecheiden voorbeelden vindenwe in ons MS. van het N. T. 1350. f. 29. a. *Ende Levi maecte hem een groet werfscap in zijn huis.* — (c) f. 35. d. *Mer wanneer du werfscap maecste, roep die armen,* enz. — (d). Zo lees ik ook in de affchriften van het N. T. van 1431. en 1472. Bijbel 1477. *Genef. XXI. 8. Ende Abraham maecte ene grote werfscap.* — *Genef. XXVI. 30. Dus makede hi hem een werfscap, ende na die spise en na die dranc stonden si vroeck op.* — *Genef. XXIX. 22. Ende Laban riep en node vele scaren van sinen vrienden te werfscap: en maecte die brulocht.* — *Genef. XLIII. 16. en ghereide een werfscap, want si sullen huyde mit mi eten te mid-daghe.*

BARTHOLOMEUS ENGELSMAN 1485. in het opschrift van het 22. Cap. van het VI. B. *van den middach maele, of werfscap,* en het zelfde Cap. ook *werfscappinghe* — *totter maeltijdt en totter werfscappinghe,* en verder, *inden warscappen werden die luden te zamen geroepen.*

Tot dus verre hebbenwe de voorbeelden van het

(c) *Luc. V. 29.*

(d) *Luc. XIV. 13.*

het zelfstandig naemwoord bij vele oude Schrijvers gevonden, medegedeeld, doch te voren is reeds aangemerkt, dat de ouden ook een gelijk luidend werkwoord hadden, namelijk *werscappen*, *epulari*, en dat dit ook bij *Kiliaen* gevonden wierdt. Wij vinden het in de reeds genoemde en in andere schriften der ouden gebruikt.

MS. van het N. T. 1350. f. 37. a. *Hi werscapte dagelix cierlike (e)*. — In de *versio vulgata* heeft men op deze plaets, *epulabatur quotidie splendide*, en noch in het zelfde MS. f. 147. c. *dese sijn vlekken in haren weelden te gader werscappende, he selven voedende sonder vreesen (f)*.

Somerf. van S. Bernard ferm. MS. 1463. bl. 22. b. *Laet ons in gaen, laet ons werscappen in den onghegisten brode*, en bl. 25. b. *so werscapt men weder an en drincken droncken*.

Pasionaël Somerstuk f. 95. b. *een die werscapte mit ander luden*.

VAN HASSELT in zijne Aentekeningen op *Kiliaen (g)* zegt, dat in onze Overzetting van het Evangelie van *Marc. VI. 39*: het oude *werschappen* gevonden wordt, wij voegen hier

(e) *Luc. XVI. 19.*

(f) Zie den Brief van *Judas* het 12. vs.

(g) Pag. 793. in v.

hier bij, dat 'er ook zo gelezen wordt in den Bijbel te Antwerpen 1531. *bij waerschappen int groene gras*, maer integendeel in geen van de affchriften, welken wij bezitten, komt op die plaets het woord *werschappen* voor, in het MS. 1350. f. 19. b. lees ik: *En hi geboet hem dat sise neder souden doen sitten alle gader te ringe op dat groen hoy*. Zo ook in het MS. 1431. f. 55. b. als mede in het affchrift der Evangelien 1472. *Werschap* lezenwe noch bij v. ВЕЛ-ТНЕМ Spieg. Histor. VIII. B. Cap. 14. bl. 461.

*'t Siere Werschap so noet hi daer
Alle die nie van eertrike scieden.*

le Long verklaert hier *werschap* kwalijk door *blijdschap*, het is hier, zo als op andere plaetsen, die wij hebben bijgebracht, een *maeltijd*, en welk een maeltijd hier bedoeld wordt, zal ieder, die deze woorden in verband en zamenhang naleest, terstont ontdekken, dierhalven behoevenwe hier niet langer bij stil te staan.

COORNHERT vert. van Cic. off. I. B. f. 51. b. schrijft *waerschappen*. *In waerschappen met ons vrinden en kennissen.*

OVER

O V E R H E T W O O R D
M I N N E.

Aengaende de betekenis van dit woord vindenwe bij *Huydecoper* (a) ene verklaring. Hij stelt, dat de voorname betekenis van dit woord *ene vriendelijke benaming van vrouwen en jonkvrouwen* zij, om dit te bewijzen brengt hij vele voorbeelden uit de oudduitsche schriften bij; ook lezenwe aldaer, dat de ouden deze benaming gebruikten om hunne eigene vrouwen aentefpreken, zie het voorbeeld uit *Walewein* aldaer bijgebracht, het welk wij bij ene andere gelegenheid hebben aengehaeld. (b)

Eer wij tot ons woord *minne* zelve overgaen, moetenwe aengaende de plaetzen uit den Rijmbijbel van *Jacob van Maerlant*, in deze aentekening van *Huydecoper* te vinden, aenmerken, dat in ouder affchriften, van dit taelkundig werk,

-
- (a) Aenteken. op *M. Stoke's* Rijmkronijk VI. B. vs. 254. zie ook de aenteken. op het VIII. B. vs. 161. in 't einde.
- (b) In onze verhandeling over de woorden *gere, ghere* en *ghere* bl. 20.

werk, dan dat 't welk *Huydecoper* gebruikt heeft, het woord *minne*, of niet voorkomè, of dat 'er ene andere lezing gevonden worde, en dewijl de echte lezing dezer aengehaelde plaetzen in *Huydecoper's* affchrift niet gevonden wordt, en het werk nooit door den druk gemeen gemaakt is, hebben wij het der moeite waerdig geoordeeld, de verschillende lezing dezer plaetzen hier aenteteken. De tweede plaets, van welke wij eerst zullen spreken, die *Huydecoper* hier aenhaelt, wordt in zijn affchrift gevonden in het XI. B. C. 32. f. 98. d.

*Here seit soe, ic biddu en Aman
Met mi ten etene, lieve man.
Hi stont up en ginc te hare,
En namse in sinen aerne dare
Hi seide: wes onvervaert lieve Minne,
Du blives mine Conighinne.*

Hier lees ik het woord *minne* in mijn affchrift niet, en verder is 'er in de lezing ook veel verschil, en op dat de lezer hier over zoude kunnen oordeelen, zullenwe deze plaets, zo als dezelve in ons affchrift gevonden wordt, hier invoegen, in het X. B. f. 87. d. vind ik dezelve aldus.

*Here seit si, ghi ende Aman
Coemt heden eten mit mi dan.*

Doe

*Doe stont hi op en ghinc mit hare,
 En namse in sinen scoet aldare;
 Ende seide: wes onveryaert van zinne,
 Du blives mit mi Coninghinne.*

De eerste uit *Maerlant* aengehaelde plaets, luidt volgens *Huydecoper's* affchrift aldus.

*Die Coninc seide: Ester lieve Minne,
 Sech dijn begheren. —*

Hier lees ik in mijn affchrift ook het woord *Minne*, het is dierhalven aen *Maerlant* niet onbekend geweest, en deze plaets vind ik in mijn MS. in het X. B. f. 88. ar aldus.

*Die Coninc seide; Hester Minne,
 Segghe wattu wilt in dinen zinne.*

Dat het woord *lieve*, dat in het handschrift van *Huydecoper* in het eerste vaers gelezen wordt, niet van *Maerlant* zij, komt mij voor geen bewijs nodig te hebben, men behoeft het vaers alleen maer te lezen, en terstond zal men bevinden dat het woord *lieve* hier overvloedig is; over de tweede regel kunnenwe niet oordelen, door dien dezelve niet geheel is opgegeven, het begin echter verschilt reeds veel van onze lezing.

Dit kortelijk aengaende deze plaetzen uit den Rymbijbel aengetekend hebbende, gae ik over

tot een onderzoek, of de voorname betekenis van ons *minne* eigenlijk, ene vriendelijke benaming van Vrouwen en Jonkvrouwen zij, gelijk wij gezien hebben dat *Huydecoper* stelde.

Wij zijn van oordeel, dat het oud woord *minne*, veel algemeener betekenis gehadt hebbe, en stellen, dat het niet alleen ene vriendelijke benaming voor vrouwen en jonkvrouwen geweest zij, maer integendeel een woord van veel ruimer betekenis, een woord namelijk dat de ouden gebruikten, om den Perfoon, wien zij liefde en genegenheid toedroegen, mede aen te spreken, en dierhalven, bij hen zo wel gebezigt, indien ene vrouw enen man, als wanneer een man ene vrouw aensprak. *Huydecoper* brengt een voorbeeld bij dat ons hier mede tot bewijs van ons gezegde strekken kan, te weten, de bij hem aengehaelde plaets uit WALEWIJN f. 45. a.

*So sprac soe tot haren lieve,
Wel zoete Minne. —*

Deze was de tweede betekenis die *Huydecoper* aan het oud woord *Minne* gaf, maer, voegt hij 'er bij, in dien zin schreven de ouden het veel al *Minnekijn*. Doch hier omtrent verschillende van den Heer *Huydecoper*, en zijn van gedagten, dat deze niet ene tweede betekenis van het woord *minne* zij, maer dezelfde. Wij vinden noch andere voorbeelde, dat de ouden het
woord

woord *minne* ook gebruikten indien ene vrouw enen man aensprak, zo lezenwe 't bij den ouden Dichter MAERLANT XI. B. f. 76. b.

*Op enen berch so sat Anne,
Thobias moeder, biden weghe
Ende sach om tkint alle weghe;
So dat (c) zitt van verren sach,
Ten vader liepsi daer hi lach
En seide, Minne! nu coemt v kint.*

De geschiedenis, welke hier verhaeld wordt, vindenwe in het Boek van *Tobias* XI. 6. en 7. deze plaets komt bijna woordelijk overeen, met de

(c) *So dat* betekent hier *terstont*, zo dra, zo schrijft *Maerlant* meermalen, onder anderen lezenwe 't in de *Destruct. van Jheruf.* f. 159. c.

*In desen tiden so ghesiede,
Dat een vten ioedsschen diede,
Hiet Jonathas, een onweert man,
Spranc coenlik den Romeyne an
En vraghede of daer sonder scamp
Tement ieghen he wilde neme camp.
Dit hadden die Romeyne onweert,
Doe hiet hise blode ende vervaert
So dat een Romeyn hoerde,
Die hem verbalch om die worde,
Ende heeft op hem bestaen den camp.*

Wij hebben deze woorden hier wat breder uitgeschreeven, op dat de Lezer te beter deze plaets in zijn verband zoude kunnen nazien, en over de betekenis van deze woorden oordeelen.

de uit *Maerlant* aengehaelde woorden. Uit het latijn van *Petus Comestor*, waer naer *Maerlant* zijne overzetting heeft ingericht, blijkt mede, dat hij dat woord hier uit vrije verkiezing gebruikt, als zijnde het in het latijn niet uitgedrukt, dewijl daer alleengelezen wordt, *Ecce venit filius*. Dierhalven moet men niet zeggen, dat de ouden hier onderscheid maakten tusschen het manlijk en vrouwlijk geslacht.

Ene aenmerking, diewe echter niet als ene zekere waerheid willen opgeven, moetenwe hier den lezer mededelen, dat namelijk het niet onwaerschijnlijk voorkome, dat de oudduitsche schryvers een ander onderscheid tusschen de woorden *Minne* en *Minnekijn* hebben in achtgenomen, te weten dat zij onderscheid maekten, indien zij iemand aenspraken, en indien zij tegen een' derden van hem spraken, dat zij het eerstgenoemde woord gebruikt hebben, in geval zij enen persoon, wienze liefde en achting toedroegen, aenspraken, en dat zij het woord *Minnekijn* genomen hebben, wannecr zij van dien persoon, wien zij liefde en achting bewezen, tegen enen anderen spraken. De drie voorbeelden door *Huydecoper* (d) aengehaeld kunnen, zo als het ons voorkomt, deze uit-

(d) Aentek. op *M. Stoke's* Rijkronijk VI. B. vs. 254. aldaer bijgebracht om te bewijzen, dat men in het manlijk niet zeide *Minne* maer *Minnekijn*.

uitlegging zeer wel lijden; en het houdt almede steek, dat de andere voorbeelden, zo door *Huydecoper*, als door ons bygebracht, in welken het woord *Minne* voorkomt, allen ehe mondelinge aenspraek behelzen. Het komt ons voor mede tot bewijs te strekken, dat de betekenis van ons woord *Minne* algemener bij de ouden geweest zij, dan *Huydecoper* dezelve heeft opgegeven, om dat Ouders hunne kinderen met dezen naem gewoon waren aen te spreken, gelijk *Huydecoper* zelf zegt, en hier om verwonderenwe ons te meer, dat deze taelkenner het woord gene ruimer betekenis hebbe toegekend. Dat Ouders met dezen naem hunne kinderen aenspraken zienwe uit ene plaats door *Huydecoper* aengehaelt uit FL. en BL. f. 2. d. daer een vader tot zijnen zoon zeide.

Minne ic sal di ter scholen doen.

Een moeder spreekt tot haren zoon bij MAERLANT Evang. f. 105. c. aldus:

*Ic en diin Vader, wel lieve Minne!
Hebben di ghesocht mit droeve sinne.*

Wederom twe voorbeelden, daer ons woord *minne* by mondelinge aenspraek gebruikt wordt, en welken dierhalven ons gezegde bekrachtigen.

OVER

O V E R H E T W O O R D
D E G E N .

De oudste duitſche Schrijvers gebruikten het woord *degen* voor enen *held*, en wel voornamelijk voor enen *krijgs-held*. Een woord in dien zin bekend in zommige talen die met de onze verwantſchapt zijn, de A. Sax, hebben THEGEN, THEGN. bij LYE (a) en BENSON (b). Van de zelfde betekenis als ons oud woord *degen* is het F. Th. *Thegan* by SCHILTERUS (c) *Miles* vertaald, in dezen zin vindt men het dikwils bij OTFRIDUS *Evang. Lib. I. Cap. I. vs. 128. (d)*

So ſint thie thegana alle.

SCHILTERUS vertaelt deze woorden aldus.

Sic ſunt hī milites omnes.

Ande-

-
- (a) *Diction. Sax. et Goth. in v.* aldaer ook vertaald *Miles*. Andere betekeniffen waer in de A Sax. dit woord gebruikten, kan men bij LYE op de aengehaelde plaets vinden.
- (b) *Vocabul. Anglo-Saxon. in v.*
- (c) *Gloff. Teuton.* op het woord *diuhen*.
- (d) In *Theſaur. Antiq. Teuton.* Tom. I. p. 23.

Anderen willen dit woord hier vertalen door ons *Vroom*, *Scherzius* door het Lat. *famulus*. Doch wij zijn van oordeel dat de vertaling van *Schilterus*, als de beste zijnde, dient behouden te worden. Ook vindenwe dit woord in de *Praefat. ad Ludovicum Regem.* vs. 79. (e) *Thegan sin d. i. Militi suo.* Hier wordt eigenlijk gesproken van enen die zich in gevaer heldhaftig toont, en dierhalven komt ons woord daer in dien zin voor, in welken wij zeiden, dat de Ouden het zelve gebruikten. De andere betekenissen, waer in dit woord bij de F. Th. gebruikt wierdt, kan men vinden bij *SCHILTERUS* (f).

Verfcheiden betekenissen van het H. D. *Degen* vindenwe bij *WACHTERUS*. (g) Twee derzelve zullenwe hier opgeven: Ten eersten betekent dit woord in het algemeen enen *Krijgsman*, *Miles* een woord bij hen zonder onderscheid voor alle Krijgslieden in gebruik, van den eersten bevelhebber af, tot den geringsten Krijgsman toe, 't geen wij ook, aengaende dit woord uit *Wachterus* vinden aengete-

(e) Bij *SCHILTERUS* *Theaur. Antiq. Teuton.* Tom . I. p. 4.

(f) *Gloss. Teuton.* p. 230.

(g) *Gloss. Germ.* Col. 267.

tekend bij *Huydecoper*: (*h*) Ten anderen wordt het H. D. *Degen* ook voor enen *held*, *vir fortis* genomen, zie *Wachterus* op de aengehaelde plaets, alwaer hij deze betekenis van dit woord wijdlopig behandelt.

Ons Nederduitsch woord *Degen* of gelijk anderen schrijven *Deghen* voor *held* is tegenwoordig niet meer in gebruik, wij gebruiken het woord *Degen* heden voor een soort van *zyd-geweer*, of als het op vechten aenkomt, voor een *hand-geweer* (*i*) deze betekenis in welke wij het woord *Degen* nu gebruiken, menenwe afkomstig te zijn, of overgenomen van *Degen* d. i. *held*, of *Krijgsman*, in welken zin de ouden, zo als gezeid is, dit woord gebruiken. Deze doch schijnt ons toe veel ouder betekenis van dit woord geweeft te zijn. *Degen* voor een *Zyd-geweer* is ook bij *Wachterus* bekend, hij vertaelt het *ensts*, *gladius* en tekent aldaer aen, dat het woord nu in dien zin gebruikt wordt, ons tegelijk lerende, dat men even als in dit woord, zo ook in anderen, voorbeelden aentreffe, dat een *held* of *krijgsman*, en zijne wapenen die hij tot zijns zelfs verwering nodig heeft, met enen en denzelfden naem benoemd worden; ja dees Taelkenner

(*h*) *Huydecoper* Pr. op de aengeh. plaets.
 (*i*) *Proeve van Tael en Dichtk.* bl. 602.

ner gaet verder, en doet onderzoek na de reden, waerom men het woord *degen* zo wel voor enen *held* als voor een *zwaerd* gebruikt heeft, en volgens het geen hij ons aldaer mededeelt, komt het algemeen gevoelen der taelgeleerden hier op uit, datmen in lateren tijd, een *Zwaerd* dezen naem gegeven hebbe, om dat het zwaerd te recht konde worden aangemerkt als een dienaer of slaef van den held, die overal zijnen heer en meester volgde, en waer dees gaen mocht zich altijd aen zijne zijde vervoegde, of, (vervolgt *Wachterus*) mischien zal die benaming hier van zijnen oorsprong hebben, om dat het zwaerd, dat een held of krijgsman aen zijne zijde draegt, hem tegen alle vijandelijke aanvallen beschermt, en om dat ieder voor zich zelve den zelfden dienst van een zwaerd heeft, als het algemeen van de krijgslieden. Van het zelfde gevoelen is OL. WORMIUS (*k*), die de betekenis van *degen* voor *zwaerd* hier mede van afleidt, horenwe zijne eigene woorden daer hij van *degen* voor *held* genomen aldus spreekt: *Tractum ad gladium designandum, quem vere Danica voce De-gen appellamus, quod eius ministerio in defensione utamur.* — In dezen laestgenoemden zin is dit woord

(*k*) *Monum. Dan. Lib. IV. p. 264. — 267.*

woord ook in andere talen bekend, zo als wij bij *Wachterus* vinden aengetekend.

In onze moedertaal zijn, gelijk uit het geen wij reeds hebben opgemerkt, gebleken is, beide de opgegeven betekenissen bekend, de oudste zal ook bij ons zijn *degen* voor enen *held* en daer van overgebracht tot het zijd-geweer, enen held of krijgsman dienstig, om zich zelve te verdedigen, en voor geweld te bevrijden.

Degen voor *held* vindenwe bij de oudste neerduitsche schrijvers dikwils gebruikt, en wel, voor zo veel ons is voorgekomen, alleen in dezen zin, en niet voor een *zijd-geweer*, deze benaming doch is van lateren tijd, en dierhalven bij hen onbekend. In de eerstgenoemde betekenis te weten voor *held* lezenwe *deghen* in de *Historie van Zeghelijn van Jerusalem* 1563.

— *Een deghen fijn*
Van Jherusalem zeghelijn (1)

MAERLANT VII. B. f. 37. b.

Echt

(1) Zie deze plaats breder aengehaeld bl. 48. daerwe ook gezeid hebben, dat wij deze woorden uit *Huydecopers* proeve hebben overgenomen. Zie dezen taekenner aengaende dit woord op de aldaer aengehaelde plaats

*Echt so bat die Deghen (m) snelle,
 Des' anderen nachts, dat die vacht
 Droghe bleve bider Goodscracht,
 Entie aerde bedowwen soude;
 So mocht hi vechten als die boude
 Dat dede God hem openbare,
 Dat hi des zeghes seker ware.*

Zie hier *Richter*. VI. het is uit de geschiedenis die ons daer verhaeld wordt niet moeilijk op te maeken, dat *Gideon* dezen naem met recht verdiende, ja hij wordt in 't zelfde Hoofddeel het 12. vs. genoemd *strijdbare helt*.

MAERLANT VII. B. f. 38. c.

*In sinen tiden gheloeft my des
 Verwan die deghen Ercules
 Antheuse den deghen coene.*

Deze hier bijgebrachte woorden uit *Maerlants* vindenwe bij *Huydecoper* in zijne breder aenteekeningen op *M. Stoke's Rijkronijk* IV. B. vs. 602. doch enigzins in lezing verschillende met ons afschrift, waer bij wij echter hier niet zullen stilstaen, de lezer kan het verschil met een opslag van het oog bemerken. Andere voorbeelden uit dezen ouden dichter daer hij dit woord gebruikt zijn er bij *Huydecoper* niet aengetekend, wij zullen onzen lezer noch enigen plaetzen, die ons zijn voorgekomen, hier mededelen.

(m) Te weten *Gideon*.

E 2

In

In het zelfde VII. B. lees ik in mijn MS. zeven regels verder.

*Van Ercules dien deghen vercoren
Wart versleghen Laomedon.*

En van David strijdende tegen den reus Goliath zegt MAERLANT, VIII. B. f. 45. b.

*Doe sprac David, die deghen vri,
Du comes mit wapen teghen mi
Ende ic come in den name Goods,
Dien du groten lachter boods:
Elc man sel weten opter aerden,
Niet in wapen, noch in zwaerden
Beschermt God sijn volc allene.*

Ook lezenwe dit woord in het X. B. f. 80. c.

*Stadien liet men te bedi
Dat Ercules die deghen vri
Also verre liep, eer hi stont
Tenen adem, dat si v cont.*

En noch bij den zelfden Dichter in de De-
fruct. van Jheruf. f. 158. b. Hier zal ik wat
meer woorden aenhalen om dat uit de zamen-
hang de betekenis van *deghen* duidelijk kan
gezien worden.

Een

*Een Prince wasser, heet Juliaen,
 In Anthonia (n) ghestaen
 Neven des Keyfers Tytus side,
 Hi saghet en was onblide,
 Dat die Romeyne achter weken.
 Hoort hier wonder van hem spreken:
 Hi spranc danē mit ghewelt
 Totten Joden, die wonnen tfelt,
 En dreef die Joden achterwaert
 Allene als een degghen waert,
 Want niemēt mochte hem wederstaen,
 Menighen sloech hi sonder waen.*

Het is der moeite waerdig te lezen het geen FL. JOSEPHUS (o) Joodf. Oorlog. VI. B. Hoofdf. 7. van dezen *Juliaen* verhaelt, daer kan men 's mans dapperheid en heldendaden vernemen, en tevens een bewijs vinden, dat de betekenis die wij aen het woord *degghen* gehecht hebben, de ware en eigenaerdige zij.

In den zelfden zin heb ik dit woord gevonden in de Roman van Grimbergen, onder de bijlagen van *Butkens* p. 36. a.

Zy

(n) Een toorn of burg te Jerusaleem.
 (o) Dezen Schrijver heeft *Maerlant* gevolgd in het stuk door hem getijld *Destructie van Jherusalem*.

Zy hadden menegen koenen Deghen.

En bij VELTHEM Sp. Histor. I. B. Cap. 37.
bl. 50.

Hier na feldy 't in 't gemeene

Horen al vertrecken mi

Hoe 't wederwan die deghen vri.

Le Long, wien zekerlijk deze verouderde betekenis van ons woord onbekend was, verklaert deze laetste regel aldus: *Hoe alles met het ZWERT wederom wierdt gewonnen.* Uit deze gegevene verklaring of gelijk het beter zoude genoemd worden verduistering, is het niet moeilijk te besluiten, dat *Le Long* de woorden, die zijn Dichter hier geschreven hadt, niet verstondt, men kan deze woorden van *Le Long* dus vrij doorhalen, en 't woord *Degen* dat de Dichter hier gebruikt, moet niet volgens hem voor een *Zwaerd*, genomen worden, maer volgens *Huydecoper* (p) voor enen *Held*; te weten Eduward de eerste, Koning van Engeland.

De afleiding van ons woord *Deghen* vindenwe in de aengehaelde plaets uit *Huydecopers* aentekening op *M. Stoke*, daer hij schrijft dat dit woord afkomt van *dyden*, *deeg*. bij *KILIAEN* is ons woord mede bekend, *Deghen*, *Deghen-man* vertaelt hij *Athleta*, *Pugil*, *vir praestans*,

(p) Proeve van Tael en Dichtk. bl. 609.

stans, strenuus, fortis. Wij kunnen niet nalaten hier noch in te voegen het geen wij aengaende dit woord lezen bij den groten taelkenner IHRE (q) *Hinc itaque* (zegt hij) *sua sponte patet, quid significet thegan vel thegeman, nempe virum probum et fortem quae duo vocabula pro synonymis erant in gente bellicosa: quibus addo, degeman quod apud Frisones virum probum denotat; Belg. deghe vel deghe-man vir praestans, strenuus; degelick probus, augustus, honestus, deghe virtus, probitas.* — men kan hier nu den oorsprong en juiste betekenis van ons *degelijk* leren, en uit het geen hier is aengetekend, wegens ons woord *Degen* voor *Held*, nagaen, hoe zommige woorden ener tale kunnen verouderen en in onbruik raken. Hoe vele Nederlanders zullen 'er niet gevonden worden, die, wanneer hun ene der aengehaelde plaetzen uit den *Rijmbijbel van Maerland* wierdt opgegeven, niet in staet zijn zouden, om enen goeden en verstaenbaren zin aen deze woorden te hechten, *Le Long* levert ons overvloedig bewijs op, dat het geen wij gezeid hebben, van gene waerschijnlijkheid ontbloot is, en te gelijk kan een ieder hier uit wederom zien, hoe nuttig het zij enige kundigheid der oudduitsche tale te bezitten.

(q) *Gloss. Sivo-Goth.* Col. 876. op 't woord
THEGN.

L I E R Z A N G

Op onzen Zeeſlag tegens de

B R I T T E N .

GELEVERD DEN 5. AUG.

M D C C L X X I .

O, Zonen van den moed , wier ſchaduw in den Staat
Der afgeſcheiden zielen ,
Vol krijgſbekommernis , de Hollandſche oorlogskielen ,
Al zwevend , gadeſlaat ;
De Ruiters , Heemskerks , Tromps , Obdams , van Galen , Brakels .
Misnoegd om 't lange ſcheepsgetakel ;

Men zegt , dat uwe maats , die , na den dood getrouw ,
Nog om u heen' kriëlen ,
Een' Zeevoogd onzer eeuw zijn minderheid doen voelen
Met honend ſcheepsgejuw ,
Wijl gij voor zijne ſchim een ſtrak gelaat vervaardigt .
Heur naauwlijks met een groet vervaardigt .

Ja .

Ja, Helden, buitenkijf is Hollands watermagt,
In de ágttiende eeuw geworven,
Met Menno's vreedzaamheid te bed en kooij gestorven.
Maar wat baat vederkragt,
Wanneer een sterke pees, gewoon den boog te dwingen,
Zijne einden hindert uitespringen.

Laat los de koord, laat los: hoe feller ingekneld,
Hoe feller uitgeflagen,
Zal, Schutter, uwe boog de pijl ver henen jagen
Met snorrend schutgeweld.
De boog gelijkt den moed van Bato's waterknegten,
Men vogt niet, toen men niet kon' vegten.

Maar zie, hoe 't zeegeluk aan onzen *Duitschen dog*
Een gloriekans verschafte.
Hij lag bij 't *hondenzand*, zijn vijand kwam en blafte,
Maar hij beet scherper nog.
De Britsche zeedog liet, op goed gebit ontvangen,
Al jankend, poot en ooren hangen.

Zijn uit het ikkerhol de duivels opgevloekt?
Het schijnt wel aan hun wapen.
Geen nood! hun moordgeweer, voor menschen niet geschapen,
Heeft de onzen niet verkloekt.
Val hagelbuy van spek en staal en glas en schervyen.
Kruitbliksemvuur kan ook doen sterven.

Men

Men logenstraft den Brit. Wie had hier de overmagt?

Wees gij de regter, Reden.

Zijn scheepslijst voor den dag! daar staat hij, weggestreden

Door kleiner tal en kragt.

(*) Belachtge Eustachius? 't is wel: maar treedt eens nader,

Stort tranen, Vaderlandsverrader;

Geen tranen van berouw, maar van boosaardigheid,

Maar van ontâarde kwelling;

(**) Niet, die van Welderen bij zijne slagvertelling

Uit teêre vrengde schreit.

Ga, vleier, maak uw hof, bemint ge uw Britten anders,

Vervloek de brave Vaderlanders.

(*) Het is bijna onmogelijk, dat Hollanders gelagchen kunnen hebben om het verlies van dat eiland. Maar als men het nu evenwel eens gezien heeft?

(**) Beminnlijk krijgsman! Met het heuglijk Zeenieuws naar de maag gevlogen, ontmoet hij, zegt men, een' bekenden. De volheid van zijn hart ontlast zig. Hij verhaalt alles, en schreit.

TAAL-

TAALKUNDIGE
VERHANDELING

OVER DE

OVERBLIJFSELS

DER

GETISCHE TAAL

DOOR

ANDREAS MALMENIUS

UIT HET LATIJN VERTAALD.

T A A L K U N D I G E
V E R H A N D E L I N G
O V E R D E
O V E R B L I J F S E L S
D E R
G E T I S C H E T A A L.

§. I.

Men is reeds van overlang onder de geleerden over een gekomen, dat, wanneer men den oorsprong of verhuizing der volken wilde nasporen, men zich van geen' zekerer wegwijzer kon bedienen, dan van de meer of mindere overeenstemming of verschil dat 'er tusfchen de talen is. Want zo dra als ik bevinde, dat twe volken zeer veele dingen in hunne talen gemeen hebben, valt het niet moeilijk om te besluiten, dat 'er eenige gemeenschap moet geweest zijn, of door oorsprong of door omgang, die deze overeenkomst veroorzaakt heeft. Zo dat, op dat ik 't een of ander voorbeeld bijbreng, ieder een opmerken zal, wat den oorsprong van beide de talen aangaat, dat de Fransche en Engelsche twe verscheiden talen zijn, dan wie optelt 't oneindig aantal van woorden die deze uit geene ontleend heeft, zal veilig mogen besluiten, ja al waren 'er geen geschiedenissen meer van overig, die 't noodlot

lot van beide de rijken der vergetelheid onttrokken, dat de Franschen te eeniger tijd, Engeland als overstroomt hebben; en, om dat hunne wetten voornamentlijk overvloeijen van Fransche spreekwijzen, met hun onder een gebied gestaan hebben, die deze tot hunne moedertaal hadden. Overweegt men voorts, dat 'er in deze beide rijken een klein gedeelte lands is, waar in een taal van de overige landgenooten verscheiden in gebruik is, maar die met malkander over een stemt, 't geen aangaande neder Bretagne in Frankrijk, en Wallen en Cornwallen in Engeland zeker is, in welke laatste plaats ook veele tekenen van oudheid gevonden worden, zal men zeker moeten besluiten, dat deze de taal geweest zij, die de inboorlingen van beide die rijken, voor de volkplantingen der Romeinen, en vervolgens van de Franschen, Nederlanders en Noordsche volken, gesproken hebben. Zo ook, schoon dat men 't met geen zekerheid kan zeggen, welke volkplantingen de Hongaren tot in 't afgelegen Finland gezonden hebben, of de Finnen in Hongarië; daar 'er nogthands een klaarblijkelijke overeenkomst tusschen beider volken taal van de geleerden is opgemerkt (a), zal men zeker

(a) Zie JOH. EGENOLLS *Hist. Ling. Germ.* Part. 2. p. 72. en den voortreffelijken LEIBNITZ in *Miscell. Berol.* p. 8.

zeker kunnen besluiten, dat deze beide volken van eenen oorsprong zijn, schoon de tekenen van verwandschap, door zo een verre verspreiding, duister zijn geworden.

§. I I.

Maar laten wij, met voorbijgaan van voorbeelden van andere volken, bij de Gothische taal ons bepaalen, in wier geschiedenis dit aanmerkelijk is, dat deze, schoon in 't afgelegen Ysland in vollen bloeij, ook niet minder in een geheel tegen overgesteld gedeelte van Europa, bij vergelegen Tarters namelijk, en in Precopska in gebruik is. Dan daar 'er weinigen zijn, die naar deze woeste streken trekken, hebben wij niets dan alleen eene duistere kennis van die taal welke de Precopiers spreken; op dat evenwel den gunstigen Lezer blijke, wat van dezelve hier bekend is, hebben wij ons voorgesteld 't hier kort af te schetzen. Met opzet gaan wij voorbij de oudheden, die de Grieksche en Romeinsche Schrijvers, aangaande deze taal, ons bewaard hebben, als zijnde van welke men alleenlijk leeren kan, dat en Geten en Daciërs en andere volken, de Scythische, dat is een en dezelfde taal, zo als STRABO (b) zegt gesproken hebben:

Γ'εταί,

(b) *Geograph. Lib. VII. p. 305.*

80 T A E L K U N D I G E

Γέτας, zegt hij, ὁμογλώττοι Δάκοις. d. i. de *Geten* hebben eene taal met de *Daciers*. Voegen wij hier bij nog twee getuigenissen aangaande de taal der Oude Gothen, 't eene van PAUL. DIACONUS (c) die verhaalt: dat de *Gothen en Hypogothen* (anders *Kleine Gothen* genaamd) *Gepiden en Wandalen*, die nergens anders dan in naam verschillen, en dezelfde taal spreeken, onder *Arcadius en Honorius den Donau* overgekomen, zich neder gezet hebben in 't land der Romeinen. 't ander van PROCOPIUS, (d) die spreekende aangaande de *Gothen, Wandalen en Gepiden*, dit zegt: alle zijn zij blank van vel, hebben blond haar, zijn kloek van ligchaam, en van eene schoone gedaante, hebben dezelfde wetten, den zelfden Godsdienst, de *Arriaansche* namelijk, eindelijk eene en dezelfde taal, welke wij *Gothische* noemen, zo dat ik denke, dat deze alle eertijds een volk geweest zijn, en vervolgens door de naamen van hunne veldheeren maar onderscheiden zijn. Hunne oude verblijfplaats was aan de Rivier den *Ister*. Tot een toegift wil ik de woorden van WALEFRIDUS STRABO (e) er nog bijvoegen: de onze, zegt hij, hebben veel nuttige dingen, die zij te vooren niet wisten, geleerd voornamelijk van de *GOTHEN*.
(die

(c) In *Continuat. Eutropii* Lib. XIV.

(d) *De Bello Vandalic.* Lib. I. C. 2.

(e) *De Reb. Eccles.* C. 7.

(die ook *Gustoniërs* genoemd worden) daar zij in dien tijd, als zij Christenen geworden zijn, hoewel niet op de rechte wijze, in de wingewesten der Grieken zich ophoudende, onze dat is de Theusche taal, spraken, en zo als de geschiedenissen ons verhalen, zouden de geleerdsten onder dit volk de heilige schrift in hunne eigen moedertaal hebben overgezet, van welke er nog eenige overblijffelen bij zommigen gevonden worden. Dit heb ik des te meer willen bijbrengen, op dat blijken zoude, dat *Matth. Praetorius* zich te vergeefs moeite gegeven hebbe, om in zijn boek *Orbis Gothicus* genaamd, aan te toonen, dat die Geten en Gothen die in de Schriften der Ouden zo beroemd zijn, geen Gothisch, maar Sarmatisch gesproken hebben.

§. I I I.

Dit dan, van welk wij 't tegendeel bewijzen zullen, blijkt zeer klaar, uit de overzetting van de IV Euangelien, welke kostbaare overblijffelen in onze Hoogeschool te Upsal bewaard worden, in 't zogenaamd, *Codex Argenteus*, welke taal alhoewel *HICKESIUS*, *LA CROZE* en anderen liever de Frankische, dan de Gothische hebben willen noemen, des niet tegendaande heeft de zeer geleerde *M. NATH. THENSTEDT* (*f*) het tegendeel zo klaar en duidelij

aan-

(*f*) *Disfert. de Ling. Cod. Argent.*

F

aangetoond, dat men niet meer behoefte te twijffelen. Hij toont ook niet alleen hoe waarschijnlijk 't zij, dat *Ulphilas*, der Gothen bischop in Moesie, de auteur is van deze overzetting, maar dat ook de Ostrogothen, welker naam zo bekend is geworden, door 't inneemen van Italie, dezelfde taal gesproken hebben. Bij dit alles niets bij te doen hebbende, ga ik over tot andere zaken.

§. I V.

Van die zelfde Ostrogothische taal, is ons maar een enkel, uitgezonderd 't *Codex Argenteus*, gedenkstuk overig; 't is die, hoewel korte ondertekening (*), welke onder de *Inscriptien* van *Donius*

(*) Te recht merkt MALMENIUS hier aan dat er uitgezonderd het *Codex Argenteus*, en enige Hoofddelen van den brief van Paulus aan de Romeinen, welken, na 't uitgeven van deze verhandeling, door F. A. KNITTEL en IHRE zijn uitgegeven, en welken ED. LYE achter zijn *Didion. Sax. Goth. Latin.* weer herdrukt heeft, maar een, en dat wel zeer klein Stukjen in de Getische taal geschreven overig is, te weten, voor zo veel tot ons gekomen is, alleen deze ondertekening van zekeren latijnschen Koopbrief in Italie opgesteld, en met de Gothische ondertekening in lateren tijd uitgegeven door verscheiden geleerden, en behalven door DONIUS, (zo als *Malmenius*, hier zelf aentekent,) noch door ED. LYE *Praef. ad Euang. Goth. p. 35.* door IHRE. *Disser.*

Donius ANT. FRANC. GORIUS heeft uitgegeven te Florence 1731. en welke de zo even genoemde *Thenstedt* met de Letteren van 't C. A. in koper heeft doen snijden. 't Is wel der moeite waardig hier voor de Liefhebbers van diergelijke dingen, aan te merken, dat die taal, waar in die Koopbrief geschreven is, dezelfde is,

Disfer. de ling. Cod. Arg. §. 16. en vervolgens door KNITTEL *Vers. Goth. nonnull. Cap. Epist. Paul. ad Rom. Cap. VI. §. 210.* welke laatste na *Donius* ook de echte tekening der letteren, die in dit Stuk gebruikt zijn, opgeeft, *Tab. IX. Spec. II.* En, niet tegenstaande deze ondertekening reeds verscheiden malen het licht gezien heeft, zijn wij echter te rade geworden, de geheele Gothische ondertekening van den genoemden Koopbrief hier nevens in dit plaetjen onzen lezeren mede te delen; om dat alle die werken, waar in dit overblijfsel der Gethische Taal gevonden wordt, hier niet algemeen voor handen zijn, en dezelve dikwils langen tijd te vergeefs gezocht worden. Wij hebben hier eerst eene nauwkeurige aftekening der letteren in den oorspronlijken brief gebruikt, opgegeven, en daar na in de tweede plaats terstont laten volgen dezelfde ondertekening met die letteren, welken Bischoep ULPHILAS in het C. A. gebruikt heeft.

Dit oud en zeldzaam stuk is gevonden in de Charterkamer der Kerk te *Aretum*, geschreven naar de wijze der ouden op den bast of schel van eenen boom. De brief zelf waar toe deze Gothische ondertekening behoort, vervat eene verkoping van het landgoed *Caballaria*, met

is, als die van Ulphilas, voornamelijk, dewijl daar uit blijkt, waar van daan die volken gekomen zijn, die Rome, de heerscheresse der waereld, ten onder gebragt hebben, en dat zij dezelfde taal gesproken hebben, als die Geten of Gothen die aan den Ister woonden. Mogelijk zal er wel eens een tijd komen, dat wij zeer veele van

een gedeelte van het huis, verkocht door zekeren GUDILEBUS aan enen ALAMUD, beide Eerwaerde heren Diakonen. Voorts zouden wij deze ondertekening met stilzwijgen liever voorbijgaan en den Lezer verder wijzen op de zeer geleerde uitlegging van den kundigen KNITTEL; maar alzo wij hem in alles onze goedkeuringe niet geven kunnen, zo hebben wij het nodig geacht, hoewel kortelijk, onze gedagten hier omtrend mededeelen. Om hier beter in te slaan, zullen wij eerst onzen lezer de vertaling van de ondertekening naar de uitlegging van *E. Lye* mededeelen. De woorden van de ondertekening zijn: *ik Gudilubus dhn. tho frabaun tha bok. fra . . . gawaurchta thus dhn. Alamola fidtwo; unjhana hug eis habaalarja jah killi . . . ans. rlg. andn . . . n jah usmelida.* 't geen betekent: *ik Gudilubus diaken heb dit verkogt den koopbrief heeft voor . . . gemaakt Thus Diaken Alamola heeft voor zich gekogt vier oncen van Caballaria en Killi. . . . en heeft het ondertekend.* Van deze uitlegging zeggen wij, datze ons in zommige opzichten beter voldoet, dan die van *Knittel*, want de gislingen, die hij gemaakt heeft over de bedorven woorden, zijn, schoon geestig, wat vrij stout. Wij keuren nogthands zijne uitlegging van 't 6.7. en 8. woord zeer goed,

T A A L K U N D I G E
V E R H A N D E L I N G
O V E R D E
O V E R B L I J F S E L S
D E R
G E T I S C H E T A A L.

§. I.

Men is reeds van overlang onder de geleerden over een gekomen, dat, wanneer men den oorsprong of verhuizing der volken wilde naspuren, men zich van geen' zekerer wegwijzer kon bedienen, dan van de meer of mindere overeenstemming of verschil dat 'er tusschen de talen is. Want zo dra als ik bevinde, dat twe volken zeer veele dingen in hunne talen gemeen hebben, valt het niet moeilijk om te besluiten, dat 'er eenige gemeenschap moet geweest zijn, of door oorsprong of door omgang, die deze overeenkomst veroorzaakt heeft. Zo dat, op dat ik 't een of ander voorbeeld bijbreng, ieder een opmerken zal, wat den oorsprong van beide de talen aangaat, dat de Fransche en Engelsche twe verscheiden talen zijn, dan wie optelt 't oneindig aantal van woorden die deze uit geene ontleend heeft, zal veilig mogen besluiten, ja al waren 'er geen geschiedenissen meer van overig, die 't noodlot

lot van beide de rijken der vergetelheid on-
 trokken, dat de Franschen te eeniger tijd,
 Engeland als overstroomt hebben; en, om dat
 hunne wetten voornamentlijk overvloeijen van
 Fransche spreekwijzen, met hun onder een
 gebied gestaan hebben, die deze tot hunne
 moedertaal hadden. Overweegt men voorts,
 dat 'er in deze beide rijken een klein gedeelte
 lands is, waar in een taal van de overige land-
 genooten verscheiden in gebruik is, maar die
 met malkander over een stemt, 't geen aan-
 gaande neder Bretagne in Frankrijk, en Wallis
 en Cornwallis in Engeland zeker is, in welke
 laatste plaats ook veele tekenen van oudheid
 gevonden worden, zal men zeker moeten be-
 sluiten, dat deze de taal geweest zij, die de
 inboorlingen van beide die rijken, voor de volk-
 plantingen der Romeinen, en vervolgens van de
 Franschen, Nederlanders en Noordsche volken,
 gesproken hebben. Zo ook, schoon dat men 't
 met geen zekerheid kan zeggen, welke volk-
 plantingen de Hongaren tot in 't afgelegen
 Finland gezonden hebben, of de Finnen in
 Hongarië; daar 'er nogthands een klaarblijke-
 lijke overeenkomst tusschen beider volken taal
 van de geleerden is opgemerkt (a), zal men
 zeker

(a) Zie JOH. EGENOLLS *Hist. Ling. Germ.*
 Part. 2. p. 72. en den voorreffelijken LEI-
 NITZ in *Miscell. Berol.* p. 8.

zeker kunnen besluiten, dat deze beide volken van eenen oorsprong zijn, schoon de tekenen van verwantschap, door zo een verre verspreiding, duister zijn geworden.

§. I I.

Maar laten wij, met voorbijgaan van voorbeelden van andere volken, bij de Gothische taal ons bepalen, in wier geschiedenis dit aanmerkelijk is, dat deze, schoon in 't afgelegene Ysland in vollen bloeij, ook niet minder in een geheel tegen overgesteld gedeelte van Europa, bij vergelegen Tarters namelijk, en in Precopska in gebruik is. Dan daar 'er weinigen zijn, die naar deze woeste streken trekken, hebben wij niets dan alleen eene duistere kennis van die taal welke de Precopiers spreken; op dat evenwel den gunstigen Lezer blijke, wat van dezelve hier bekend is, hebben wij ons voorgesteld 't hier kort af te schetzen. Met opzet gaan wij voorbij de oudheden, die de Grieksche en Romeinsche Schrijvers, aangaande deze taal, ons bewaard hebben, als zijnde van welke men alleenlijk leeren kan, dat en Geten en Daciens en andere volken, de Scythische, dat is een en dezelfde taal, zo als STRABO (b) zegt gesproken hebben:

l'état,

(b) *Geograph. Lib. VII. p. 305.*

Γέται, zegt hij, ὁμογλώττοι Δάκοις. d. i. *de Geten hebben eene taal met de Daciers*. Voegen wij hier bij nog twee getuigenisfen aangaande de taal der Oude Gothen, 't eene van PAUL. DIACONUS (c) die verhaalt: dat de Gothen en Hypogothen (anders Kleine Gothen genaamd) Gepiden en Wandalen, die nergens anders dan in naam verschillen, en dezelfde taal fpreeken, onder Arcadius en Honorius den Donau overgekomen, zich neder gezet hebben in 't land der Romeinen. 't ander van PROCOPIUS, (d) die fpreekende aangaande de Gothen, Wandalen en Gepiden, dit zegt: alle zijn zij blank van vel, hebben blond hair, zijn kloek van ligchaam, en van eene fchoone gedaante, hebben dezelfde wetten, den zelfden Godsdienst, de Arriaansche namelijk, eindelijk eene en dezelfde taal, welke wij Gothifche noemen, zo dat ik denke, dat deze alle eertijds een volk geweest zijn, en vervolgens door de naamen van hunne veldheeren maar onderscheiden zijn. Hunne oude verblijfplaats was aan de Rivier den Ifter. Tot een toegift wil ik de woorden van WALEFRIDUS STRABO (e) er nog bijvoegen: de onze, zegt hij, hebben veel nuttige dingen, die zij te vooren niet wisten, geleerd voornamelijk van de GOTHEN.

(die

(c) In *Continuat. Eutropii* Lib. XIV.

(d) *De Bello Vandalic.* Lib. I. C. 2.

(e) *De Reb. Eccles.* C. 7.

(die ook *Gustoniërs* genoemd worden) daar zij in dien tijd, als zij Christenen geworden zijn, hoewel niet op de rechte wijze, in de wingewesten der Gricken zich ophoudende, onze dat is de Theutsche taal, spraken, en zo als de geschiedenisfen ons verhalen, zouden de geleerdsten onder dit volk de heilige schrift in hunne eigen moedertaal hebben overgezet, van welke er nog eenige overblijffelen bij zommigen gevonden worden. Dit heb ik des te meer willen bijbrengen, op dat blijken zoude, dat *Matth. Praetorius* zich te vergeefs moeite gegeven hebbe, om in zijn boek *Orbis Gothicus* genaamd, aan te toonen, dat die Geten en Gothen die in de Schriften der Ouden zo beroemd zijn, geen Gothisch, maar Sarmatisch gesproken hebben.

§. I I I.

Dit dan, van welk wij 't tegendeel bewijzen zullen, blijkt zeer klaar, uit de overzetting van de IV Euangelien, welker kostbaare overblijffelen in onze Hoogeschool te Upsal bewaard worden, in 't zogenaamd, *Codex Argenteus*, welke taal alhoewel *HICKESIUS*, *LA CROZE* en anderen liever de Frankische, dan de Gothische hebben willen noemen, des niet tegendaande heeft de zeer geleerde *M. NATH. THENSTEDT* (f) het tegendeel zo klaar en duidelijk aan-

(f) *Disfert. de Ling. Cod. Argent.*

aangetoond, dat men niet meer behoefte te twijffelen. Hij toont ook niet alleen hoe waarschijnlijk 't zij, dat *Ulphilas*, der Gothen bisschop in Moesie, de auteur is van deze overzetting, maar dat ook de Ostrogothen, welker naam zo bekend is geworden, door 't inneemen van Italie, dezelfde taal gesproken hebben. Bij dit alles niets bij te doen hebbende, ga ik over tot andere zaken.

§. I V.

Van die zelfde Ostrogothische taal, is ons maar een enkel, uitgezonderd 't *Codex Argenteus*, gedenkstuk overig; 't is die, hoewel korte ondertekening (*), welke onder de *Inscriptien* van
Donius

(*) Te recht merkt MALMENIUS hier aan dat er uitgezonderd het *Codex Argenteus*, en enige Hoofddelen van den brief van Paulus aan de Romeinen, welken, na 't uitgeven van deze verhandeling, door F. A. KNITTEL en IHRE zijn uitgegeven, en welken ED. LYE achter zijn *Didion. Sax. Goth. Latin.* weer herdrukt heeft, maar een, en dat wel zeer klein Stukjen in de Gerische taal geschreven overig is, te weten, voor zo veel tot ons gekomen is, alleen deze ondertekening van zekeren latijnschen Koopbrief in Italie opgesteld, en met de Gothische ondertekening in lateren tijd uitgegeven door verscheiden geleerden, en behalven door DONIUS, (zo als *Malmenius*, hier zelf aentekent,) noch door ED. LYE *Praef. ad Euang. Goth. p. 35.* door IHRE.
Disser.

Donius ANT. FRANC. GORIUS heeft uitgegeven te Florence 1731. en welke de zo even genoemde *Thenstedt* met de Letteren van 't C. A. in koper heeft doen snijden. 't Is wel der moeite waardig hier voor de Liefhebbers van diergelijke dingen, aan te merken, dat die taal, waar in die Koopbrief geschreven is, dezelfde is,

Disser. de ling. Cod. Arg. §. 16. en vervolgens door KNITTEL *Vers. Goth. nonnull. Cap. Epist. Paul. ad Rom. Cap. VI. §. 210.* welke laatste na *Donius* ook de echte tekening der letteren, die in dit Stuk gebruikt zijn, opgeeft, *Tab. IX. Spec. II.* En, niet tegenstaande deze ondertekening reeds verscheiden malen het licht gezien heeft, zijn wij echter te rade geworden, de geheele Gothische ondertekening van den genoemden Koopbrief hier nevens in dit plaetjen onzen lezeren mede te delen; om dat alle die werken, waar in dit overblijfsel der Gothische Taal gevonden wordt, hier niet algemeen voor handen zijn, en dezelve dikwils langen tijd te vergeefs gezocht worden. Wij hebben hier eerst eene nauwkeurige aftekening der letteren in den oorspronlijken brief gebruikt, opgegeven, en daar na in de tweede plaats terstont laten volgen dezelfde ondertekening met die letteren, welken Bischoep ULPHILAS in het C. A. gebruikt heeft.

Dit oud en zeldzaam stuk is gevonden in de Charterkamer der Kerk te *Aretum*, geschreven naar de wijze der ouden op den bast of schel van eenen boom. De brief zelf waar toe deze Gothische ondertekening behoort, vervat eene verkoping van het landgoed *Caballaria*, met

is, als die van Ulphilas, voornamelijk, dewijl daar uit blijkt, waar van daan die volken gekomen zijn, die Rome, de heerscheresse der waereld, ten onder gebragt hebben, en dat zij dezelfde taal gesproken hebben, als die Geten of Gothen die aan den Ister woonden. Mogelijk zal er wel eens een tijd komen, dat wij zeer veele van

een gedeelte van het huis, verkocht door zekeren GUDILEBUS aan enen ALAMUD, beide Eerwaerde heren Diakonen. Voorts zouden wij deze ondertekening met stilzwijgen liever voorbijgaan en den Lezer verder wijzen op de zeer geleerde uitlegging van den kundigen KNITTEL; maar alzo wij hem in alles onze goedkeuringe niet geven kunnen, zo hebben wij het nodig geacht, hoewel kortelijk, onze gedagten hier omtrend mededeelen. Om hier beter in te slaagen, zullen wij eerst opzen lezer de vertaling van de ondertekening naar de uitlegging van *E: Lye* mededeelen. De woorden van de ondertekening zijn: *ik Gudilubus dhn' tho frabau tha bok. fra . . . gawauchta thus dhn' Alamola fidtwoz unbjana hug eis habaalatja jah killi . . . ane' rlg' andn . . . n jah usmelida.* 't geen betekent: *ik Gudilubus diaken heb dit verkogt den koopbrief heeft voor . . . gemaakt Thus Diaken Alamola heeft voor zich gekogt vier oneen van Caballaria en Killi. . . . en heeft het ondertekend.* Van deze uitlegging zeggen wij, datze ons in zommige opzichten beter voldoet, dan die van Knittel, want de gisfingen, die hij gemaakt heeft over de bedorven woorden, zijn, schoon geestig, wat vrij stout. Wij keuren nogthands zijne uitlegging van 't 6.7. en 8. woord zeer goed.

1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

van diergelijke overblijffels zullen zien, tot geene geringe eer en luister der Gothifche taal, in het openbaar verfchijnen, merkwaardig is zeker 't getuigenis van HIERONYMUS ROMAN, een fpaansch fchrijver, 't welk volgens aanwijzing van *Andr. Norrelius*, onlangs onzen Boekbewaarder,

goed. welke woorden hij verklaart dat men lezen moet *bohā fram miſ. den koopbrief voor mij*. wij lezen ook liefst met hem, 't *character* voor een s daar *Lye* 't voor een z aanzag. Dit gevoelen wordt nog meer bevestigd uit het *Alphabetum Gothicum* dat B. VULCANIUS heeft uitgegeven. — Dan zijne uitlegging van 't 18. 19. 20. 21. woord voldoet ons niet en willen liever die woorden zo laten als die zijn, dan die stoute giffing aannemen, dewijl 't ons niet zeer waarfchijnlijk voorkomt, dat juist in die ondertekening, die zuiver gothifch is, latijnsche woorden zouden zijn ingelast. Te meer zoude 't te verwonderen zijn, dat de andere naamen geheel zoude gefchreven zijn, maar die Romeinfsche naam met verkorting. De uitlegging van 't 15. en 16. is minder stout, meer derhalven aanneemelijk. In de ondertekening leest men eigenlijk *hug /* welke *h*. door aanvoeging van een klein fchrapjen ligtelijk in een *h* verandert, en de verkorte fchrijfwijze van dit woord voor *bugſatth* is niet onwaarfchijnlijk, om dat 't woord juist de regel fluit; want het * daar bij getekend toont aan, dat aldaar in 't oorspronkelijk de regel eindigt; van gelijke betekenis is 't ook bij het 9. en 22. woord, welk 22. woord mede bedorven is, ten minften zijn de *characters* overftaanbaar. De geleerde LYE was van oordeel, dat men er *and quothu / renuntiavit*, moest lezen. VERTAALDER.

der, door *Edward Lye* (g) wordt bijgebracht, welke, alwaar hij over 't Noordsch gemeenebest handelt, zijn gezegde van *Ulphilas* met deze woorden besluit. *Ik heb in de stad Turin aan den voet der Alpen gezien een Breviarium van dien zelfden Bisshop geschreven met de eigene Letters van dit volk, en nog andere boeken van bijzonderen inhoud.*

§. V.

Ter dezer plaatze moet men ook niet voorbijgaan het Gothisch voorschrift (*formula*), 't geen voorkomt in eenen brief van *AUGUSTINUS* (h), behelfende eene twistrede tusfchen *Pascentius* en *Augustinus* over 't gebruik van 't woord ὁμοῦσιⓈ, welk veelen van de tegenstrevers der eerste Kerk, als een ongeschikt en en vreemd woord hebben willen verbannen. Dus zijn zijne woorden: *Zo 't geoorloft is, dat niet alleen de Barbaren, in hunne moedertaal, maar ook zelf de Romeinen zeggen, si hora armen, 't geen betekent, Heere ontfermt u, waarom zoude 't dan den Kerkvaderen niet vrijstaan in hunne Kerkvergaderingen, in Griekenland zelve, van waar de leer overal heen verspreid is, in hunne moedertaal 't woord ὁμοῦσιⓈ te gebruiken.* Over de beduidenis

(g) *In praef. ad edit. Ulphilas Benzelian. p. 39.*

(h) *Epistol. 178.*

nis der bijgebragte Gothifche woorden , be-
 hoeft men niet in twijffel te ftaan, alzo Vader
Augustinus zelf die ons verklaart , en zegt ,
 datze 't zelfde zouden betekenen, als 't Latijn-
 fche: *Domine miserere*. Maar hoe deze bete-
 kenis hier uit te haalen, is men gantsch niet
 eens onder de geleerden. Ik derhalven denk,
 dat het den goedgunftigen Lezer niet onaange-
 naam zal zijn, indien ik de woorden van den
 Heere IHRE hier uitschrijve, welken hij aan-
 gaande deze plaats heeft aangetekend, hij zegt,
 (na dat hij den lezer onderrigt hadt, dat **arma**
 in de Gothifche taal *ontfermen* betekende,
 waar van daan **arma mihi miserere mei**, **arma**
uoghis miserere nostri, en dat daar mede over-
 eenftemde 't Finnifch *armo, gratia, misericordia,*
armias, benignus, enz.) „ Omtrend de lezing
 „ dezer plaats hebben de taalkundigen zich veel
 „ moeite gegeven. 't laafte gedeelte is wel
 „ niet twijffelagtig, indien men maar, gelijk
 „ JUNIUS regt aanmerkt, voor *armen, armai*
 „ leeze. Omtrend de voorgaande woorden
 „ *ſi hora* is men 't wel eens, dat dezelve be-
 „ dorven zijn door de onachtzaamheid der
 „ afchrijveren; maar hoe dezen te verbeete-
 „ ren, verſchilt men zeer veel. *Junius* durft
 „ met zijn' *Hefychius* hier niet voor den dag
 „ komen, alhoewel men daar vindt dat *σιδρ* bij de
 „ Laconiers voor *God* gebruikt is, maar hij is

„ van gedagten, dat *fi hora* of *figora* de naam
 „ van *God* is, van *Sigor*, Zweeds. *Seger*, *victoria*.
 „ *Wachterus* meent, dat men door 't bij-
 „ voegen van 't woord **Fan** den zin volmaaken
 „ moet: **Fan si hora arma / Domine victoria-**
 „ **rum miserere.** *Stephanus* in zijne aantekenin-
 „ gen op *Saxo Grammaticus* p. 209. maakt van
 „ **si hora armen / sig forbarme**, denkende, dat
 „ 't woord **Herre** bij den afschrijver in de pen
 „ gebleven is. Anderen oordeelen, dat *Sir*,
 „ 't geen in de Fransche, Engelsche en Ys-
 „ landsche talen *Heer*, *Dominus* betekent, in
 „ *fi hora* moet veranderd worden. Dan laten
 „ wij deze en dergelijke gisfingen daar laten,
 „ daar 't oud Handschrift, dat *Rigaltius* heeft
 „ toebehoord, en dat in de laatste uitgave van
 „ 't *Glosfarium* van *Du Cange* in v. *fi hora armen*
 „ wordt aangehaald, ons den weg toont, om
 „ de waare lezing te vinden. Dat namelijk
 „ heeft **Phota armes** / dat de Vaders Bene-
 „ dictyners meenen genoomen te zijn voor
 „ *Drott*, *Trott*. Maar wij merken hier op aan,
 „ dat, alhoewel *Drott*, *Drithen*, *Druthin*, *Dro-*
 „ *thin*, zeer gemeenzaame benamingen van ee-
 „ nen *Heer* zijn, de Gothen nogthands dit woord
 „ niet gekend hebben, ten minsten dat het ner-
 „ gens voorkomt in 't *Cod. Argent*. Ik voor
 „ mij geloov', dat men bijna zonder eene let-
 „ ter te veranderen de lezing van het Hand-
 „ schrift

„ fchrift van *Rigaltius* zoude kunnen behouden,
 „ met voor **Fota Fjoja** of volgens de Gothi-
 „ sche uitpraak **Fauja** te zetten: want dus
 „ noemden die een' *Heer*. Matth. XXVII. 63.
 „ **Fauja gamundebum / thatei jains airziands**
 „ **quath**: *Domine meminimus quod iste deceptor*
 „ *dicebat*: hier van **Faujimon / dominari, heer-**
 „ *fchen*. Voorts zoude de reden, waarom *Au-*
 „ *gustinus* deze woorden voornamelijk als een
 „ voorbeeld heeft willen bijbrengen, hebben
 „ kunnen zijn, of om dat de kerk hier mede
 „ haar gezang begon, of, 't geen ik nog meer
 „ zoude denken, om dat het de gewoonte was
 „ bij de Gothen, wanneer zij slag zouden le-
 „ veren het krijgsgeschrei hier mede te begin-
 „ nen, gelijk ieder volk zijne bijzondere leus
 „ in den strijd hadde. Zie DU FRESNE in
 „ *Monsgaudii*. Dit verhaalt ons STURLESO-
 „ NIUS *Histor.* Tom. II. p. 419. van den slag
 „ van Erling Sckack: *tha fungu their Kirial*
 „ *allir hat, oc bordo vopnum allir a Skioldu*
 „ *sina: toen riepen zij alle, Kyrie eleefon,*
 „ *en sloegen met de wapenen tegen hunne schil-*
 „ *den.* zie D. G. MORHOF *de Ling. et Poësi*
 „ *Germ.* p. 346. ”

§. V I.

Behalven deze weinigen, die wij tot hier toe hebben bijgebracht, komen 'er ook nog verschei-

den Gothifche woorden voor, hier en daar door fchrijvers van de middeleeuwen, die aangaande de Gothen gefchreven hebben, aangehaald, maar voornamelijk zeer veelen in de Wetten der Wifigothen, Longobarden, en Burgundiers. Het zoude met ons voorftel wel niet ftrijdig zijn, deze allen bij een naar ons vermoegen op te zamelen, maar daar de konftwoorden, die in rechtsgedingen gebruikelijk zijn, voor 't grootste gedeelte een langwijziger onderzoek benodigd hebben, dan dat wij deze allen naar behooren zoude kunnen behandelen, ben ik genoodfaakt, hier van voor 't tegenwoordige af te zien. Eene proeve hier van heeft de zeer geleerde JOAN. LOCCENIUS gegeven achter zijn *Lexicon Juris fuiogothici*, welk begonnen werk [zo 't iemand luste te volbrengen, hij zoude; der geleerde waereld geen ondiens doen: hij brengt daar bij 't woord *allodium*, *omnimoda posfessio*, van *al*, *omnis*, en *ed*, *posfessio*. *Casthaldia*, *procuratio hospitem* van *gast*, *gast*, *hospes*, en *halda*, *tractare*, *nutrire*. *Cavena*, *cella*, *penuarua*, *apotheca*, van *kofve*, *camera*. *Felonia*, *infidelitas vafalli adversus Dominum*, van *fal*, *noxa*, of liever van *wela*, *decipere*, *prodere*, van waar *Welamadr*, *proditor*. Zie VERELIUS *Ind.* p. 287. **w** en **f** worden dikwils verwisfeld. *Feudum*, van *foda*, *alere*, of liever van *weita*, *concedere*, waar van *weitsla*,
manus,

manus, *weitsuman*, *vasellus*: anderen ga ik voorbij.

De Gothifche woorden, welken men bij de Gefchiedfchrijvers vindt heeft ons VOSSIUS in zijne geleerde verhandeling *de Vitiis sermon. Lat.* wel verzameld en uitgelegd, maar eenen veel grooteren voorraad hier van vindt men in 't *Glosfar. Med. Aevi Latinit. van DU FRESNE*, een werk van veele jaaren arbeids, welk onlangs door de Vaders Benedictyners op nieuws zeer vermeerderd te Parijs is uitgegeven. Maar gelijk deze geleerde mannen niet alleen de Gothifche, maar ook de Alemannifche, Angelfaxifche, Gallifche, en alle de vreemde woorden van Europa bij den anderen hebben willen verzamelen, zouden zeker de Liefhebbers van 't Gothifch wel wenschen, dat wij die woorden welke de latijnsche Schrijvers uit de Gothifche taal hebben aangetekend, in 't bijzonder bij een hadden met derzelver betekenisfen, op die zelfde wijze, als J. I. PONTANUS die van de oude Galliers bij de oude fchrijvers voorkomen, bij een verzameld heeft, en onder de tijtel van *Glosfarium priscum Gallicum*, achter zijn *Itinerarium Galliae Narbonensis* heeft uitgegeven. 't Is wel waar, zo men 'er de Gothifche de Burgundifche en de Wandalfifche woorden afneemt, 't getal der overblijvenden niet groot zijn zal; maar laat 't zo klein zijn als 't wil, die
zugt

zugt tot de Oudheden hebben, zal't echter niet onaangenaam zijn. Veele geleerden zijn van oordeel, dat deze taal veel nadeel heeft geleden, door 't wegraken van 't boekjen, 't geen *Aristoteles* volgens getuigenis van *VARRO* geschreeven zoude hebben, en wiens tijtel geweest is *Nomina Barbarica*: als van gedagten zijnde, dat er veele dingen aangaande deze taal zouden in te vinden zijn, voornamelijk, om dat hij door *Barbaarsche* zekerlijk de Scijsische en Gothische zal verstaan hebben, gelijk altoos de Grieken gewoon geweest zijn. Maar ik voor mij houde 't liever met den geleerden *Turnebus*, *Fabricius* en *Wouwerius* en anderen, die van gevoelen zijn, dat er door de affchrijvers in plaats van *Nomina*, *Nomina* geschreven is, zo dat *Aristoteles* geen Scijsisch Woordenboek, maar een werk, dat meer geloofd verdiend, aangaande de oude wetten den nakomeling zoude hebben nagelaten. Dan zekerer is 't, dat *Anfileubus* een bisschop der Gothen, een Woordenboek van zijne taal heeft opgesteld, 't geen *PHIL. JAC. MAUSSACUS* getuigt zelf in een oud handschrift van de Bibliotheek te *Mosia* gezien te hebben. Het waare te wenschen, dat de geleerden, indien zo iets nog hier of daar in een Bibliotheek in Europa, schuilde, 't der geleerde waereld wilden mededeelen, als geen gering licht aan de beoeffening der Gothische taal zullende toebrengen.

Want

Want het zoude gantsch niet zonder verwaandheid zijn, te wenschen, dat hier of daar nog overig waren, van die boekskens, welke *Ovidius* zegt dat hij in de Gothische taale zoude geschreven hebben. Dewijl 't meer dan waarschijnlijk is dat deze Kinderen in de wieg gesmoord zijn, dan datze iemand gevonden hebben, die zich hunner behoudenis verwaardigd heeft. 't Is ondertusfchen zeker, dat dees dichter en Gothisch verstaan en geschreven hebbe, dewijl hij zelf vreest, dat er buiten zijn weeten hier of daar eenige woorden uit Pontus mogten zijn ingeslopen, in zijn' latijnsche versen; dus zingt hij op 't einde van 't III. Boek van zijne *Klaagdigten*: *Ik vrees, geloof mij, dat gij eenige Pontische woorden onder de Latijnsche gemengd in mijne schriften zult vinden.*

§. V I I.

Veele overblijffelen van de Gothische taale, en wel de meeste van allen heeft ons JORNANDES, die niet alleen Bisfchop van de Gothen in Italie, maar ook zelf een Goth of Alanier van geboorte en aan een voornaam geslacht der Alaniers verbonden geweest is, nagelaten (*i*). Dees, zeg ik, heeft aangaande de Geten onder het verhalen van hunne roemrugtige daden, niet zelden aangetoond, hoe verscheiden zaken in
zijne

(*i*) Zie zijn Boek *de Rebus Getic.* Cap. L. p. 185. ex edit. *B. Vulcanii* 1618.

zijne Moedertaal genoemd zijn geweest, welke ons heden wel wat vreemd in de ooren klinken, doch nogthands zuiver Gothisch zijn. Wij zullen dezelve, zo als zij ons maar in de gedagten komen, eens optellen, beginnende met den naam van de beroemde Volken Ostrogother en Westrogother, van welke benamingen hij aldus spreekt (k): *Ablavius de Geschiedschrijver verhaalt, dat een gedeelte van hun, om dat zij aan den oever van den Pontus, gelijk wij gezegd hebben, in Scythie zich verspreid hadden, die aan de oostzijde zich onthielden, en over welken Ostrogotha 't gezag voerde, ('t is onzeker ofze naar zijnen naam of naar de plaats benoemd zijn (†)) Ostrogother, maar de overige Westrogother genaamd zijn.* Hier uit zien wij dat één van hun 't oosten en 't westen niet

(k) *De Reb. Ges. C. XIII. p. 144.*

(†) Er wordt onder de geleerden getwist, wanneer eigenlijk deze onderscheiden benaming bij de Gothen plaats gegrepen hebbe; wij voor ons stellen met *Malmenius*, dat zij reeds in oost- en westgothen onderscheiden waren, toen zij nog in hun eigen Vaderland woonachtig waren, en niet genoemd zijn naar mate zij naar 't oosten of 't westen optrokken, dewijl het doch zeker is, dat men deze benaming niet geve van de ligging der plaats waar heen iemand optrekt, maar van de ligging der plaats waar in men woont. Zie *GROTIUS in Proleg. Histor. Gothor. p. 44.* Of zij aldus naar de naamen hunner Veldheeren onderscheiden wierden laat ik daar.
VERT.

niet met Sarmatische, maar met ware Gothische namen genoemd hebbe, en dat wel met die, welken heden nog in ons Vaderland in vol gebruik zijn, gelijk getuigen de namen van Oostfalie en Westfalie, Oostfexie en Westfexie enz. De Moefogothische taal heeft ook nog andere woorden, waar mede zij die streken des hemels aanduiden, zo als 't *Codex Argentus* ons leert, alwaar *fram urrunsa* (†) is van 't oosten en *fram faitque* van 't westen. 't eerste komt van *urrunan prodire, oriri*, 't ander mogelijk van *satian/ponere*, even als wij 't westen *solfater* noemen: en *for an solfatis* (1) komt ons voor in *Ostg. L. Rafsta B. c. 21*. 't geen betekent: *eer de zon ondergaat*, 't geen bij *KERO* (§) gezegd wordt, *er dera sunnen sedal-kange,*

(†) Beide deze woorden komen voor Matth. VIII. vs. II. *managai fram urrunsa jah faitqua quemand. veele zullen komen van 't oosten en 't westen.* VERT.

(1) Vergelijk hier mede VOSSIUS *de Vitiis Serm. v. solfatis.*

(§) In *Gloss. Aleman.* zegt *Malmenius* 't welk dan dat zoude zijn 't geen MELCH. GOLDASTRUS heeft uitgegeven in zijn *Scriptt. Rer. Aleman.* Tom. II. p. 69. maar alzo deze woorden aldaar niet gevonden worden, en er geen ander *Glossarium* van *Kero* is, zo heeft de geleerde *Malmenius* zich hier zekerlijk vergist, en heeft willen schrijven in *Translatione Regul. S. Bene-*

kange, voor zonne ondergang, van woord tot woord betekent het voor dat de zon gaat zitten, van *sedal*, *sedile*, en *kange* of *gange*, *itio*.

De afkomst van *Alaricus* verhaalt ons dezelfde JORNANDES, alwaar hij, spreekende aangaande de voornaame geslachten van Getischen afkomst van *Amala* en *Baltha*, zegt (m): *Zij verkiezen zich Alaric tot Koning, die uit het tweede adelijk geslacht na dat van Amala gesproten was, namelijk, dat van BALTHA, die al overlang uit hoofde van zijne dapperheid den naam van BALTHA d. i. dapper onder de zijne bekomen hadt.* Hier uit zien wij dat *Baltha* bij de uitlandsche Gothen *dapper* betekende, welk woord niemand zal ontkennen, dat het Zweeds-Gothisch zij. In de naamlijst der Koningen, die gevoegd is achter de wetten der Westrogothen, wordt RAGVALDUS als *baldur* en *huxstor*. d. i. *dapper* en *kloekmoedig* beschreven; in 't A. S. is *belde* ook *dap-*

Bened. Theotisca. Welk stuk der oudheid de groote SCHILTERUS in zijn *Thesaurus* heeft uitgegeeven; alwaar in 't IV. Cap. deze zelfde woorden gevonden worden, hoewel met dit onderscheid, dat er voor *sunnen sunnum* staat. SETHELGANGI. *Occasum* heeft het *Glosfar.* van LIPSIUS, waar op SOMNERUS dit heeft aangetekend: *Hoc Sax. setlgong et setelling a setl, sedes et gangan, ire quasi sessum ire; unde nostrum sune go to eodem sensu.* VERT.

(m) *De Reb. Get. C. XXIX. p. 81.*

T A E L K U N D I G E M E N G E L I N G E N .

Uitgegeven onder de Zinspreuk :

LINGUAE PATRIAE EXCOLENDAE AMORÉ.

N^o. I I.

I N H O U D .

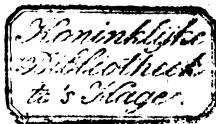
Vervolg van de Verhandeling van MAL- MENIUS. - - - - -	Bladz. 97 /
Aenhangzel over het woord GHERE <i>lacinia.</i> - - - - -	155
Onderzoek over het verouderd woord T W I . - - - - -	158
Over de woorden DEEMSTER en DEEMSTERHEID. - - -	176
Korte Aenmerking over het verouderd woord S T I V E L E N . - - -	186

De Stukjes moeten ingenaeid en niet doorge-
stoken worden.

T e L E Y D E N ,

Bij F R A N S D E D O E S , P . Z .

M D C C L X X I I .

NOTICE

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

dapperheid. Alem. *beldi* (†) in Opperduitschland is *balden*, *audere*: welke woorden alle stou-
telijk van 't Grieksch *παρὰβόλανος* (welke in de
Griekfche Kerk zeker foort van geestelijke
was, die de zieken oppaste) door MER. CA-
SAUBONUS (*n*) worden afgeleid. Dat ons
bald

(†) Dit woord leest men bij OTFRID. *Euang. Lib.*
IV. Cap. XXI. vs. 28.

Thieselbun zaltun alle mir
thesa beldi fona thir.

d. i. zij alle hebben mij deze stoutmoedigheid van
u verhaalt. Zij zeiden ook *baldi* voor *beldi*,
't geen men vindt bij den zelfden Lib. IV.
C. XIII. vs. 59. *Glossar. Lips.* *Baldo* et alibi
Balatico (waar voor *Schilter*. leest *Baldico*)
fiducialiter. SOMNERUS in not. „ *Audax*
„ *Sax.* bald. *audaciter* baldlic. (in zijn
„ *Glossar.* heeft hij ook *beald.* en *bealdlic.*)
„ unde nostratum, *bold* & *boldy.* „ KI-
LIAAN. *BALD* vet. i. BOUDE: *Audax.*
BALDDAEDIGH. *Audax*, *temerarius*, *præ-*
ceps. BOUDE. *Audax*, *confidens.* *ital.*
baldo, *baldanzoso.* BOUDELICK. *Audacter.*
BOUDELINK. *Audaculus.* Dat de oude
Fransche woorden *baud* en *baude* mede uit de-
zen wortel gesproten zijn tekent ons de Ge-
leerde GIBERT aan, in zijne Verhandeling
over den naam der *Merovingiens* te vinden in 't
XX Deel van de *Memoir. de l'Academ. des In-*
script. et Bell. Lettr. een' Verhandeling wel
waardig om gelezen te worden. VERT.

(n) In *Tract. de L. Anglo-Sax.* [Ongelukkig is
G Casau-

dit behalven dapper en vermogend ook voortrafs-
lijk,

Casaubonus in dat *Fractaat* 't spoor bijster, met allen, welken met hem in een gevoelen zyn: daar doch de oorsprong onzer taal niet uit 't Grieksch maar uit de oude Noordsche en Duitsche talen gezogt moet worden. 't Is te verwonderen, dat zelf de geleerde JUNIUS een man, wiens ongemeene geleerdheid en vlijt in 't naspeuren der oude talen; wij niet genoeg roemen kunnen, evenwel mede 't Grieksch te hulp heeft willen nemen in woorden, welker oorsprong hem duister was. 't Geen den schranderen W.ACHTERUS in dien geleerden man ook heeft tegengestaan: bewijs hier van vinden wij in zijne aantekening op 't woord GORK, *cortex suberis*, alwaar zijne woorden dus zijn: „ JUNIUS more criticorum, qui nihil magni-
„ ficum putant, nisi quod difficile est, et lon-
„ ge petitum, deflectit a Gr. κροκορύνη, strepi-
„ tus, quia scilicet suber crepidis suppositum au-
„ res crepero sono laedit? ” Voorwaar ver ge-
noeg gezocht. 't Tegengestelde van Junius heeft de zeer geleerde JO. IHRE voor zeker gehou-
den, dat namentlijk de oorsprong van de Latijn-
sche en Grieksche talen in de Moesogothische
gezogt moest worden. (Zie zyne *Dissertatio de Origine L. Latin. et Graec. in se Moesogoth. reperiund.* en zijne *Praefat. voor SOTBERGII Ulpil. illustr.*) Jammer is 't dat twe zulke groote mannen tot die beide uitersten gekomen zijn. En des te meer te verwonderen, in dien Grooten JO. IHRE, om dat hij in 't afleiden der oude Noordsche en verwandschape talen zo juist en nauw oplettend was, dat hij in zijn *Gloss. Suij. Goth.* col. 746. dit heerlijk getuiguis schreef: „ Et ut verum fatear, num-
„ quam

lyk, *illustris*, betekent, zal op een' andere plaats getoond worden. (*)

Bij

„ quam ego Auctor fuero, ut peregre quaeratur, quod domi et sub manibus est.” Mooglyk zullen wij de onwaarschijnlijkheid van beide stellingen in 't vervolg bij gelegenheid eene klaar, naar onze gedagten, aantonen; wij zouden nu al te langwylig zijn, indien wij dit hier wilden bewijzen. Alleenlijk moet ik dit nog aanmerken, dat alle de Geleerden, die oort eenige aanmerkingen oyer onze taal geschreven hebben, dit gevoelen hebben aangekweekt. Mooglyk alleen uit zugt voor de Grieksche taal, (niemand wate nogthands, dit op, als tot veragting dier tale gezegd; 't tegendeel is waar, ik heb altoos groote lust tot 't beoefenen dier tale gehadt; en 't is te bejammeren, dat dezelve in onze dagen van de zich in de onderscheiden takken der Geleerdheid oeffenende Jeugd zo verwaarloosd en versacht wordt.)

(*) uitgenomen één die alle de deelen onzer tale wat naauwkeuriger en dieper inziende, ik meen den Grooten LAMBERT TEN KATE, zich niet heeft laten vervoeren door de algemeene oyerestemming der Geleerden; maar deze woorden openlijk durven schrijven: „ Waar, „ om dat het Grieks juist de moeder (*van onze tale*) zoude zijn, kan ik niet bevroeden. „ Zijn we van de Grieken afkomstig? daer van „ is zo min blijk, als dat de Grieken van onze „ voorouders gesproken zijn. — Van „ de oudste tijden af, dat der Grieken staet en „ spraek in agtinge geweest is, vind men immers niet dat er eenige gemeenschap was „ tuschen hen en onze Noordsche Volkeren. „ Zonder gemeenschap nogthans en neemt men „ geene woorden aan.” Zie de *Gemeenschap tuschen de Gottif. Spraek, en Ned.* bl. 16.] VERT.

(*) Wij hadden gaaru gezien, dat de Hr. *Malmenius*

Bij den zelfden komt ons ook voor 't woord *Bellagines*, welke benaming die wetten zouden gehad hebben, welke hun raadsman *Diceneus* hun voorgeschreven heeft. *Hun de natuurkunde lerende*, zegt hij (o), heeft hij te wege gebragt, dat zij natuurlijk naar hunne eigen wetten leefden, welken beschreven wetten zij tot nog toe **BELLAGINES** noemen. Alle de Geleerden stemmen toe, dat het middelste gedeelte van dit woord zoude uitmaken, dat zeer bekend woord **L A G**, 't geen van de tijden van *Diceneus* tot heden toe in 't Gothisch in gebruik is, en een *Wet* betekent; maar aangaande de eerste lettergreep is men 't gantsch niet eens, hoewel nochtands zoo niet, of **LUNDIUS**, **RUBBEDKIUS**, **VERELIUS**, **SPELMANNUS**, **WACHTERUS** en anderen (*) hebben gezamentlijk bewezen, dat 'men voor *Bellagines* moet lezen *Bijlagines*, van *bij*, dat in 't algemeen een *woning*, maar vervolgens een *dorp*, en eindelijk een *stad* betekent. Dan
tegen

nius aan deze zijne belofte voldaan hadde; maar, helaas! heeft hij ongelukkiglijk die niet nagekomen. VERT.

(o) *De Reb. Get.* C. IV. p. 37.

(*) Van dezelfde gedagten zijn ook **LOCCENIUS** *Antiq. Suiso-Goth.* p. 49. **GROTIUS** in *Gothic.* p. 175 en **STIERNHOOK.** *Lib. I. Jur. Sueogoth. vet.* Cap. I. VERT.

tegen deze gisfing zoude men kunnen tegenwerpen, dat zij, aan wie dees Wetgever wetten heeft voorgeschreven, zwervende volkeren waren, en bij gevolg geen' vaste woonplaats, laat staan steden hadden. Maar hier merken wij op aan, dat, daar alle burgerlijke wetten haar opzigt hebben tot een' vergadering van menschen, of eene stad, en bij gevolg onder een' verstrooidé menigte onnut zouden zijn, 't ons zeer waarschijnlijk zij, dat *Diceneus* door deze wetten de zwervende wijze van leven der Scythen hebbe willen verbeteren (§). Voorts verdient 't aanmerking, dat *bil* in oud Alemannisch een *wet* berekend;

waar

(§) Dit is nog de beste uitlegging die wij van 't woord *BELLAGINES* gevonden hebben, en die ons 't meest voldoet. De gedagten van *BON. VULCANIUS* lopen mede hier heen in *not. ad Jornandem* p. 37. Van een geheel ander gevoelen is *HEINECCIUS* in *Not. ad Hist. Jur. Germ.* §. XI. die meent, dat het geene Burgerlijke wetten geweest zijn, om naar geregeerd te worden; maar voorschriften om wel en gezond te leven, en leidt het woord af van 't H. — D. *Wohlbehagen* N. — D. *Wetbehagen*, dat bij hem *gezondheid* en *welvaart* berekent. Aan deze uitlegging en afleiding van *Heineccius* hangt deszelfs' uitlegger *SILBERADIUS* ook zijn zegel. Beide zijn zij zeer ongelukkig geweest in hunne gisfingen. VERT.

waar van WACHTERUS *weichbill*, *billich* enz. afleit.

Dezelfde *Jornandes* verhaalt ons ook, dat die Waarzegsters, welke *Filimenus* der Gothen Koning, van zijn leger hadt weggejaagd, in zijne moedertaal *Aliorumnas* geheten zijn geweest. Dit zijn zijne woorden (p): *Na zijn vertrek van 't eiland Scanzia, bevont hij dat 'er onder zijn volk zekere Waarzegsters waren, welke hij zelf in zijne moedertaal Aliorumnas noemde enz.* Zeer veele meenen; dat de Gothische woorden van uitlandsche uitschrijveren niet zelden bedorven zijn, welk gebrek dit woord ook gekregen zoude hebben; maar hoe 't te verbeteren, daar in heeft ieder Geleerde naar zijne wijze van denken onderscheiden gedachten voorgesteld, 't meeste gedeelte nogthands komt hier in over een, dat men 't woord van *Runa* moet afleiden, en hij gevolg zoude men dan *Atrunas*, of *Adatrunas* moeten lezen. *Runa* (*) beteként, gelijk bekend is, een geruisch

(p.) *De Reb. Get. C. XXIV. p. 67.*

(*) Bij KILIAAN vind ik: ROENEN, RUENEN, *sufurrare insurrare, in aurem dicere.* RUENEN. *vetus. i. roenen musfare, musfitare.* RUYNEN, OOR-RUYNEN *sufurrare, in aurem musfitare.* In 't A. — S., vindt men ook *runian, runigean, sufurrare.* Alem. *runen.* Germ.

zwisch maken, fluijstereu, gelijk de Waarzegsters
en

Germ. *raunen*. Dit woord wierdt eigenlijk oudtijds 't meest gebruik, van de waarzegsters en zogenoemde voorzegsters van toekomstige lotgevallen, en dus betekende het *mystice loqui*; want dat soort van volk is altijd gewoon, om bij 't doen van zodanige voorzeggingen iets onverstaanbaar binnensmonds te prevelen, als of zij zekere alleenspraken met de geesten hadden. Hier van vindt men 't M-G. woord *runa* voor *mysterium* gebruikt bij *ULPHILAS Marc. IV. vs. II. iztwis atgiban ist hunnan runa thiudangardjos goths*. Waar voor de onze hebben: *het is u gegeven te verstaen de verborgenheid des koningrijks Gods*. En dewijl de Raadsvergaderingen, en de voorstellingen die daar in geschieden meest altijd in 't geheim gehouden wierden, zo vinden wij dit woord *runa* ook bij den zelfden *Ulphil.* voor *consilium* gebruikt. Want om met *JUNIUS* in zijn *Glosf. v. runa* te denken dat dit *consilium* van *garrinnan confluere* afkomt, kan ik zo min als de Geleerde *IHRE* (zie zijn *Glosf. col. 472.*) besluiten. In 't A-S. betekent *Run* doch gemeenlijk *geryne*, *mysterium*, en ook vindt men daar *run* voor *consilium* (zie *LYE Diction. Sax. et Goth. Lat.*) hiervan benoemt Koning *Aelfreda*artig 't *hart, pectus, animus*, met den naam van *runcofa*, *mysterii sive consilii cista*, om dat daar de geheimen raadslagen als in een kist verborgen zijn, in zijne *A-sax. Dichtkundige vertaling van Boethius de Consol. Phil.* achter zijne vertal. in onrijm door *C. RAWLISON* 1698. te *Oxford* uitgegeven pag. 184.

en Toverhexen gewoon zijn te doen, om onnozele

*He mag sihshan.
On his runcofan.
Rihtwisnesfe.
Findan on ferhte.*

d. i. *potest deinde in eius pectoris justitiam invenire cum pavore.* Ook vind ik *girune* in 't Aleman. voor *mysterium* genomen bij TATIAN. *Harm. Euang.* Cap. LXXIV. vs. 4. ISIDORUS schreef *chiruni*, zie *Fragm. Isidor. contra Jud.* Cap. III. §. 1. bij Schilter. in *Thef.* Tom. I. part. II. p. 2. In oude Nederduitsehe schriften is ons 't zelfstandig Naamw. *ruining*, dat met 't M.—G. *runa* / A. — S. *run*, geryne overeenstemt nergens in de betekenis van *mysterium* of *Consilium* genomen, voorgekomen; ten ware dat men de plaats uit de *Vertal. van Boëth.* door Huydecoper bijgebracht in zijne aanteken. over de hier onder aangeh. plaats van *M. Stoke* hier toe, betrekkelijk wilde maken; en 't woord *runene* aldaar in den zin van *raadgeven* opvatten. De woorden van den Vertaler zijn: *zij vermoghen wel quaet te runene of radene; maer in ons licht dan tconsent ende twederstaen.* Ons verouderd woord RUNEN lees ik in den *Souter MS.* van omtrend den jare 1300. f. 15. c. *Psaln XL.* vs. 8. *Weder my rveden myue vyan den, weder my dagten sy ovele.* Voor welk woord wij in onze overzetting (*Psaln XLI.* vs. 8.) vinden *mompelen*. Ook lees ik in den *Bijbel van 1477.* 2 *Koning.* (2 *Sam.*) XII. vs. 19. daar gesproken wordt van de dood van het Kind, dat David uit Bathseba geboren was: *En doe*

rozele en onkundige lieden te bedriegen;
 waarom

doe David hoerde dat sine knapē ruyndē: soe verstont hy dat 't kindekyn doot was. Opmerkelijk is 't aangaande de eerstaangehaalde plaats uit de Psalmen, dat alle de oude overzetters als met opzet 't woord runen aldaar gebruikt hebben; want NOTKERUS heeft: *uider mir fuoron runendo alle mine fienda*. En in de Angelfax. overzetting: *Togeanes me runedon calle find mine*. LUTHER heeft ook dit woord behouden in zijne vertaling; *alle die mich hasen raunen mit einen ander über mich*. welke plaats in de uitgave van N. HAASIUS, verklaard wordt *steeken die köpffe zusammen und murmeln heimlich*. Kort, doch zeer wel. Zie ook DIEDER. VON STADE *Erläutr. und Erklär. der vornehmst. deutsch Wörter, deren sich D. M. LUTHER in Uebers. der Bib. gebrauch.* p. m. 492.

Ons verouderd zelfstandig Naamwoord RURINGHE, dat KILIAAN niet heeft, lees ik in 't N. T. MS. van omtrend den jare 1350. f. 90. a. en in dat van 1431. f. 67. a. 2 Corinth. XII. vs. 20. *ic duchte datter licht onder v sijn stridinghe, benidinghe, aetersprakinghe, runinghe, verheffinghe, pertijnghe*. De onzen hebben *oorblasinghen*. Zo gebruikt MEL. STOKKE ook RUUNER, voor *oorblaser*, [of volgens HUYDECOPER de Beuzelaar, die in 't werk van Stoke een' Sermoen van 21 regels heeft ingelapt, namelijk van vs. 272--293. van 't IV. B. 't welk die geleerde Man denkt, om dat daar juist gesproken wordt van de schadelijkheid der verraders en pluimstrijkers, bij gelegenheid van de beschrijving van 't *Character* van Jan I. Hertog van Brabant, even als of

waarom in 't latijn *incantatio* ook van *canere*
wordt

onze Rijnchronijk-schrijver hier geen waar-
schouwing in 't algemeen hadt mogen doen
van de schadelijke vleijerij der hovelingen, die
hij in 't bijzonder aan Grave *Willem III.* doet,
in 't slot van zijn werk of 't 1063. vs. van 't
X. B. en die *Huydecoper* voor echt houdt.
Heeft *Melis* niet meer hier en daar aanmerkin-
gen gemaakt? waarom dan op deze plaats ook
niet? Hadt de Hr. *Huydecoper* maar bij zijn
eerste gevoelen gebleven, 't ware beter ge-
weest. 't Is waar, daar is hier en daar, zo
het schijnt, wel een brok van later hand inge-
lapt, die niet uit de pen van *Melis* zoude schij-
nen voortgekomen te zijn; maar daarom alle
aanmerkingen op eene en dezelfde wijze uit te
wisfen en weg te werpen, is zeker wat sterk.
Doch dit in 't voorbij gaan.] *Ruuner*, zeg
ik, vindt men dan bij *M. Stoke B. IV. vs. 276.*

*Ic wilde, dus deden al de ghene
Heren, die nu hebben macht,
Dat st, met al haarre cracht,
Verraders, smekers en oerstekers,
Ruuners ende plumestrekens,
Altoos saghen in den mont.*

Zie over deze plaats de *breede aantek.* van
Huydec. D. II. bl. 312. Eer ik hier van af-
scheide, moet ik nog met een woord gewag
maken van de afleiding van dit ons woord *ru-*
nen, *roenen* enz. *TEN KATE* leidt het af
van 't M-G. *tuna / mysterium*, want hier van
't A-S. *runian*, en dan hier uit ons *runen*,
roenen enz. Zie zijne *Proev. van gereg. Af-*
leid. bladz. 324. et seq. Voor mij ben ik van
een

wordt afgeleid, en op dezelfde wijze in 't Ysk-
 galbr. (†). Dan 't voorzetzal *all* willen anderen
 weer te zamen getrokken hebben uit *adel*, en
 dan zoude het zo veel betekenen, als een die
 een' voornãme wetenschap verstaat; die andere
 gisfingen wil lezen, zal er een overvloed van
 vinden, in de geleerde verhandeling van
 KEYSER, de *Mulieribus fatidicis* (q). Maar
 hoe zal men den oorsprong recht kunnen op-
 geven, daat men de rechte lezing niet juist
 bepalen kan? Alleenlijk zal ik 'er dit nog bij
 doen;

een geheel ander gevoelen, en geloof, dat het
 een woord zij, 't welk behoord tot die soort,
 die men noemt *Strepasjonomastia*, van 't geluid ge-
 maakte woorden. Want indien men lemand
 iets stillekens inluistert, of aan 't oor zegt,
 maakt men dan voor den aanhoorderen niet dat ge-
 luid dat wij voortbrengen bij 't uitspreken van
 ons woord *runen*, *roenen*, *ruijnen*, *ruenen*.
 Zijn de woorden *rupen* in 't Grieksch, en *mus-
 tare*, en hier van *musfare*, *musitare* in 't La-
 tijn, die 't zelfde beduiden als ons *roenen*,
runen, ook niet van 't geluid gemaakt? immers
 ja. (Zie G. J. VOSS. *Erym.* L. L. p. 389.)
 Hebben wij ook niet nog van den zelfden oor-
 sprong *grunnen*, *grunne*, *loeijen*, *boare*, *mu-
 gner*?

(†) Dit woord komt af van *Gala*, *Caver*. Zie
 JOH. I. in *Gloss. Suis-Goth.* col. 627.
 VERT.

(q) Te vinden achter zijñ *Antiq. Septentrion.*

doen, dat men beter bij TACITUS (r) *Aluriniam* of *Alruniam*, dan *Auriniam*, volgens 't zeggen van *Wachterus* (s) zoude lezen.

Wij moeten ook niet met stilzwijgen voorbijgaan, 't geen onze Geschiedschrijver zegt, aangaande de benaming der *Gepiden*.

Hij verhaalt ons, dat, hoewel deze volken eertijds uit verwijt en schande, *Gepanten* genoemd geweest zyn, om dat *Gepanta traag*, in hunne taal betekende, deze naam, daar na zo veranderd is, dat zij, om datze in 't overvaaren der rivier *Visla* aan den grond bleven zitten, *Gepiden* genoemd zijn. Ten minste ben ik van oordeel, dat hij dit met zijn verhaal wil te kennen geven (t): *Men moet indachtig zijn, zegt hij, dat ik in 't begin gezegt hebbe, dat de Gothen uit 't eiland Scanzia met hunnen Koning Berich op maar drie schepen vertrokken zijn; van welken drie, gelijk 't gemeenlijk gaat, er een geweest is; dat een slegt zeilder was, waar door dit volk dezen naam zoude gekregen hebben.*

(r) *De Morib. Germ.* Cap. VIII. [Al eertijds was LIPSIUS reeds van gedagten, dat men hier lezen moest *Aluriniam*. Zie verscheiden uitleggingen van dit woord bij KIRCHMAIERUS in *Not. ad Tacit. de M. G.* p. 145, en SCHEDIUS *de Diis Germ.* p. 645: 730.] VERT.

(s) *Glosfar. Germ.* p. 44.

(t) *Da R. G. C.* XVII. p. 51.

hebben. Want Gepanta betekent in hunne taal traag. Hier van daan komt 't, dat zij dezen naam allengskens bedorven, tot Jnunen naam behouden hebben. Uit deze bijgebragte woorden schijn ik te moeten besluiten, eerstelijk, dat Gepanta geen Gothisch woord is, maar uit die taal, welke de inboorlingen van Scandinavia spraken voor de komste van ODRINUS, zo dat dit woord voor 't tegenwoordige onze onderzoeking niet vereischt. Maar ten anderen, dat de benaming, die dit volk altoos behouden heeft, afkomstig is van *bida*, dat *blijven* betekent. Ulph. *beidan*. Alem. *beiten*. A. — S. *bidan*. Engl. *bide*, *abide*, waar van *abode*, een verblijfplaats.

Moelijker is 't te vinden, waar van daan de naam van PARTHEN afkomstig zij, welke in de Scytische taal *vlugtige* zoude betekenen. Dus spreekt onze Schrijver (*u*): *Waar van daan zij huden ten dage in de Scytische taal VLUGTIGE, d. i. PARTHEN genaamd worden.* Ik weet wel dat *fara* *reizen* betekent, en *fart* *een snelle loop*. Maar dit voldoet mij niet. En waarom zouden wij ons schamen te bekenen, dat wij weinig van deze taal weten? Daar wij de verbetering van zeker woord bij

For-

(u) De R. G. C. VI. p. 23.

Fornandes hebben dank te wijten aan den Schranderen en geleerden GEORG. STIERNHIELM, kunnen wij dierhalven 't niet nalaten er van stil te zwijgen. Dewijl hij, namelijk *Fornandes*, zegt, dat er een getal Priesteren bij de Gothen was, die den naam van *Pii* (γ) hadden, is 't niet onwaarschijnlijk, dat men voor *Pii*, *Dii* (*) moet lezen. Welke

(γ) l. c. C. X. p. 34.

(*) Deze gissing van den Geleerden STIERNHIELM, wordt niet alleen door de aangehaalde plaats uit *Ynglinga S.* bevestigd; maar de eerbied die de ouden hadden voor hunne Priesters, sterkt zijne verbetering nog meer. Wien is onbekend, hoe groote eere den Priesteren bij de ouden wierdt aangehaan? wie is van de grootheid en de macht der *Druïden* bij de Galliers onkundig? Leest men ook niet in de H. Schrift, dat de voornaamsten en Edelen des volks, waar onder ook de Priesters waren, אֱלֹהִים *Elohim*, d. i. *Goden* genoemd zijn? En waarom zouden dan de oude Noordsche volken hun spraak ook zo niet gebruikt hebben, als de Hebreëen hun אֱלֹהִים, en de Grieken hun *Zeus*. Want dat eertijds de Grieken hunne Vorsten zo genoemd hebben, verhaalt ons J. Tzetzes, in zijne *Chiliad*. V. vs. 454.

Δίος γὰρ πρὶς οἱ ἄλλους τοὺς βασιλεῖς ἱλάσθαι.

Nam prius graeci principes vocabant Joves.
 ED TH. MABESCHALLUS denkt in zijne
 aanmerkingen op 't *Euang. Goth.* [zie *Matth.*
 XXVII.

verbetering ik nog des te meer aanneeme, om dat ik zie, dat *Odinus* uit die zelfde streken in Zweden gekomen zijnde, dien zelfden eernaam aan zijne Priesters gegeven hebbe (w): *Tha er Asa Othim kom a northur bond et med bonum thians d. i. Wanneer Odinus Afanus en de GODEN met hem in 't Noorden quamen.* Maar, daar dezelfde *Stiernhielm* van gedagten is, dat 't uit onkunde van *Fernandes* gesproken zij, dat hij ons verhaalt, dat die voorname lieden, uit welken de Koningen en Priesters gekoren wierden, *Pileati* (x) genoemd zijn, als of hij *Hattar* geschreven gevonden hadt, en dat van eenen hoed hadt verstaan, niet wetende dat *hatte* 'c zelfde is als *atte* Vader, Gr. *πατήρ*, kunnen wij deze aanmerking zo wel niet met onze goedkeu-

XXVII. vs. 1.] met den geleerden FR. JUNIUS, [zie zijne *Glofs. Goth. v. gudji*] dat een *Priester* bij de Gothen *gudja* genaamd is van *guda dii*, als iemand zijnde die tot de dienst der Goden gebruikt wierdt. Mooglijk hebben wij deze lezing van *Pii* voor *Dii* den affchrijver te danken. Maar zoude men de gewoone lezing niet kunnen behouden, en door 't woord *Pii* verstaan moeten *heiligen*, immers IHRE. tekent ons in zijn *Glofsar. Suiog.* col. 847. aan, dat de *Menniken* en de *Priesters* in LEGE OSTROG. *Dr. B. c. 13.* genaamd worden *hadga naen vris sacri.*
VERT.

(w) YNGLINGA SAGA. Cap. VI.

(x) De R. G. C. X. p. 38.

keuringe bekrachtigen. Want, behalven dat het wat al te stout zoude gezegd zijn, dat die eerwaarde Kerkvoogd zijn' eigen' moedertaal niet verstaan zoude hebben, verdedigt hij zich zelve, en toont aan, dat dees eernaam zijnen oorsprong aan 't hoofddeksel verschuldigd zij. Maar daar hij ons ook nog verhaalt, dat deze *Pileati* eertijds *Zarabi Terei* (y) genaamd wierden, wil ik gaarn bekennen, dat 't mij lief zoude zijn, indien iemand mij deze woorden konde uitleggen.

§. VIII.

Nademaal wij in onze verklaringen van *Jornandes*, te gelijk ons op de uitlegging der
Go-

(y) *De R. G. C. V.* p. 19. [Met recht, zegt onze Schrijver, dat deze woorden *Zarabi Terei* zeer duister zijn. Verschillend' is de lezing der afschriften op deze plaats, want LINDENBROGIUS tekent ons aan in zijne aantekeningen op deze plaats, dat in zommige *afschriften* gelezen wordt *Zarabi Terei*, in anderen *Tarabostei*, en wederom in anderen *Tarabostesi*. Welke laatste lezing E. SCHEDIUS *de Diis Germ.* p. 372. (Edit. 1728.) voor de ware schijnt te houden. In de uitgave van *Jornandes* door LINDENBROGIUS, vindt men *Tarabostei*; in andere uitgaven van dezen Schrijver volgt men de gemeene lezing van *Zarabi Terei*.] VERT.

Gothische tale toeleiden, zullen wij hier eene zekere plaats den gunstigen Lezer voorstellen, welke wij van oordeel zijn, dat ook uit die zelfde taal verbeterd moet worden. Dus zijn de woorden van onzen Schrijver op de voorn. plaats (z): *van waar de rivier Vagus*, als uit een holte voortvloeiende, *met geweld van water zich in de Zee ontlast*. Alhier kwam mij in gedachten of men niet moest lezen, in plaats van de rivier *Vagus*, *Wolga* of *Walga*, en dat er gesproken wordt van die zeer bekende Scythische rivier, welke tot nog heden ten dage dezen zelfden naam heeft (*). Want, indien ik mij niet bedriege, zo heeft hij met deze woorden, *velut quodam Ventre generatus*, de betekenis en de reden van die benaming willen aantekenen. 't Is der ouden Talen kundigen nogthands bekend, dat *balg* (†), *bælg*, *uterus* de

(z) *De R. G. C.* III. p. 8.

(*) Deze rivier wierdt eertijds *Rha* genaamd. Zie POMP. MELA L. III. Cap. V. §. 40. Bij de Tartaren heeft dezelve den naam van *Edel*. HERBERSTENIUS maakt in zijne *Commentar. de Reb. Muscovit.* gewag van eene rivier *Waga*, dat mogelijk deze is. Wie eene breder beschrijving van deze voorname rivier begeert die zie OLEARIUS in zijne *Muscov. Reisbeschr.*

(†) In deze betekenis hebben wij ook nog 't woord
 H balg.

de *Lijfmoeder* betekent, waar van daan in oorsprong

ze

balg. KILIAAN: *balgh. venter, alvus, stomachus*. Wat eigenlijk de oorspronkelijke betekenis van dit woord zij, is men gantsch niet eens onder de Taalkundigen. De schranderere TEN KATE is van oordeel dat 't werkw. BELGEN in *part.* BOLG of BALG. *praet.* GEBOLGEN *frasci, indignari*, 't wortelwoord zij van BALG *venter, alvus*, BOLGE, BULGE *fluctus maris, unda*, en voorts van alle de betekenisfen van 't woord BALG, die men bij KILIAAN kan vinden. Hij trekt evenwel nog eenigfints in twijfel, " of men dit woord niet „ moeste afleiden, om den zin van 't holbuikige, die in alle betekenisfen iets uitsteekt „ van BELLEN, BAL, GEBOLLEN, *latrare, re.* " Zie zijne H. *Proev. van gereg. afleid.* in v. BELG. Laat ons nu eens zien de gedagten van den kundigen WACHTERUS: „ BALG, zegt hij, proprie est tegamentum „ rei naturalis, et eiusdem originis ut *fellis*. „ *Litera G. in sine vocis non custoditur ab omnibus Dialectis, et salvo atque integro sensu abesse potest. Dicitur non solum de leguminibus, sed etiam de animalibus, sive totum animale tegat ut pellis, sive intestina tantum ut venter. Metonymice usurpatur de sacco quia ex corio animalis preparatur.* " Van dit gevoelen is ook de beroemde Upsalse Hoogleeraar JO. HRE, wiens woorden deze zijn, in zijn *Glosf. Suiogoth.* col. 144. „ BÆLG. uter. *Ulfh. balg, pera.* — Posui princepe loco hanc significationem, quia communior, non quia prima: „ omnibus enim forte communis est idea corii, quæ in L. Islandica non minus reperitur,

de Wetten *baelgmord* genoemd wordt een *mis-
kraam*,

„tur, quam in Germanica, ubi pellis lupina
„vocatur *wolffsbalg* &c. HERAUDS SAGA
„pag. 39 *flou af henni belg/ corium ei extra*
„*hebant, deglubebant.*” Dan eer ik overga
om mijne gedagten den gunstigen Lezer, aan-
gaande de grondbetekenis van dit woord *balg*,
mede te deelen; zo wil ik van te vooren dit
nog alleen aanmerken, dat de wat al te alge-
meen gestelde aflating der letter G door WACH-
TERUS alleenlijk zich bepaalt tot 't *Engelsch*
en *Cambro-Britannisch* of *Wallisch*. Want
beally en *belly* is in 't Eng. *venter, uterus, vel*
stomachus, en in 't *Dictionar. Ling. Antiq.*
Cambrobr. s. Wallicae in den jaare 1632. door
JO. DAVIES uitgegeven vindt men *bol, boly*
venter, en *bwlan, bulga*, hoewel men 'er ook
vindt *bwlgan, bolgan, bulga*, en *bolchwyd, tumor*
ventris. In alle de andere tongvallen vindt men
dit woord met G gebruikt. Beide de opgege-
ven betekenissen, schoon gantsch niet ver ge-
zocht, behagen mij in alles niet. Integendeel
ik ben van gedagten dat de betekenis van *irasci*,
indignari, die TEN KATE voor de eerste be-
tekenis houdt, eene overdrachtelijke betekenis
zij; en dat de grondbetekenis eigenlijk iets be-
duide; dat *hol* is. Want deze betekenis is
toch in alle de verschillende gebruiken van 't
woord *BALG* te vinden. Duidt 't niet een
holligheid aan voor eenen *zak* gebezigd? Zijn
alle de andere betekenissen, die aan dit woord
BALG gehegt zijn, wederom niet overdrage-
lijk genomen van de betekenis van *zak*? Is niet
de *maag* en *buik* een *zak* en *holligheid*, daar
de spijze in ontvangen en als bewaard wordt?
Wordt de vrugt, *foetus*, niet in de *baarmoeder*,

kraam, of 't verdoen van de vrugt voor de geboorte. Dat de Latijnen op dezelfde wijze 't woord *bulga* gebruikt hebben, blijkt uit de fragmenten van LUCILIUS, alwaar men leest: *Ita ut quisque nostrum e bulga est matris in lucem editus* (§).

§. I X.

der, uterus, als in eenen zak gedragen? Is niet een *blaasbalg* een *zak*, die wind in zich bevat? Maar zal men zeggen, hoe stelt men het dan met de betekenis van *huid, corium*, en met 't werkw. *belgen, irasci*? Wel is de *huid* of 't *vel* niet een' zekere holligheid, die 't vleesch en de beenderen in zich besluit? Kan men wel verstoord worden, zonder dat men zich als 't ware opzet, en opblaast? Wat verwekt 't opblazen? Wat is de *verbolgen Zee* anders dan eene door de wijnden hol gemaakte *Zee*? Heeft KILIAAN ons niet bewaart 't nu verouderd *balghe* en *bulghe, fluctus maris, unda, procella*. Men vindt ook bij hem: *bolghenschap. vetus*, *offensa: Culpa*. 't geen bij NOTKER. Psalm LXXVI. vs. 49. ook in de betekenis van *ira* voorkomt: *Er santa se andata abolgi sienes zornes, zorn unde bolghenschaft. unde* enz. Hier mede dehk ik genoeg betoogt te hebben, dat tot bewijs van mijne uitlegging der grónd- of eerste betekenis van 't woord *BALG* vereischt wierde. Ik zoude er nog het een en ander kunnen bijvoegen; maar ik bemerk dat ik alreeds verder dan mijn voor-nemen was, hebbe uitgeweid. VERT.

(§) Deze woorden van *Lucilius* leest men bij NONIUS MARCELLUS. v. *Bulga*. p. 78. VERT.

§. I X.

Hier zoude ik kunnen eindigen, maar vooraf wil ik nog kortlijk aanmerken, dat behalven de aangetekende Gothifche woorden, die ons klaar en duidelyk voorkomen, er nog veel overblyffelen van Gothifche manieren van fpreken, zelf in zynen Latijnschen ftijl, van des kundigen zullen gevonden worden, gelijk 't de gewoonte was van de onervaren Schrijvers van dien tijd de eigenschap (*idiotia*) van de Latijnsche taal naar die van de hunne te fchikken. Indien ik dit met een of twee voorbeelden bevestige, denk ik niet dat ik de palen van ons bepaald en voorgesteld ontwerp zal te buiten gaan. 't Is bekend, wat *solatium* bij de Schrijvers van den zuiverften tijd betekent. Maar ik weet niet of 't ergens voor *hulptroepen* gevonden wordt. In deze betekenis nogthands komt 't dikwils voor bij onzen Schrijver (a). Of dit gebruik wel ergens

(a) *De R. G. Cap. XXI. p. 61. Qui foedere inito cum Imperatore XL suarum millia illi in solatium, contra gentes varias obtulere. Cap. XXXII. p. 91. Vbi ab utraque parte legatione directa, iza convenit pacisci, ut Pactatam sororem Principis redderet, suaque solatia Romanae Raip. vbi vsus exigeret, non denegaret.*

ergens anders uit 'geboren zij, dan uit 't taaleigen der Gothifche tale, weet ik niet, alwaar ~~trōt~~ zo wel *solatium* als *praesidium* en *auxilium* betekent, ~~namma~~ till ~~trōt~~ in de fchriften der middelëeuwen dikwils voorkomende, is het zelfde als *te hulp komen*. *Grise fit nostra trōt et wārie* (b), dat hij omzie naar bescherming en hulp. Bijzonder is ook 't gebruik bij dien zelfden Schrijver, van 't voornaamwoord *unusquislibet*, ieder een, 't geen men te naauwer-nood bij de Latijnen zo gebruikt vindt (c). Want wij zien dat in *unaqualibet insularum*, in ieder een der Eilanden, bij hem 't zelfde betekent als in *aliqua insula*, in zeker Eiland. Maar de Gothen gebruiken alleen, voor zo veel ik weet,

Cap. XLV, p. 132. *Euricus ergo Vefegothorum rex crebram mutationem Romanorum principum cernens, Gallias suo iure nisus est occupare. Quod comperiens Anthemius Imperator, protinus solatia Britonum postulavit.*

(b) KON. STYRILSE p. 155. op dezelfde wijze spreken ook de Schrijvers van dien tijd.

(c) *De R. G. Cap. V. p. 18. Quorum (Hungarorum) mansorem primam esse in Scythicae. solo iuxta paludem Moetidem, secundo in Moesia, Thraciaque et Dacia, tertio supra mare Ponticum, rursus in Scythia legimus habitasse: nec eorum fabulas alicubi reperimus scriptas, qui eos dicunt in Britannia vel in vnaqualibet insularum in servitutem redactos, et vnus caballi pretio quondam redemptos.*

weet, deze wijze van spreken. In 't Yslands wordt dikwils, ein hwor, dat eigenlijk *unusquisque*, ieder een betekent, gebruikt voor *aliquis*; ein hwerndag, zekere dag, ein hwerneveg, zekere reden, Sigvartur geef ein dag um thorp noctot / of heyrthi at ein hwor hustonde weinathi (c*), d. i. Sigvartus op eenen zekeren dag voorbij een' boere hut gaande, hoorde den Vader des huisgesins op een' jammerlijke wijze weenen. Hier zoude Fornandes, de Gothische taalëigenschap volgende, in 't Latijn gezet hebben: *unumquemlibet patremfamilias*. **Einhtwarjaneh** (*) leest men ook bij *Ulphilas*, daar nogthands *in a'so* in 't Grieksch voorkomt. Het is ook geen mindere Gothische wijze van spreken die hij, als hij aan 't woord *Vicus* de betekenis van een Kasteel of Paleis hegt, gebruikt heeft. Ik ben dierhalven van gedagten, dat Fornandes dit woord zo nemende, in de beschrijving van 't Paleis van *Attila*

la

(c*) HEIMS. KRINGL. Tom. II. p. 111.

(*) *Luc.* IV. vs. 40. [**Einhtwarjaneh** lezen STIERNH. en JUN. De rechte lezing is, zo als BENZELIUS heeft in zijne uitgave van 't C. A. **ainhtwarjanneh**, vergelijk *Luc.* XIX. vs. 16, daar STIERNH. en JUN. ook de ware lezing volgen. Zie JO. IHRE *Ulphil. illustr. et Specim. Glosar. Ulphil.*] VERT.

la (d), geheel anders als de Latijnen (†), die door 't zelve niets anders verstonden, dan een gedeelte van de Stad, of als zij van 't platte

(d) De R. G. Cap. XXXIV. p. 98. *Indeque non longe ad vicum, in quo Rex Attila morabatur accessimus: vicum, inquam, ad instar ciuitatis amplissimae, in quo lignea moenia ex tabulis nitentibus fabricata reperimus.*

(†) Hier slaat onze Schrijver den bal, naar ons oordeel, een weinig mis, mooglijk uit al te groten ijver voor 't Gothisch. 't Tegendeel van zijn gezegden is juist waar. Want indien de Romeinen 't woord *vicus* niet voor een sterkte of kasteel gebruikt hebben, hoe moeten wij de plaats van LIVIUS Lib. XXIX. Cap. 35. (die ik uit een' menigte van voorbeelden alleen maar wil bijbrengen) dan verstaan; Scipio; — *cum cetero exercitu profectus*, zegt hij, *non agris modo, quacumque incedebat, populatis, sed urbibus etiam quibusdam vicisque expugnatis — in castra redit.* Wat wil dit anders zeggen, als dat Scipio na 't verwoesten van 't platte land, en 't inneemen van steden en sterkten, weer naar zijn' kamp getrokken is. Nog klarer is de plaats van FACIUS *Vita Agricol.* Cap. 41. daar hij spreekt van *vici militares*. Want dat aldaar zo moet gelezen worden heeft de Grootte J. F. GRONOVIVS duidelijk aangetoond. Nog zegt hij *Annal.* Lib. XII. Cap. 38. *Ac ni cito vicis ac castellis proximis subventum foret, copiae tum occidione occubuisent.* Hier uit blijkt dus klaar, dat als Jornandes dit woord gebruikt voor een sterkte of kasteel, geenfints zulks heeft gedaan om dat hem 't Gothisch *wig* in gedagten zoude gekomen zijn. VERT.

platte Land spraken, een' plaats daar veele boeren huizen bij den anderen stonden, zijne gedagten gehadt hebbe op 't Gothisch woord *Wic*, Ysl. *Wijge* (e) en welks wortelwoord is *wig*, *pugna*, als een' plaats betekenende daarmen uit *vegt*. Meer andere woorden wil ik maar daar laten, schoon ik 'er nog een groote voorraad van hebbe.

§. X.

Na dat wij dus bij een verzameld hebben de overblijffelen der oude Gothische tale, blijft ons nog overig, dat wij tot later tijden te rug komen, om te zien of hier of daar ook nog eenige voetstappen van die tale te vinden zijn. Maar eer dat ik aantoon, wat van dezelve nog overgebleven zij, kan ik mij niet onthouden, van mijne verwondering te kennen te geven, dat de geleerde waereld, na 't verdrijven van de duifternis en onwetenschap der

(e) Zie GÜDMUND. ANDREAS in *Lex. Island.* p. 254. met dit Ysl. *wijge* stemt over een 't Angels. *wic*, *castellum*. Zie SPELMAN. *Archaeol.* [Van ons verouderd woord *wijch*, *praelium*, is in ons I. Stukjen door een' van onze Leden breedvoerig gehandeld. Dierhalven heb ik hier niets bij te voegen.] VERT.

der middelëeuwen, zo achtloos geweest zij; dat zij zich der kennis en beoeffening dezer tale, die nogthands de moeder is van zo veele talen van Europa, weinig bekreund hebbe. Onder zo een groot aantal van Schrijveren, die, of uit hoofde van Studie gereisd, of uit andere oorzaken naar dit waerelddeel zich be-geven hebben, vindt men er alleenlijk twe, die ons eenig licht, aangaande de aan 't Maeotisch meir wonende Gothen, kunnen aanbren-gen. De één is JOSAPHAT BARBARO, een Venetiaansch Edelman, die uit zaken van Koophandel naar deze plaatzen gezonden zijn-de, weder t' huis komende, getuigde, dat hij in deze afgelegen oorden Gothen gevonden hadt, en mooglijk zoude hij zulks nog niet eens opgemerkt hebben, ware 't niet geweest, dat hij een' Knecht bij zich gehadt hadde, die een Sax van geboorte was, welke in korten tijd geleerd hadt met dit volk te spreken, be-kennende dat hunne taal niet meer verschilde van zijne moedertaal (*), dan die van een'

Mila-

(*) De reden dezer overeenkomste in sommige woorden der talen van twe zo verre van den anderen afgelegen volken, dunkt ons dat de Geleerde A. DE LA MOTRAYE 't waarschijnlijkst hebbe opgegeven; want, zegt hij: „ve-
„ le Duitschers in oorlogen met de Tartaren
„ 80

Milanees, van die van een' uit *Friuli*. Dit zijn zijne woorden: *Gotthi parlano in Todesco, et so questo, perche havendo un famiglio Todesco con mi parlavono in sieme, et intendevansi assai ragione volmente, cosi come si intenderiano un Furlano et un Florentino.* d. i. „ De Gothen spraken Hoog-
 „ duitsch, en dit weet ik, om dat ik een
 „ Knecht had, zijnde van die natie, die met
 „ hen sprak, zo dat zij malkander genoeg
 „ kon-

„ gevangen genomen en tot slaven gemaakt
 „ zijnde, zijn aldaar gehuwd, en hebben
 „ kinderen voortgebracht, en hier door is die
 „ vermenging van Duitsche en Tartaarsche
 „ woorden bij dit volk ontstaan.” (zie zijne
Travels Tom. II. p. 32.) En dit geloof ik
 voor mij ook, dat de oorzaak zij, dat wij in
 de Perzische taal eenige woorden vinden, die
 met de Duitsche overeenkomste hebben. Want
 dat daarom onze taal van de Perzische of eenige
 andere Oostersche tale moet afgeleid worden,
 zijn kinderachtige stellingen, en die niemand,
 dan onzer tale onkundig, zal beweezen, en
 staande houden. Hadt de Heer c. TUNMAN
 wat meer kennis gehad van den oorsprong en
 afleiding der Nederduitsche tale, hij zoude zij-
 nen, hoewel geensinds lichtenden *Fakkelt* niet
 aangestoken hebben, om de geleerde wereld tot
 't ontdekken zijner onkunde toetelichen. Over
 de overeenkomste der Perzische en Nederduit-
 sche taal heeft de Eerw. Heer G. 'T HOOFT
 ons eene korte *bedenking*, die wel waardig is
 ingezien te worden, ... gegeven. Zie *Proev.*
van Oudh. Taal- en Dichtk. van 's Genootsch.
 D. A. O. M. bladz. 47.

„ konden verstaan, even als een Florencer een „ uit Friule verstaat.” De ander, van wien wij een gelijk berigt van de Gothifche tale ontvangen hebben, is AUGENIUS GISLENIUS BUSBEQUIUS, Gezant van Keizer Ferdinand aan de Ottomannifche Porte, die in IV Brieven, in den jaare 1605. te Hanaw uitgegeven, befchrijft, al wat fttaande zijn Gezantschap zij voorgevallen, en wat hij of gezien of gedaan hebbe. Hij verhaalt dan (f), dat hij twee Vreemdelingen, die uit *Precopska* waren, ontmoet hadde, met welken, bij hem genodigd zijnde, als hij over en weer veele vragen gedaan hadde, eindelijk aangaande de taal van hun land heeft gefproken; doch wat bericht hij van hun gekregen hebbe, wil ik hem liever zelf laten verhalen: „ Ik kan niet „ nalaten, zegt hij, te verhalen, wat ik van „ dat volk, dat tot heden toe *Precopska* be- „ woont, van welk ik dikwils gehoord had „ dat in taal, zeden, gedaante, en kleding, „ zeer veel overeenkomfte hadt met de Duit- „ fchers, vernomen hebbe. Dierhalven heeft „ mij lang de nieuwsgierigheid bevangen om „ iemand van dit volk te zien, en, zo 't „ mogelijk ware, iets van daar te bekomen, „ dat

(f) *Epistol.* III. p. 242.

„ dat in hunne taal gefchreven was: maar die
 „ heb ik niet kunnen bekomen. Een zeker
 „ geval nogthands heeft eenigzinds mijner be-
 „ geerte voldaan. Er waren twe perfoonen,
 „ die als Gezanten van daar hier naar toe ge-
 „ zonden zijnde, om, ik weet niet wat voor
 „ klagten, uit naam van dit volk in te bren-
 „ gen; welken van mijne Tolken, gedagtig
 „ zijnde wat ik hun bevolen hadde, zo zulks
 „ eens mogt voorvallen, ontmoet wordende,
 „ door dezelve bij mij ter maaltijd wierden
 „ genodigd. De één was lang, en zag er heel
 „ eenvoudig uit, en geleek wel naar een
 „ Vlaming, of een' Hollander; de ander was
 „ korter, t'zaamgedrongen van ligchaam,
 „ bruinachtig van verwe, en fcheen van ge-
 „ boorte en spraak een Griek te zijn; want
 „ door geduurige omgang fprak hij die taal
 „ zeer wel, dewijl hij meer landwaards in wo-
 „ nende, en geduurig met de Grieken om-
 „ gaande, die taal zo geleerd hadt, dat hij
 „ zelf zijn' volks-taal vergeten hadde. Ge-
 „ vraagd zijnde aangaande de aart en zeden
 „ van die volken, andwoordde hij op alles
 „ naar behoren. Hij zeide, dat het een oor-
 „ logzugtig volk was, uit welk de Vorst der
 „ Tartaren, als het vereischt wierdt, 800
 „ voetknechten konde op de been brengen,
 „ de

„ de voornaamste sterkte van hunne troepen,
 „ dat hunne voornaamste steden *Mancup*, en
 „ *Sciyarim* genoemd wierden. Daarenboven
 „ gewaagde hij nog veel van de Tartaren, en
 „ hunne woestheid: onder welken hij zeide,
 „ dat er nogthans eenige, die bijzonder veel
 „ verstand hadden, gevonden wierden; want
 „ dat zij, indien men hen omtrend gewigtige
 „ dingen vroeg, een kort en wel ter zaken
 „ dienend antwoord gaven. — Nu zal ik
 „ uit veelen nog eenige weinige woorden aan-
 „ tekenen, die met 't Hoogduitsch overeen-
 „ stemmen (*). Want niet weinige woor-
 „ den

(*) Volgens ons gezegde op bladz. 122. komt deze vergelijking ons waarschijnlijker voor, dan die van den Heer MALMENIUS, die alle de door *Busbequius* opgegeven woorden met 't Gothisch van *Ulphilas* vergeleken en overeenkomstig wil hebben; ja die zelf zo ver gaat, dat hij zekere overeenstemming meent te vinden in het Precop. BROE met 't M. — G. *hlaibs*. 't Is waar de betekenis is een, want beide deze woorden beduiden 't Lat. *panis*. Dan beide hebben zij eenen bijzonderen stam, daar zij uit voortspuiten. — Om den weetlust dan van onzen gunstigen Lezer in alles te voldoen, en ons gevoelen te staven, zo hebben wij de *Alemannische* en *Hoogduitsche* woorden, die met de Precop. van *Busbequius* overeen quamen, even als MALMENIUS die van *Ulphilas*, doch tusfchen twee haakskens [] achter de Precop. in

den waren er die verschilden met de onzen:
 „ 't zij dat de eigenschap van die taal dat mede-
 „ brengt, 't zij dat zijn geheugen hem bedroeg,
 „ en dat hij vreemde woorden in plaats van
 „ zijn moedertaal gebruikte: voor alle woor-
 „ den zette hij 't geslachtwoord *tho* of *the*.
 „ Deze waren het, welke wij ook hebben,
 „ of weinig van de onze verschillen:

BROE, <i>Papis.</i>	GOLTZ, <i>Aurum.</i>
PLUT, <i>Sanguis.</i>	KOR, <i>Triticum.</i>
STUL, <i>Sedes.</i>	SALT, <i>Sal.</i>
HUS, <i>Domus.</i>	FISCT, <i>Piscis.</i>
WINGART, <i>Vitis.</i>	HOEF, <i>Caput.</i>
REGHEN, <i>Pluvia.</i>	THURN, <i>Porta.</i>
BRUDER, <i>Frater.</i>	STERN, <i>Stella.</i>
SCHWESTER, <i>Soror.</i>	SUNE, <i>Sol.</i>
ALT, <i>Senex.</i>	MINE, <i>Lana.</i>
WINTCH, <i>Ventus.</i>	TAG, <i>Dies.</i>
SILVIR, <i>Argentum.</i>	OEGHENE, <i>Oculi.</i>

BARS,

in de *Verhandel.* zelve geplaatst. Dus zal een ieder ligtelijk kunnen bemerken, met welke taal de *Precopische* woorden meer overeenkomen, schoon ik niet ontken, dat er hier en en daar een is, dat vrij sterk naar 't M. — G. zweemt, of van 't zelve niet verschilt. Verder laat ik 't dan aan 't oordeel van een' bescheiden, en met geen vooroordeel bezetten Lezer over. VERT.

128: T A E L K U N D I G E

BARS, <i>Barba.</i>	SCHIETEN, <i>Mittere sagittam.</i>
HANDA, <i>Mānus.</i>	SCHLIPEN, <i>Dormire.</i>
BOGA, <i>Arcus.</i>	KOMMEN, <i>Venire.</i>
MIERA, <i>Formica.</i>	SINGEN, <i>Canere.</i>
RINK, of RINGO, <i>annulus.</i>	LACHEN, <i>Ridere.</i>
BRUNNA, <i>Fons.</i>	CRITEN, <i>Flevere.</i>
WAGHEN, <i>Currus.</i>	GEEN, <i>Ire.</i>
APEL, <i>Pomum.</i>	BREEN, <i>Asfare.</i>
	SCHWALTH, <i>Mors.</i>

„ KNAVEN TAG was bij hen *goeden dag*, want
 „ *knaven* betekent *goed*, en hij gebruikte ook
 „ nog veele andere woorden, die met de on-
 „ ze niet overeenkomen, als:

JEL, 't *Leven of gezondheid.*

JELTSCH, *Levendig of gezond.*

JEL UBURT, *Zijt gezond.*

MARZUS, 't *Huwelijk.*

SCHUOS, *de Bruid.*

STATZ, *de Aarde.*

ADA, *een Ey.*

ANO, *een Henne.*

TELICH, *Zot.*

STAP, *een Geit.*

GADELTHA, *Schoon.*

ATOCHTA, *Quaad.*

WICHTGATA, *Wit.*

MYCHA,

MYCHA, *een Zwaard.*
 BAAR, *een Jongskén.*
 GEL, *een Steen.*
 MENUS, *Vleesch.*
 RINTSCH, *een Berg.*
 FERS, *een Man.*
 LIÏTA, *Weinig.*
 SCHEDIT, *'t Licht.*
 BORROTSCH, *de Wil.*
 CADARJOU, *een Soldaat.*
 KILEMSCH KOP. *Drink de beker uit.*
 TZO WARTHATA, *Gij hebt gedaan.*
 JES WARTHATA, *Hij heeft gedaan.*
 ICH MALTHATA, *Ik zeg.*

„ Op mijn Verzoek telde hij dus: *Ita, tua,*
 „ *tria, fyder, fyuf, seis, sevene*, geheel en
 „ al gelijk wij Vlamingen. Want gij Bra-
 „ banders, als gij 't Hoogduitsch spréekt, prijst
 „ u zelve zeer en lacht met ons, als wij dat
 „ woord *Seven* wat onaangenamer uitspre-
 „ ken, dan gijlieden. Voorts vervolgde hij,
 „ *athe, nyne, thiine, thiinita, thiinatua, thii-*
 „ *netria* enz. Voor twintig zeide hij *stega*,
 „ voor dertig *treithien*, veertig *furdeithien*,
 „ honderd *sada*, duizend *hazer*. Ja zelf zong
 „ hij een deuntje in zijne taal, welks begin al-
 „ dus was:

I

Wa

*Wara wara ingdolou
 Scu te gira Galixu
 Hoemisclep dorbiza ea.*

§. X I.

Ik dan, zo dra als ik deze woordenlijst van *Busbequius* inzag, bemerkte terstond in dezelve eene zeer klaarblijkelijke overeenkomst met de Moefogothische taal: maar op dat zulks te klarer blijke, zal ik de geheele naamlijst nog eens naauwkeurig nagaan, op dat men met een opslag van 't oog zoude kunnen zien, in hoe verre elk woord met de taal van 't *Codex Argent.* overeenkome.

BROE, panis. *Ulp.* **blaibg**, **Maifs**: onze Noord-
 sche taal erkent deze beide als de zijne,
 bröd en Ief (*g*) Finnisch *leipae*, hier van
 hebben wij *limpa*. [*Alem. Brot.*]

PLUT, sanguis. *Ulp.* **bloth**. [*Alem. Blut.*]

STUL, sedes. *Ulp.* **stols**. [*Alem. Stul.*]

HUS, domus. *Ulp.* **hus**. [*Alem. Hus.*]

WINGART, vinea. *Ulp.* **weingards**. [*Alem.*
Uingarto.]

REG-

(*g*) Zie *OSTG. L. Christ. B. Cap. II.* en *HELG.
 L. Kijrk. B. C. 6.*

M E N G E L I N G E N. 132

- REGHEN**, pluvia. *Ulp.* **rign.** [Alem. *Regan.*
H.-D. *Regen.*]
- BRUDER**, frater. *Ulp.* **h2othr**, **h2othar**, [Alem. *Bruouder.* H.-D. *Bruder.*]
- SCHWESTER**, soror. *Ulp.* **swistar.** [Alem. *Suester.* H.-D. *Schwester.*]
- ALT**, senex. *Ulp.* heeft hier voor **sineigs** *senex*, en **smistans**, *seniores*, van **sin**, *senis* en **eigs**, dat *Ouderdom* betekent (*) Eng. is *age*, *aged*. *profectus aetate.* [Alem. *Alt.*]
- WINTSH**, ventus. *Ulp.* **winds.** [Alem. *UUint.*]
- SILVIR**, argentum. *Ulp.* **silub2.** [Alem. *Silbar.* N.-D. *Silver.*]
- GOLTZ** (†), aurum. [Alem. *Golt.*]

KOR,

(*) Het verwondert mij, dat de Heer MALMENIUS bij dit Procop. *Alt* niet heeft bij gebracht 't M. - G. **alths**, van welk niets dan de *gradus comp.* en dat maar eenmaal voorkomt in de *Overzett. van Ulpil.* Luc. XV. vs. 25. **Was uththan sunus is althiza ana akra.** *Erat autem filius eius senior ruri*, en dat wij het daar mogen lezen, hebben wij den nauwkeurigen en zeer oplettenden Heere ERIC SOTBERG, te danken, want voor hem heeft het niemand der uitgeveren gelezen. Zie SOTBERG. *Ulpil. illustr.* l. c.

(†) Dit woord heeft onze geleerde Schrijver onaangeroerd gelaten, 't is waar 't wordt bij *Ulpil.* niet op zich zelve gevonden, maar 't komt evenwel voor in een te zamengezet woord, dat

KOR, triticum. *Ulph. kaurno.* [Alem. *Chorn,*
Korn.]

SALT,

bij hem nog overig is, namelijk *figgragultz*; welk woord in de uitgaven van JUNIUS en STIERNH. verkeerd is uitgeschreven, want *Junius* heeft *stiggragultz*, en STIERNH. *stigragultz*, zie JO. IHR II *Ulphil. illustr.* Luc. XV. vs. 22. Doch dit in 't voorbijgaan. Uit welk te zaamgesteld woord dan duidelijk blijkt, dat 't geen wij nu *Goud* noemen bij *Ulphil.* *gultz* genaamd zij geweest, en schoon hier mede wel overeengebragt kan worden 't Precopisch *Goltz*, schijnt het mij evenwel nader aan 't Alemannisch of oud Hoogduitsch *Gold*, *cold* om redenen bladz. 122. en 126. opgegeven. — Opmerkelijk is 't, dat in ons tegenwoordig Nederduitsch (want oulinks ook *Gold.*) alleen, de verwandeling van *l* in *u* in dit zelfstandig naamwoord plaats heeft, daar al de verwandschappe talen de *l* behouden: als A. - S. *gold.* Ysl. *gull.* H. - D. *golt.* Eng. *Gold.* en wij ook nog in de woorden *vergulde*, *aureus. vergulden*, *inaurare. vergulder*, *aurator. verguldsel*, *auratura*. De oorzaak van deze verwisseling denkt TEN KATE alleen te zijn de welluidendheid, waar door de *l* meer achter *o* dan achter *u* gewoon is te veranderen. Zie zijne *Grondst. van gereg. Afsleid. I. Verhand.* p. 29. In deze stemmen wij met hem volkomen overeen; maar of *zalt* juist welluidendheids halve in *zout* veranderd zij, dat is een zaak daar wij ons bij eene andere gelegenheid wat breeder zullen over mitlaten. Verschillend zijn de gedagten der Geleerden over de afleiding van dit woord. De kundige *Ten Kate* leidt het af van 't woord **GELDEN, GOLD, GEGOLDEN,**

SALT, sal. *Ulp.* salt. [Alem. Salz.]

FISCT, piscis. *Ulp.* fish. [Alem. Fisg.]

HOEF, caput. *Ulp.* haubith. [Alem. Haubit.
N. - D. Hoofd.]

THURN porta. HICKESIUS (*h*) gist, dat dit
woord verkeerd gelezen wordt voor *thuru*,
en dat het bij gevolg 't zelfde zoude zijn,
als *daur* bij *Ulp.* [Alem. *Thuri.*]

STERN,

DEN, *valere, constare in pretio esse, olim solve-
re, reddere, et tr. emere.* „ Om dat 't goud
„ bij uitstek de Oudste voornaame Geldmunt
„ of *specie* van betaling was. ” In hoe verre
dit gezegde waar zij, zal ik hier niet onderzoe-
ken, alleenlijk heb ik dit aantemerkten, dat die
afleiding mij zo min voldoet, als die van zul-
ken, welken 't trachten af te leiden van 't He-
breeuwsch of Grieksch. 't Meest voldoet mij JO.
IHRE in *Glosf. Suiogoth. v. GULL.* die zegt,
dat — Doch laater wij liever hem met zijne ei-
gen woorden horen: „ *Dare libenter volo, a
„ colore fulvo aurum nuncupatum fuisse, sed
„ ita tamen, ut d, quod habent pleraeque dia-
„ lecti, pro terminatione potius, quam parte
„ vocis habeam.* ” Ons woord daar wij zeker
zwavelachtig en zout uitwerpsel van 't bloed,
en dat gelijk 't goud geelachtig van verwe is,
mede benoemen, namelijk *gal*, alleen in klank
verschillend, doch wat de uitwendige verwe
van deze twee dingen aangaat, overeenkomstig
met malkander, schijnt deze afleiding te onder-
steunen. VERT.

(*h*) In *praef. Gramm. Anglofax.* edit. prior.

STERN, stella. *Ulph.* **stairus**. [Alem. *Sterra*.
H.-D. *Stern*.]

SUNE, fol. *Ulph.* **sunno** en **il**. *Marc.* I. vs. 33.
Gr. ἥλιος. Camb. *haul*. [Alem. *Sun*, *sunna*,
sunno.]

MINE, luna. *Ulph.* **mena**. [Alem. *Mano*.]

TAG, dies. *Ulph.* **dags**. [Alem. *Tag*.]

OEGHENE, oculi. *Ulph.* **augo** / **oculus**. [Alem.
Ouga.]

BARS, barba. [Alem. *Bart*.]

HANDA, manus. *Ulph.* **handus**. [Alem. *Hant*.]

BOGA, arcus. Dit woord heeft 't *C. A.* niet,
maar 't heeft evenwel 't daar mede ver-
wandschapte **gabuganaim**, *flexos*, 't geen
men vindt *Marc.* V. vs. 4. schoon het
te vergeefs in de *Glosfaria's* van JUNIUS
en STIERNHIELM gezogt wordt. [Alem.
Boga.]

MIERA, formica. Sweeds. *myra*. [Alem. *Mie-*
re.]

RINK of RINGO (*), annulus. *Luc.* XV. vs. 22.
noemt

(*) Dit woord dunkt ons dat de gedagten bladz.
122. en 126. opgegeven nader bevestigt. Want
Rink of *Ringo* is een woord, dat bij *Ulph.* ner-
gens voorkomt. Alem. *ring*, *hring*. ———
voor 't Yslandsch *fungurgull* hier door *Malmenius*
aangehaald, vindt men ook gebruikt *gullfinger*,
dat eigenlijk dat geen betekent, dat wij een
vin-

noemt *Ulphilas* eenen ring, *figgragult*,
Ysl.

vingerring noemen, daar bij hen ons *goudering*,
gullbring, een *armring* is. HEIMS KRINGLA
I. SNOR. STURLON, *Histór. Reg. Septemtr.*
Tom. I, p. 704. *San hefur a hinmi haegi hendi fyr-
rir ofan olboga digram gullbring*, er Snurur R. hefur
gefit honum / oc laetur ongvan manni sia. *habet in dex-
tra manu supra cubitum ingentem armillam,
quam Canusus R. illi dedit, quamque nemini
conspiciendam praebet.* Ook vindtik dit woord
in die betekenis in GUNNLANG, SAG. p. 100.

Mumt Gramr vid mik
[Veit han gósti sit]
Thes mun grepp vara!
Gullbring spara.

*Poeta auguratur, quod Rex mihi non denegabit
armillam auream; quippe qui liberalitati se ad-
suefacit.* Van 't dragen van zulke goude ving-
gerringen heeft die vinger, waar aan men ee-
nen ring droeg, den naam van *goud-vinger* ge-
kregen: Dus vindt men in 't *Oud Hunfingoor
Landrecht* door den Heer VAN HALSEMA
uitgegeven p. 37., dit woord gebruikt, om den
derden vinger aan te duiden, daar de eerste met
de naam van *scotvinger* benoemd wordt: *Thi
thuma tuintech merk. Thi scotfinger threttene
merk. Thi grata sopen merk.* — *Thi gold-
finger fif merk.* — Eene gising eer ik hier
afscheide, moet ik den Lezer nog mededelen
zangaande den oorsprong van de zonderlinge be-
tekenisse, die 't woord *Ring* nog heeft in 't Ys-
landsch, en welke de Geleerde IHRE in zijn *Glosf.*
S. G. Col. 441. ons aantekent; „RING,
„Vir praestans, eximius. A. S. *rinc* Camb.
I 4 „Brit.

Ysl. *fiugurgull*. d. i. aurum digitale. [Alem.
Hring.]

BRUN-

„ Brit. *rhen* satrapa. Islandi stylo poetico ita
„ quemlibet virum appellant, nescio utrum
„ ab *ajpñ*, mas, an a *reke*, *recke*, heros,
„ athleta.” Zoude de reden waarom een
Voornaam man met dezen naam in 't Ysl. ge-
noemd wordt, niet wel gezogt moeten worden
in de gewoonte van die oude Noordsehe vol-
ken, bij wie niemand eenen ring vermogt te
dragen, of hij moeste daar recht toe hebben.
Nobiliores atque ditiores armillas gestare con-
sueverant, quas inferioris conditionis hominibus
gestare permisum haud erat zijn de woorden
van JO. CHR. CLEFFELIUS in zijne *Antiq.*
Septemtr. p. 287. Dus zoude dan *King*, zo
veel betekenen als iemand die het recht had van
eenen ring te dragen. Even als bij de Romei-
nen de Burgers *togati* genoemd wierden, om
dat zij een kleed, dat *toga* heette, droegen.
En mogelijk is 't zo met ons verouderd woord
Deghen of *Degen* voor een' held genomen; als
iemand betekeneude, die het recht hadde om
eenen *Degen* te dragen. Hoewel hier tegen
ingebragt zoude kunnen worden, dat de bete-
kenis van *Degen*, *Vir fortis* ouder zij, dan van
Degen, ensis, gladius, omdat onze oudste schrij-
vers 't woord in dien zin gebruiken. Zie de
aanmerk. over 't woord DEGEN in ons eerste
stukj. p. 66. Dan zeiden zij ook niet *Deghen-*
man, vir fortis, militaris? Wat is die anders
dan een man *van den degen*, zo als heden bij
ons nog in gebruik is, om eenen krijgsheld aan-
teduiden. De Franschen zeggen *un homme de*
Pepée. VERT.

- BRUNNA, fons. *Ulph. Bjunna.* [Alem. *Brun.*]
 WAGHEN, currus. Ik gis dat dit woord ook
 in de Moefogothifche taal in gebruik ge-
 weest en geen vreemd woord zij, dewijl
 deszelfs wortel ons in 't *C. A. Luc. VH.*
vs. 24. voorkomt. *Wagid, agitatur, mo-*
titatur. [Alem. *UUagan. N.-D. Wagen.*]
 APEL, pomum. [Alem. *Affal, aphel.*]
 SCHIETEN, mittere sagittam. 't Is niet welden-
 kelijk dat de Dochter van 't Schytifch
 van dat geen zoude zijn verftoken, 't welk
 de oorzaak van de benaming der Moeder
 is. [Alem. *Schiezin. N.—D. Schieten.*]
 SCHLIPEN, dormire. Het woord *flepan*, vindt
 men in 't *Cod. A.*, en 't moet 'er ook blij-
 ven, fchoon zeker iemand 't heeft träch-
 ten uit te fchrappen (*i*). [Alem. *Slaf-*
fen.]

KOM-

(*i*) Zie SOTBERG. *Ulph. illustr. P.I. p. II.* [Al-
 zo dit stukjen van *Sotberg* of liever van den
 Heer JO. IHRE zelfs zeer weinig hier bekend
 is en zeldzaam voorkomt, en de plaats, waar
 onze Schrijver hier opziet, wel eenige op-
 merking verdient, zo hebben wij 't niet on-
 voeglijk geacht de Woorden van IHRE zelfs
 hier den Lezer medetedeelen. Het woord dan,
 dat men heeft willen veranderen vindt men
Matth. IX. vs. 24. alwaar de overfetting van
Ulphilas heeft *unte ni gafwalt. fo mawi, ah*
 15 *fle*

KOMMEN, venire. *Ulph. quiman.* [Alem. *Chumen.* H.-D. *Kommen.*]

SIN-

sepiþ. Op welk woord *sepiþ* IHRE dit volgende heeft aangetekend: „ Sic quidem, sine fuco et fallaciis genuinam lectionem exhibent Codices editi eamque ex linguis cognatis probe confirmant JUNIUS et STIERNHIELMIUS in *Glosariis*: nimirum, conveniunt manifesto cum M-Goth. verbo *sepan*, Anglo-Sax. *sepan*, *slapan.* Alem. *slaffen.* Procop. *schlipen*, Belg. *slapen*, Angl. *to sleep*: Et porro, cum nomine *seþ*, *somnus*, *Joh.* XI. vs. 13. Anglo-Sax. *slæp*. Rusf. *спит*, Slav. Dalm. Boh. Luf. et Pol. *sepij*. Horum omnium, apud Diverfos, diversæ dialecti vocabulorum unus est sensus, eademque origo, nempe vel a *schlapp*, *laxus*, *remissus*, *Glosf. PEZ.* Suec. *slap*. idem. Conf. WACHT. *Glosf. Germ.* col. 1419. et EDW. BERNARDI *Etymol. Britann.* v. *slæp*, vel ab Ebr. *שָׁן*, *quievit*, *remisit*. Conf. *slaban* *Ulph. cesare*, quod superest in *anastatwaidedum* *Luc.* VIII. vs. 24. alias *slawon* in hac dialecto *filere* notat. V. JUNI. et STIERNH. *Glosar.* Ceterum silentio præterire non possum hoc loco, nec non quolibet ferme alio, ubi vox hæc occurrat in codice, manu quadam iniqua, vitiatam eam esse, id quod, licet celaverint reverendisimus BENZELIUS aliique, qui id non viderunt, aut potius observare tanti non duxerint, venia mihi tamen dabitur, si nec hoc intactum reliquero. Et ne dicenda ex levi quadam, et nimis præcipiti inspectione pendere videantur, testem dabimus ex pluribus

„ u-

SINGHEN, canere. *Ulp. siguan.* [Alem. *Singan.* H.-D. *Singen.*]

LACHEN, ridere. *Ulp. hlajan,* 't geen nog overig is in 't te zamengestelde *hlohun,* in 't *Cod. Arg. Matth. IX. vs. 24.* [Alem. *Hlahhan, lahhan.* H.-D. *Lachen.*]

CRI-

„ unum, reg. acad. Bibl. Praefectum Praecl. D.
 „ M. BIRGERUM FRÖNDIN, qui loca haec
 „ vitiata nobiscum lustravit et observationum
 „ nostrarum fidem confirmabit. Revertamur
 „ ideoque ad propositum. Pro *stēpith* h. l. oc-
 „ currit in *Cod. saeuith*, beneficio similitudi-
 „ nis elementorum *l.* et *a* ac *p* et *u*, facili ne-
 „ gotia, formatum a *stēpith*; sed ductus litte-
 „ rarum *l* et *p* in *stēpith* adeo inhaerent, ut,
 „ etiamsi male sedula manu rasi, et novo, ne-
 „ scio quo, fuce obliti, propriori obtutu nihi-
 „ lominus luculenter dignosci possint. Eadem
 „ omnino ratione legitur *Marc. V. vs. 39.* pro
 „ *stēpith*, *saeuith*; nec non *Joh. XI. vs. 12.*
 „ ulterius *Matth. VIII. vs. 24.* pro *stēp* appa-
 „ ret vox spuria *saem.* *Luc. IX. vs. 32.* pro
 „ *stēpa*, *saeva*; et *Joh. XI. vs. 13.* pro *stēp*,
 „ *saem*, ubi simul observari meretur *τὸ* n ma-
 „ nu recentiori, eaque inhabili, adnexum es-
 „ se, et plane adulterinum. Omni igitur cura
 „ inmutationem *τὸ* *stēpan*, incubuit, quisquis
 „ demum fuit audaculus comitor; cum vero
 „ non satis memorem fuisse, id est, bina huius
 „ vocis, in eodice, loca praeteriisse, constat
 „ ex *Marc. IV. vs. 27.* ubi luculentissime ad-
 „ huc legitur *stēpith* non *saemth* *IV. vs. 38.*
 „ *stēpand* non *saeuand*. ”] VERT.

CRITEN, fiere. *Ulp.* **greitan**. [Alem. *Cruzan*.
H. — D. *Kreischen*. N.-D. *Krijten*.]

GEEN, ire. *Ulp.* **gaggan**. [Alem. *Gangan*.
N.-D. *Gaan*.]

BREEN, asfare. [Alem. *Braten*.]

SCHWALTH, mors. *Ulp.* **swiltan**, mori. [Alem.
Wal.]

§. XII.

Nu volgen die woorden, welke *Busbequius* van oordeel was, dat met de geartheid der Hoogduitsche tale geene overeenkomst hadden; maar van welken nogthands niet weinigen naar mijn gevoelen tot hunnen oorsprong kunnen gebragt worden. Om dit te doen heeft de zeer arbeidzame G. HICKESIUS zich veel moeiten gegeven (*k*): na hem heeft JO. PERINGSKIÖLD dit ondernomen (*l*), en onlangs de zeer eerwaarde Heer JAC. SERENIUS in de geleerde Voorreden voor de tweede uitgave van 't *Lexic. Anglo-Suothicum*, wiens letterkundige aantekeningen indien ik met

(*k*) In de straks aangehaalde *praefat. ad Gramm. Anglos.*

(*l*) In *Not. ad COCHLAEI Vitam Theodorici*.
P. 345.

M E N G E L I N G E N 141

met eenige bijvoegfelen vermeerdere, volgens zijne toegevenheid, niet kwalijk, hoop ik, zal nemen.

KNAVEN TAG, bonus dies. Aangaande *tag* hebben wij met een woord gésproken: waar *Knaven* van afkomstig zij, is onzeker.

JEL, vita: *Ulph. hails. salvus*. Sweeds *hel* (*m*). Finnisch *do vita, dan vivo*, en Brittan. *hujf valetudo* (*n*).

JELTSCH, vivus, sanus. Ik kan niet voorbij gaan hier aan te merken, dat *Jeltsch* vivus, dat van *Jel* vita afkomt, klaar schijnt aan te toonen de overeenkomst van de Precopische met de Moefogothische taal, om dat in 't M.—G. de bijvoeglijke woorden ook op een *g* uitgaan: als *gaurg*, *triftis*. *blindg*, *caecus*.

JEL WBURT, sit fanum. Dit *Wburt* schijnt afkomstig te zijn van 't Werkwoord *Wairth*: *than*, *fieri*, welks gebiedende wijze is *Wairth*, *esto*. *Luc. V. vs. 13*. ligtelijk kan *Wairth* in *Wourth* en *Wburt* verandert

wor-

(*m*) LEX. DALEC. *Krist. B. nu at barn fode baestum haelum. Jam infans natus est optima sanitare.*

(*n*) Zie BOXHORN. *Orig. Gall. p. 40.*

worden. De Duitschers gebruikten deze twee woorden om iemand te groeten (o), en de Angelfaxen in 't voordrinken (p).

MAR-

- (o) Zie PALTENIUS *ad Tat.* pag. 296.
- (p) Zie DU FRESNE *in Glosf.* Tom. VI. pag. 1509. [v. *Vesfeil.*] voeg hier bij CHR. RYTHM. HADORPHII p. 4. en HEIMS KRINGLA. Tom. I. p. 48. [Om de zeldzaamheid van dit boek, zo hebben wij gedacht den Lezer geen ondiensf te doen met de woorden der aangeh. plaats hier uit te schrijven: *Tha maelti Grammar Kongur vith Hyldegummi / Dottur suna / at hon skylbi bua sig / oc berg ol Bifingom; hon var allra quenna fridust / tha toc hort silfur Kale ein / oc sylti / oc gecc tyfer Hjorvarth Kong / oc maelti / allir heilir YLFINGAR, at Kolsf minni Kraka. d. i. Tum Grammarus filiae suae, Hildegunni, innuebat, ut ornatu suo assumpto, zythum praedonibus adportaret. Erat vero ipsa egregiae pulcritudinis femina. Itaque Scypo argenteo accepto, Hiovardum compellabat, dicens: Sospites estote YLVINGI! Vobis in memoriam Rolsonis Krake propino. Onze oude N. - Duitsche formula in 't voordrinken gebruikt tekent ons JUNIUS aan in *Etymol. Anglic. v. Wait.* dit zijn zijne woorden: „ Hac „ occasione non praetereunda est alia huius vocis „ *Wachten* apud Belgas acceptio, usurpari enim „ solent in symposiis pro Operiri scyphum in „ hujus illiusve salutem propinatum. — Uno „ itaque dicente, *ik byenge u de gesondhepb* „ *van sulch of sulch een*, respondit alter, *ik* „ *wacht se, en sal u beschepd doen.* ” Hier voor gebruiken wij hedendaags: *Uw gezondheid*, en hier op antwoordt men: *Het zal de uwe zijn.* Die meer van de oude en hedendaagse gebtuien ken*

MARZUS, nuptiae. PERINGSKIÖLD gift, dat *mar-*
zus gezegd worde voor *mærs hus*, *domus*
nymphæ, van *maet virgo* en *hus*, *domus* (q).

SCHUOS,

ken bij 't Drinken op maaltijden en plegtige bij-
 eenkomsten begeert te weten, zie K. VAN AL-
 KEMADE *Nederl. Displecht.* II D. blad. 168
 feqq. — In 't voorbijgaan kan ik evenwel
 niet nalaten hier mijne gissing omtrend de aan-
 geh. plaats van *Du Cange* den Lezer mede te
 delen; alwaar ik van gedagten ben, dat men
 niet moet lezen *Vesfeil*, maar *Wacht heil*, dat de
 oude *formula* was, die de Angelfaxen in 't voor-
 drinken gebruikten. Zie SCHILTER. *Glosf.*
Teut. pag. 440. Welke lezing mij te meer de
 ware dunkt te zijn, om dat die *Joannes Han-*
willensis, blygenaamd *Architranus* gesteld wordt
 onder de *Poetae Britannici* van JO. BALEUS
Script. Britt. Cent. 3. n. 39. (Zie POLYC.
 LEYSER. *Hiflor. Poet. Med. Aev. p. 760.*) en
 dus in zijn *Architrenium* op de oude gewoonte zij-
 ner Landgenoten heeft gezien. Welke verbetering
 mij verwonderd, dat de geleerde IHRE niet is
 in den zin gekomen; daar hij evenwel bemerkt
 heeft, dat de gewoone lezing zekerlijk bedor-
 ven zij, of „*originem*, zegt hij, *debebit diver-*
 „ *frati dialecti. Septentrio enim totus wat fael*
 „ *dicit eodem sensu.*” Of men evenwel dit
 wat fael, wel in die betekenis zoude vinden bij de
 ouden, als 't woord *heil* gebruikt wierd, geloof
 ik niet. — Met 't Alem. *heil wis*, *ave*
 stemt volkomen overeen ons *zijt*, of *wees ge-*
groet. Zie JUNIUS in *Etyrn. Angl. v. Greet.*]
 VERT.

(q) Zie de aangehaalde *Voorreden* van SERENIUS.

SCHUOS, *sponfa*. Dit woord is met recht van *Busbequius* onder de duisteren gesteld, van anderen is 't onaangeroerd gelaten. Doch in 't M. — G. betekent **Swes**, een *eigen-
dom* (*r*), in 't Alemannisch. *suafo*, *huisge-
noot*. Nu oordeele de gunstige lezer zelf,
of niet, gelijk in 't Gothich en Ysl. van
eigin, *proprius*, *egintona*, *sponfa*, *uxor*, *eigenoed*,
sponsalia afkomt, van **Swes** de benaaming
van *bruid*, *sponfa*, ook zoude kunnen afge-
leid zijn.

BAAR, *puer*, (*) *Ulph. barn*.

AEL,

(*r*) Zie *Joann. X. vs. 3. 4.* en *TATIAN. in Harm. C. XL. vs. 23.* en *HIKESIUS in Gramm. Anglf. p. 24.* Edit. in fol.

(*) Van dit *Precop. Baar* verschilt niet veel ons verouderd *baare*, *fructus*, *partus*, welk mij de eigenlijke- en grond-betekenis van 't M. — G. **barn**, A. — S. *bearn*, F-Th. *barn* Al *parn* schijnt te zijn, niet anders dan in *dialect* van malkander verschillende, want gelijk *Baare* van **BEREN**, **BAR**, of **BOR**, **GEBOREN** *ferre*, *parere*, *gignere* afkomt, zo is in 't M. — G. **gabairan**, **gabar**, **gabaurang** *parere* de wortel van **barn**, A. — S. *bearan*, *baer*, *boren*, *ferre*, *portare*. van *bearn* enz. en dewijl wij 't woord **barn** bij *Ulph.* niet alleen voor een kind van 't manlijk; maar ook voor een van 't vrouwlijk geslacht gebruikt vinden: als *Luc. I. vs. 80.* *Itj thara barn wohs, jah swinthoda ahmin. d. i. En het kind wies op en wierdt gesterkt in den*

AEL, lapis. AIL betekent in 't Iersch eenen *steen*
of

den geest. Marc. V. vs. 40. alwaar gesproken wordt van 't dochterken des Oversten der synagoge: *thata barn ni gabauthnoda/ ak slepith* d. i. *het kind is niet gestorven, maar het slaapt.* Welk gebruik van 't woord *barn* mijne gedagten nader bevestigt. En dus zoude deze en andere, plaatzen daar dit woord voorkomt, kunnen overgezet worden door ons woord *geborene*. (Zie JUN. en STIERNH. in *Glosf. v. barn*). En dus is de in verwandschapte talen, aan dit woord *barn, parn*, in later tijd gehegte betekenis, van *filius*, als de voornaamste geborene, ligtelijk te begrijpen. Wat de betekenis van *Vir* aangaat, die geloof ik, dat enkel willekeurig zij, en dat wij dezelve alleenlijk aan de uitgevers der oude schriftten en opstellers der *Glosfaria's* te danken hebben; alleenlijk voortspruitende uit 't niet genoeg acht slaan op de ware lezing der Handschriften en 't verkeerd begrip van de betekenis van *bar*. in ons dialect *baer, nudus* en overdragtelijk *vrij*. Notker. *Psalm XLIII* heeft *hau- bet pari, calvitium*. i. e. *caput capillis nudum*, een naakt hoofd. en in WINSBEK. *Paraenes. ad fil.* lees ik:

Got tu mich zweier sorgen bar.

dat GOLDAST. overzet *frey ledig und los*. en en bijgevolg *naakt*; want al wat naakt, nergens bedekt is, is *vrij* en *los*. en hier van dit adject. *substantive* genomen een *vrijman*, en in 't algemeen oudtijds een *man*, *vir*. Waar dus klaar uit blijkt dat PALTHEN. en GOLDAST. beide, dees op de aangehaalde plaats, geene in

K

Not.

of *rots* (*s*). Alem. *alp. een berg*, waarvan daan de Alpen hunnen naam bekomen hebben. Zweeds *alf. terra glareosa. Alf, monticolae genii.*

MÉNUS, caro. PERINGSKIÖLD meent, dat hier van gezegt worde *Männista*, voor de waarheid sta ik niet in.

RINTSCH, mons. Ysl. *baum, montosa loca PERINGSK.* zegt, dat *rint* *steil* betekene, ik beken 't niet te weten (*).

FERS,

Not. ad Tatian. p. 288. en in de betekenis en in de afleiding van 't woord *barn* den bal misgeslagen hebben. Zomtijds voegden de Ouden 't woord *Gomman* bij 't woord *barn*, om iemand van 't manlijk geslacht aan te duiden. Zo vind ik bij TATIAN. *Harm. Eaang. Cap. VIII. vs. 2.* van de voorstelling van 't Kind Jesus door zijne Ouders in den tempel volgens de wet van Moses:

*Bithia uuanta jogiuuelih gomman barn
Thas uuamba erist inntuot,
Heilag Gote ginennit.*

d. i. Om dat iegelijk manlijk geborene, die de haarmoeder eerst opent Gode heilig zal genaamd worden. VERT.

(s) Zie *Specim. of an Irish Dictionar. in a collection of Lettres. Edimb. 1732 p. 5.*

(*) In de *Glosfae Monseenses*, die B. PEZIUS heeft uitgegeven in 't I. D. van zijn *Thesaur. Anecdor.* vind ik pag. 409. RIZ, *apex.* Mooglijk

FERS, vir. *Ulph. Wair.* Onder de Dichterlijke Yslandsche woorden is *fyra* en *fydar*, *virri* (†).

STATZ, terra. *Ulph. stath.* Zie *Marc.* IV. vs. 1. alwaar 't met opzigt tot de Zee 't *Land* betekent (*):

ADA, ovum. Wij Zweden zeggen *egg*.

ANO, gallina. *Ulph. hano*, *gallus*. Zweeds. *hōna*.

TELICH, stultus. *Ulph. dwala*. PERINGSKIÖLD: vergelijkt 't te onrecht met *talig*, *loquax* (†) STAP;

lijk is dit woord bij de Precópiers verbafterd in *Rintsch* met invoeging van de Letter N. Bij LOESCHERUS *Litterat. Celta* p. 36. leest men: „ *Raei* vel *Rait* notabat regionem Montanam, unde hodiernum *Rait* apud Helvetios et Grifones, — indicat districtum montanum. ” JO. DAVIES. *Gloss. Camb. Britt. RHYN.* *mons.* *promontorium.* VERT.

(†) Zie de *Edda* in *Appellat. Synonym. Viri*.

(*) Zo vind ik ook 't woord *Stathe* bij TATIAN. *Harm. Euang.* Cap. CCXXXVI. vs. 1. *Stuont ther Heilant in stathin*, Stetit Jesus in Littore. *Stat* betekent in 't gemeen *statio*, *locus standi*, dus de benaming van *Land*, of *strand*, oever zeer gemakkelijk te vinden, als zijn de een' plaats daar men opstaan kan in tegenstelling van 't water, en hier van wederom betekent *stat*, bij ons *stade* (Zie RILIAN. h. v.) *Statio navium*, *portus*. om dar oudtijds de Schepen alijd in den winter wlerden op 't land gehaald. VERT.

(†) Ik vind geen reden, waarom onze fehrijver de

STAP, capra.

GADELTHA, pulcrum. Hier mede vergelijk
SERENIUS aartig 't Ysl. *daell, pulcer.*

ATOCHTA, malum (*). In 't oud Gothisch
betekent *buga, nuttig zijn*, en *dygd, nuttig-
heid*, waarvan *odygd, onnuttigheid, kwaad-
heid.*

WICHT-

vergelijking van PERINGSKIÖLD zo verwer-
pe. Dwazen, fotten zijn immers zeer snapacht-
tig, en doen den geheelen tijd niet dan praten en
woorden zonder eenige zin of samenhang voort-
brengen, en dus met recht *loquaces*. Waarom 't
geen onaardige vergelijking is van den geleerden
Peringskiöld. en die mij beter voldoet dan zijn
aanmerking over 't woord *Menus*. VERT.

(*) In 't Alem. betekent *Dogta, virtus*. Zie SCHIL-
TER. *Thesaur. Antiquit. Teut.* Tom. I. p. 14.
en *dohtun* voor *boni* vind ik bij OTFRID. *Eu-
ang. Lib. III. Cap. XX. vs. 135.*

*Thie ubele ioh thie dohtun
se gieinon thar ni mohtun.*

d. i. *Inprobi et boni se unire hic non poterant.*
Dus schijnt mij dit Precop. ATOCHTA *malum*
wederom een Alem. woord te zijn; Want de let-
ter A heeft in de zamenzetting eene berovende
kracht. *A tollit aut minuit sensum in composi-
tis* zegt WACHTER. in *Prolegom. Sect. V.*
dus *Atochta*, betekend zonder goed d. i. kwaad.
VERT.

WICHTGATA, album. *Ulp.* *hweit*. De uitgang *ata* word in 't M. - G. dikwils zonder noodzaaklijkheid er bijgedaan, gelijk des kundigen weten.

MYCHA, ensis. *Ysl.* *mæchir*. [*Alem.* *Messe*. A. - S. *Meca*.]

LISTA, parum. *Ulp.* *leitils*. Zweeds *listel*. *Alem.* *luzzil*.

SCHEDIIT, lux. Zoude het ook *Scheinit* moeten zijn? *PERINGSK.* brengt het tot *stâr*, *clarus*.

BORROTSCH, voluntas. Waar van dit afkome, is mij onbekend. Want de gisfing van *PERINGSK.* behaagt mij niet, die 't van *berâdt*, *voluntas*, wil afleiden; waar van ook komt *berâdtmod*.

CADARJOU, miles. *HICKESIUS* meent eenige overeenkomfte te vinden tusfchen dit woord en 't M. - G. *gadrauths*, *miles*. Dan ik voor mij ben van gedagten, dat men den oorsprong van dit woord in 't oud Celtisch moet zoeken. Want *BOXHORN* (*u*) zegt, dat die van *Wales*, huden ten dage *cadarn* zeggen voor *sterk*, *fortis*, en *cadernid*, *sterkte*, *fortitudo*; hier mede kan men
ver-

(u) In *Lexic. Ling. Brittan.*

vergelijken *cad*, *pugna*, *cadfa*, *propugnaculum*, en *cadvent*, *praelium*.

KILEMSCH KOP, *ebibe calicem*. *Kop* voor eenen *beker*, *calix* is Gothisch. Het eerste woord moet men bij de onbekenden stellen. Want *þyla*, *bibere*, dat **PERINGSK.** wil, staat mij niet aan (*).

TZO WARTHATA, *tu fecisti*.

JES WARTHATA, *ille fecit*.

ICH MALTHATA, *ego dixi*. Deze drie heb ik bij malkander willen neemen, om dat zij overvloediger en klaarer, dan eenige anderen, de overeenkomst tusschen de taal der Precopiers en Moesogothen bevestigen. Want gelijk de personen hier onderscheiden worden door de voornaamwoorden

ich,

(*) Eer zoude ik die gissing van *Peringskiöld* als zeker willen aannemen, dan de uitlegging voor meer dan 150 Jaren door **ABR. MYLIUS** in zyne *Ling. Belg.* p. 50. der geleerde wereld medegedeeld de mijne maken. „ *Kilemschkop* „ *Ebibe Calicem*, zegt hij, *etiam puto com-* „ *mode ita posse conformari ad istud Saxoni-* „ *cum sive Germanicum, Idel dem cop*, id est „ *Evacua calicem, contracte Ilem Kop* „ Hoe die man tot deze uitlegging gekomen zij, kan ik niet begrijpen, daar immers alles op onzekere en vergezogte woordverdraingen gevestigd is. Doch men ziet hier uit de behandeling der Taalkunde in die eeuw. **VERT.**

ich, tzu, ies, ego, tu, ille, zo vinden wij ook bij *ULPHILAS ik, tzu, is*. waar bij men moet aanmerken, dat de *th* zo wel aan de grenzen van *Denemarken*, als hier in 't noorden een sifent geluit gehad hebbe, 't geen ook met der *Engelfchen* en *Saxen th* zo is. Voorts is *Warthata, feci*, zuiver *Gothisch*, gelijk ook *ich malthata, ego dixi*; gelijk 't blijken zal, indien iemand lust hebbe de *Woordenboeken* van *JUNIUS* en *STIERNHIELM* na te zien (*v*). De *Talwoorden* behoeven onze uitlegginge niet: aangaande 't ééne woord *stega* wil ik alleen maar aanmerken, dat in zommige streken van *Zweden* *stig* ook voor *twintig* gezegd wordt, 't geen ook de *Nederlanders* en *Duitfchers* (*) gebruiken, in 't *Monniken-*

(*v*) Zie dezelve op de woorden *waarkjan, tacere* en *mathjan, loqui* voeg hier bij 't *Gothisch maela, loqui*.

(*) Bij *KILIAAN* vind ik *STIJGH. Sicamb. Frif. Westphal. i. TWINTIGH. Viginti. vulgò stega*. Zo ook bij den *Teuthonista: STYGE, twyntigh, viginti, vigeni*. In oude *Neêrduitsche* fchriften is mij 't woord *stijg* nergens voorgekomen. Bij de *Friefen* is 't in zommige streken nog in gebruik volgens 't getuignis van *FOKKE SJOERTS Hiff. Frifae Tom. V. p. 179. door van Hasfelt* in zijne uitgave van *Kiliaan* op d. w. bijgebragt. **TEN**

kenlatijn vind men *stica* (w). Maar *sada*, centum, en *hazer* (†) mille, zijn mij onbe-

KATE schrijft, dat men oulinks ook *steeg* zoude gezegd hebben; als EEN STEEG EIJEREN, *vicena ova*. Zie zijne *Proev. van gereg. Aft.* p. 418. Dat men oudtijds ook *voorsien*, *half syge*, gezegd hebben, blijkt uit den zo even aangehaalden *Teuthonista*, alwaar ik vind HALF STYGE, *tyen*, *decem*. In 't *Oostfriesche Landrecht* door WICHT uitgegeven lees ik Lib. III. Cap. 65. p. 740. *Einen mann sner sinnen beraeuet in lijffte, dat is 16 stiege mark*. Waar voor in de H.-D. overzetting: *Wen einem manne seine sinnen beraubt werden, so ist ein halber Leib, dat is 16 stiege oder sechzehnen mal zwanzig mark*. Eer ik hier afscheide moet ik nog met een woord melden, de verschillende gedagten der Geleerden over de afleiding van dit *stijg*. JO. IHRE in *Glozf. Suiog.* v. *Stig.* is van gedagten, dat *stijg* zo veel zij als 2 maal tien, en dat de Letter S. hier 't dubbel tal van *tig*, dat 10 betekent, zoude aanduiden. TEN KATE leidt 't van STYGEN, *scandere*, *adscendere* af, en dan zoude *Stijg* eigenlijk niet anders zijn, dan een opstapeling van iets, dat naderhand alleenlijk gebruikt zoude zijn voor 't *twintigtal*, om dat men gewoon was een twintig tal stukken in orde op te stapelen, mogelijk om een groot getal gemaklijker optetellen. Voor beide de afleidingen is veel waarschijnlijkheid. VERT.

(w) Zie DU FRESNE op dit woord, en VON STADEN in *Explic. Voc. Bibl.* p. 65.

(†) Dat *sada* en *hazer* twe Perfische woorden zijn tekenk ons Jo. Ihre aan in zijnen aantek. op de *Fragm. vers. Ulphit.* p. 47. alwaar deze zijne

WOOR

bekend: ULPHILAS heeft daar voor **hunda** en **thufundjos**, 't welk met onze wijze van tellen volkomen overeenstemt.

woorden te vinden zijn: Quum primum hunc Vocum Praecopiarum syllabum recognovi, miratus sum, undenam hae vocis profectae essent ——— sed commode monuit amicus quidam meus, germane Persicam utramque esse, quippe in qua centum *sad* et mille *hezar* hodieque appellatur. V. MENINSKII *Thef.* p. 2941 et 5465. VERT.

A E N H A N G Z E L

OVER HET WOORD

GHERE *lacinia*,

[*bladz.* 28.]

Alſchoon wij voornemens zijn , alles wat ons aenmerkens waerdig over enige reeds verhandelde woorden na het afdrucken noch onder het oog mochte komen , ten algemenen nutte mede te delen , wanneer ons werkjen zo verre gevorderd is , dat het een bekwaen Boekdeel uitmaeke ; zijn wij echter genoodzaekt om een klein aenhangzel op het woord GHERE *lacinia* in dit ſtukjen intevoegen , om alle gedachten dat wij eens anders verhandelingen (a) naſchrijven , uit den weg te ruimen ,

De

-
- (a) Men wete dat 'er in het II Deel der Proev van Oudh. en Taek. van het Genootſch. *Dulces ante omnia Musae* welk thands op de pers is , ene verhandeling over de woorden *ghere* en *gere* , zo als men ons bericht heeft , gevonden zal worden , waer van wij echter betuigen tot heden niets gezien te hebben , en dierhalven oordeelden wij 't best te zijn , dit aenhangzel , hoe gering ook , nu mede te delen.

De echtheid van dit woord genoegzaam blijkende uit de plaets uit *Walewein* aenghaeld en door het gezag van *Kiliaan* bevestigd, kunnen wij echter niet nalaten, hier nu noch bij te doen het geen wij aengaende dit woord bij G. DE SCHUEREN in den TEUTHONISTA lezen. Daer is het woord *ghere* verklaerd door het woord, *styppe*, *ora*, *fibria*, *lacinia*. Bij den zelfden vindenwe dit woord ook gebruikt voor het gehele kleed (*per synedochē totius pro parte*) in het zaemgestelde *Mysghere*, *Ornamenta*, want dat het hier zo moet genomen worden, blijken uit het woord *Mysgewaidt*; bij den zelfden ook vertaeld *Ornamentum*, *praeparamen*. op dezelfde wijze heeft hij het ook in *gherkamer*, *vestibulum*, *armarium*, *sacristia*, *archanum*. Daer wij te voren in geen enig oud Neerduitsch stuk dit woord hebben aengetroffen, zal het der moeite waardig zijn ene naderhand gevonden plaets, daer dit woord voorkomt, hier ook aentekenen. Het is namelijk in ene Neerduitsche vertaling van den Bijbel in den jaere 1571. gedrukt alwaer *Ezech. XVI. vs. 8.* aldus gelezen wordt: *En ick ginck voor v voor by, en sach v aen: ende ziet, het was de tijt om v te voelen; doe breydde ick myne gheeren over v.* Op welke plaets onze overzetting het woord *Vleugel* heeft, welke vertaling den lezer ene gehele andere gedagten van deze plaets geven moet, dan

dan 'er eigenlijk gelezen wordt; echter heeft de Deensche Overzetting het woord *Vleugel* aldaer ook behouden, dezelve heeft *oc jeg bridde mijn Flige ofver dig*. Duidelijker is de vertaling in den Bijbel 1477. *ende ic spreide mijn cleet ouer di*. alwaer het schijnt, dat de vertaler mede het geheel voor een gedeelte genomen hebbe.

Ons tegenwoordig noch in gebruik zijnde *geer*, voor ene plooi of vouw van het kleed, moet men geenzins begrijpen, dat het zelfde zij, met het verouderd *ghere*, *lacinia*, dewijl wij het wel nauwkeurig onderscheiden vinden bij den voorn. TEUTHONISTA, die, na dat hij het woord *ghere*, *lacinia* hadt aengetekend, volgen laet GHERE, *lasf*, *lappe*, *pecia*, *commisfura*. Hier mede verbeteren wij dus ene kleine mislag, die wij te voren begaen hebben, nadien wij toen van gedagten waren, dat wij het woord *Ghere*, *lacinia* in ene weinig veranderde betekenis noch overig hadden.

O N D E R Z O E K

O V E R H E T

V E R O U D E R D W O O R D

T W I.

W elke de ware betekenis van dit woord zijn mochte, heb ik langen tijd in twijffel gestaan, en hegte aen het zelve dan deze, dan die betekenis, tot dat ik ten laetsten de ontegenzeggelijke betekenis ontdekte, en ik kan niet ontkennen, dat de Oudduitsche schriften alleen hier in mijne Leermeeesters geweest zijn, bijzonder wierd ik in mijn gevoelen bevestigd, na het lezen des Rijmbijbels van *Jacob van Maerlant*, waer in dit woord zeer dikwils voorkomt. Om den lezer niet met ene al te lange inleiding lastig te vallen, zeggenwe terstond dat ons oud woord *TWI*, *waerom*, *lat. quare*, betekene. Wij oordeelden het niet ondienstig het geen wij tot naricht van dit verouderd woord uit deze en gene schrijvers hebben aengetekend, den lezer mede te delen, voornaemlijk daer wij nergens ene verklaring van dit woord hebben aengetroffen en noch des te meer daer

het

het zelve in gene Nederduitſche woordenboeken gevonden wordt, zelf niet in den *Teuthoniſta*, welk Woordenboek anders ene grote menigte woorden bevat, die bij *Kiliaen* te vergeefs gezocht worden, eer wij echter tot de behandeling van ons woord zelfs overgaen, moet ik vooraf zeggen, dat het opmerkelyk zij, dat men dit woord nimmer bij *Mals Stoke* aantreffe, en in de Taelkundige aantekeningen des Heren *Huydecoper's* op dezen Schrijver niets aengaende dit woord vinde aengetekend, wij zullen dierhalven voor mingeoeffenden in de Taelkunde de opgegeven betekenis hier, zo wij hopen, ontegenzeglyk bewijzen. Op deze wijze zullenwe hier in te werk gaen, datwe eerst enige plaetzen uit de Oudduitſche ſchriften, welke ons gezegde bevestigen, opgeven, en in de tweede plaets de echtheid van dit woord uit de overeenſtemming met de verwantſchaps talen nader bewijzen zullen.

Wat het eerste betreft, alſchoon wij tegenwoordig maer twee Schrijvers kunnen aenhalen, bij welken wij dit woord gelezen hebben, zo gelovenwe echter dat die plaetzen, welken wij bij hen gevonden hebben, zo duidelyk bewijzen, het geen wij bewijzen moeten, dat 'er verder geen twijffel zijn zal, dat onze opgegeven uitlegging de ware en eigenaerdige dezes woords zij. En wij ſchroomen ook niet met

voor-

voorbeelden, die maer uit enen Schrijver genomen zijn, onder het oog van kundige lieden te komen, daer wij vertrouwen, dat hun niet onbekend zij, welke eigenlijk ons doelwit ware namelijk onzen Landgenoten, enige verouderde woorden hunner moedertael te verklaren, en voor hun verstaenbaer te maken, daer dit nu heden op gene andere wijze verricht kan worden, dan door vele voorbeelden, welke, allen te zamen genomen, zodanig ene betekenis van enig woord buiten tegenspraek bewijzen en vaststellen; nu is het ons altijd voorgekomen om 't even te zijn, of men deze voorbeelden bijbrengt uit enen of uit meer Schrijvers, en dat 'er aen het oogmerk even eens voldaan worde, zo maer die Schrijvers onder de eigenlijk gezegde ouden met recht kunnen geteld worden. En hierom twijffelenwe niet of de gegeven betekenis zal voor bewezen gehouden worden, alshoon wij dezelve maer met voorbeelden, uit twe Schrijvers aengehaeld, kunnen bevestigen. Dewijl in de meeste Oudduitsche schriften dit woord niet voorkomt (a)

vin-

(a) Waer van wij denken dat de reden zijn zal, dat dit woord toen reeds verouderd en in onbruik geraekt ware, dierhalven treffenwe hier naer alle waerschijnlijkheid een der Oudste Nederduitsche woorden aen.

vinden wij het zo veel te meer, ja op ontelbaare plaetzen gebruikt in de Schriften van *Jacob van Maerlant*, van welke wij ook hier zullen gebruik maken, en uit dezelve de voornaemste, en het meest tot ons oogmerk geschikte zullen bijbrengen. Wij lezen dit woord bij dezen Schrijver in zijnen R. B. f. 37. a.

*Gideon anworde danne,
Of God mit ons ware, twi
Waer ons ongheval dus by.*

Men zie bij deze woorden *Richter. VI. 13.* alwaer in onze overzetting aldus gelezen wordt: *Gideon zeide tot hen — so de Heere met ons is, waerom is ons dan dit alles wedervaren.*

f. 94. a.

*Doe screuen si an Dymetrius,
Die heren van Romē aldus:
Twi bistu den Joeden sel,
Onse ghesellen du en does niet wel.*

f. 107. a.

*Doe quam van Galylee Ihe,
Als ons scrijft Matheus;*

L

En

En wilde ghedoopt sin van Janne,
 Ny merket hier an drie saken danne
 Twi dat hi hem dopen dede;
 Om dat hi toghede daer mede,
 Dat Jans doopsel was goet
 En om dat hi allen omoed
 Vernyemen wilde en leren,
 Om dat hi mit groter eren
 Den watre die crachte dede ontfaen,
 Dat die sonden mochte afdwaen.

en f. 128. - c. alwaer Christus aen Maria
 vraegt (b) waerom zij weent en wien zij
 zoekt, dat *Maerlant* aldus uitdrukt:

*Hi seide wiif, twi weenstu so
 En wien soecstu dus onvro.*

tot nader opheldering van deze woorden kun-
 nen de even voorgaende bij onzen Dichter die-
 nen, te weten de aenspraek der twe engelen
 tot Maria (c), welke *Maerlant* aldus heeft:

Wiif, waer-om weendi so fere.

(b) Zie onze overz. Joh. XX. vs. 15.
 (c) Zie onze overz. Joh. XX. vs. 13.

zo kan men hier den Dichter uit zijne eigene woorden verklaren, welke voor de beste verklaring met recht gehouden moet worden. Op beide deze plaetzen hebben zo wel *Petrus Comestor* als de *vulgata versio: Mulier quid ploras*, en deze eensluitende plaetzen vertaelt *Maerlant* eens door ons *waerom* en vervolgens door het oude *twi*.

Deze voorbeelden uit den Rijmbijbel zullen genoeg zijn, wij kunnen ons noch op verscheiden andere Schriften dezès ouden Dichters beroepen, van velen zullenwe echter maer een nemen, te weten zijn Dichtstuk genaemd, *Zamenspraek tusfchen Jacob en Martijn MS.* waer uitwe noch twe voorbeelden zullen bijbrengen f. 4. b. lezenwe aldus.

*Twi zijn die zonden Gode so leet
Dat hi den zondaor is so heet
Int wraken ende in plagen.*

en f. 10. 2.

*Lieue Jacob nu bericht mi;
Of dat volc al comen si
Van den iersten Adame.
Twi is deen edel, dander vri
En die dorde eyghen daerbi;
Wane quam dese name.*

L 2

Twi

*Twi zegtmen ten dorper fi:
Ganc wech, God onnere di
Du bist der werelt scame.*

Op dat hier te beter uit blijken zouden de ware betekenis van dit woord, hebbenwe wat breder deze plaets uitgeschreven, een ieder ziet dat hier gehandeld wordt over den oorsprong en het verschil tusschen vrijen en Lijfeigenen, dat de een den anderen vraegt *waerom* de een edel is, de ander vrij en een derde eigen of slaef, *waerom* de een in meer aenzien is dan de ander. Andere plaetzen uit dit stuk van onzen ouden Dichter zouden wij hier noch kunnen bijbrengen, noch een kan de lezer, zo het hem lust nazien in het uittrekzel dat **LE LONG** (*d*) van dit Dichtstuk heeft. Wij vinden ook dit woord gebruikt bij **V. VELTHEM** *Spiegl. Histor.* II. B. Cap. 19. bladz. 105.

— — — *ic secge twi,
Want hi wilt dingen die hem bi
sijn geseten.* — — — —

Toen **Le Long** deze woorden van zijnen Dichter ver-

(*d*) Boekzael der Nederd. Bijbels blad. 221.

verklaren zoude, was hem de betekenis van dit verouderd woord noch onbekend; hij verhaelt ons in zijne kanttekeningen, dat deze woorden, *ic secge twi*, beteken en ik zeg het u beyde. Welke uitlegging den zin dezer woorden zo onverstaenbaer en onduidelijk maekt; dat hij zelf naderhand waerschijnlijk in twijffeling gevallen is, of deze zijne opgegeven uitlegging wel goed, en met het oogmerk des Dichters overeenkomende ware; waerom hij dan ook deze zijne misflag zelf verbetert in zijne voorrede voor dit werk geplaeft, alwaerwe bijna op het einde lezen, dat het woord *twi*, dat bl. 105. gelezen wordt; door *waerom* moet verklaerd worden: Dus hebben wij *Le Long* hier eigenlijk van gene onachtzaamheid te beschuldigen. Het ware te wenschen, dat hij ook zo zijne overige mistastingen verbeterd hadde. Edoch daer het hier de plaats niet is om over dit onderwerp te handelen, zullenwe dit in 't midden laten, en liever kortlijk inzien, of *Le Long* hier niet te recht dit woord *twi* door *waerom* verklaerde; Dit doch gelovenwe, dat geen onbevooroordeeld lezer in twijffel trekken zal, integendeel vertrouwenwe, dat het hem genoeg zijn zoude, deze woorden met de voorgaende en volgende aendagtig na te lezen; want men wete, dat wij hier bij *Van Velthem* aentreffen ene mondelinge aenspraek aen twe personen gedaen, niet te

gelijk aen beide maer aen elk afzonderlijk te weten eerst aen enen *Percheval*, en daarna aen *Walewein*; dit wijzen de eigene woorden des Dichters zelve uit, want in het begin dezer aenspraek lees ik op de zelfde 105. bl. vier regels hoger, dan onze straks aengehaelde woorden:

Percheuale spreke ic irste ane

Welke woorden ons duidelijk leren, dat deze aenspraek niet aen twe te gelijk maer aen een' perfoon afzonderlijk geschiedde, en dewijl 'er in het vervolg, tot aen deze woorden toe, (*ic sege twi*) van geen' anderen perfoon, dan alleen van *Percheval* gewag gemaekt wordt, is het onmogelijk dat *twi* hier *beyde* lat. *ambo.* betekene. De aenspraek aen *Walewein* lezenwe niet dan zeven regels verder, alwaer de zelve met deze woorden aenvangt:

Walewein! Ic groete v mede.

Ten duidelijken bewijze, dat *Walewein* niet eerder aengesproken wierdt, dan na dat de rede tot *Percheval* geëindigd was. Wij mogen ons dus verwonderen dat *Le Long*, daer hij, deze woorden van zijnen Dichter slegts nalezende, hadt kunnen vernemen, dat ieder der *twe* ge-
noem-

noemde personen afzonderlijk wierden aengesproken, dit *twi* hebbe kunnen nemen voor *beyde*, dan alleen mogelijk, om dat het wat naer ons *twe* zweemt. Deze woorden van *van Velthem* (*ic secge twi*) zullen dierhalven betekenen *ik zegge waerom* dit kan aen ieder overtuigend bliken, die de woorden in zijn verband naleest; het terstont volgend woord *want* kan ons ook genoegzame zekerheid geven, dat het woord *twi* hier niets anders, dan *waerom* betekent: dan wij zullen deze plaets van *v. Velthem* daer laten en den Lezer noch onder het oog brengen, dat ook de ouden voor ons *waerom* niet zomtijds gebruikten *twine* (e). Dit vind ik mede in de Schriften van *Jacob van Maerlant*, zo in zijnen *Rijmbijbel* als in het *Leven van den H. Franciscus*. R. B. f. 154. a.

*God, die here is vander sannen,
Heeft oyt gheweest wel
Mit onsen Vorders (f) van Israhel,*

Als

(e) Op dezelfde wijze schreven ook de A-faxen. Zie de plaets hier onder aengehaeld uit de A-S. overzetting der Evangelien.

(f) *Vorders* dat is Voórouters. Zie *Huydecoper* op *Melis Stoke* III. B. vs. 187. II. D. bl. 18. Bij
L 4 ge

*Als hem yemant onrecht dede,
Twine mercti hoe ghi sine stede
Ontfueret hebt en hem verbolghen?*

Dezelfde Dichter in 't *Lev. van Franc.* MS. Cap. XVIII. vs 29. alwaer wij, onder vele fabelen en verdichtzels, waer mede dit boek is opgevuld, een verhael aantreffen van enige lieden die op zee schipbreuk leeden, en zij, in nood zijnde, verhaelt de Dichter, riepen verscheiden Heiligen om hulp aen, doch vruchteloos, waerop een der bootsgezellen den anderen vroeg, waerom zij den H. Franciscus niet aenriepen, welke vraag van dezen bootsman wij bij den ouden Dichter aldus lezen:

*Twine roepen wi desen nieuwen zant
Frans., laet zien of hi te hant
Duken sal in de zee hier neder
En geven onse ankere weder.*

De voorbeelden, die wij hebben bijgebracht, gelovenwe, dat genoegzaam zijn om den lezer te overtuigen, dat het verouderd *twi* waerom betekene.

Wij moeten dierhalven tot onze tweede afdeling

gelegenheid zullenwe hier meer voorbeelden van bijbrengen.

ling overgaen, en aentonen, de overeenstemming van dit woord met de verwantschappe talen. Ons *Twi* komt overeen met het M.-G. DU [⊙E] HWE. Zie LYE (g) welke het Goth. DU HWE (h) verklaert door het Latijnsch

- (g) In *Diction. Sax. et Goth. Lat.* op het woord HWE *pro*.
- ! (h) Met de letters HW of WH schrijft LYE dat het hem voorkomt, dat de Goth. ⊙ het best van allen overceukomt, alshoon dezelve doorgaends door der Latijnen Q wordt uitgedrukt. De reden die dees Geleerde voor zijn gevoelen opgeeft, is, dat de meeste woorden, welke van Gothischen afkomst zijn, en in die taal met de letter ⊙ beginnen in het A-fax. Alem. Suio-Goth. N-Duits. en Engels. beginnen met WH of gelijk alleen de A-faxen met HW. Op dezelfde wijze verklaert hij deze Gothische Letter in zijn Goth. Alphab. voor het *Diction. sax et Goth. lat.* geplaatst. Zie HICKESIUS in *Grammat. Anglofax. et Moesogoth. in Thesaur. Ling. septentr.* Tom. I. Part. I. p. 2. die aengaende deze Gothische letter het volgende zegt: ⊙ *est latinorum vel Graecorum O cum puncto Centrali, quod quidem punctum Spiritus asperi Valorem, Vel Graecorum, videtur habere; unde ⊙ potestatem habeat ho, vel hoo, vel hw. Anglofaxonum.* Tot bewijs van het geen LYE ten dezen opzichte zegt; kan men in Zijn *Diction. sax. et Goth. Lat.* verscheiden voorbeelden vinden, en om van allen maer een hier aentehalen, bepael ik mij alleen tot het M.-G. DU ⊙E. Dat in zommige met de Gotische verwantschappe talen begint met HW of WH en dit wel in
- L 5
- acht

tijnsch *propter quod*, *quapropter*, *quare*, aldus vindenwe dit woord in het C. A. op verscheiden plaetzen gebruikt, als onder anderen *Matth. IX. vs. 11.*

DU HWE MITH MOTARJAM JAH FRAWAURHTAIM MATJITH SA LAISAREIS IZWAR, d. i. *Waerom eet uw Meeſter met de tollenaeren en zondaren?*

Bij den zelfden Evangelist Hoofdſt. XXVII. vs. 46. GOTH MEINS! GOTH MEINS! DU HWE MIS BILAIST. d. i. *mijn God! mijn God! waerom hebt gij mij verlaten?*

Joh. VIII. vs. 43. vindenwe deze voorgestelde vraag. Door *waerom* aangewezen, terſtont beantwoord. De vraag is deze: DU HWE MATHLEIN MEINA NI KUNNUTH? *waerom kent gij mijne ſprake niet.* waer op terſtont deze woorden volgen: UNTE NIMAGUTH HAUSJAN WAURD MEINS. d. i. *om dat gij mijn woord niet kunt horen.* De A-Saxen hebben **HWI** dat wij

acht genomen zijnde, is de overeenſtemming van het *Goth.* DU WHE met ons *twi* klaer genoeg, daer men integendeel volgens de algemeene uitlegging dezer letter zoude moeten lezen DU-GE. Wanneer de uit dit woord voortgeſproten woorden veel verder van hunnen eerſten oorsprong zullen verwijderd zijn.

wij menigmael lezen, zo in de A-Saxif. overzetting van den Bijbel, als in andere schriften in die tael geschreven. Wij zullen uit de A-Saxif. overzetting der Evangelien uit velen, maer twee voorbeelden bijbrengen, *Joh. VIII. vs. 46.* H W I N E G E L Y F E G E. d. i. *waerom-gelooft gij niet?* en *Joh. XVIII. vs. 23.* H W I B E A T S T T H U M E. d. i. *waerom slaet gij mij.*

Met ons *Twi* komt overeen het Suio-Goth. H W I door J. I H R E (*i*) vertaelt *Cur*. Dees taelgeleerde is van oordeel, dat men den oorsprong van dit woord ontdekken kan, indien men slegts nagaet, dat de Moesogothen, de oorzaak van deze of gene zaak willende onderzoeken, zeiden DU HWE dat volgens I H R E *ad vel ob quid* betekent, ja, op het einde zijner aentekening over dit woord gaet hij verder, en zegt, dat men zeer gemakkelijk enen noch veel vroeger oorsprong van dit wordeken zoude kunnen naspeuren, dewijl het ontegenzeggelijk waer zij, dat de Latijnen hun *qui* zomtjids gebruiken voor *cur*, *waerom*, hier van, zaid hij, is 't dat men, dikwils, leest *quin* voor *quine*, d. i. *cur non*, *waerom niet*, zo als volgens de aentekening van I H R E bij T E R E N T I U S (*k*) gelezen wordt

(*i*) *Lex. Suio-Goth.* Tom. I. Col. 947.

(*k*) *Andr.* II. 3. vs. 25.

wordt *quin taces* voor *cur non taces*, *quin dominabis* voor *cur non dominabis*. even zo gebruiken de Duitschers hun *wie*.

Het F-TH. *Bithiu*, (1) dat het zelfde betekent als ons oud *Tvi*, is door sommigen te onrecht vertaelt door het Lat. *quomam*. Edoch de geleerde *Scherzius*, den zin van dit woord wat dieper inziende, verklaert het vrij beter door *quare* (m). Op de zelfde wijze is het overgezet door *SCHILTERUS* in zijne Vertaling van *OTFRIDUS Evang. IV. 7. 117.*

Bithiu uuachet alla thia nacht

Quare vigilare? omnem illam noctem?

Noch eens lezenwe dit woord in dit zelfde Hoofd. vs. 165. daer *Schilter* het door het Lat. *qua propter* vertaelt:

Bithiu fit io uuakar,
Alaz iuer lib hiar.

Quapropter fitis vigilantes
(per) omnem vestram vitam hic.

De

(1) In het *Glosf. Teuton.* van *Schilterus* bl. 117.

(m) Zie de aengehaelde plaets uit 't *Glosf.* van *Schilter*.

De Theutoniers schreven ook zomtijds in den-
zelfden zin *Bihiu*. Dat we lezen bij **OTFRIDUS**
Evang. III. 24. 150. 151. 153.

Bihiu er. ni bidrahtet iz er,
Bihiu er. sin thes leides
Er. ni uuarnoti les (n)
Bihiu er. ni biuuurbi,
Thax: ther sin frunt n' issturbi.

(n) *Quam ob rem iste non recogitavit ante*

hoc?

Cur se de hoc malo

Ante non tultus est?

Cur iste non procuravit

Ut hic eius amicus non moreretur?

LIP

(n) Dit woord *les* dat wij hier aentreffen merkt
Scherzius zeer wel aen, dat vertaald moet worden
door het lat. *omnino*, *in totum*, en zegt, dat het
bij wijze ener *idaietis* gezeid wordt, voor *alles*
dat, gelijk bekend is, het zelfde is als het lat.
omnino. Deze gising wordt merklijk gesterkt
door ene plaets van *Otfridus* IV. 26. 35.

Joh uuurtum dode man ouh les
queke fines uuortes.

wel

BIRSIUS heeft in zijn *Gloss.* *Birw* vertaelt *quare* waer op *Sommerus* aentekent, dat het Sax. *Tohwy* en *forhwy* daer mede overeenkome, dat het in zijnen tijd bij zommige zijner landgenoten geheel behouden wierde, dat ook anderen kortheids halve alleen de laetste syllabe gebruikten, met ene geringe omkering der letteren, schrijvende voor het Sax. *hw*, *why*, dat *LYE* in het *Etymol. Angl.* van JUNIUS heeft ingevoegd. Komende dit Engelsch woord met het onze nauwkeurig overeen.

Het Hoogduitsch stemt al mede overeen met alle de opgenoemde talen bij WACHTERUS (o) lezenwe *wie. cur*, *quare*, *quamobrem*, *adverbium interrogandi*.

Hier mede menen wij genoeg gezeld te hebben aengaende de werwantschape talen, die in dit woord met de onze overeenkome. Ene zaak is 'er waer over wij ons ten hoogsten verwon-

welke woorden *Scherzius* aldus vertaelt;

*Et fiebant mortui homines quoque omnino
vivi ad ejus verbum.*

deze vertaling oordelen wij beter, dan die van *Schilter*, dewijl hij het wordeken *les* niet heeft uitgedrukt.

(o) *Gloss: Germ.* Col. 1896.

wonderd hebben, dat namelijk gene dezer
Taelkenners enige de minste kennis van ons N.
Duitsch *twi* gehad hebben, daer zij anders geen-
zins onzer tale onkundig, derzelve overeen-
komst met de andere verwandschapte talen zeer
nauwkeurig hebben aengetekend, en wel voor-
naemlijk van zulke die men thands, ja reeds voor
enen geruimen tijd onder de verouderden stelde.
Gene anderé reden denk ik dat hier van gegeven
zal kunnen worden, dan om dat in de oude
Neerduitche woordeboeken dit woord niet
voorkome.

OVER

OVER DE WOORDEN
 D E E M S T E R
 E N
 D E E M S T E R H E I D.

De betekenis van het woord waer over wij hier zullen handelen, is, voor zo veel wij weten, noch ~~nergens~~ door enige der taelkeners opgegeven.

Dierhalven hebben wij het niet ondienftig geacht des zelfs betekenis onzen Lezeren hier te verklaren.

Deemster betekent *duister* of *donker* lat. *tenebrosus*. dat wij heden gebruiken, en het oude *deemster* is thands geheel in onbruik geraekt, waer door het ook bij de meeste Nederlanders niet meer verstaen wordt; dat echter *Deemster* een goed en echt Neerduitsch woord zij, ja dat het met den verwantschape talen nader dan ons *duister* overeenkome, zullenwe niet onduidelijk uit de volgende overeenstemming kunnen ontwaer worden. Met dit woord stemt over-

een

een het A. S. DIM, DIME *obscurus*. zie LYE (a) die enige plaetzen aentekent daer dit woord gelezen wordt.

Ook komt ons woord *deemster* overeen met het Suio-Goth. DIMMER door JO. IHRE (b) vertaeld *obscurus*, alwaer hij een voorbeeld bijbrengt uit Helgas-S. *Teour nu skiatt ad dimma ef not: incipiunt jam mox tenebrae se intendere*. Ysl. DIMMUR door R. JONAS (c) al mede vertaelt door het lat. *obscurus*. VERELIUS in *Ind.* heeft *dimia*, *Caligo*, *dymmar*, *obscurus*, *dimmar*, *tenebrae*: en *dymt*, *tenebricosam*. F. TH. Thimster. *Thimstere*, *Thimsternisse* (bij SCHILTERUS (d) *tenebrosus: tenebrae*. wij lezen het bij WILLERAMUS *Cant: Canticor.* p. 39. (in de uitgave van Merula) *at thil wyla fo thise weerdliche thimsternisse gewared*. Maer voor *thimsternisse* wordt in de uitgave van Schilterus (e) gelezen *uinstre*, welke lezing Scherzius in zijne aentekening op die plaets beter houdt. Zie hier echter bij de aente-

ke-

-
- (a) *Diction. Sax. & Goth. Lat.* in v.
 (b) *Lex. Suio-Goth.* Tom. I. Col. 329.
 (c) *Dictionariol. Island. in Thes. HICKESII.*
 (d) *Glosf. Teuton.* p. 788: seq.
 (e) Zie zijnen *Thesaur. Antiq. Teuton.* Tom. I.

M

kening van *Fr. Junius Not. ad Willer.* p. 86 die van de afleiding van dit woord gewag maekt, waer van wij nader zullen spreken. Ik wil hier liever aentekenen, dat de F - TH. ook in dien zelfden zin gebruikten *Timbori* bij *Schilherus (f) tenebrae* vertaeld, die drie onderscheiden plaetzen uit *Notkerus* aenhaelt, alwaer dit woord in dien zin gelezen wordt, welken wij hier niet zullen bijbrengen.

De H - Duitschers hebben *Demmer, obscurus* bij *WACHTERUS (g)*, die ook heeft *Demmeren, Vesperascere. demmericht., sublucanus. Demmerung., Crepusculum Vespertinum et Matutinum.*

De Engelschen hebben, *Dimm, obscurus, tenebrosus, caliginosus*, dat wij vinden bij *F. JUNIUS (h)*. Ons verouderd *deemster* Lezenwe bij *KILIAEN. Etymol.* p. 82. alwaer hij heeft *Deemster, demster, dimster, deymster i. duyster. Obscurus.* *A. MYLIUS* in *Archaeol. Teuton. (i)* in *v. Thimsternisse* zegt *DIMSTER- RICH*

(f) *Glosf.* p. 791.

(g) *Glosf. Germ. Col.* 269.

(h) *Etymol. Anglis.*

(i) Bij *G. G. LEIBNITZ Collectan. Etymol.* Tom. II. p. 164.

RICH et DEEMSTERICH *multis adhuc Belgis in usu pro obscuro et opaco*: waerbij niet te onpas komt het geen men leest bij den Schrijver (k) der korte aentekeningen op *Willeramus Paraph. Cant. Cantico.* p. 40. (Ed. Merulae) dat bij de Friesen, het wóord *deemstig* voor *Obscurus* en *Tenebrosus* in gebruik ware, en bij onze voorouders het woord *Deemster* in dezelfde betekenis. Eer ik echter het gebruik van dit woord door voorbeelden uit der ouden schriften stave, zal ik aengaende den oorsprong dezes woords kortelijk den lezer het een en ander mede delen.

De taelkenners zijn dien aengaende van verschillende gevoelens. *Junius*, die hier wederom met zijnen *Hesychius* aenkomt, heeft, deszelfs uitlegging aennemende, deze woorden willen afleiden van het Gr. *δειμα*, *terror*. Om reden dat *SENeca* (l) zeide: *Naturalis tenebrarum metus est*. Deze afleiding van dit woord vindenwe, zo in zijn *Etym. Angl.* in v. *Dimm*, als in zijne aentekeningen op *Willeramus* p. 39. Ene andere gis-

(k) Dat *Pancratius Castricomius* de Schrijver dezer aentekeningen is lezenwe bij *Huydecoper Pr.* van Tael- en Dichtk. bladz. 420.

(l) *Ep.* LXXXII.

sing van dezen geleerden lees ik in *Not. ad Willar.* p. 74. daer hij zeld *ab hoc* themphen (dat *operire* betekent) *forte desumptum est* thimster *Obscurus*. ene gising die mischien beter zijn zoude, dan zijne eerste gevoelen.

Ene andere afleiding geeft WACHTERUS l. c. die dit woord wil afbrengen van het Gr. *σῦμ. ὑβέο*, dat hij zegt, dat *Homarus* gebruikt voor het ondergaen van de Zon.

SCHINNER (m) heeft het willen afleiden van het Teut. *Demman*, *Obturare*, gevende voor reden van zijn gevoelen: *quia omnia obturata propter luminis exclusionem tenebricosa sunt*. Welke afleiding LYE in zijne vermeerdering op het *Etymol. Angl.* van *Junius* in v. *Dimm* wel niet geheel afkeurt, maer zoude echter liever stellen, dat dit woord zijnen oorsprong genomen hebbe van het C.-B. en Arm. *dy* of *dy* *Caliginosus*, *ater*, *niger*. en deze afleiding is mede door den groten taelkenner JO. IHRB (m*) goedgekeurd, die van oordeel is, dat die afleiding, welke *Junius* geeft, niet kan aengenomen worden, noch ook die van *Wachterus*; alshoon dezelve niet onaerdig bedacht zij,

(m) In *Etym. Anglie.*

(m*) *Gloss. Suio-Goth.* l. c.

zij, daer doch de duisternis niets anders dat den
 ondergang van de Zon aanduide. Echter verkiest I H R E boven alle deze
 vreemde en vergezochte afleidingen de aflei-
 ding die *Lye* aentekent, welke wij zo even
 hebben opgegeven. Wij zijn ook met dezen
 taekenner van oordeel, dat die afleiding onder
 alle de anderen voor de beste te rekenen zij.
 Men voege hier noch bij de afleiding door *TRAN-*
KATE (n) opgegeven, die van oordeel is dat
 dit woord afgeleid moet worden van *D E R P*,
D O M P, *Vapor*, dat hij zegt in het algemeen alle
 zichtbare uitwaseming te betekenen, waerop hij
 na ene rustichen rede volgen laet, dat van al-
 le deze betekenisfen die op de bedomptheid
 zien, zich takken onder ons vertonen, en op
 deze wijze brengt hij hier toe ons *Deemster*, *Dem-*
ster, of *dinstersenz*, als ene bedomptheid van
 licht of belemmering voor het gezicht aandui-
 dende. In hoe verre deze afleiding goed te keu-
 fen zij, laten we aen het oordeel van kundige tel-
 zers.

Hier mede menenwe genoeg gezeid te heb-
 ben, aengaende den oorprong van ons woord

Deem-

(n) II. D. bladz. 614.

Deemster; wij zullen hier onzen Lezer het gebruik van dit Oud Neerduitsch woord tonen. Dat de Oudste Neerduitsche schrijvers het woord *Deemster* in den genoemden zin gebruikte hebben, leren ons de volgende plaetzen, welken wij uit velen, die we uit der ouden schriften hebben verzameld, hier aentekenen.

In de schriften van JACOB VAN MAERLANT komt ons woord op verscheiden plaetzen voor en voornamelijk in zijnen Rijmbijbel (tot welk stuk wij ons hier eerst bepalen) reeds: f. 1. d.

*Doe versach God, dat tlicht was goet,
Ende versciet daer mitter spogt
Dat licht vander deemsterhede.*

Hier doelt *Maerlant* op het geen wij lezen *Genes. I. vs. 4.*

Enige regels verder f. 2. a. bij den zelfden Dichter.

*Der noemde God, dus leestment mede,
Dat licht by name en hiet dach;
Die tiit, daer deemsterhede an lach
Hiet onse here nacht by namen.*

Zie

Zie hier onze overzetting van den Bijbel
Genef. I. vs. 5.

f. 16. d.

*Doe hilt Moyses mitter vaert
 Siin handen te hemel waert
 So donker wertet datmen mede
 Tasten mochte die deemsterhede.*

Zie hier *Exod. X. vs. 22.* Deze twe laetste
 voorbeelden zijn, zo het ons voorkomt zo dui-
 delijk, dat het bij na niet nodig zijn zoude an-
 dren bij te brengen; maen daer wij er bij de-
 zen Schrijver noch meer vinden, die niet
 minder duidelijk ons gezegden bevestigen, zul-
 lenwe dezelve hier noch bij voegen. f. 21. c.
 lees ik:

*Nachts mit ere colummen van viere
 Ieghen die grote deemsterhede.*

en noch eens *Evangel. f. 127. b.* daer wij lezen
demsterheid. Dat wij ook, zo als reeds aenge-
 toond is, bij *Kiliaen* vinden:

*Vander sefter wilen vort,
 Datmen middach nomen hort,*

Töter noenen heeft deemsterhede
Overal die wereld mede (o).

Noch bij den zelfden in de VII. Ghetiden. MS.
f. 1. b.

Nu verlicht ons ghewisfe
Ende onser herten deemsternisfe,
Dat ons een-nuwe licht inga,
Daerna en ghene deemsterheit en sta.

In het N. T. MS. omtrend 1350. f. 127. b. (p)
lees ik *En rechtevoert viel op he deemsterheit en
de duisternisfe*. en in het MS. van 1431. f. 31. b.
daer voor *deemsterheit* gelezen wordt *deemster-
nisfe*. ook lezenwe dit woord bij den vertae-
ler van Boët. 1485. f. 185. d.

Vele te meer weed hij dmesual
De helle verstoort hij ouer al
Omme zijn boel heeft hij ghebeden
Den Prinche van den deemsterheden.

-
- (o) Bijna woordelijk zo als in het verhael der Evan-
gelisten wordt opgegeven, welke plaetzen, als
al te bekend, wij hier niet zullen aenhalen.
(p) *Handel. XIII. vs. 11.*

KOR.

K O R T E
A E N M E R K I N G
O V E R H E T
V E R O U D E R D W O O R D
S T I V E L E N.

Dit verouderd woord, dat niet dan zeer zeldzaam bij de eerste Nederduitfche Schrijvers gevonden wordt, zal zekerlijk bij de meeste onzer Landgenoten niet verftaen worden; ja al waren zij zelve onzer oude tale niet geheel onkundig; zouden zij veel licht deszelfs betekenis niet kunnen ontdekken.

Men mach niet te onrecht aenmerken, dat dit woord zo zeldzaam, als een der thands verouderde Neerduitfche woorden, in de fchriften der ouden voorkome; HUYDECOPER (a) zelf getuigt; dat dit woord niet meer dan eens in het gehele werk van *Melis-Stoke* gevonden

wor-

(a) In zijne breder aenteekeningen op *Melis-Stoke* II. B. vs. 648.

worde. Dees grote taelkenner hieldt het dus recht voor zodanig een woord onzer bijzondere opmerking ten hoogften waerdig, deze zijn zijne eigene woorden, in de zo even aengehaelde plaets op *Stoke*: *'t Verdient onze opmerking, dat wy hier, in vijf regels, drie vootnaame woorden ontmoeten, die anders nergens in dit Werk voorkomen.* onder deze drie nu is ook ons *Stivelen* opgeteld. De woorden van *Melis Stoke* zullenwe hier eerst invoegen II. B. vs. 655.

*Want morders haddense ghevaen
Metten haren, en wilden saen
Al tfolc Stivelen: maer sine condon
Met haren kniven niemant wonden.*

Wat nu aengaet de betekenis van dit verouderd en zeldzaam woord, vindenwe genoegzaam bij *Huydecoper* niets aengetekend, alleen zeyd hij, dat voor dit woord bij *Meerhout* gelezen wordt *occidere*; het is zo, maer op dat de lezer te beter uit de vergelijking der beide plaetzen zoude kunnen oordelen, zullen wij de woorden van *Meerhout* (b) hier wat breder aenhalen: —

cum

(b) Tevinden bij *MATTHÆUS Analet*. Tom. IV. p. 44. *Ed. in 8vo.* welke Latijnsche Chronijk, gelijk bekend is, door *Melis Stoke* gedeeltelijk

cum in reditu esset — incidit in latrones, qui extractis longis cultellis, sicut ejusmodi hominibus consuetudo est, lateri suo appendentibus, cum occidere temprasent, minime potuerunt.

Wij moeten dierhalven uit deze beide plaetzen, met elkanderen vergeleken, besluiten, dat ons *Stivelen* hier niets anders betekene, dan iemand het leven benemen.

Dat dit woord bij de ouden maer zeer zeldzaam voorkomt, moeten wij, dunkt mij, hier uit besluiten, dat *Huydecoper* ons geen ene plaets heeft bijgebracht, daer dit woord bij enen anderen Schrijver voorkwam. Ene plaets echter daer dit woord gebruikt wordt, en die de boven opgegeven betekenis bevestigt, is mij onder het oog gekomen bij MAERLANT R. B. f. 23. a.

God sprac ic sel comen neder

Tot di, in die demsterhede,

Dat mi t'folc hoort spreken mede,

Ganc! ende maec my t'folc vene

Huden ende morghen ghemene.

Doe hem haer cleder dwaen

Enter wiue oec aue staen.

Es-

lijk gevolgd en op zommige plaetzen, zo als onder anderen alhier, bijna woordelijk is overgezet.

Tóter wóenen wáes demsterhede
Overal die wereld mede (o).

Noch bij den zelfden in de VII. Ghetiden. MS.
 f. i. b.

Nu verlicht ons ghewisfe
Ende onser herten demsternisfe,
Dat ons een nuwe licht inga,
Daerna en ghene demsterheit en sta.

In het N. T. MS. omtrend 1350. f. 127. b. (p)
 lees ik *En rechtevoert viel op he deemsterheit en*
de duisternisfe. en in het MS. van 1431. f. 31. b.
 daer voor *deemsterheit* gelezen wordt *deemster-*
nisfe. ook lezenwe dit woord bij den vertae-
 ler van Boët. 1485. f. 185. d.

Vele te meer weed hij dmesfual
De helle verstoort hij ouet al
Omme zijn boel heeft hij ghebeden
Den Prinche van den deemsterheden.

-
- (o) Bijna woordelijk zo als in het verhaal der Evan-
 gelisten wordt opgegeven, welke plaetzen, als
 al te bekend, wij hier niet zullen aenhalen.
- (p) *Handel. XIII. vs. II.*

KOR.

KORTE
 AENMERKING
 OVER HET
 VEROUDERD WOORD
 STIVELLEN.

Dit verouderd woord, dat niet dan zeer zeldzaam bij de eerste Nederduitsche Schrijvers gevonden wordt, zal zekerlijk bij de meeste onzer Landgenoten niet verstaen worden; ja al waren zij zelve onzer oude tale niet geheel onkundig; zouden zij veel licht deszelfs betekenis niet kunnen ontdekken.

Men mach niet te onrecht aenmerken, dat dit woord zo zeldzaam, als een der thands verouderde Neerduitsche woorden, in de schriften der ouden voorkome; HUYDECOOPER (a) zelf getuigt, dat dit woord niet meer dan eens in het gehele werk van *Melis Stoke* gevonden

wor-

(a) In zijne breder aantekeningen op *Melis Stoke* II. B. vs. 648,

worde. Dees grote taelkenner hielt het dus te recht voor zodanig een woord onzer bijzondere opmerking ten hoogften waerdig, deze zijn zijne eigene woorden, in de zo even aengehaelde plaets op *Stoke*: 't *Verdient onze opmerking, dat wy hier, in zelf regels, drie voorname woorden ontmoeten, die anders nergens in dit Werk voorkomen.* onder deze drie nu is ook ons *Stivelen* opgeteld. De woorden van *Melis Stoke* zullenwe hier eerst invoegèn II. B. vs. 655.

*Want morders haddense ghevaen
Metten haren, en wilden saen
Al tfolk Stivelen: maer sine condon
Met haren kniven niemant wonden.*

Wat nu aengaet de betekenis van dit verouderd en zeldzaam woord, vindenwe genoegzaam bij *Huydecoper* niets aengetekend, alleen zaid hij, dat voor dit woord bij *Meerhout* gelezen wordt *occidere*; het is zo, maer op, dat de lezer te beter, uit de vergelijking der beide plaetzen zoude kunnen oordelen, zullen wij de woorden van *Meerhout* (b) hier wat breder aenhalen: —

cum

(b) Tevinden bij *MATTHÆUS Analet.* Tom. IV. p. 44. *Ed. in 8vo.* welke Latijnsche Chronijk, gelijk bekend is, door *Melis Stoke* gedeeltelijk

cum in reditu esset — incidit in latrones, qui extractis longis cultellis, sicut ejusmodi hominibus consuetudo est, lateri suo appendentibus, cum occidere temprasent, minime potuerunt.

Wij moeten dierhalven uit deze beide plaetzen, met elkanderen vergeleken, besluiten, dat ons *Stivelen* hier niets anders betekene, dan iemand het leven benemen.

Dat dit woord bij de ouden maer zeer zeldzaam voorkomt, moeten wij, dunkt mij, hier uit besluiten, dat *Huydecoper* ons geen ene plaets heeft bijgebracht, daer dit woord bij enen anderen Schrijver voorkwam. Ene plaets echter daer dit woord gebruikt wordt, en die de boven opgegeven betekenis bevestigt, is mij onder het oog gekomen bij MAERLANT R. B. f. 23. a.

*God sprac ic sel comen neder
Tot di, in die demsterhede,
Dat mi tfolc hoort spreken mede,
Ganc! ende maec my tfolc vene
Huden ende morghen gheme:
Doe hem haer cleder dwaen
Enter wiue oec aue staen.*

En-

lijk gevolgd en op zommige plaetzen, zo als onder anderen alhier, bijna woordelijk is overgezet.

Ende si ten verden daghe ghereet sijn.
Segh oec hem haren termijn
Van den berghe, dat sy niene liden,
Wie so den berch tast tesen tiden,
Hi starftet omme, dat die pant.
Niemen en doere an sijn hant,
 Ic wil, datmen Stivele, of stene
Man ende beesten ghemene.

Zie hier onze overzetting *Exod. XIX. vs. 10-13.*
 bijzonder het laetst aengehaelde vs. *Maerlant*
 gebruikt ons *Stivelen* hier eigenlijk voor doden
 met pijlen en dus met schiet geweer, *Melis*
Stoke voor het doden met mesfen, waer uit wij
 leren kunnen, dat de ouden dit woord niet
 voor deze of gene bijzondere wijze, op welke
 men iemand het leven benemen konde, gebezigd
 hebben, maer dat het integendeel een woord
 van veel algemener betekenis geweest zij, en
 gebruikt voor alle wijzen, op welke iemand het
 leven benomen wordt. Ja zelfs zien wij bij
Maerlant, darze het ook voor het doden van
 beesten gebruikt hebben.

211
T A E L K U N D I G E
M E N G E L I N G E N .

Uitgegeven onder de Zinspreuk :

LINGVAE PATRIAE EXCOLENDAE AMORE.

N°. III.

I N H O U D .

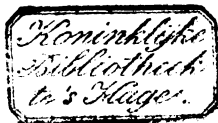
Onderzoek over het verouderd woord QUENE	Bladz. 189
Over de woorden GOMEN en GOEM.	203
Verhandeling over de Gemeenschap der Gothifche en Nederduitfche Taal.	217

De Stukjens moeten ingenaaid , en niet doorge-
flogen worden.

T e L E T D E N

Bij FRANS DE DOES, P. Z.

M D C C L X X I I I .

By den Drukker dezer **FRANS DE DOES**, P. Z.
zjn de volgende Nieuwe Werken gedrukt,
en heeden alom verzonden.

J. Esdré (*A. L. M. Phil. Doct. Meester der Vrijen Konsten &c. te Heusden*), Inleiding tot de Kennis der Natuurlyke Wysbegeerte of Proefondervindelyke Natuurkunde by wyze van gemeenzame gesprekken tuschen een **MEESTER** en **LEERLING**, kunnende levens dienen, als een handleiding tot grondige bevatting van veele zaaken, van welken in den Katechismus der Natuur van den Eerw. Heer **J. F. Martinet** gesproken word, met fr. platen in groot Octavo. f 3 : 8 : 0
Het 2de Deel is op de Pers en zal spoedig volgen.

NB. Van de Beschryving van een Mineralogisch Zaklaboratorium, nevens het gebruik der Blaaspyp in de Mineralogie en andere Werktuigjes door denzelven **Antheur**, in groot Octavo met een Plaat zyn nog maar weinige te bekomen. f 1 : 0 : 0

J. le Francq van Berkhey, Natuurlyke Historie voor Kinderen; gedeeltelyk gevolgd naar de Hoogduitsche Uitgave van **G. C. Raff**, en eindlyk voor de Nederlandsche Kinderen overgebracht tot de voornaamste onderwerpen der Natuurlyke Historie van Holland, een Werk waar in van het Ryk der Dieren, Planten en Mineralen of Delfstoffen zoo veel aan alle Nederlanderen gezegd werdt, als 'er tot algemeene kennis der Natuurlyke Historien op zyn minst in iemand vereischt wordt, die lust heeft om Gods groote Wysheid uit de werken der Natuur op te merken; voorzien met XVIII. keurige en wel uitgevoerde Konstplaten, door **R. Muys**, gedeeltelyk naar het Leeven geteekend, uit het overheerlyk Kabinet van wylen den Konst- en Natuurminnenden Heer **M. A. Govers**, Burgemeester der Stad Rotterdam, in groot Octavo. f 9 : 0 : 0

... nog een weinig op groot best Schryfpapier, met eerste Plaatdrukken. f 12 : 12 : 0

J. A. Clignett, Specimen Hist. Juridicum de damnis per Leges Exoticas Juri Romano Illatis deque earum Legum utili cognitione in Origine Juris Patrii indaganda. (dat is) Hist. Rechtsgeleerde Verhandeling over de Onheilen, die het Roomsche Recht door de vreemde Wetten heeft ondergaan, en derzelver nuttige Kennis in het nasporen van den Oorsprong onzer Vaderlandsche Rechten, in gr. Qu. f 0 : 15 : 0

O N D E R Z O E K

OVER HET VEROUDERD

NEDERDUITSCH WOORD

Q U E N E.

Dit woord kan men met recht onder de thands verouderde Neêrduitsche woorden stellen. Wij hebben hetzelfde onzer bijzondere aendagt waardig geoordeeld, dewijl ons hier wederom gelegenheid gegeven wierdt, om, niet alleen ene nauwkeurige overeenkomst dier talen, welken met de onze verwantschap zijn, aen te tonen, maer ook te gelijk te onderzoeken in welke betekenis dit woord voornamelijk bij de oudste Nederduitsche Schrijvers in gebruik geweest zij.

Om hier terstond tot de zaak zelve toe te treden, zeg ik, dat wij in dit verouderd duitsch woord ene volkomene overeenstemming onzer tale met de oude Noordsche aantreffen.

Eer ik tot het ene of andere overgae, moet ik kortelijk voor af omtrend den oorsprong en afleiding van ons woord iets melden.

Men vindt geleerden die dit woord uit de Grieksche tael willen afleiden, maer zij zijn

N

hier

hier in zo verre van den weg afgedwaeld, dat het der moeite niet waardig is, den lezer met derzelver uitleggingen bezig te houden. Aenemelijker is het gevoelen der genen, die den oorsprong van dit woord, of in het *Goth.* KUN *Generatio*, dat men leest MARC. VIII. vs. 12. en overeenstemt met *Succ.* KÖN; of bij de oude Cimbren zoeken, en van oordeel zijn, dat het van het *Cimb.* KUN of KUNU, *femina*, ook *uxor*, afkome (a), het eerste stelt KEYSLER (b), het laatste JUNIUS (c). Het *Cimbr.* woord, waervan wij zo even spraken, vindt men in dezen betekenis in verscheiden oude Runische opschriften, welke door den grooten OL. WORMIUS zijn uitgegeven; om niet alle voorbeelden bijtebrengen, zal een voor allen hier genoeg zijn; wij vinden in een opschrift door den zo even genoemden Schrijver uitgegeven (d): RADA KUNU MINA, d. i. Rada mijn vrouw. Ons *quens*, dat in 't al-

ge-

-
- (a) Eens voor al merk ik hier aen, dat dit woord zo wel in zijne allerruimste betekenis genomen, als dat het door een' man van zijne eigene huisvrouw gebruikt wordt.
- (b) *Antiq. Septent. et Celt.* p. 462.
- (c) *Observat. ad Willeram.* p. 262.
- (d) *Monum. Danica* p. 521. Andere plaetzen kan men vinden bij FR. JUNIUS *Observat. ad Willer.* p. 262.

gemeen ene vrouw betekent, komt overeen met het Goth. QWENS, QWINO (e), dat op verscheiden plaetzen in de Gottische overzetting der Euangelien gevonden wordt. Onder anderen LUC. I: 13. QWENS THELNA, *uwe vrouw*, en vs. 18. QWENS MELNA, *mijne vrouw*.

Het A-Sax. cwen is van dezelfde betekenis als het Goth. QWENS, waervan het volgens JUNIUS *Etym. Angl.* v. *queint* van afkomstig is, welk woord, althoof in de beide aengehaelde plaetzen uit Luc. niet gebruikt (f); echter in andere A-Sax. schriften niet ongewoon is. Zie LYE *Diction. Sax. & Goth. Lat.* in *cwen, regina*; hoewel de A-Sax. dit woord niet algemeen voor vrouw schijnen gebruikt te hebben, maer meer bepaeld van zekere soort van vrouwen, doch hier van in 't vervolg nader.

Van de zelfde betekenis is het *Tsl.* *konà, kwenna, kwinna*; zie GUDM. ANDREAS (g), VERELIUS (h); en het *Dictionariol. Island. ex*
Vo-

(e) Zie de *Gloss. Goth.* van JUNIUS en LYE in v.

(f) Daer vindt men het A. S. *wif*, dat het zelfde is als ons *wif*, dat ik hier in 't voorbijgaau aenteken, om de naeuwkeurige overeenkomst.

(g) *Lex. Island.* p. 149.

(h) *Ind. Ling. Vet. Scytho-Scand.* p. 143.

Vocab. GRAMM. Isl. R. JONAE Confl. (i) alsmede A. BUSSÆUS (k) die van den zo even genoemden G. *Andreas* verschilt, welke van oordeel is, dat eigenlijk niet *kona*, maer *kwona* of *qwona* het echte woord was; waertegen *Busfaeus* inbrengh, dat men die woorden nimmer in de Yslandsche taele aantreft, dan bij de Dichters het woord *qwon*, en dat *kona* nimmer de *w* aenneemt, dan in den tweden naemval van het meervoudig geslagt, aldus: *qwenna*, welke buiging hierom zoude zijn ingevoerd, omdat het woord *kona*, 't welk, volgens de algemene regelen gelijkvormigheid (l), in den tweden naemval van het meervoudig getal *kona* hadt, niet zou verward worden met den eersten naemval van het enkelvoudig getal; en dat hierom in dit woord, gelijk in vele anderen, de *w*, na de *k*, (of *q*) ter oorzaak van het beter geluid (*m*) bijgevoegd wierdt. Zo het ons voorkomt zal het gevoelen van onzen *Busfaeus* niet onaememelijk zijn, dewijl wij in verscheiden Yslandsche stukken, daer

(i) *In Thes. HICKESH.*

(k) *Lex. Voc. Antiq. (Island.) ex ARII Polyhistoni schedis desumpt.*

(l) *Analogia.*

(m) *Euphoniae gratia.*

daer dit woord voorkomt, en in voorbeelden, door Schrijvers bijgebracht, nimmer in den eersten naemval van het enkelvoud gevonden hebben *kwenna*, maer altijd *kona*. Zie onder anderen *Thattr. af Isleifi Biskupi* (n) p. 135 not. m. *vænligasta kona*, d. i. *formosissima mulier*, staende dit in de eerste naemval van het enkelvoud, omdat het bijvoegelijke naemwoord in de stellige wijze geplaets is. Zo lees ik ook bij VERELIUS in v. *Ven. Venus* het volgende voorbeeld *Venus Thors kona. Venus Jovis usor*; en bij den genoemden G. Andr. (o) zelve *Oliett kona, grävada mulier*. In tegendeel vinden wij elders de *Gen. Plur. kwenna*. Zie *sagan af Gunnlaugi* (p). *fegrst kwenna* — à *Islandi*. d. i. *formosissima foeminarum in Islandia*; dat hier de *Gen. Plur.* gebruikt is, blijkt uit den *Index vocum* achter dit werk, alwaer wij lezen *kwenna*, *Genit. Plur. a Kona*, en naer de zo even aengehaelde plaets gewezen worden. Eer ik hier afscheide moet ik nog aenmerken, dat, uit vergelijking van dit laetste voorbeeld met dat,

't welk

(n) d. i. *pars Historiae de Isleifo Episcopo* agter *Kristin-saga siue histor. relig. Christ. Hafn.* 1733.

(o) *Lex. Island.* in v. *eg liette, ego levo, adtollo.*

(p) *Cap. IV. fin. p. 54.*

't welk wij uit de *Thaltr. af Isl. Bisk.* hebben bijgebracht, blijkt dat de Yslanders, even als wij en anderen, achter den *Superlativus Gradus* naer goedvinden of den tweden naemval van het meervoudig geslagt, of het zelfstandig en bijvoeglijk naemwoord in enen en denzelfden naemval plaetsten. De *Suio-Goth.* hebben KONA, KUNA, ook QWINNA. Zie IHRE. *Glof. Suio-Goth.* in v. v. voornamelijk in v. kona.

Dat de oude Alamannen dit woord al mede op de zelfde wijze, dat is in het algemeen voor ene vrouw, en in het bijzonder voor ene moeder des huisgezins gebruikt hebben, vinden we bij FR. JUNIUS (q): in *Antiquissimis certe scriptoribus Alamannicis* Foemina quaevis nec non uxor sive materfamilias passim dicitur quena. Voor ene vrouw in het algemeen vindt men dit woord bij OTFRIDUS Euang. Lib. I. Cap. V. vs. 124. in *Theaur. SCHILTERI* Tom. I. p. 40.

*Nu ist su geburdinot Kindes so diures
So sur ira bi uuorolti
N'ist quena berenti.*

*Nunc est illa onerata foetu sic pretioso,
Qualem, ante ipsam, in mundo nulla mulier peperit.*
In

(q) *Obsery. in Willeram.* p. 262.

In het *Gloss. Teuton.* p. 167. is deze laetste regel vertaeld:

Non est mulier enixa.

Fragmentum de Mulier. samar. vs. 5, seqq. In de uitgave van *Palthenius* p. 420.

*Quam fone samario
Ein quena sario,
Scephan thaz uuazzer (r).*

*Veniebat ex samaria
Mulier confestim
Haurire aquam.*

In tegendeel wordt dit woord ook bepael-
delijk gebruikt voor ene moeder des huisge-
zins, bij **OTFRIDUS** Euang. Lib. I. Cap. IV.
vs. 99.

*Chumig bin ih iaro
Fo filu manegero
Foh diu quena mimu
Ist Kindes urminnu.*

al-

(r) Ieder, die slegts met een weinig aendagt deze woorden nagaet, kan ene allernauwkeurigte overeenkomst tusschen het oud. Alaman. en onze Moedertaele ontdekken. Wij kunnen deze woorden aldus vertalen:

*Kwam van Samarie
Ene quene scire
Scheppen dat water.*

N 4

Vocab. GRAMM. Isl. R. JONAE Confl. (i) alsmede A. BUSSÆUS (k) die van den zo even genoemden G. *Andreas* verschilt, welke van oordeel is, dat eigenlijk niet *kona*, maer *kwona* of *qwona* het echte woord was; waertegen *Busfaeus* inbrengt, dat men die woorden nimmer in de Yslandsche taele aantreft, dan bij de Dichters het woord *qwan*, en dat *kona* nimmer de *w* aenneemt, dan in den tweden naemval van het meervoudig geslagt, aldus: *qwenna*, welke buiging hierom zoude zijn ingevoerd, omdat het woord *kona*, 't welk, volgens de algemene regelen gelijkvormigheid (l), in den tweden naemval van het meervoudig getal *kona* hadt, niet zou verward worden met den eersten naemval van het enkelvoudig getal; en dat hierom in dit woord, gelijk in vele anderen, de *w*, na de *k*, (of *q*) ter oorzaak van het beter geluid (m) bijgevoegd wierdt. Zo het ons voorkomt zal het gevoelen van onzen *Busfaeus* niet onaennemelijk zijn, dewijl wij in verscheiden Yslandsche stukken, daer

(i) *In Thes. HICKESI.*

(k) *Lex. Voc. Antiq. (Island.) ex ARII Polyhistoni schedis desumpt.*

(l) *Analogia.*

(m) *Euphoniae gratia.*

daer dit woord voorkomt, en in voorbeelden, door Schrijvers bijgebracht, nimmer in den eerften naemval van het enkelvoud gevonden hebben *kwenna*, maer altijd *kona*. Zie onder anderen *Thattr. af Isleifi Biskupi* (n) p. 135 not. m. *vænligasta kona*, d. i. *formosissima mulier*, staende dit in de eerste naemval van het enkelvoud, omdat het bijvoegelijke naemwoord in de stellige wijze geplaets is. Zo lees ik ook bij VERELIUS in v. *Ven. Venus* het volgend voorbeeld *Venus Thors kona. Venus Jovis uxor*; en bij den genoemden G. Andr. (o) zelve *Oliett kona, gravida mulier*. In tegendeel vinden wij elders de *Gen. Plur. kwenna*. Zie *sagan af Gunnlaugi* (p). *fegrst kwenna* — à *Islandi*. d. i. *formosissima foeminarum in Islandia*; dat hier de *Gen. Plur.* gebruikt is, blijkt uit den *Index vocum* achter dit werk, alwaer wij lezen *kwen-na*, *Genit. Plur. a Kona*, en naer de zo even aengehaelde plaets gewezen worden. Eer ik hier affcheide moet ik nog aenmerken, dat, uit vergelijking van dit laetste voorbeeld met dat,

't welk

(n) d. i. *pars Historiae de Isleifo Episcopo* agter *Kristin-saga sine histor. relig. Christ. Hafn. 1733.*

(o) *Lex. Island.* in v. *eg liette, ego levo, adtollo.*

(p) *Cap. IV. fin. p. 54.*

't welk wij uit de *Thaltr. af Isl. Bisk.* hebben bijgebracht, blijkt dat de Yslanders, even als wij en anderen, achter den *Superlativus Gradus* naer goedvinder of den tweden naemval van het meeryoudig geslagt, of het zelfstandig en bijvoeglijk naemwoord in enen en denzelfden naemval plaetsten. De *Suio-Goth.* hebben KONA, KUNA, ook QWINNA. Zie *IHRE. Glos. Suio-Goth.* in vv. voornamelijk in v. kona.

Dat de oude Alamannen dit woord al mede op de zelfde wijze, dat is in het algemeen voor *ene vrouw*, en in het bijzonder voor *ene moeder des huisgezins* gebruikt hebben, vinden we bij FR. JUNIUS (q): in *Antiquissimis certe scriptoribus Alamannicis* Foemina quaevis nec non uxor sive materfamilias *passim dicitur* quena. Voor ene vrouw in het algemeen vindt men dit woord bij OTFRIDUS Euang. Lib. I. Cap. V. vs. 124. in *Theaur. SCHILTERI* Tom. I. p. 40.

*Nu ist su geburdinot Kindes so diures
So sur ira bi uuorolti
N'ist quena berenti.*

*Nunc est illa onerata foetu sic pretioso,
Qualem, ante ipsam, in mundo nulla mulier peperit.*
In

(q) *Observ. in Willeram.* p. 262.

In het *Gloss. Teuton.* p. 167. is deze laetste regel vertaald:

Non est mulier enixa.

Fragmentum de Mulier. samar. vs. 5, seqq. In de uitgave van *Palthenius* p. 420.

*Quam fone samario
Ein quena sario,
Scephan thaz uuazzer (r).*

*Veniebat ex samaria
Mulier confestim
Haurire aquam.*

In tegendeel wordt dit woord ook bepaelderijk gebruikt voor ene moeder des huisgezins, bij *OTFRIDUS* Euang. Lib. I. Cap. IV. vs. 99.

*Chumig bin ih iaro
Fo filu manegero
Foh diu quena minu
Ist Kindes urminnu.*

al-

(r) Ieder, die slegts met een weinig aendagt deze woorden nagaet, kan ene allernauwkeurigste overeenkomst tusschen het oud. Alaman. en onze Moedertaele ontdekken. Wij kunnen deze woorden aldus vertalen:

*Kwam van Samarie
Ene quene scire
Scheppen dat water.*

N 4

aldus door *Schilter* vertaald:

*Profectus sum annis
 Et uxor mea
 Est effoeta.*

TATIANUS Harm. Euangel. Cap. II. vs. I.
*Fuit quena imo fon Aarones tohterun. et uxor illi
 de filiabus Aaron.* de zin is: en een van de
 Dochters van Aaron hadt hij tot zijne huis-
 vrouwe.

In alle voorbeelden uit de tael der oude Ala-
 mannen bijgebracht, vinden wij het woord *que-
 na*; eer ik echter hier afscheide, moet ik nog
 aenmerken, dat zij ook zomtjids in dezelfde
 betekenis schreven *chenun*, dat wij, om ande-
 re plaetzen maer met stilzwijgen voorbijte-
 gaen, vinden bij NOTKERUS Pf. XLIX: 18.
die met andero chenout ligent, in het latijn staet
adulteri, naer de letter staet er: *die met ande-
 re vrouwen liggen*. Om niet te denken, dat
 dit een willekeurig, en met den aert der tae-
 le niet overeenkomstig gebruik ware; zo zal
 ik hier ene aenmerking van den groten tael-
 kenner R. D. LYE (s) bij doen, dat namelijk
 die

(s) *Diction. Sax. et Goth. lat. ad litt. q.*

die Gothifche woorden, welken met der Gothen **U** (*t*) aenvangen, meestal bij de A-Saxen met **cw**, en bij de Alamannen met **q**, **qh** of **ch** beginnen: herinneren wij ons nu dat het Goth. woord is **qwens**, dan kunnen wij ligt opmaken dat het zeer wel mogelijk is, dat beide deze wijzen van spelling bij de Alamannen in gebruik zijn geweest, zonder dat men behoeft te stellen dat een van beide niet met den aert der taele overeenkwam, of alleen bij willekeur en zonder enigen grond gebruikt wierdt. Zie van deze letterwisseling, behalven ons woord *quene*, verscheiden voorbeelden bij **Lye**. l. c.

Met ons *quene* komt ook overeen het H. Duitsch *quen* (*u*) en van denzelfden oorsprong, schoon van verschillende betekenis, zijn de Engelsche woorden *quean*. *Mulier copore questum faciens* en *Queen*. *Regina*. Zie hier omtrend de boven aengehaelde Taekundigen, alsmede *Fr. Junius* (*v*).

Hier

-
- (*t*) *Alph. Goth.* Welke letter hij meent overeentekomen met der Latijnen **cw** Letter wanneer zij ach het begin van een woord staet, en welke **JUNIUS** zeidt dikwils dezelfde kragt te hebben, als der Gothen **w**, of der Latijnen **c** of *geadspreerde q*.
- (*u*) Bij **WACHTERUS Gloss. Germ.** p. 1224.
- (*v*) *Etymol. Angl.* in *v. quean*.

Hier mede breedvoerig genoeg de overeenstemming der verwantschape talen met ons Neêrduitsch aangetoond hebbende, gae ik over om in de tweede plaets te onderzoeken, in welke betekenis het verouderd *quene* bij onze oudste Schrijvers meest in gebruik ware.

Hier toe herinner ik den lezer kortelijk, dat, alshoon ons *quene* in 't algemeen volgens KILI-AEN en anderen, ene *vrouw* betekene, ik echter van oordeel ben, dat de oudste Nederduitsche Schrijvers, welken, gelijk meermalen betoogd is, omtrend de betekenis der verouderde woorden het zekerste bericht geven kunnen, hetzelfde in dien algemeenen zin niet schijnen gebruikt te hebben, of ten minsten zeer zelden. Ik geloof dit met eenigen grond te mogen besluiten, dewijl ik bij drie onderscheiden Schrijvers dit woord in meer bijzonderen betekenis gevonden heb, en hierom ben ik van gedagten, dat onze oudste Schrijvers dit woord meestal voor ene *oude vrouw* gebruikt hebben, dit blijkt, behalven uit den *Teutonista*, bij wien men leest *QWENE en alt wijf, vetula, anus*, voornamelijk uit *MAERLANT Lev. van den H. Franc. MS. Cap. XXIV. vs. 121. en volg.*

*Int Bisceopdom van sabine te waren
Was ene quene van LXXX. iaren
Haer Dochter staerf. en liet een kint,
Dat zooch, en niet at een twint.*

Dat

*Die quene was aerm van goede
 En yul van groter armoede
 En sonder melc; en wijf ne gene
 Daer ne was, die in zinen wene
 Dat kindekin zogen mochte
 Also zine nature besochte
 En oek ne can weten de quene
 Welk sins soe mach tiden hene.*

Na dat de Dichter ene aenroeping dezer vrouwe aen Franc. verhaelt heeft, die in kortheids halve niet uitschrijft, vervolgt hij aldus:

*Die quene dede Frans. gebod
 En daer vervulde onze Here God
 Met melke genoeg te waren
 Des wijs borsten van lxxx. iaren.*

wij hebben om der woorden wille dit verdricht, zel wat breder moeten aenhalen, om den lezer te beter te overtuigen, dat *Maerlant* hier van ene vrouw, die in alle opzichten met recht den naem van *oud* verdiende, gewag maekte; hetwelk almede blijkt uit het latijn van *Bonaventura Vit. s. Franc.* welkers woorden zijn: *In sabinensi Dioecesi vetula quaedam octogenaria erat, cujus filia moriens etc. — cum igitur anus paupercola plena esset inopia — quo se verteret vetula penitus ignorabat.*

Nog

Nog eens vind ik dit woord bij den zelfden Dichter *Miraç. van onzer Vrouw.* MS. f. 22. a. vs. 65.

Om niet genoodzaekt te zijn ene menigte regels uitteschrijven zullen wij, eerwe de woorden zelven aanhalen, ten einde men beter over deze plaets zoude kunnen oordeelen, kortelijk voor af zeggen, dat dezelve vervatten enen zamenspraek tuschen enen Priester en Diaken, onder welker Parochie te gelijker tijd een rijk man en ene arme oude weduwe krank lagen. Deze geestelijken bij den rijken man ontboden om hem de laetste kerkgerechten toe te dienen, wordt' intuschen ook bij de arme weduwe geroepen, doch dees Priester, die naer den aerd der geestelijken, zich liefst bij de vermogenste lieden onthieldt, en aldaer, waer het meeste geld te halen was, het langst vertoefde, wilde naer deze arme vrouw niet toegaan, waer toe de Diaken den Priester zocht te vermanen, maer te vergeefs, hierop voegt eindelijk de Priester den Diaken dit scherp antwoord toe:

*Snodel! hoe luttel ghi gheuroet;
Dat dese edelman ende goet
Allene zoude uaren henen,
Om ene verleuede oude quene.*

Mis.

Misfchien zal men mij tegenwerpen, dat deze plaets eer bewijst, dat *quene* in het algemeen ene vrouw betekent, en gene *oude vrouw*, maer het kan zeer wel zijn; dat de Dichter bij overvloedige wijze van spreken 't woord *oude* heeft ingevoegd, het welk noch heden, noch bij de Schrijvers vanden tijd ongewoon is, en dat ik meen, indien 't mij thands luste, zeer wel te kunnen bewezen worden. Op de zelfde wijze vind ik dit woord gebruikt bij den Schrijver van de *gesten of geschiedenis* der Romeinen 1522. f. 40. c. *daer sprak die oude queen* enz.

Eer ik nog van de woorden van dezen ouden Dichter afscheide, moet ik zeggen dat deze, de twee enigste plaetzen zijn, in beide hier aengehaelde Dichtstukken van *Jacob van Maerlant*, daer het woord *quene* voorkomt, niet tegenstaende in dezelve, gelijk men licht begrijpen kan, op verscheiden andere plaetzen van vrouwen gesproken wordt; zo dit woord nu in het algemeen ene vrouw betekend hadt, was het bijna niet mogelijk dat het op gene andere plaetzen zoude gevonden worden,

Nog een voorbeeld, waeruit duidelijk blijkt, dat de ouden het woord *quene* zekerlijk meestal in de door ons opgegeven betekenis gebruikt hebben, vinden wij in de *Uitlegg. der X. Gebod door Augustinus* MS. f. 2. b. *oic so misdoen*
tegen

segen dit gebot, — die gelouen an touernye en waersaghen off an menigerhande boeten van quenen die si mit woirden en mit menigerhande manier van wercken hem onderwyanen te doen.

Deze woorden behelzen een verbod van geen geloof te slaen aen enige Waerzegsters of zogenaemde Toverhexen, welken men in vroeger tijd veel vermogen toeschreef; dat nu deze Waerzegsters gemeenlijk oude wijven waren, en dat dierhalven te dezer plaetze het woord *quene* naer allen schijn voor ene oude vrouw genomen is, zal ik niet breed behoeven te betogen, latenwe liever, uit het hier aengetoonde, dit besluit opmaken, dat de algemene betekenis van ons Neêrduitsch *quene*, naer de overeenstemming met de verwantschape talen, in het algemeen ene vrouw betekent, maer dat het gebruik der oudste Schrijvers hetzelve in ene meer bepaelde betekenis heeft ingevoerd, dat zij namelijk hetzelve meestal voor ene *oude vrouw* geschreven hebben. Daer wij dit genoegzaam aengetoond hebben, zullenwe, in vertrouwen dat het bijgebragte voldoende zijn zal, om den onzijdigen Lezer te overtuigen, hier gene andere voorbeelden bijvoegen.

OVER

OVER DE WOORDEN
G O M E N E N G O E M.

Bij de oudste Duitſche Schrijvers vindenwe dikwils *gomen*, ook *begomen*, en het hier toe behorende zelfſtandige woord *goom* of *goem*, alle woorden die heden niet meêr in gebruik zijn, en hier door bij zeer vele onzer landgenoten niet meêr verſtaen worden; wij hebben hier om dienſtig geacht onzen lezeren het geringe van onzen arbeid tot verſtand dezer verouderde woorden medeteden.

Eerwe echter overgaan om de betekenis dezer woorden met voorbeelden uit de Oud-duitſche Schriften optehelderen, zullenwe eerſt kortelijk het een en ander nopends de overeenſtemming van ons woord met het Angelſaxiſch aentekenen.

Ons *gomen* komt overeen met het A.-S. *ge-man*, *gyman*, *geomian*, door E. L Y E, (a) verſtaeld *Curare*, *attendere*, *folicite obſervare*, *custodire*. wij lezen het in de A.-S. overzetting der
Evan-

(a) *In Diſt. Sax. et Goth. lat. in Vocib.*

Evangelisten bij *Luc.* in het XIV. Hoofdst. vs. 7. daer het werkend deelwoord voorkomt, **KILIAEN** heeft in zijn Woordenboek *goomen* dat hetzelfde is, en vertaelt het *observare, considerare, curare, custodire.* en hier mede komt volgens **TEN KATE** (*b*) overeen het Germ. *gaumen*; en van de zelfde betekenis is mede *goumen, gomen*, by **ABR. MILIUS** in *archaeol. Teut.* (*c*) aldaer vertaald *tenere, servare.*

Wat aengaet ons verouderd woord *gomen*, volgens *Kiliaen, goomen*, of gelijk het ook gevonden wordt met het *augmentum syllabicum, begomen*, hetzelfde komt in de Oudduitsche Schriften in meer dan eenen zin voor, zo als reeds, uit hetgeen wij in het begin hebben aengetekend, te zien is.

Voor eerst betekent het *opmerken, merken, bemerken, ergens acht op slaen, ook zorgen en bewaren.*

GOMEN voor *opmerken, bemerken*, vind ik bij **MAERLANT** reeds in den korten Inhoud, voor zijnen Rijmbijbel f. 5. d.

— In

(*b*) *Aenleid. tot het Verhev. Deel der Nederd. spraake* I. D. bl. 296.

(*c*) Bij **LEIBNITIUS** *Collectan. Etymolog.* Tom. II. p. 85.

— *In Tyrus tiden, als ic gome,
Was die sevende Coninc te Rome.*

en f. 6. a. lees ik

— *Dattie van Rome
In Darius tiden, als ict gome,
Hare Coningen daden af.*

in het X. B. f. 97. b.

*Judas ende Jonathas
En Symoen die dachterste was
Storven der omme, als ict gome,
Om dat si ieghen die van Rome
Enighe vrientſcap deden zoeken.*

En bij den zelfden Dichter in de Deſtruct. van
Jheruſalem f. 150. c.

*Elc man merke ende gome,
Den tempel, die Salomo maecte,
Die wiſe en die wel gheraecte,
Velden die van Babylone.*

Deze plaets bevestigt ten volle de gegeven
betekenis van het woord *gomen* voor *ergens
acht op ſlaen*, zo zegt hier onze Dichter dan
bij herhaling: *een ieder merke en ſlae hier acht*

○

op,

op, dat enz. VELTHEM Spieg. Histor. I. B.
Cap. 19. bl. 26.

*In den casteel van Marassijn,
Daer wonen liede, die heten sarrasijn
Dat hautefise, alsict can gomen
Also hebbicse horen noemen.*

gomen verklaert *Le Long* hier wel door merken
II. B. Cap. 11. bl. 92.

*Ende ic segt u oec sekerlike,
Dat alle die gene, die des gomen
Secgen, dat mi van u es comen
Dit orloge. — — — —*

Le Long verklaert hier die des gomen, door die
daer van kennisfe hebben. Het is hier zo als op
vele andere plaetzen opmerken, in acht nemen,
acht op slaen.

Andere plaetzen gae ik voorbij zo wel daer
deze woorden goed verklaert zijn, als ene
menichte daer *Le Long* van het spoor geheel
afdwaelt, of ook mischien de rechte lezing
niet ontdekt heeft.

Behalven de reeds aengehaelde voorbeelden
moet ik er nog een van later tijd hier bij bren-
gen, te weten uit de *spelen van sinne* te Antw.
1561. f. 13. 2.

Wit

*Wie mach sonder lijden ten hemel comen,
Hier wilt op gomen: twert u verklaert,
Die verduldelyck lijdt, weet, het sal hem vromen (d),*

Boven hebbenwe reeds gezegd, dat de ou-
den ook *begomen* schreven, even als wij de
werkwoorden *merken* en *bemerken* of *aenmerken*
in een en den-zelfden zin gebruiken.

Zo lezenwe 't bij MAERLANT Lev, van
Franc. MS. bl. 335.

*Beatrix, alsijt begome,
Hiet ene vrouwe int lant van Rome.*

en VELTHEM Spieg. Histor. II. B. Cap. 16.
bl. 100.

Nu laet ons dit vort begomen.

Le Long, bezien. Beter menenwe dat hen
volgens de eigenaerdige betekenis van het
woord

(d) *Vromen* verklaert KILIAEN zeer wel *prodes(e)*
proficere en MAERLANT Evangel. f. 124. b.

*Wach den ghenen, seide Ihs,
Derby smenschen sone aldus
Verraden wert, het soude hem vromen,*

woord kan verklaerd worden door *opmerken*,
acht op slaen.

Begomen wordt bij de ouden ook dikwils ge-
nomen voor *bewaren*, *beschermen*, *zorg dragen*,
zo vindenwe 't almede bij MAERLANT X. B.
f. 98. d.

Daer na senden die van Rome
Cassius, dat hi begome
Surien; ——— ——— ———

Evang. f. 105. c.

Tote Jherusalem hi (e) sendde
Compnise, enen van Rome,
Dat hiit bewachte en begome.

In dezen zin komt dit woord ook voor in den
Spiegel hiistoriael van L. VAN VELTHEM en
reeds in het I. B. Cap. 3. bl. 5.

Hine wilde ander stede begomen.

Hier verklaert *Le Long* het vrij wel door *dek-*
ken; doch even goed zoude men het door *be-*
schermen of *bewaren* kunnen verklaeren.

III

(e) Te weten Keizer Augustus.

In het I. B. Cap. 8. bl. II. verhaelt de Dichter ons hoe de vreemde gezanten, die bij den Vorst Saphadijn gehoor vroegen, door tweehondert gewapende Turken in de gehoorzale bewaerd wierden. — Des Dichters woorden zijn de volgende:

— *also oec boden comen te dien (f),*
Van Coninge oft van Princen mede,
Diene spreken willen gerede;
Die doet hi des eerstes dages gaen
In sine Vorste sale, daer saen
cc. Turke gewapent comen,
Die den Bode wel begomen.

In deze laetste plaets is ons *begomen* door *Le Long* zeer wel verklaerd, maer menigmael vind ik, dat hij vrij wonderlijk met dit woord is omgesprongen, en den zin der woorden van zijnen Dichter, dien hij ophelderen moest, geheel onverstaenbaer maekt; alle die plaetzen bijtebrengen lust mij niet, hij die dezen ouden Dichter leest mag toezien, of de verklaring van *Le Long* met het oogmerk van den Schrijver overeentebrengen zij, dan
of

(f) Te weten tot *Saphadijn*.

of onze opgegeven betekenissen aldaer beter voegen zouden. — Ene plaets zullenwe hier bijbrengen, daer de uitlegging door *Le Long* aen ons woord *begomen* gegeven niet kan behouden worden.

In het begin van het II. Boek van den Spiegel Historiaal Cap. 1. in de inleid. bl. 79. lezenwe deze woorden:

*Alle dinge die nie waren
 Alse van lijf live te waren,
 Dat most tenen inde comen,
 Sonder die ziele die wi begomen
 Crankelike in dit leven.*

Ik zal de uitlegging van het woord *begomen* die *Le Long* opgeeft, aen de eigene woorden van den Dichter toetzen; *begomen* is hier, dan volgens *Le Long*; *ontfangen*, *bezitten*. Latenwe nu in overweging nemen welke eigenlijk de hoofdzakelijke zin dezer woorden zij, wij voor ons zijn van gedagten dat *van Velthem* zijnen lezer wil onder het oog brengen, dat, in een woord, al het geschapene eens een einde nemen zal, behalven de ziele of dat alles behalven de ziel vergankelijk is. — En van des menschen ziele zegt hij vervolgens, dat wij dezelve in dit leven zeer onachtzaam *begomen*; nu latenwe het oordeel aen

aan den Lezer, of *begomen* hier bij mogelijkheid kan betekenen *ontfangen*, *bezitten*, en of volgens deze verklaring de woorden van den Dichter enen goeden zin zullen opleveren. Wij meenen dat de woorden die de Dichter aengaende de onvergankelijkheid der ziele hier volgen laet aldus moeten verstaen worden, dat de mensch niet tegenstaende zijne ziel ewig duurt, weinig voor dezelve zorg draegt, of op derzelver behoud weinig acht slaet, en dan zal men de vierde en vijfde regel aldus moeten lezen, dewijl de afsnijdings tekenen aldaer verkeert geplaetst zijn:

*Sonder die ziele, die wie begomen
Crankelike in dit leven;*

indien men de zinsnijdinge aldus plaetst, gelovenwe dat niemand twijfelen zal, of onze opgegevene verklaring van dit woord moete hier behouden worden. Wat zal het doch (om dit nog eer wij hier afscheiden, te zeggen,) in dien zin, in welken de Dichter deze woorden gebruikt, betekenen: *zijne ziele in dit leven krankelijk te ontfangen en te bezitten*. Ik geloof, dat *le Long* hier veel te diep in zijne godgeleerde denkbeelden verward, met dezelve meer ophadt, dan nodig was om

deze duidelijke woorden te verklaren, — doch genoeg hier van. Latenwe overgaen tot het zelfstandig naemwoord *goem* of *goom*, dat hier mede toe behoort, volgens TEN KATE l. c. en eigenlijk *zorg*, *bewaring*, betekent. *KILIAEN* *goem* en *goom*, *custodia*, *cura*, *observatio*, *consideratio*. Het komt overeen met het A.-S. *GEOMENE* bij *LYE* in *Dist. Sax. & Goth. Lat.* wij vinden dit woord in dezen zin bij de oudste duitfche Schrijvers dikwils gebruikt. De fchriften van onzen ouden Dichter *MAERLANT* geven ons weder enige voorbeelden aen de hand. Zo lees ik bij hem (f. 4. b.) van den boom in 't midden van den hof geplant, dat hij op goed en kwaed leert acht slaen, en dit befchrijft hij aldus:

*God gheboed hem, wildiit weten,
Van alre vruchten fouti eten,
Sonder die is aen dien boem,
Die goets ende quaets leert neme goem,*

Dezelfde Dichter in het X. B. bl. 78,

Nu merkets wel en nemes goem.

Deze plaets leer ons, dat *goem* betekent *acht*, *zorg*, daer doch *goem nemen* niets anders is, dan ons *zorg dragen*.

Nog

Nog ene plaets, die ons gezegde mede niet onduidelijk bevestigt, zullen wij hier bij doen uit den zelfden Rijmbijbel, daer de Dichter in het slot f. 166. c. aldus zingt, en de afschrijvers van dit zijn werk vermaent, dit boek, waerin de Dichter betuigt alles naer waarheid te hebben opgegeven, met afschrijven niet te vervalschen, en dat zij zorg moeten dragen gene fabulen of verdichtzels in het zelve intelasen; dus luiden zijne woorden:

*Scrivera die dit sellen scriven,
God geve, dat si goet moeten bliven,
Want menighen en roect (g) hoe si verdullen
Tfolc, op dat si die plaghe vullen.*

Ic

-
- (g) Wij kunnen bij deze gelegenheid niet voorbij van een ander zelfstandig naemwoord en werkwoord, van dezelfde betekenis als ons *goem* en *gomen*, te gewagen, welk laetste ons in deze woorden van *Maerlant* voorkomt, ik bedoele het werkwoord *roecken*, en het zelfstandig *roeck*, *cura*, *curare*. (Zie KILIAEN Etymol. h. v.) dat wij lezen bij MAERLANT Kort. Inh. van den Rijmbijbel f. VI. d. daer hij, verflag doende, waarom hij een korte inhoud van het N. T. laet voorafgaen, zich aldus uitdrukt:

*Dies is dat ic roec.
Dat ic die tafelen niet en laet vare
Om dat si hier nutte waren.*

*Ik bidde, dat sij nemen goom,
Want dit en is niet Madoxs droom,
No Reynaerds, no Arturs boerden.*

en van dezelfde betekenis is *roecken* in de plaets uit Maerlant aengehaeld f. 166. c. daer de zin der woorden ons eigenlijk voorkomt deze te zijn, voornaemlijk der derde en vierde regel, waerop het hier aenkomt, welke wij aldus verklaren, want menigen bekreunen het zich niet, slaen 'er geen acht op, indien zij het kwaed vermeederen, het volk verergeren en vervullen. Dat wij hier onzen Dichter also verklaren, geeft ons de Dichter zelf aenleiding in zijne *Disputatie van onzer Vrouwen en den H. Cruce* MS. daer hij dit woord op dezelfde wijze gebruikt f. 8. a.

*Die mijn erue dus grijpt an,
Dat ic met minen bleede wan,
Dats een wolf geen herde.
Heuet hi die rente dan,
Hem en roect, waer die wolf ran,
Die dat scaep verterde,
Absolucie, zegel ende ban
Es al te coepen mettien man.
Hem en roect, wien deerde,
Heuet hi sijn beiach daer van,
So hadde hi daerhi omme began.*

Eer wij van dit woord *gomen* afscheiden, moetenwe den Lezer nog onder 't oog brengen, dat men dit wel te onderscheiden hebbe van *gome*, *homo*, datwe bij *Kiliaen* ook lezen, dewijl het gene geringe zinsverandering baren zal, of men dit woord in deze, of in de eerstgenoemde betekenis hebbe optevatten.

VER.

VERHANDELING

OVER DE

GEMEENSCHAP

DER

GOTHISCHE

EN

NEDERDUITSCHĒ TAAL.

VERHANDELING

OVER DE

GEMEENSCHAP

DER

GOTHISCHE

EN

NEDERDUITSCHER TAAL.

In onze twee voorgaande stukjens heb ik den gunstigen Lezer eene vertaling der verhandeling des Heren MALMEIUS *over de overblijfselen der Getische taal*, met eenige korte aanmerkingen op dezelve medegedeeld. Nu twijfel ik geenfints, of het zoude den Taalkundigen ook niet onaangenaam zijn, indien ik hun nu weder eenige aanmerkingen, de Gothische of Getische taal betreffende, aanbiede. 't Is den Beoeffenaaren onzer Nederduitscher tale over genoeg bekend, dat reeds in 't begin dezer eeuw een *zekere Brief over de gemeenschap tusfen de Gottische Spraeke en Nederduitsche* der geleerde wereld is medegedeeld, door den groten opbouwer van ons taalgebouw,

bouw, ik meen den schranderen **TEN KATE** (a). — Een brief, die niet weinig, naar mijn oordeel, heeft toegebracht tot verder en naauwkeuriger onderzoek dezer beider talen. — Een brief, die het eerst den Taalkundigen in het moeilijk en veeltijds onzeker werk der afleiding (*Etymologie*) veel licht heeft gegeven. — Mij dunkt ik hoor reeds door zommigen hier op aanmerken: wel, is die *brief* zo schoon, zo geleerd, zo voldoende, waar toe dan deze *verhandeling*. Den zulken antwoord ik, dat het geensinds mijn voornemen is, om eens anders woorden de mijne te maken, en den gunstigen lezer walging te verwekken, door hem tweemaal opgewarmde kost voortzetten; maar iets, dat, voor zo veel mij bekend is, tot heden toe door niemand is ondernomen. — Voor den geen en nogthands die des bovengenoemden briefs onkundig zijn, zal het evenwel nodig wezen, opdat hij weten moge, wat van den groten **TEN KATE** gedaan zij, den inhoud kortelijk te melden, en mijne gedagten over denzelven vrijelijk medeteden.

Over

(a) Dat dees brief geschreven is aan *A. Verwer*, toont de Hooggel. Heer **A. KLUIT**, in 't I. D. der *T. en D. Bijdragen* bl. [365.] duidlijk aan.

Over 't algemeen genomen is de voorn. brief, eenige bijzondere aanmerkingen uitgezondert, veel eer eene verkorte *Gothische Spraakkunst* te noemen, dan eene aanwijzing van gemeenschap tusfchen die en onze taal; want indien men de woordenlijst wegneemt, die alleen de overeenkomst aantoot, wat zal men dan verder vinden van de geheele gemeenschap? bijna niets, als in 't naschrift bl. 15. daar hij zekerlijk eene voornaame en hoofdeigenschap van onze tale aantoot, namelijk, 't vallen der *Klemtoon op 't zakelijkste deel der woorden*, die bij de Gothen ook plaats heeft gehad. De Schrijver fchijnt ook in zijne naderre bepaling van den inhoud des briefs deze aanmerkingen al bij zichzelve gemaakt te hebben; dewijl hij zegt, dat de voorn. Gemeenschap vertoond wierdt:

- „ I. Bij éenen Brief nopende deze ftoffe ”.
- „ II Bij eene Lijfte der Göttifche Woorden enz. ”
- „ III. Bij de voorbeelden der Gottifche *Declinaten* en *Conjugaten* ”.

Hoe de *Regelmaat* en *Rangfchikking* der *Gothifche Declinaten* en *Conjugaten* hier behoort, om de overeenkomfte der beide talen te betogen, kan ik niet zien, alzo die zeer van de onze onderscheiden zijn, waarover ik nu niets zeggen zal, maar zal mijne

aan-

aanmerkingen mogelijk in een schetse eener Gothische Spraakkunst, bij eene andere gelegenheid, den Taalbeminnaren mededeelen.

Ik zal mij nu niet verder inlaten met 't een of ander nader te beoordeelen; maar ik wil liever overgaan tot het aantonen der volgende hoofdpunten, die noodzaaklijk, naar mijn gedagten, vereischt worden, om eene *gemeenschap* in den volkomensten zin uittemaken.

Voor I. begrijp ik, dat men behoort in acht te nemen de overeenkomst der woorden.

II. De onderscheiden betekenis der overeenstemmige woorden in de beide talen.

III. De verandering der Klinkers.

IV. Het onderscheiden gebruik der Medeklinkers.

V. De zamenvoeging der woorden.

VI. Die woorden, die eenen bijzonderen naamval regeeren.

VII. Den *Ablativus Absolutus*.

VIII. Den *Genitivus Absolutus*.

Om nu het gestelde wat nader te betogen, en ieder hoofdpunt niet weder te herhalen, zo zal ik de uitbreiding in even zo veel afdeelingen verdeelen.

§. I.

Dit stuk was door TEN KATE geheel afgehandeld, indien hij wat naauwkeuriger geweest

weest was in zijne lijsten optemaken. Hij hadt gene *composita* met *simplicia* moeten vergelijken; dat hij, indien hij een weinig meer acht op de oude Nederduitsche Schrijvers geslagen hadt, de, gemakkelijk hadt kunnen vermijden; wat een aantal van *simplicia* vindt men niet bij de grijze oudheid, die bij ons zijn verloren geraakt, of daar wij maar in zomnige *composita* eenig kenmerk van overgehouden hebben. — Wat zoude hij duidlijk der Gothen ga hebben kunnen vergelijken met ons *te*, dat in Vlaanderen oulinks zeer in gebruik was, en geensinds met ons *be* moet verward worden. Ter opheldering zie hier een voorbeeld: *Bewaeren, waerdjan.* waarom niet: *waeren, waerdjan.* bij *WILIAAN* te vinden. Hadt *TEN KATE* zò gedaan, zijne lijst hadt oneindig meer vol gedaan, en veel juister geweest. — Ik zoude meer diergelijke voorbeelden kunnen bijbrengen; maar wil liever dit eerste stuk door *TEN KATE*, als bewezen houden, en tot het tweede overgaan.

§. II.

Verscheiden woorden vindt men in onze Nederduitsche taal; daar de eigenlijke of grondbetekenis bij ons van verloren is, maar bij de Gothen en andere verwandschapte talen bewaard is gebleven,

P

In

In 't M. G. is *Chimi* / eene Dienstvaagd, ancilla; welk woord wel in schrijfwijze met ons TEEF overeenkomt, maar geensinds in betekenis. Bij ons is TEEF, *meretrix*, eene hoer; en hier van weder overdragtelijk de benaming die aan een' *hand* van 't vrouwlijk geslagte gegeven wordt, om welke reden zal een kundige ligt begrijpen. Dan zou men kunnen vragen, van waar die overdragtelijke betekenis van ons woord TEEF? Wel aan! 't antwoord is gereed. Oudtijds pleegden de Dienstvaagden, die geene te wezen in de huizen harer Heren, die nu in Bordelen te vinden zijn; gelijk blijkt uit de XXIX. Tit. van de *Lex Salica* (b).

Op gelijke wijze is het met 't M. G. *shals / servus*. hoewel met dit onderscheid, dat 't in oude duitfche schriften wel in die betekenis voorkomt, doch zedert twee eeuwen en langer al in onbruik geraakt, en alleen maar in de overdragtelijke betekenis behouden is. Voor eenen slaaf of knecht genomen, vind ik het bij MAERLANT (c).

Nv

(b) Zie WACHTER. v. *Dief.* en SOTBERG. in *Uph. Illustr.* p. 41. welke laatste zeer breedvoerig is. 't M. G. *shing servus*, is nog bij KILIAAN in die betekenis te vinden. TEEWE, *homo vilis et servilis conditionis*.

(c) *Destruct. van Jherus.* f. 166. a.

*Ny is comen dit tiit,
 Dat men mag proeuen wat ghi siit,
 En wert niet scalke dier van Rome.
 Wi waren deerste als ic gome,
 Die hem ontseiden dienst in tiden.*

Alwaar 't woord *dienst* duidlijk aanwijst, dat *scalke* hier voor *slaven* genomen zij. — Voorts komt het ook in dezen zin voor, in het *Oost-Fries. Landr. (d)* *sô he syn schalck was, fall syn Heere alleine boeten.*

In *composita* is 't woord *schalk* ook bij ons nog overgebleven, doch veel eer in de betekenis van *Heer*, dan van *knecht*, als *Maerschalk (e)*; welk woord oorspronkelijk niets anders betekent, wat betekenisfen er ook aan mogen gehegt worden, en wat afleidingen de Geleerden ook van 't zelve maken mogen, dan *eenen, die 't opzicht heeft over de Paarden.*

Hoe deze benaming tegenwoordig voor zo
 eenen

(d) Lib. I. Cap. 104. p. 217. alwaar de H. D. Overzetting heeft: *weil er sein knecht war/ und sollber Herr dasselbe allein bißsen.*

(e) *Marh* betekent in 't Cornwall. een *paard, equus*. In 't Arm. is 't *marx*. Irsch. *mark*. Zie LUYD. *Archaeol.* p. 57. col. 2. Bij ons en de Engelschen tegenwoordig voor 't Lat. *equa* altoos genomen.

eenen eertijtel gebezigt wordt, is ligtelijk te begrijpen; als iets zijnde, dat van vroeger oorsprong is, en bij de oudheid moet gezocht worden. Oudtijds waren de *slaven* van tweederlei orde, van de eerste orde waren die, welke aanzienlijker diensten verrigten: van de andere die geringe werk deden. Welk onderscheid de *Lex Longobard.* (f) ook opgeeft. Onder de eerste orde zullen zekerlijk de *Maarschalken* geweest zijn. In de *Constit. Caroli Crass. Imp.* (g) vind ik ze geteld onder de *Banierdraggers*, *Schenkers* en *Kamerdienaars*. En mogelijk zijn dezelve eenigzinds te vergelijken met de *Arimanni* of *Hermannii*, daar wij van lezen in de *Leges Longobard.* (h) die wel geen *slaven* waren, en evenwel ook geene *vrije lieden*, als verpligt zijnde, om voor hunnen Here eenige, doch geene zeer geringe diensten te verrigten (i). Wat

(f) L. 2. Tit. XI. Lib. I. alwaar Koning ROTHARIS dus spreekt: *si quis servum ministeriale probatum, ut supra, aut doctum domi occiderit, componat solidos L.; de alio vero servo ministeriali, qui secundus ejus invenitur, et tantum nomen ministeriale habet; si quis occiderit, componat solidos XXV.*

(g) Bij DU CANGE in *Gloss. Med. et Inf. Latin.* v. *Marschalcus*.

(h) L. 2. Tit. XVIII. Lib. I.

(i) Zie JO. JOSEPH. LIRUTI DE VILLAFREDDA *Dissert. de serv. Med. aevi.* in Vol. III.

Wat nu eindelijk aangaat, de oorzaak der overdragtelijke en bij ons nu alleen in gebruik zijnde betekenisfe, die heeft ons JUNIUS benevens den oorsprong van 't woord zelfs opgegeven (k); maar het is er zo verre van

daan,

III. Decad. II. *Symbol. Litterar.* p. 183. zie ook *de Condition. Servor.* OTTON. SPERLING. not. in ADAM. BREMENS: *Histor. Eccles.* in Vol. II. JOAN. DE WESTPHAL. *Monument. Inedit.* col. 645.

(k) In *Observatt. ad Willeram. Paraphras.* p. 219. alwaar zijne woorden dus gevonden worden, welke ik te meer hier heb bijgevoegd, om de zeldzaamheid van dit Boekjen. „ Schalkū / *sub-*
 „ *dolus, vaser, fraudulentus, veterator.* Vi-
 „ deri forte posset haec primaria esse vocis ac-
 „ ceptio, atque per contractionem facta ex
 „ schabelik / *Noxius, perniciosus.* ut ex schæ-
 „ belik primo fuerit schæctik / ac deinde
 „ schalkū. Videri quoque posset vox postea
 „ demum, ob nefariam depravatorum famulo-
 „ rum varietatem, ad *servos* potissimum transla-
 „ ta; juxta proverbium, quondam apud arro-
 „ gantes ac delicatos dominos iactatum et Se-
 „ necae Epistolâ XLVII. memoratum, *Toti-*
 „ *dam esse haskas, quot servos.* Aliam tamen
 „ vocabuli originem investigandum puto, quon-
 „ niam ex antiquissimis Gothorum, Anglo-
 „ Saxonum, Franconum denique monumentis
 „ evincitur vocem *scalc* vel *skalc* primâ suâ
 „ significatiōe *Tamulum* denotasse. Ut igitur
 „ aliquam (usque dum commodior occurret)
 „ priscae vocis originem afferam, recurrendum
 „ videtur ad *σκαλλος*, *Edlio*, *sarris*. Unde
 „ *σκαλλίος* est *Sarritor*, qui solum circa plan-

daan, dat hij beide deze zaken zoude toelichten, dat hij dezelve meer verduistert, en wederom met zijn grieksch op de baan komt. — De reden dezer overdragt is zekerlijk genomen uit de geartheid der *slaven*, die alle dingen bedagten, en bijna nacht en dag bezig waren, om middelen uitte vinden, om uit hunne slavernij te geraken, en te vlugten. Want dit was hun werk, zo als een slaaf zegt bij **PLAUTUS** (1)

scimus nos
 Nostrum officium quod est, si solutos finat.

d. is. *wij weten, wat ons werk zij, indien hij ons niet in de boeijen sluit, en wat was dat werk, dat*

„ tum induratum sarculo laxat, aut fegetibus
 „ noxias herbas effodit. Atque ita peculiariter designabit eum, qui agrum excolentibus
 „ operam suam locat; nam hoc unum fere genus ministerii in terris noverant mortalium
 „ antiquissimi.” Deze schoone afleiding is bijna als of zij van C. TUINMAN was, die nogthands met dezelve niet te vreden is geweest, maar heeft het Hebreeuws ook nog te hulp geroepen. Zie zijnen *Fakkelt der N. T. v. Schalk*. Berer dingen vindt men bij WACHTER en anderen.

(1) *Captiv. Act. II. Sc. I. vs. 12.*

dat zij doen moesten? dit verklaard hij ons nader met te zeggen (m):

LE. Ego abeo. _____

_____ LI quin tuum officium facis ergo, ac fugis?

d. i. LEON. *Ik ga heen* _____

_____ LIBAN. *waarom doet gij niet dat gij doen moest, en vlugt.*

Wie ziet nu niet hoe eigenaartig dat zelf de overdragtelijke betekenis van *schalk* voor *loos*, om de looze geartheid der slaven, zij.

Van twee in betekenis verschillende, doch in oorsprong overeenstemmende woorden nu gehandeld hebbende, zo kan ik niet nalaten, om hier als een bijvoegfel nog deze korte aanmerking over 't M. G. woord *akran*, *fructus*, en ons *aker*, *glans*, bijtevoegen.

Ik vind dit M. G. *akran* op verscheiden plaatsen in den *Cod. Arg.* (n) altoos voor *vrugt*, *fructus* gebezigd. 't Zij in de betekenis van boom- of aardvrugt, of voor 't Lat. *foetus*. JUNIUS (o) heeft het vergeleken met 't Al. *uacher*

(m) *Asin. Act. II. Sc. II. vs. ult.*

(n) *Matth. VII. 17. sa uðila bagmø akrana uðila gatausith. Luc. I. 42. thiuthido akran qui- thanø theinig.*

(o) *In Glossar. Goth. v. Akran.*

cher en *uuócher*, *fructus*. JO. IHRE (p) met 't M. G. *akrs / aryum*, *terra arabilis*. Ik geloof, dat beide deze groote Taalkundigen wat al te los hier over heen zijn gestapt, en dat het M. G. *akran* oorspronkelijk wel eenen *eikel* betekent, doch alzo dat in de oudste tijden *eikels* de gemene spijs was, die men gebruikte, zo komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat 't naderhand in eene algemener betekenis gebruikt zij, welke algemene beduidenis in 't vervolg weér in onbruik gekomen, en de eerste weér hersteld is. HORATIUS is een van die, welke van 't gebruik van *eikels* tot spijsze voor menschen in de eerste tijden gewag maken. Hij zingt *er* aldus van (q),

(p) In *Gloss. Suiogoth.* Tom. I. col. 48.

(q) *Sermon.* Lib. I. Sat. III. vs. 100. seq. Die meer bewijzen hier van begeert, zie JO. MEURSIUS in not. *ad Lycophr.* ad vs. 483. Ja *Plinius* zelf verhaalt ons in zijne *H. Nat.* Lib. XVI. C. V. §. I. dat in zijnen tijd die van Spanjen nog eikels op hun tweede tafelgerecht gebruikten. *Glandes opes esse nunc quoque multarum gentium.* — *Nec non et inopia frugum arefactis molitur farina, spissaturque in panis usum. Quin et hodieque per Hispanias secundis mensis glans inseritur.* Zie ook JO. IHRE in *Specim. Glossar. Ulphil.* vi. *Akran*. En op dit gebruik van *Eikels* of *Akers* doet H. E. SPIEGEL in zijnen *Hertsp.* B. III. vs. 206. seq.

Ecr

naar de vertaling van den kunstrijken en taal-
kundigen Dichter B. HUYDECOPER:

————— ——— *Wanneer het menschelijk geslacht,
Een stom en plomp gedierte, eerst versch was voortgebracht
Uit 's aardrijks vruchtbren schoot op eene nieuwe wijze,
Beschermden zij hun hol, en de EIKELS, hunne spijsze,
Terstond met nagels, voorts met vuisten, naderhand
Met stokken, eindelijk met wapens, die 't verstand,
Door de ondervindinge gescherpt, hun leerde maken.*

Wie ziet dan niet de volkomen overeen-
komst tuschen dit M. G. **Uhran** en ons **AKER-**
glans? — Zie daar! dan drie onderscheiden
voorbeelden. Ik zoude nog meer diergelijke
kunnen voortbrengen, maar ik denk, dat de
gunstige Lezer mij ligtelijk zal toestemmen,
dat dit mijn tweede stuk, dat te bewijzen was,
duidelijk genoeg betoogd zij: en indien twee
of drie goede voorbeelden en bewijzen nie-
mand overtuigen, hij door eene groote menig-
te niet overreed zal worden.

*Eer d'oven koken-kunst en 't brouwen was gevonden
Eer wenst an honigmel, of wijn smaak zich vertast,
Wat dronkert ofte vraat heeft sich alsdoe verbrast
An ekel, ooft, of brui?*

§. III.

Onder alle, de met onze nog levendē verwantschaptē talen, wordt er zekerlijk geen getuigenis, dat zo duidlijk en zo onwederfpreeklijk bevestigt, dat het M. G. in veelen opzichten niet meer van onze tegenwoordige Nederduitsche taal verschilt, dan alleen in zwaarheid vān tongval, gevonden, dan 't welk ons de H. Duitsche taal opgeeft. Een taal die van de onze alleen in zwaarheid van *dialect* onderscheiden is (r). — Daar wij dan, om ter zake te komen L. in 't M. G. ai (s) aantreffen, zo vinden wij gemeenlijk (t), gelijk L. TEN KATE zeer wel heeft opgemerkt (u), bij ons E EN EE of EI. (doch men moet wel in acht nemen, dat het verschil van *dialect* 't meeste zij in de verdubbeling der klinkers.) als **Hair** / *Herder*. **Hailjan** / *Heelen, curare, sanare*. **Hails** / *Heil, salus*. **fairra** / *Verre, longinque*. **Shaidan** / *Scheiden, separare*.

II. Der Gothen ei is overeenstemmend met on-

(r) Zie de *Nieuwe T. en D. Bydragen* D. I. bl. 291.

(s) De Hoogduitschers hebben ook nog AI daar wij EI gebruikten, als *Kaiser* / *Imperator*. *May* / *mensis maji*.

(t) Ik zeg *gemeenlijk*, om dat zommige woorden van den getelden regel zomtjids schijnen aftewijken.

(u) *Gemeenschap tuschen de Got. Sprak. en N. bl. 5.*

onze ij (x); voorbeelden hier van zijn de-
zen **galeijs** (y) *Gelijk, adfinitis. Grijpen /*
Grijpen, prebendare. Reizen / Reizen, surge-
re. Drijven / Drijven, agere, expellere. en in
zommige woorden beantwoordt de M. G. **ei**
ook aan onzen o e, als: **Reizen / Roeren, me-**
xere.

III. Daar wij nu o of oo gebruiken, be-
dienden de Gothen zich van den tweeklank
au (z), als blijkt uit: **Chausjan / Dorsten, si-**
tire. Baurans / Geboren, natus. Maurthe / Moord-
caedes. Lam / Leon; merces. Maurging / Max-
gen, cras. Zomtijds beantwoordt dees **au** aan
onzen tegenwoordigen **eu**, als **Daur / Deur (a)-**
ostium.

- (x) Zie 't Bericht van B. HUYDECOPER wegens
de Letter Y in zijne *Proev. van T. en D.* bl.
644.
- (y) In 't H. D. vindt men ei ook altijd voor onze
IJ. *gleich, gelijk, similis. weifen, wijzen, mon-*
strare. weichen, wijken, cedere. enz.
- (z) Dees M. G. au is bij den H. Duitschers nog
behouden. *glauben, credere. traum somnium.*
- (a) Oudtijds ook *dore.* want toen gingen alle die
woorden, welke nu op eu uitgaan, in de zachte
o uit. Zie den Hooggel. en onzer tale zeer
kundigen Here A. KLUIT *Over de Spelling*
der N. Taal, in 't I. D. der *N. T. en Dichtk.*
Bydrag. bl. 331. Zo vind ik het in een MS.
van 't N. T. van den jare 1431. *1 Corinth. XVI.*
vs. 9. want mi is een grote dore gheopent. Doch
Colosf. III. vs. 3. leest men in 't zelfde MS.
dat

ostium. zomtjids ook aan onzen tegenwoordigen tweeklank *ui* als: **Badzauſ** / *Gedruis, caſus, ruina.* **afzauſjan** / *Afdruisſchen; praecipitate.* — Dat in 't M. G. *Skauron*, *mundare* is. Zeggen wij ehands **Schuren!** en ons **Purper** is in 't M. G. **Paupaura** / *Lat. purpara.*

III. Onze *ie* stemt meest altijd over een met der Gothen *iu* gelijk: **Liubs** / *Lieve, dilectus.* **Giutan** / *Gieten, fundere,* **Giudan** / *Gebieden, jubere.* Zomtjids hebben wij den tweeklank *eu* voor der Gothen *iu*. b. v. **Liugn** / *Leugen, mendacium.* Voor onze *i* vind ik 't ook in **Liugjan** / *lichten, lucere.*

V. In die woorden, daar wij nu den tweeklank *oe* gebruiken vinden wij bij de Gothen *o*. ten bewijze hier van deze volgende: **Moſjan** / *oulinks Moeten (b) nu ontmoeten, occurrere, obviam ire.* **Gzoba** / *Groeve, forca.* **Stols** / *Stoel, sedes.* **fodjan** / *Voeden, nutrire.*

Tot

dat ons God moet oplyken die duer. In welke beide plaatzen, dat opmerkelijk is de Bijbel 1531. bij *W. Vorſerman* te Antwerpen gedrukt ook *dore* en *duer* heeft. *Duer* d. i. *deur*, want de Ouden drukten dus den klank van *eu* ook uit. Zie *HUYDECOP. Proev. van T. en Dichtk.* bl. 437.

(b) **KILIAAN**: *Moeten. j. ghe-moeten, obuiare. Sermoen. van S. Bernard. MS. bl. 190. a. en ic ſel verwinnen al dine vianden die di moeten mogen in den wege.*

Torhier toe heeft TEN KATE 't regte voet-
spoor gehouden, en waar in wij hem ook heb-
ben moeten volgen. Dan nu wijkt hij een wei-
nig zijdwaards af, en wij zullen hem daar maar
voor altoos moeten laten, en onzen bepaalden
weg verder alleen betreden.

VI. Die woorden, die wij nu met den zagten
tweeklank ou bezigen, hadden bij de Gothen,
onze oulinks ook in gebruik zijnde, AL (c), (Een
bewijs hoe men onze taal meer beschaafd heb-
be, hoe minder gemeenschap tusfchen dezelve
en die taal die nog in onbeschaafde tijden en
onder zich meer op den oorlog, dan weten-
fchappen toeleggende volken in gebruik was,
te vinden zij.) Zo vind ik 't M. G. *haldu* /
frigidus, waar voor wij nu *koud*, M. G. *Salt* /
wij nu *Zout*, *sal*, hebben.

VII. Tot deze verandering der Klinkers, of
tweeklanken brengt TEN KATE ook nog de
u/ als of die beandwoorde aan onze o, b. v.

„ *Bu*

(c) De zware tongval van AL voor onzen ou
is bij de Hoogduitschers nog te vinden, als:
alt. *oud*. *falt*. *koud*. Bij den TEUTHONI-
STA vind ik ook denzelfven: ALDER. *ouder-*
dom. CALD. *koud*. CALDE. TZAGE. CORT-
ZE. *febris* CALDSEYCK. *stranguria*.

„*Brunna / Brønne ; Dibundaa / Bebonden.*” (d)
 Doch waar toe deze aanmerking van eenig
 verschil van *dialect*? Is *brun* dan in onze taal
 niet in gebruik? ja: ik vind 't bij H. L. SPIE-
 GEL (e). Zonder onderscheid gebruiken wij
 immers *bundel* en *bondel* en meer anderen;
 ook zoude men dan ook kunnen zeggen, dat
 de M. G. al in eene omgekeerde reden aan
 onze u beandwoorde, want *banrijans* in 't M.
 G. zijn bij ons *Burgers*, dat ook wel *Borgers*
 geschreven wordt. Beter was het geweest der
 Gothen u met onzen tegenwoordigen u te
 vergelijken; doch oulinks ook meest al u *als*:
Dubo / Duive (f), *Columba*. *Wathts / Bruid*,
Sponfa. *Dus / Huis*, *Domus*.

§. I I I I.

Niets kan den Taalkundigen meer verwon-
 dering veroorzaken, dan 't stilzwijgen van F.

J u

(d) Op de aangeh. pl.

(e) Hertspieg. B. IV. vs. 231.

Zegt, wie an brun of ekel gulzich zich veraast.

(f) Zo vind ik het in 't N. T. 1531. *Matth. III.*
 vs. 16. ende (Jesus) heeft gezien die gheest gods
 neder dalende gelijk een duue. Somest. van den
Pasjon. MS. 1431. f. 239. b. Doe seide onse
 here tot kathrinen. Com mijn bruoit mijn duue,
 com du selfe gecroont werden.

JUNIUS in zijn *Gloss. Gothic.* over het gebruik der Gothische **Þ**. Ik beken dat Junius in zijn geheel *Alphabeth. Gothic.* juist niet naauwkeurig geweest zij met de kragt en 't gebruik der Gothische letteren aantewijzen. Onkundig is hij er zekerlijk niet van geweest; maar hij heeft mogelijk in zijnen Lezer een weinig te veel kundigheid verondersteld. Dat evenwel in zijnen tijd geensinds op eenen vasten grond konde geschieden. Die hem gevolgd zijn, schijnen van 't zelfde gevoelen te wezen, onder welken de groote Taalgeleerde HICKESIUS zelf te rekenen is, als dit stuk in zijne *M. Gothische Grammatica* onaangeroerd, daar 't evenwel regt ter snede quam, gelaten hebbende. Voor TEN KATE, voor zo veel ik weet, heeft niemand van het onderscheiden gebruik dezer letter bij de Gothen gesproken. Zijne uitlegging is zeer kort, en in alles ook niet juist bepaald genoeg. Dit zijn zijne woorden: „ De „ Gottische **Þ** ten einde eener Silbe staande, „ lees ik als onze *g* of *ch* (of als de Griek- „ sche *x*) — als: **Garaiþitha** / Geréchtig- „ heid, **Þukrus** / Honger. **Þauhitha** / Hoóg- „ heid enz.” (*g*). Wel hoe hebben dan de
Go-

(*g*) Op de aangehaalde pl.

Gothen hunne **H** / voor eenen klinker of medeklinker geplaatst, uitgesproken? Of was dat even dezelfde uitspraak? Voor eenen klinker was de uitspraak zo, als bij ons nog in gebruik is, d. i. meer een geblaas als wel eene Letter. Voor Medeklinkers, was dit geblaas uit hoofde van hunnen zwaren tongval en wel voor **H** **H** (*h*) bij de oude volken van Duitschen stamme zeer in gebruik, en mogelijk bij hem een aangenaam geluid. — Dan ik geloof niet dat de **H** voor die medeklinkers zo uitgesproken zij, als voor eenen klinker; doch dewijl deze zware en moeilijke uitspraak niet meer bij ons in gebruik is, zo wil ik liefs hier derzelve niet verder gewagen en mij maar alleen bepalen bij de M. G. **H** aan 't eind eener Lettergreep. I wederlei was de uitspraak dezer
Let-

(*h*) Voorbeelden hier van zijn te vinden bij JUNIUS in *Alph. Goth.* p. 4. Zie ook van deze schrijfwijze der Alamannen DIECMAN *Specim. Gloss. MS. Latin. Theot.* p. 13. seq. Bij den Angelsax hadt dees zware tongval ook plaats, gelijk blijkt uit verscheiden voorbeelden bij LYE in *Diction. Anglos. Lat.* — Wie van onze Letter *h*. iets meer begeert te weten, zie de *T. en Dichtk. Bydrag.* I. D. bl. [223]. Van onze *ch* zie het geleerde *Vertoog* des Hooggel. Heren A. KLUIT, *over de tegenwoordige Spell. der Ned. Taal*, in 't III. D. der *Werk.* van de *Maatschappij der N. Letterk.* bl. 22.

Letter bij de Gothen; I. als onze *cn*, die schoon door twee Letteren uitgedrukt, en evenwel maar eene Letter is, zo als der Grieken X.

II. Als onze *c* en *n* elk op zich zelve genomen, of der Ouden *cn* in *hoeheit* (*i*) *ewicheit* (*k*) enz. zo als zij meest al deze woorden gewoonlijk schreven.

Op de eerste wijze vindenwe dan, dat der Gothen *H* beantwoordt aan onze *cn* in de woorden: *Hauhs*, *Hooch*, *altus*. *Machteigs*, *Machtig*, *potens*: *Sauhte*, *Zucht*, *languot*. *Nahts*, *Nacht*, *nox*. enz.

Volgens onze tweede regel komt dezelve voor in deze woorden: *Hlahjan*, *lachen*, *ridere*. *Biblahjan*, *Belachen*, *deridere*. *Hauhteins*, *Hauhitha*, *Hoogheid*, *altitudo*.

Zoemtijds vindt men ook de M. G. *H* maar onze I. regel, daar wij nu altoos eene *g* gebruiken.

(i) *N. Testam.* MS. 1 *Timoth.* II. vs. 2. *Voer coninghen en voer die gheen, die in hoeheit ghesat sijn.*

(k) *Somerst. van den Pass.* MS. f. 26. c. *Want dijn naem is glorioes ende lofic inder ewicheit. Zo vind ik ook bij M. STORKE VII. B. vs. 510.*

Dat Jan, sijn Sone, had anghestreden
Dat huys, met ghenendicheden.

Q

bruiken, als: **Wroeghan** / *Wroegen* (1) *accusare*
Genohou / *Genoegen*, *sufficere*. **Tiuban** / *tijgen*,
proficisci. **Frahan** / *Vragen*, *interrogare*. Ik kan
 hier ter plaatze met stilzwijgen ook niet voor-
 bij gaan 't gebruik der M. G. **W** in de woor-
 den: **Wahsjan** / *crescere*. **Fauhons** / *vulpes*.
Saihs / *sex*. waar voor wij tegenwoordig met
sf, *Wasfen*, *Vosfen*, en *Zes* zeggen. In 't Alem.
 is ook *wahfen*, *crescere*, *Fohn*, *vulpes*, *Seksm*,
sex (m). Waar uit dan wederom blijkt niet al-
 leen de verwandschap, tusfchen 't M. G. en
 N. Duitsch, maar ook 't Alem. en uit alle deze
 een gering verloop en verandering gedurende
 zo veele Eeuwen.

De M. G. **G** is eene der Letteren, die
 wel in klank, en enkel genomen aan onze G be-
 andwoordt; maar deze letter verdubbeld zijn-
 de, gebruikten de Gothen dézelve daar wij
 N G schrijven, hier in de Grieken navolgen-
 de,

(1) KILIAAN: WROEGHEN, *accusare*. N. T.
 M S. Rom. II. vs. 15. *want si bewisen dat*
werc der ee beschreuen in hare herten en
consciencia gheeft hi ghetughe En die ghedoch-
ten wroeghen in hi seluen en bescreuen in den
daghe.

(m.) De tegenwoordige Hoogduitschers zeggen
Wasfen / *Fuchse* / *Sechs*.

de, als **Gaggan** / wij oulinks **Gangen** (*n*) nu *cont.*
Gaen, ito. **Juggs** / *Jong.* **Uaggs, Lang.** —
 Dit zelfde Griekſche (*o*) gebruik der *g* hebben
 ze ook gevolgd, wanneer dezelve voor eene **h**
 komt, nemende dezelve dan voor **g** / b. v.
Wringhan / *Drinken, bibere.* **Wragh** / *Drank,*
potus.

Der Gothen **Ch** is bij ons in geen gebruik,
 en was mijns bedunkens van dezelfde kragt, als
 de **Ch** / en wierdt daarom altoos, wanneer dat
 woord, 't welk op **th** uitging verlengd moest
 worden in **d** veranderd; men ſchreef ook zonde-
 der onderscheid in dezelfde woorden **th** en **d**.
 Zij ſtemt ook al veeltijds met onze **d** overeen.
 Evenwel vindt men voorbeelden, dat wij de
M. G. Ch in onze **t** veranderd hebben, als
Chraſt:

(*n*) Dit woord vindt men bij M. STOKER B. VII.
 vs. 465.

*Dat ſi te Huesden varen ſouden,
 En overt lant ganghen wouden.*

Ook lees ik het *Histor. van Eufrosina* MS.
 f. 6. b. *En ſi ſeiden tot hem bi gheual yment
 mach haer verleit hebben en is mit haer wech
 gheghanghen.* — Hier van nog 't *Imperf. ging,*
gong, ibam.

(*o*) Zie over den oorsprong van dit gebruik bij de
 M. Gothen L. TEN KATE *Aenteid. tot de Ne-
 derd. Spr. D. I. bl. 56.*

Chraſtjan / Troosten, conſolari. En wederom der Gothen **C** in onze **D**, als **Taujan, Doen, facere.**

Wat voorts de M. G. **⊙** (*p*) en **U** aangaat, verschillende zijn de gedagten der Geleerden hier over. Dezelve alle bij een te verzamelen zoude veel tijds wegnemen, en niets tot opheldering der zake aanbrengen. Wij hebben dezelve niet. Ik zal derhalven maar kortlijk zeggen, welke Letters, naar mijn gevoelen, 't best van ons, om dezelve uitgedrukken, gebezigd zullen worden. Voor de M. G. Letter **⊙** neem ik **W H** en voor de andere **Q U**. en hier mede besluit ik deze afdeling.

§ V.

Door de zamenvoeging der woorden versta ik de wijze, op welke de Gothen dezelve bij den anderen gesteld hebben, om eenen goeden volzin uittemaken, en de schikking die hier in heeft plaats gehad.

I. Het is onzer tale Kundigen genoeg bekend, dat het eene van de eigenschappen van onze tale zij den *Noemer* altoos te plaatzen voor het
werk-

(*p*) Zie ook over deze Letter ons II. *Stukj.* bl. 169.

overkwoord, uitgenomen in zommige gevallen, bij Neerduitſche Spraakkunst-ſchrijvers genoeg aangetekend. Evenwel vindt men in oude Duitſche ſchriften, 't tegengeſtelde van dezen regel. — Hier van zijn ook voorbeelden bij de M. Gothen; en zo ik mij niet bedriege, is deze wijze van ſchrijven bij hen zeer in gebruik geweest. B. v. *Luc. V. vs. 15. usmer-noda than thata waurd mais bi iira. jah garunnun hiuhmans managai hausjan.* Woordlijk heeft 't Gothiſch: *vernaard wierdt dan dat woord meer van hem. en geronnen de menſchen menige te horen.* Onze Overzetters hebben: *Maer het geruchte van hem gingh te meer voort: ende vele ſaharen quamen te ſamen om hem te horen.* *Matth. VI. vs. 9, 10. weichnai namo them: quimai thuidmasfus theins.* 't welk eene oude vertaling MS. ook dus heeft: *gheheilicht warde dijn name. toecomen moet ons dijn rijs.* De onzen hebben 't willen verbeteren; maer zijn evenwel ook in misſlagen gevallen: *UWEN naem werde geheylight.* Hoe komt hier een *Dativus* te pas?

II. Was het eene gewoonte, daar de M. Gothen ook, voor zo veel ik uit den *Cod. Arg.* heb kunnen nagaan, eenige plaatzen nogthands uitgezonderd, zelden van afhingon, om namelijk 't *Pronomen poſſeſſivum* te plaatzen agter het *Subſtantivum*. Een groot getal van voorbeelden zoude ik hier van kunnen bij-

Q 3

bren.

brenge. Dan, twe of drie zullen den lezer, hoop ik, voldoen, zo niet, dan wijs ik hem naar de vertaling van *Ulphilas* zelfs, daar hij bij het open slaan van 't Boek de waarheid hier van terstond zal bevestigd vinden. *Luc. XVI. vs. 3. quat than in sis sa sauragaggja. wba taujan thandei sa meing asnimith sauragaggi af mis*; d. i. woordelijk gevolgd, *sprak dan bij zich [zelve] de Rentmeester, wat zal ik doen, dewijl de Heer mijn afneemt 't Rentmeesterschap van mij. Matth. VII. vs. 24. Galicho ina waira frodamma saci gatimrida ragn sein ana staina*; d. i. *gelijken zal ik hem bij eenen man vroed, die timmert 't huis sijn op eenen steen. Matth. VI. vs. 23. ith jabai augo thein unsel ist. allata leik thein riquizein wartthith*. d. i. *maar indien 't oog dijn onsalig (q) is. geheel al 't lichaam dijn duister wordt.* Dat deze wijze van schrijven ook oudtijds bij ons in gebruik, en dus hier in ook wederom overeenstemmend is geweest met dezen Gothische schrijfrant, is den

(q) 't M. G. unsel heb ik door *onsalig* vertaald, om dat mij ons *salig* niets anders schijnt te zijn, dan 't M. G. sel. Zie ook *Ihre* in *Gloss. Suiog. v. Sacl* en *Junius* in *Gloss. Goth. v. sel.*

M E N G E L I N G E N. 243

den kundigen wel bekend, tot nader bevestiging nogthands kunnen deze voorbeelden dienen, zo lees ik bij MAERLANT (r):

*Daer wan hi (Adam) zonder beiden een kynt
Dat seth hiet ende synt
Den Vader sijn was onderdaen.*

*Somerstuk van den Spieg. Pass. MS. (s). En si
sach S. peter den apostel staende — en seide
blidelic Here mijn wat ist. sijn mi mijn zonden
vergeuen. 't Zelfde Handschrift (t): Doe men S.
peters wijf leyde ter passien en hi riep haerna mit
haren name en seide O wijf mijn gedenke des he-
ren. Nog eens bij MAERLANT (u):*

*Hi seide crekel zuster myn,
Sing love den here dyn.*

VERTALER van het *Leven van S. Franciscus* (v)
MS. Die knecht gods — seide O here mijn Ic
heb u grote eer ghedaen. Indien dat ic enen meer-
ren here gheeert hebbe.

Voetstappen van dit gebruik zijn ook nog
he-

(r) *Boeksken van den drie Gaerden* MS. vs. 14.

(s) F. 37. d.

(t) F. 33. a.

(u) *Het Leven van S. Franc.* C. V. vs. 518.

v) C. VII. f. 39. c.

heden ten dage onder ons bij de kleine gemeente overgebleven, die altoos, gelijk oudtijds, nog zeggen, wanneer zij van 't aller-volmaakste gebed spreken, 't *Vader ons* (w).

III. Deze zelfde woordvoeging heeft ook plaats gehadt bij de M. Gothen in de *Zelfstandige* en *Bijvoeglijke* woorden; en in navolging van die oudtijds ook in onze Neerduitsche taal. Doch welke zamenvoeging zo wel van *Pronomina* als *Adjectiva* achter *zelfstandige* naamwoorden, de taal veel beschaaft zijnde, in onbruik is geraakt. Ter opheldering en nader bevestiging zie hier eenige voorbeelden: *Luc. VI. vs. 43. Ni auk ist bagms gods taujands akran ubil. Nihthan bagms ubils taujands akran god. d. i. Want ne is boom goede werkende vrugt quaade. noch boom quaade werkende vrugt goede. Matth. XXVII. vs. 50. ith iaisus astra bropjands sibnai mikilai afalailot ahman. d. i.*

En

(w) Over deze woordvoeging vind ik de volgende aanmerking in de *Twelspraack van de Kamer in liefd bloefende* 1584. bl. 95. hoewel de leden en voornamen by ons voor de *zelfstandighe woorden* komen, zeyden *nóchtans ghewoonlyk VADER ONS, ende by verwondering HO BROEDER MYN; voor onze vader, ende myn broeder.* Bij de Hoogduitschers is 't nog een algemeen gebruik van dit gebed te noemen *Vater untr.*

En Jesus after roepende met een' stemme mekele (x) afleide den Geest. Dit nu genoeg van't M. G. zijnde, laat ons tot ons N. D. overgaan. Uit honderde voorbeelden zullen eenige ons voldoen. Dus vind ik bij MAERLANT (y):

Daer volghet enen weghe groene

Nog bij den zelven (z):

Mer hi hadde zorghe groot.

Roman van Limburg (a):

Van limborch die hertoge rike

Dan

(x) Ik heb geen zwaarigheid gemaakt om hier 't M. G. *mihilai* / dat *groot*, *magnus*, betekent, ook door *mekel* te vertalen, alzo dat dit woord in zeer oude duitfche fchriften zomtijds ook voorkomt; en 't dus bij ons oulinks ook in gebruik is geweest. Het behoort onder die woorden, die bij KILIAAN niet te vinden zijn. De TEUTHONISTA heeft MYCHEL, *Groit*, *magnus*. Bij eene andere gelegenheid zal ik breder over dit woord fpreken, en de bewijzen uit onze oude Neerduitfche Schrijvers bijbrengen.

(y) *Van den drie Gaerden* MS. vs. 78.

(z) *Rijmbijb.* MS. f. 83. a.

(a) F. 119. b. MS. aangehaald door deszelfs bezitter, den Weled. Geftr. Here Mr. Z. H. Alewijn, in zijne geleerde *Aanmerking. over eeni-*

Dan ligtelijk zal men zeggen: dit is in deze en meer andere diergelijke plaatzen, om 't rijm. Zie daar dan voorbeelden, daar deze woord-schikking geensinds om 't rijm voorkomt. Bij den zo even genoemden MAERLANT (b) lees ik:

*Zo dat hi noch gelt, noch vrient,
Noch Kerstinen ghenen hadde gediënt.*

MELIS STOKE (c):

— *men vant vroeder
Vrouwe neghenen in baren tiden.*

Hier

ge oude Woorden, in 't II. D. der *Proev. van T. Oudh. en Dichtk. van 't Genoodsch. D. A. O. M.* bl. 35. Welke Roman, benevens nog eenige anderen, indien derzelve zeer geleerde bezitter daer toe konde besluiten, al was 't maar alleen de *Text*, zonder eenige *aanmerkingen*, om dezelve der geleerde wereld mede te delen, waar naar alle Taalkundigen, mijns bedunkens, wel zullen verlangen, geen gering nut tot de beoeffening en verdere onderzoeking onzer thands meer en meer in bloei en achting toenemende Nederduitsche taal, zouden toebrengen. Och of wij zo gelukkig waren, zijns Weled. Gestr. gunstig besluit en voornemen hier toe te vernemen!

(b) *Miracul. van onf. Vrouw.* MS. vs. 14.

(c) *I. B.* vs. 1278. seq.

Hier op zal men mogelijk wederom deze aanmerking hebben: 't zijn Dichters. Dit voorbeeld zal dan meer voldoen uit een werk in onrijm geschreven: *Dat is oec een ander gauw, die god gegheuen heeft, als natuerlike schoonheit, dat een mensche houfche en schone is suinich en verstandel — en veel meysterfchap can* (d).

Van deze wijze van schrijven vindt men ook voorbeelden genoeg in andere verwandschaptē talen, als A. Saxisch, F. Theutsch, Alemannisch enz.; maar dewijl 't mijn oogmerk hier niet is dit aan te tonen, wil ik dit alles met stilzwijgen liever voorbij, en tot 't aanwijzen der verdere gemeenschap tusschen de beide talen in de overige gedeelten der *woordvoeginge* overgaan.

III. Het is reeds bij *de Kamer in liefde bloeyende t'Amstelredam* (e) in den jare 1584. als eene eigenschap van onze tale opgemerkt, dat twe ontkennende woorden (*negativa*) bij ons de zaak zeer sterk ontkennen. Deze zijn de

(d) *De Gulden troen* of het *Boek der 24 Ouden* f. 46. c. Zie verder over de oudheid van dit boek HUYDECOP. in zijne *Proev. van T. en Dichtkunde*, bl. 4.

(e) Zie de *Tweſpraack van deze Kamer*, Antwerp, bij Plantijn, bl. 94. en vooral de *T. en Dichtk. Bijdrag.* I. D. bl. [70] en [86. h.]

DE TAALKUNDE.

de woorden van de voorn. *Kamer*: in onze gewoonte van spreken alzer twe benedende woorden in een reden komen, die zyn ghelyck by den Grieken krachtiger benenende, zó zeyden zecht niemand niet een woord hier af. Maar by de Latynen maken twe nenen *Ja*. Welke twe negativa tegenwoordig de taal zeer gezuiverd zijnde van overtoeligheden, in zommige gevallen nogthands bij de Dichteren gebruikt, en hun geoorlofd, allengkens in 't schrijven tot een geworden zijn, hoewel in de gewone spreektaal dit gebruik overgebleven is, zo als men dagelijks nog hoort, *ik heb niemand niet gesproken*. Onze oude Schrijvers hebben meest altijd twe negativa gebruikt. De M. Gothen hebben hen hier in, hoewel maar zomtjids (*f*) ook in voor-

(f) Behalven de aangehaalde plaatzen, geloof ik niet, dat men ligtelijk twe *negativa* bij *Ulphilas* zal vinden. Het verwondert mij zeer, dat die grote Kenner der M. G. taal, ik meen G. HICKES deze voorbeelden niet heeft opgemerkt; hadt hij hier op gelet, hij zoude zekerlijk niet daar toe gekomen zijn om op een' beslissende en verzekerende wijze te schrijven: „Dat *Ulphilas* altoos zich maar van een *ontkennend* woord bediend heeft,” zelf twijfelende „of dit gebruik van twe *negativa* wel zo oud was, als de M. Gothische overzetting van *Ulphilas*.” (Zie zijne *Grammat. Gothie*. in *The-saur. Litt. Septemtr.* Vol. I. p. 58. of p. 74. Edit.

voorgegaan: Om dit nader te bewijzen zal ik eerst voorbeelden van 't M. G. bijbrengen, en vervolgens tot onze oude en latere Neêrduit- sche Schrijvers overgaan. *Joan. XVIII. vs. 25.* alwaar van de ontkenning van Petrus gespro- ken wordt, heeft het M. G. „*hi is afaiak jah quat. ne ni im. d. i. Maar hij lochende 't en zeide, ik ne ben niet. Luc. XVIII. vs. 13. jah sa motaccis fairra thro standands. ni wilda nih augona seina ushaffan du himina. d. i. En de tollenaar van verre staande ne wilde niet de ogen sijne ophieffen ten hemel. Joh. VIII. vs. 42. nih thau auk fram mig silbin ni quam. d. i. Want noch van mij selven ik niet ben gekomen.*

Bij

Edit. in 4to.) De reden, die hij bijbrengt om zijn gezegde te staven, voldoet mij geheel niet, en is, mijns bedunkens, al te zwak om daar zo sterk op te bouwen. — Hij redent dus: „In de *paraphrasis Poetica Genesios* van CAED- MON, die in oudheid het naast komt aan de overzetting van *Uphilas*., vindt men geen twee ontkenkende woorden gehezigd.” Dan daar wij uit de aangehaalde plaaizen 't tegendeel bewezen hebben, en er verscheiden A. S. wer- ken voor handen zijn, die in oudheid even zo weinig met de *paraphrasis* van *Caedmon* verschil- len, als deze met *Uphilas*, en nogthands vol zijn van twee, ja zelf drie *negativa*, zo dunkt mij, dat de gevolgtrekking, die *Hickes* hier ge- maakt heeft, van weinig kragt is, en zonder verder bewijs, van zelfs verval.

Bij onze oudste Schrijvers vindt men deze volgende plaatsen ten voorbeeld van ons gezegde, als bij MAERLANT (g):

*Doe seide onse here al bloot,
Lazarus die es doot bleven,
Ghi weet wel, dat ic daer beneuen
Niet ne was; mer bi uwer side.*

MELIS STOKÉ (h):

*Dat Hollandsche en dat Zeeusche diet
Ne wildene begheven niet.*

L. VAN VELTHEM (i):

Sone wildict der niet vorder dichten.

Dikwils veranderde men dit NE bij letterverzetting in EN, dat in later tijd zo algemeen gebruikt is, dat men het bijna nooit na liet om 't bij NIET te voegen. Onder de later Schrijvers vindt men het bij de voornaamste zelfs, als HOOFD EN VONDEL, bijna op elke bladzijde. — Het is evenwel niet zonder voorbeeld, dat de Ouden zich of van NE of EN, of
wel

(g) *Rijmbijb.* f. 93. c.

(h) *Rijmkron.* III. B. vs. 1061.

(i) *Spieg. Hist.* I. B. C. III. vs. 47.

wet van NIET alleen bediend hebben; hier is ook wederom navolgende de M. Gothen. VERTALER van *Bostius* (k): *Wie twiuelt, de coonst van vechtene ne gaet bouen alle ander leere.* Nog bij den zelven (l): *Ende der ommisses ghein twifels dese weggen ne zijn wat ontrakens te salichede.* — Somerst. van den *Pasfion. MS.* (m). *En̄ Eufemianus hadden hem geern genomen, mer hi en mochte.* — *LODEW. VAN VELTHEM* (n):

Men mach niet doen, al datmen waent.

Nog bij denzelven van eene vrouw, die haren man zochte (o):

*Si liep achter, besiden, en̄ voren.
En̄ riep lude haren man;
En̄ bescoet niet wat si ran.*

Zo

(k) *De Consolat. Philos.* f. 244. b.

(l) *Op de aang. pl.* f. 132. a.

(m) F. 68. d.

(n) *Spieg. Histor.* III. B. C. 44. vs. 64.

(o) *Op de aangeh. pl.* III. B. C. 57. vs. 45: Voorbeelden van EN VOOR NIET bij later Schrijvers vindt men aangetekend in de *T. en Dichik. Bydrag.* I. D. bl. 71. 201, Van NIET alleen zonder EN zijn ook bij HOOFT, VONDEL en andere voornamen Schrijvers van dien tijd, indien 't nodig ware, genoeg bewijzen aan den dag te brengen.

Zo gebruiken zonder onderscheid de M. G. ni/ niu/ niſ. Dat niets anders is, dan ons NE, NIET, NOCH.

V. Wanneer dit M. G. ni voor iſt/ d. i. de derde perſoon van 't werkwoord im / ſum quam, trokkenze het zelve bijna altijd te zamen in niſt. *Joan. VII. vs. 16. andheſ than iaiſus jah quat. ſo meina laiſeins niſt meina. d. i. geandwoord dan heeft Jefus, en zèide: deze mijne lering nes mijne. Joan. VIII. vs. 4. ſo ſue ket niſt du dautſau. d. i. deze ſiekte nes ter dood. Luc. VII. vs. 28. maiza in baurim quinona praufetus iohanne thawma daupjandin amſhuſ niſt (p). d. i. meerder onder de geboren van wijven*
pro-

(p) Deze plaats heb ik des te liever hier willen bijbrengen, om dat in de drie uitgaven van den *Cod. Arg.* alhier niet niſt/ maar ni iſt gelezen wordt. Doch dit is de ware lezing volgens de opgave van E. SOTBERG, die met alle mogelijke en bijna meer dan menſchelijke oplettendheid den *Codex Argenteus* met de uitgaven van JUNIUS, STIERNHIELM, en BENZELIUS onder opzicht van JO. IHRE vergeleken heeft, en welke vergelijking en lezing in duistere plaatzen, dat de ware zij, bekrachtigd is door nog vier voorname geleerde lieden, van welken de Lezer eenen en wel de voornaamſte vinden kan in ons II. Stukjen bl. 132. Ook vindt men voor in baurim bij JUNIUS en STIERNHIELM in bauram; maar BENZEL heeft de ware lezing, en die *grammaticce* niet anders zijn kan, gegeven.

profeet, dan Johannes de doper iemand nes! Deze M. Gottische zamentrekking was bij onze oude Nederduitsche schrijvers ook in gebruik, blijkens de menigvuldige plaatzen in hunne schriften, daarwe NES vinden voor NE ES. Uit eene groote menigte van voorbeelden, daar ik dit mede zoude kunnen staven, zie hier eenige, als MAERLANT (q):

Tsitten nes mij niet ghegheuen.

Want God nes niemans vriend:

MELIS STOKKE (r):

Het nes niemant, de nu levet;

*Deet mi * ontriede sekerlike.*

L. VAN VELTHEM (s):

Entie hi meest mint, lude of stille;

Daer met doet hi sinen gere

Daer nes iegen gene were.

VERTALER van Boetius (t): *tgheschil der meinschen nes gkeene cause, dat elc andren doden fals*

(q) Rijmbijb. f. 94. b.

(r) Rijmkronijk IX. B. vs. 224.

(s) Spiegel Histor. I. B. C. 8. vs. 46.

(t) De Consol. Philos. f. 243. a. en 136. a.

ſek Nog eens bij den zelfden: *ſo nes dan gheim
twiuele of niet te twifelne* enz.

VI. Die eenigſinds onzer tale ervaren is, is zekerlijk de twederlei *conſtructie*, die in onze taal plaats heeft, omtrend 't woord *mogelijk* en *onmogelijk*, dat 't met eenen *Dativus* alleen, of met 't voorzetzal *BIJ* of *VOOR* altoos gebruikt wordt, als *GODE mogelijk* en *het is BIJ* of *VOOR God mogelijk*, niet onbekend. Voorbeelden hier van vindt men in een oude overzetting van 't N. T. MS. *Marc. X. vs. 27. Jheſus — ſeide DEN MENSCHEN* *ist onmogelic, mar GODE niet; want alle dinc is BI GODE moghelic. Luc. XVIII. vs. 27. hi ſeide hem, die onmoghelic BI DEN MENSCHEN ſijn, die ſijn VOOR GODE moghelic. Marc. IX. vs. 23. alle dinc ſijn DEN GHELOUIGHE moghelic.* In welke plaats de Onze ook maar alleen den *Dativus* gebruikt hebben; als mede in 't XIII. Hoofdst. vs. 36. van dit zelfde *Euangelium*. In de overige plaatzen vindt men 't voorzetzal *BIJ*. Deze zelfde *conſtructie* hadt bij de M. Gothen ook plaats, blijkens de onderscheiden plaatzen, daar wij het *M. G. machteig* en *unnachteig* bij *ULPHILAS* met de voorzettels *fram* en *at*, die beide ons *BIJ* betekenen, vinden. Zo lees ik in de boven aangehaalde plaats uit *Marc.* in den *Cod. Arg.* drie maal 't voorzetzal *fram* en bij gevoegd, als: *Maſus quath ahet fram mannon unnachteig*
ist

ist ni fram gotha. allata auk mahtig is fram
gotha. Met 't voorzettel at *Luc. XVIII. vs.*
27. ith is quath thata unmahtigo at mann
mahtig ist at Gotha. Doch zonder een voor-
zettel, alleen met eenen *Dativus*, heeft 't ook
dezelfde *Ulphilaansche* overzetting, als *Luc. I.*
vs. 36, 37. jah sai aileisabaith niþjo theina jah
so inkiþho sunau in aldoin seinamma. jah sa
menoths saihsta ist izai sei haitada stairo un-
te niþ unmahtig gotha ainhun waurde (u).
d. i.

- (u) Deze beide verzen of afdelingen zijn in gene
der drie Uitgaven te vinden, en veroorzaken dus
aldaar eene gaping, waar uit de grote nuttigheid
en naauwkeurigheid der *vergelijkinge* van den
bovengenoemden *SOTBERG* blijkt. Die niet
alleen deze maar nog verscheiden andere plaat-
zen, welken de Uitgaven niet hebben, ons
heeft medegedeeld, en van welke uitlatingen,
mijns oordeels, voor den Liefhebber en Be-
oeffenaren der *M. G.* tale uit hoofde van de
zeldzaamheid van dit boekjen, ik hier eenige
der voornaamste zal bijvoegen, hopende dat het
hun aangenaam zijn, en tot eenig nut zal mo-
gen strekken. Zo vind ik dan eene uitlating
van 3 verzen in alle drie de Uitgaven, om de
moeilijkheid en duisterheid der Letteren in het
Handschrift in 't *VII.* Hoofdst. van 't *Evang.*
van *Marcus*, vs. 17, 18, 19.

17. Jah than galaith
in garu us thiza mana-
gein frehun ina sponjoþ
iz bi tho gasukott.

18.

17. Et cum introisset in
domum, a multitudine,
interrogaverunt eum di-
scipuli eius de similitudine.

R 2

18.

d. i. *En sie Elisabeth de nicht uwe ook deze zwan-
ger*

18. jah quath duim.
Iwa jah jug intwitang si-
juth. ni frathjith tham-
mei all thata utathro in-
gaggando. in mannan
ni mag ina gamainjan:
19. unte ni galeithith
imma in hairto ah in
wamba jah in urrunsa
usgaggith gahraineith
silang matings.

18. Et dixit ad illos:
sic et vos inscii estis? Non
intelligitis, quod quod-
cunque extrinsecus ingre-
diens in hominem non po-
test eum polluere.

19. Non enim intrat il-
li in cor, sed in ventrem,
et in latrinam exit, purgat
omnes cibos.

Van geen minder aanbelang is de vermeederling,
die ons de voorn. SOTBERG geeft, van maar een
tental verzen, die in gene der uitgaven gevon-
den worden, namelijk van 't tweede gedeelte
van 't 37. vs. van 't XX. Hoofst. van *Lucas* tot
aan het 46. vs.

37. — saqh san goth
abrahamis. jah goth isa-
his. jah goth iakobis.

38. aththan goth nist
dauhtaize ah quwaize.
allai auk imma iiband.

39. andhassandang than
sumai thize bokarje que-
thun. laisari waila quašt.

40. niththan thana
seiths gabaur stedun
frainnan ina niwaihtais.

41. quath than du in
whaiwa quithand chzig-
tu sunu daweidis wisan.

42. jah silba daweid
qui-

27. — Vidi Dominum
Deum Abrahami, et Deum
Isaaci, et Deum Jacobi.

38. At Deus non est
mortuorum, sed viventium;
omnes enim illi vivunt.

39. Respondentes au-
tem quidam scribarum
dixerunt: magister, bene
dixisti.

40. Neque deinceps ausi
sunt interrogare eum quid-
quam.

41. Dixit autem ad il-
los, quomodo dicunt
Christum filium Davidi esse?

42. Et ipse Davidus di-
cit

ger [wordt] (v) van eenen soon in den oorderdom
ha-

quithith in dohom psal-
mo. quath san du sanin
meinamma. fit af taihg-
wan meinai.

43. unte ik galagja fi-
jandg theinang sotubaurd
fotiwē theinaize.

44. datweid ina san
haitih sah whawa sunug
inma ist.

45. argahangfandein
than allai managein
quath. du sponjam sei-
naim.

46. arsalwhith faura
hoharjam thaim wilfan-
bam gaggan in whai-
taim. *****

cit in libro Psalmorum;
dixit Dominus Domino
meo; sede a dextra mea.

43. Donec ponam inimicos
tuos scabellum pedum
tuorum.

44. Davidus cum Do-
minum vocat & quomodo
filius illi est?

45. Audiente autem om-
ni multitudine, dixit di-
scipulis suis:

46. Cavete a scribis vo-
lentibus ambulare in al-
bis *****.

Even eens is 't met het laatste gedeelte van 't 20,
21, 22, 23, vs. van *Luc. XIX.* die in de uitgave
van *LYE* ook niet gevonden worden, welke nog-
thands ons 't 14, 15, 16, 17, 18, 19, en 't
eerste gedeelte van 't 20. vs. heeft medegedeeld,
welke alle bij *JUNIUS* noch *STIERNHIELM*
niet gevonden worden; evenwel heeft *LYE*, vol-
gends het afschrift van *BENZELIUS*, dit gedeel-
te van dit Hoofdstuk van *Lucas* zo juist niet uit-
gegeven of 'er zijn hier en daar eenige gapingen
overgebleven. 't Zal dus wel der moeite waardig
en niet onnuttelijk zijn, opdat de Lezer zelf oor-
deele, in hoe verre de uitgave van *BENZEL* bo-
ven de andere te schatten zij, en wat *BENZEL*
nog voor *E. SOTBERG* hebbe overgelaaten, dat hij
geen doorzien in vondt, en de lezing hem te moei-
lijk en te duister was, deze hier nog bij te voegen.

R 3

14 it

haren, en dees maand de sesde is voor haar, die ge-
heten

14. itj. bauggjans is
hjaibedun ina jah infan,
dibeduu airu afar imma.
quithandans ni wileima
ihana thiubanon usar
unfis:

15. jah warth bi the
atwandida sikh astra and
nimans thiudangardja.
jah hahait wopjan dy
fis thanz skalkans thai-
mei atgaf thata ei gahu-
naibedi wha wharjizuy
gawaurhtedi:

16. quam than sa fru-
mista quithands san
skatts theins gawaurhta
taihun skattans:

17. jah quath du im-
ma. waila goda skalk.
unte in aleitiamma wast
triggwz. sijais waldufni
habands usar taihun
haurgin:

18. jah quam anthar
quithans san. skatts
theins gawaurtha funf
skattans:

19. quath than jah du
thamma. jah thu sijais
usaro funf haurgin.

20. jah sumz quam
quithands san sai sa
skatts theins thanei ha-
baida galagida ina in
sain.

14. At cives eius ode-
runt eum, et miserunt le-
gatos post eum dicentes:
nolumus hunc regnare su-
per nos.

15. Et factum est cum
rediret, iterum recipiens
regnum, et iussit vocare
ad se famulos, quibus de-
derat argentum, ut co-
gnosceret quid quisque lu-
cri fecerit.

16. Venit itaque primus
dicens, Domine, pecunia
tua lucri fecit decem pe-
cunias.

17. Et dixit ei: bene,
bone famule, quoniam in
minimo fuisti fidelis, sis
potestatem habens super
decem urbes.

18. Et venit alter di-
cens: domine, pecunia
tua lucrificavit quinque pe-
cunias.

19. Dixit itaque etiam
illi: tu quoque sis super
quinque urbes.

20. Et quidam venit di-
cens: domine, ecce pe-
cunia tua quam habui,
posui eam in linteolo:

heten wierdt sterriq (w), om dat nes onmogelijc Go-

21. ohta mis auhtjuk
ume manna hardus is
nimis thatei ni lagibes.
jah sneithis thatei ni
faisost:

22. jah quath du im-
ma. us muntha thei-
namma stojathuk unseija
shalk. jah lata * wisseis
thatei ik manna hardus
im. nimands thatei ni
lagida jah sneithands
thatei ni faiso.

23. jah du wheni atla-
gibes thata stud; mein
du skattjam jah qui-
mand; mitj wohna ga-
lausfiedjau thata:

21. Metuebam quoque
te, quia homo severus es,
tollis quod non posuisti,
et metis quod non semi-
nasti.

22. Et dixit ei, ex ore
tuo iudico te, male famu-
le, et tarde sciebas, quod
ego homo severus sum, tol-
lens quod non posui, et
metens quod non semi-
navi.

23. Et quare non dedi-
sti argentum metum num-
mulariis, et veniens cum
foenore accepissem illud.

* 't woord *lata* dat alhier voorkomt, en nergens anders gele-
zen wordt, is door *SOTBERG* onverschald gelaten. *K. LYR* in
Distion. Gotb. Argl. Sax. Lat. vertaald: 't doot *ardast*. Welke
vertaling, zo als 't mij voorkomt, hier juist ter zake dient; en
dat dit woord deze betekenis hebbe, schijnen de verwandschape
talen te bevestigen. Als *Suegoth. lat. piger. Ysl. latur. A. S.*
laet. Al. lou. N. D. laet. Ang. late. In 't *M. G.* is *latjan.*
sardare, wortari. 't is, mijns bedunkens, de *Pocatiou*, welke in
de *M. G.* Bijvoeglijke woorden even als de *Nominativus emphati-*
cus op *a* uitging, van 't Bijvoeglijk woord *lata*, 't welk de *g*
afgeworpen zijnde niet verschilt van 't zo even genoemde *S. Goth.*
lat. Over den *Nom. Emphat.* zie *J. O. H. R. E.* in *Diff. de Nomin.*
Adj. §. II.

(v) In 't *M. G.* is in de uitgaven in *Afsthj*, doch
in den *C. A.* is in *hiltja*, 't geen *SOTBERG*
verklaart door *praegnans, grvida*, waar in

de iets van woorden. Ook nog *Marc. IX. vs. 23. allata mahteig thamma galaubandijn*. Te vergeefs zal men meerder voorbeelden hier van in den *Cod. Arg.* zoeken. — Doch deze schijnen mij toe de waarheid van 't gestelde genoeg te bevestigen.

VII. Het is bij Taalkundigen opgemerkt, dat wij onder onze Bijwoorden eenige hebben, die niéts anders zijn, dan *Genitivi* van zelfstandige of Bijvoeglijke Naamwoorden, b. v. 's *morgens*, 's *avonds*, *slinks*, *trouwens*, *sechts* (x) enz. Dat

LYE hem gevolgd is in *Diction. Goth. Angl. S. Lat.* h. v. 't is een uitlatende wijze van spreken, die bij de Gothen meermalen plaats hadt; want er wordt 't *verhum* marthj onder verstaan, 't geen ik hierom in de vertaling er heb ingevoegd; doch LYE heeft het op de *aangehaalde plaats* tegen de ware lezing van den *Cod. Arg.* in den *Text* ingelast.

(w) Het M. G. *stairg* heb ik hier door ons *STER-RIG. rigidus, durus*, vertaald, om dat 't zo wel in die betekenis, mijns bedunkens, kan gebruikt worden, als daar 't M. G. *stairg*. hier in voorkomt; 't *simplex* is bij ons tegenwoordig niet meer in gebruik, maar in *composita* vindt men 't nog, als *halsferrig*, welk woord van sommigen ten onrechte *halsferk* geschreven wordt. Zie HUYDECOP. *Proev. van T. en D.* bl. 277.

(x) Zie de *T. en Dichtk. Bydrag.* I. D. bl. 364. en L. TEN KATE *Aenl. tot de Ned. Spr.* I. D. bl. 487.

Dat dit een over oud gebruik, en een onzer tale bijzondere eigenschap is, duiden de voorbeelden, dunkt mij, niet onduidelijk aan, die men hier van reeds vindt bij de M. Gothen, als *ollis*, *omnino*. *haubis*, *superius*. *airis*, *olim*. *ustaujane*, *perfecte*. *gistradagis*, *cras*. *framwigis*, *semper*, en hier mede besluit ik deze afdeling.

§. V I.

Daar is door oplettende Beoëffenaars onzer tale bij gelegenheid der verklaring van deze of gene spreekwijze zo nu en dan wel eens aangemerkt, dat er zeer veele *Latinismi*, met opzicht tot het gebruiken van den *Genitivus*, in onze taal gevonden worden (y). Omtrend welken of te behouden of te verbannen nogthands de één inschikkelijk is, dan de ander (z). Die in de schriften der Ouden ervaren is, weet zekerlijk, dat die meer gebruik

maak-

(y) Zie de *T. en Dichtk. Bydrag.* I. D. bl. 362.

(z) Onder die, welke alle die spreekmanieren, die volgens hun oordeel den uitheemschen ontleent zijn, afkeuren is zekerlijk ARNOLD MOONEN wel de voornaamste. Zie zijne *Nederd. Spraakkunst*, bl. 320. Ook moet men NYLOË niet vergeten onder dezen te tellen.

maakten van den *Genitivus* of-tweden naamval, dan wij heden. Dan is dat gebruik van den *Genitivus* wel voor eenen *Latinismus* te houden? Moet men de oorsprong en reden hier van niet al hoger zoeken? Mij dunkt van ja. Of hebben de Gothen ook al *Latinismi* gehad? Zo 't geen eigenschap zij, die van aaloude tijden af in die taal heeft plaats gehad, en vervolgens in de daar uit gesproten talen is behouden, zo komt 't mij eer voor te zijn *Graecismi*, om dezelfde reden, die ik bladz. 239. bijgebracht heb aangaande 't M. G. gebruik der *gg* voor *ng*. Evenwel zo houde ik nogthands voor zeker, dat er gene werkwoorden zijn, die eigenlijk kunnen gezegd worden den *Genitivus* te regeren, maar moeten aangevuld worden, gelijk, als omtrend 't Latijn JO. GERARD. VOSSIUS in zijne *Grammatica* heeft aangewezen. Alle die *Werkwoorden* die bij ons eenen *Genitivus* achter zich hebben, die vindt men reeds op dezelfde wijze bij de M. Gothen. Bij voorbeeld: I. Achter GEDENKEN volgt bij ons een *Genitivus*, als *gedenkt mijner*. Zo ook achter 't M. G. *gamunan*, *meminise*. *Luc. I. vs. 72.* jah *gamunan triggwoos weihaizos seinaizos*. Onze Bijbelvertalers hebben: *en gedachtig ware sijns heyligen verbonts*.

II. Achter 't M. G. *sildalcikjan*, *admirari*, *Luc. XX. vs. 26.* jah *sildalcikjandang anda waue*.

waerde is gathahai bedun. d. i. en zich verwonderende des andwoords zijns, zwegen zij stil. *Somerst. van den Spieg. Pass. MS. (a)* En doe hi aldus verueert gecomen was totter stat so zach hi bouen der porten staen een cruce, van welken hem zeer verwonderde. — Nog eens in 't zelfde werk: Doe verwonder des den genen diet broot vercoften. Bij onze Overzetters *Luc. VII. vs. 9.* Ende Jesus dit horende, verwonderde hem sijner. *Gen. XLIII. vs. 33.* dies verwonderden hem de mannen onder malkanderen.

III. Achter 't verbum *beidan*, *expectare*, gebruikten de M. Gothen ook eenen *Genitiuus*. *Matth. XI. vs. 3.* *thu is sa quimanda. thau antharizuh beidaima.* d. i. Zijt du de zoude komen, of ontbeiden wij eens anderen. Hier van zijn ook voorbeelden bij onze oude Schrijvers. **WALKEWEIN (b):**

En dorste niemant sijns ontbiden.

807

(a) F. 82. a. en b. — Ook vind ik: *zich in eene zaak verwonderen*, in dit zelfde Boek f. 238. b. *Als dese ioncfrou Katherina dit hoerde began si seer te verwonderen in des mans redenen.*

(b) F. 12. e. aangehaald door HUYDECOP. op M. STOKER II, D. bl. 488.

Somerst. v. d. Spieg. P. MS. (c). *Alst auont geworden was seide Vitalis hi woude gaen, Want dustanigen vrouwe ontbeit mijns.*

III. Onder de *verba*, die oulinks ook eenen *Genitiuus* achter zich hadden, zijn ook **DERVEN**. *carere*, en **BEHOEVEN**. *egere*. Zo lees ik in den *Gulden Troen* (d). *Set haer die siel dat si mit allen goet wert ende gheenre creaturen waer en neemt ende hoer seluen vernedert en vernietet en derftse defer ij. dingen so en is si niet voor god in een goet bekennen.*

Op gelijke wijze voegden de M. Gothen ook eenen *Genitiuus* achter hun *thaurban*. *egere*. *Luc. V. vs. 31. ni thaurban hailai teikeis at thai unhaulang.* 't Welk eene vertaling van 't *N. T.* van den jare 1431. MS. dus heeft: *die ghesonde en behoeven gheens meesters, mar die sieke.* *Luc. XV. vs. 7. thaei ni thaurban idzetog.* d. i. *die der bekeringe niet derven.* **VERTALER** van *Boetius* (e): *Of hij zegghen wilae, better ware des rijcdoms derven, dan in zulken anxe leuen.* **WALEWEIN** (f):

Zijt

(c) F. 12. c.

(d) F. 19. d.

(e) F. 76. b. in fin.

(f) F. 29. a. door HUYDECOP. aangehaald op M. STOKES, II. D. bl. 353.

*Zijt mi quaet of zijt mi goet,
Des slaeps ne staet mi niet tontberne.*

V. Op gelijke wijze, als wij hier ten opzichte van de werkwoorden 't gebruik des *Genitivus* gezien hebben, hadt dezelve ook plaats achter de Bijvoeglijke woorden **VOL** en **WAARDIG**, die men altijd zal vinden, dat in oude Neêrduitsche schriften met eenen *Genitivus* gevoegt worden. Voorbeelden hier van uit oude schrijveren bij te brengen, heb ik niet zeer nodig geacht, om dat men 't bijna op elke bladzijde vindt. Uit later schrijveren zie hier een of twee bewijzen: P. C. HOOFT (g): *In 't aanbreeken van den zestienden der maant, bestond hy geschut, op de drooghte van 't voorlandt der Kadzandsche duinen, te planten: 't welk — een smakzeil vol krygsgereedschap, benoedighde zich oover te geeven.* Onze Bijbelvertalers (h): *Want de arbeyder is sijns loons weerdigh.* Dat de M. Gothen ook achter deze woorden eenen *Genitivus* hebben laten volgen, blijkt uit den *Cod. Argent.* als *Luc. III. vs. 1. ith faifus ahning weibis fulls galwandida sikt fram iaurdanau.* Welke woorden de Onze vertolkt hebben: *En-
de*

(g) *Nederl. Histor.* II. D. bl. 1163.

(h) *Luc. X. vs. 7.*

de Jefus vol des Heyligen Geefsts keerde wederom van den Jordaen. Zo wordt ook de arme man Lazarus gezegt, *Luc. XVI. vs. 27.*, te zijn **banjo fulls** / d. i. *der ziveren vol.* 't M. G. **wairth** met eenen *Genitivus* staat *Luc. III. vs. 8.* **waurthaitch nu akran wairthata idzeigos.** d. i. *werkt nu vrugten waardig der bekeringe (i).*

VI. Volgens den tegenwoordigen schrijftrant door de spraakkunst-schrijveren genoeg betoogt, volgt achter den *vergelijkenden trap* altijd 't woordjen *dan*. Doch dit wierd door de M. Gothen door den *Ablativus* alleen uitgedrukt. b. v. *Matth. X. vs. 31.* **mahagaim sparwam batizans sijuth jus.** d. i. *velen vogelen beter zijt gij.* Welke *woordvoeging* bij ons ook heeft plaats gehad, blijkens de voorbeelden hier van uit oude schrijveren door den Here HUYDECOPER. (k) ons aangetekent, waarbij ik niets te voegen heb.

§, VII.

-
- (i) Op gelijke wijze, als wij hier gezien hebben omtrend de M. G. en N. D. *Verba* en *Adjectiva*, voegden de Grieken ook eenen *Genitivus* achter *μνησθημι. memini. θυμάζω. admiror. ὑστερίομαι. careo. πλήρης. plenus*, en *ἄξιος. dignus*. Zie *URSINI Grammat. Graec.* p. 398. en 387.
- (k) Zie zijnen Brief over den *Ablat. Absol.* in 't I. D. *van de Werk. der Maatschap. der Nederl. Letterk.* bl. 30.

§. V I I.

Dat 't gebruik des *Ablativus absolutus* een eigenschap onzer tale zij, en ook reeds in de M. G. taal door *Ulphilas* gebruikt is, heeft de geleerde HUYDECOPER door voorbeelden en uit 't M. G., en uit onze oude schrijveren zo ontegenzeggelijk bewezen (1), dat 't verlorē moeite zoude zijn, om dit nog door meerder en andere voorbeelden te willen staven. — Doch dat bij dit volk de *Nominativus absolutus* ook heeft plaats gehadt, blijkt klaar uit *Marc. VI. vs. 21. jah waurthands dags gatils. d. i. en gekomen zijnde een dag welgelegen of bequamē.* Die voorbeelden uit oude en nieuwe Neēduitsche schrijveren van den *Nomin. absol.* begeert, de taalkundige HUYDECOPER zal hem voldoen, en eene grote menigte derzelven opgeven (m).

§. V I I I.

Van den *Ablativus absolutus* in de vorige afdeling gehandeld hebbende, zal ik nu nog iets, volgens 't gemaakt ontwerp, van den *Genitivus*

(1) Zie den zo even aangeh. *Brief*, bl. 51.

(m) Zie zijne *Proev. van T. en Dichtk.* b. 572. seq.

vus absolutus gewagen. Dat de *Genitivus absolutus* een taal eigen onzer N. Duitſche tale zij, zo als de *Abl. Absol.*, behoeft, dunkt mij, geen bewijs, alzo 't dagelijks gebruik ons hier van een' voldoende getuigenis oplevert, in *bloots hoofds, heels huids, goeds moeds, droogs voets*. Zo een *Genit. absolutus* komt ons ook voor in de volgende woorden van M. STOKER (n):

— Gheraert ſat ave,
Ghetrects ſweerts, en ghinkene ſlaen.

Ook in de *Regel der Arme Suſteren MS. (o)*:
ende op dat wy gheens tijds en ſouden dwalen van die alre heylichſte armoede, die wy begonnen hebben. Nog in 't *Somerſt. van de Paſſ. MS. (p)*:
Iſt dat ghi bouen x. dagen uwes danes verontweert tot mi te comen ghi ſelt daer na mit bedwange doen, dat ghi uwes dankes niet doen en wout. Dat de M. Gothen ons in 't gebruik van dezen *Genitivus absolutus* zijn voorgegaan, toont ons de overzetting van *Ulphilas* aan, alwaar ik *Marc. XVI. vs. 1.* lees: **intwiſanding ſabbatadagis.** d. i. *voorbij zijnde des ſabbathdags. Luc. IX. vs.*

42.

(n) *Rijmkron. V. B. vs. 61.*

(o) *F. 8. a.*

(p) *F. 31. b.*

42. *Paulus thanuh at duatgaggandis is distarid
na sa unbultha jah rahida. d. i. zijns nog ko-
menden scheurde hem de vijand, en verscheurde.*

Zie daar gunstige Lezer! hier mede denk ik aan de bepaalde hoofdpunten, die naar mijne gedagten er vereischt wierden, en aan 't be- doelde oogmerk om in alle delen de Gemeen- schap tuschen de Moesogotische en onze Ne- derduitsche taal aan te tonen voldaan, en door nodige bewijzen gestaafd te hebben. Hier zoude ik dus deze verhandeling mede kunnen besluiten; dan tot nog nader bevestiging van 't een en an- der gezegde, zo heb ik het niet onvoegzaam ge- oordeeld, om bij wijze van eene Bijlage, er nog bij te voegen, de ons uit zo een groot verlies, nog gelukkig overgebleven *Brok* van de Verta- ling *des Briefs van den Apostel Paulus aan de Romeinen*, door den Gothischen Bisfchop UL- PHILAS, met eene daar tegen overstaande Ne- derduitsche woordelijke overzetting. Omtrend welke Bijlage de Lezer alleenlijk gelieft op te merken, dat ik onder 't M. Gothisch eenige aanmerkingen gevoegt hebbe, aangaande die M. G. woorden, die of bij ons niet in dezelfde betekenis, of wel geheel niet gevonden wor- den. In de Nederduitsche vertaling heb ik I. die woorden, die met de M. Gothische in spelling niet overeen quamen met eene *curfsyve* letter laten drukken.

II. Die noodzakelijk tot beter verstand der vertaling er tusfchen dienden gevoegd, zijn tusfchen twee [.] geplaatst.

III. Heb ik hier en daar oude Neêrduitfche woorden gebruikt, die beter met de M. Godthifche overeenftemden, en de betekenis derzelveu beter uitdrukten, dan onze tegenwoordig in gebruik zijnde: ook heb ik de plaatzen, waar dezelveu bij onze oude fchrijvers voorkomen in korte aantekeningen, zomtijds ook tot opheldering dier verouderde woorden dienende, onder de Neêrduitfche vertaling aangevezen.

~~_____~~

BRIEF

BRIEF VAN PAULUS
AAN DE ROMEINEN.

Hoofdst. XI.

vs. 33. *jab witu-
buis (a) gijss (b)
witat*

vs. 33. *En der we-
tenheid (i) Gods.
wie*

(a) Zonder dit *Frag-
ment* van den *Brief van
Paul. aan de Rom.* zou-
den wij van dit M. G.
woord onkundig geweest
zijn. 't Wortelwoord *wi-
tan. scire.* vindt men in
den *Cod. A.* [zie *JUN.
in Gloss. h. v.*] doch geen
andere zelfstandige woor-
den die hier van afkomen,
dan *gnwiti. stultitia.* en
witatij. lex. want dat
dit M. G. woord ook tot
dezen wortel behoord, ja
zelf tot deze grond bete-
kenis, ben ik vast van
gedagten; even als bij ons
was van *weten* wordt afge-
leid, [zie *L. TEN KATE,
I. Proev. van ger. Aff.* bl.
510.] en ik voormij geloof,
dat *JUNIUS* beter zoude
gedaan hebben, van 't
M. G. *witatij. lex.* aan-
stonds te laten volgen in
zijn

(i) Dit woord vind ik
ook alhier gebruikt in een
Vertal. van 't N. T. 1439.
MS. *Ou hoeheit des rijc-
dooms der wijsheden en der
wetentheden gods.* Bij *KI-
LIAAN* is: *WETENHEID.
scientia, cognitio. Serm.
van St. Bernard.* MS. bl.
202. b. *Je verblide mi
lieue broeders, dat ghi ven-
karen hebt te wesen van
deser seole. — daer ghi
goetheit en disciplijn en
wetenheit leren moget.*

whastwa unuspilloda, wie (2) onuitspellende
 find de

zijn *Gloss.* op *uitan. sci-*
re. dan op *uitan. obser-*
vare. hoewel ik zie, dat
 TEN KATE op de zo e-
 ven *aangh. plaats* 't ge-
 voelen van JUNIUS is
 togedaan, en nog verder
 gaat met nog van ons
 woord *wet* meer wortel-
 woorden af te leiden.
 Welke verscheidenheid van
 afleidingen dit gedcelte
 van 't gebouw der Taal-
 kunde op enen zeer losfen
 grondslag stelt. — Met
 't M. G. *witi.* dat waar-
 schijnlijk in gebruik is
 geweest, (schoon 't de
Codex Arg. niet heeft,
 om dat 't niet wel moog-
 lijk zij, dat een samen-
 gesteld woord gevonden
 worde, zonder 't enkel-
 de) stemt overeen ons
 hedendaags *WETE. scien-*
tia et renuntiatio, rela-
tio, significatio. [zie *KIL.*
h. v.] oulinks ook, *WIT-*
TE, dat nog nader aan 't
 M. G. komt. (zie *KIL.*
h. v.) en mogelijk hebben
 onze voorouders 't samen-
 gesteld woord *ONWETE,*
 of *ONWITE* ook wel ge-
 bruikt, hoewel 't bij *Ki-*
liaan niet gevonden wordt;

6 9 maar

(2) *KILIAAN* heeft
WIE. *Germ. Sicambr. j.*
hoe. Qut, quomodo. De
 Angel Saxen zeggen *hu.*
 Welk A. S. *hu. quoma-*
do. *WÄCHTER, in Gloss.*
Germ. col. 1899. verward
 heeft met 't A. S. *hwi. cur,*
quare. zo als ook 't M.
 G. *du wjt. cur.* met dit
 M. G. *whastwa. quomo-*
do. Dar 't eerste ons ver-
 ouderd *twi* uitdrukt, en
 't laatste ons tegenwoordig
HOE, en het H. D. *wie.*
 [overwelk *twi* zie ons
 II. *Strakjen,* bl. 158.] *Fi-*
Th. uitd. [zie *SCHULTER,*
in Gloss. Tenton.] Zelden
 vindt men dit *WIE* voor
hoe bij onze oude schrij-
 vers, nogthands is het niet
 zonder voorbeeld, want
 dus laat *L. VAN VEL-*
THEM Spieg. Histor. II.
B. C. 19. vs. 57. door eenen
 zeketen vermoeden per-
 soon aan de Ridders der
 Tafelronde op 't feest van
 koning Edeward van Eng-
 land zeggen:

Je weet alle dingen die gevallen,
En alle vindinge, sonder waer,
Sundic hier wel doen verstaen;
En wie dat it is geboren.

Voor

1440

T A E L K U N D I G E M E N G E L I N G E N .

Uitgegeven onder de Zinspreuk:

LINGUAE PATRIAE EXCOLENDÆ AMORE.

N°. IIII. en V.

I N H O U D.

Woordelyke Vertaling uit het M - G. in het N - D. van eenige *Hoofdstukken* van den *Brief van Paulus* aan de *Romeinen* - bl. 272

Van het *Onze Vader*. - - - - - 295

Van den *Lofzang* van *Maria*. - - - - - 298

Van den *Lofzang* van *Simeon*. - - - - - 304

Aanmerkingen over eenige M - G. Woorden in den *Brief van Paulus* aan de *Romeinen* voorkomende - - - - - 309

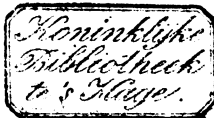
Een Dichtstukjen, zijnde een *Brief van Thamar* aan *Amnon*, het welk ons verzogt is te plaatzen.

De Strikjens moeten ingenaaid en niet doorgesfoken, en bladz. 271 en 272 in N°. III by het inbinden weggesneden worden.

T e L E T D E N

By. F R A N S D E D O E S.

M D C C L X X I V .

By den Drukker dezès worden devolgende Wer-
ken uitgegeven:

- ALBINI (B. S.) *Historia Musculorum Hominis*, 4to.
cum fig. 5-10-
- ALDERKERK (J.) *Beschryving van de Belegering en
Verlossing der Stad Leyden*, 8vo. - - - - - 11-
- BERKHEY (J. LE FRANCQ VAN) *Natuurlyke Histo-
rie voor Kinderen*; gedeeltelyk gevolgd naar de Hoog-
duitsche Uitgave van G. C. Raff, en eindlyk voor de
Nederlandsche Kinderen overgebracht tot de voornaamste
onderwerpen der *Natuurlyke Hystorie van Holland*, een
Werk waar in van het Ryk der Dieren, Planten en Mi-
neralen of Delfstoffen zoo veel aan alle Nederlanderen
gezegd werdt, als 'er tot algemeene kennis der Natuur-
lyke Historien op zyn minst in iemand vereischt wordt,
die lust heeft om Gods groote Wysheid uit de werken
der Natuur op te merken; voorzien met XVIII. keurige
en wel uitgevoerde Konstplaatèn, door R. Muys, ge-
deeltelyk naar het Leeven geteekend, uit het overheerlyk
Kabinet van wylen den Konst- en Natuurminnenden
Heer Mr. A. Goërts, *Burgemeester der Sted Rotterdam*,
in groot Octavo. f 9 : 0 : 0
-
- nog weinige op groot best
Schryfpapier, met eerste Plaatdrukken. f 12 : 12 : 0
- C LIGNETT (J. A.) *Specimen Hist. Juridicum de Damnus
per Leges Exoticas Juri Romano illatis deque earum
Legum utili cognitione in Origine Juris Patrii indagan-
da.* (dat is) *Hist. Rechtsgeleerde Verhandeling over de
Onheilen, die het Roomsche Recht door de vreemde
Wetten heeft ondergaan, en derzelve nuttige Kennis in
het naspooren van den Oorsprong onzer Vaderlandsche
Rechten*, in groot 4to. f 0 : 15 : 0
- DUSCH (J. J.) *Wysgeerige Bespiegelingen of Schilde-
ringen uit het Ryk der Natuur en Zeeden toegepast op
de XII. Maanden des Jaars*, in navolging van den be-
roemden J. Hervey, *Nieuwe Uitgave*, vermeerdert met
een Vaers op deeze Uitgaaf; en van veele Spel- en Taal-
fouten gezuivert, in groot 8vo met 4 fraaie Konstplaatèn
door R. C. la Fargue. f 6 : 0 : 0
- G O E Z E (M.) *Heilzame Overdenkingen over de Dood
en de Eeuwigheid*, 2 deelen 4to. f 1 : 10 :

W O O R D E L Y K E
V E R T A L I N G

van het M. Gothisch in het Nederduitsch

Van eenige Hoofdstukken

van den

BRIEF VAN PAULUS

aan de

R O M E I N E N .

BRIEF VAN PAULUS

A A N D E R O M E I N E N .

ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΡΘΟΝ
Hoofdst. XI.

33. * * * * * ΓΛΗ ΨΙΤΗΚΗΣΙΣ ΓΦΣ
 ΟΛΙΥΛΟΝΝΣΣΠΙΑΛΑΡΑ ΣΙΑ ΣΤΑΝΧΣ
 ΙΣ ΓΛΗ ΝΚΙΛΑΙΣΤΙΑΔΟΨΙΓΧΣ ΙΣ.

34. ΟΑΣ ΑΝΚ ^{ΙΟΒ ΣΥΝ} ΠΕΚΗΝΦΑ ΕΚΑΦΙ
 ΣΥΛΙΟΥΑΣ ΝΕΡ ΠΑΙΡΕΣ
 ΗΙΝΣ ΛΙΦΦΑΝ ΟΑΣ ΙΜΜΑ ΚΑΓΙΝΕΙΣ
 ΨΑΣ.

35. ΛΙΦΦΑΝ ΟΑΣ ΙΜΜΑ ΕΚΗΜΩΖΧ
 Ε * * * * * ΓΛΗ ΕΚΑΓΙΑΔΑΙΑΝ ΙΜΜΑ.

36. ΝΣΤΕ ΝΣ ΙΜΜΑ ΓΛΗ ΦΑΙΚΗ
 ΙΝΑ ΓΛΗ ΙΝ ΙΜΜΑ ΑΛΛΑ ΙΜΜΗΗ
 ΨΝΛΦΝΣ ΔΝ ΛΙΥΛΑΜ ΑΜΕΝ.

Ι. ΒΙΔΓΑ

BRIEF VAN PAULUS

TOEGEDRAGEN AAN DE KATHOLIEKE

AAN DER OMMEDINGEN.

DE WELKE HET ALLE AANZIELEN

HOOFDST. XI.

33. *** En [der] wetenheid Gods. Wie onuitspellende zijn [de] oordelen zijns en onnavolgbaar [de] wegen zijn.

34. Wie ook heeft onderkend [de] vroedheid [des] Heeren, ochte wie hem raadsman was.

35. Ochte wie hem vroeger **** en zal vergelden hem.

36. Want uit hem en door hem en in hem alles [is] hem [zy] de heerlijkheid te eeren. amen.

Hoofdst. XII

1. KIDGA NN İZVIS KRXΦKGNŞ
 ΦΛIKH KΛEIPHIN ΓΦS CNŞTIBAN
 ΛEIKΛ İZVAKA SANA UIVANA VEI-
 HANA VΛIΛAΓΛΛEIKAIΔANA ΓΦA
 ANΔAΦAHTANA KAPHTINASSN İZVA-
 KAA.

2. NI ΓΛΛEIKXΦ İZVIS ΦAMMA
 AIYA * * * * ΦANA NINGIΦAI EKΛ-
 MAΦGIS İZVAKIS AN ΓAKINSAN OΛ
 SIGAI VILGA ΓΦS ΦATEI ΓXΦ GAH
 ΓΛΛEIKAIΦ GAH NSTANHAN.

3. UIΦA ANK ΦAIKH ANST ΓΦS
 SEI TIBANA İST MIS AΛΛAIM
 VISMAAM İN İZVIS NI MAIS EKΛΦ-
 GAN ΦAN SKNAI EKΛΦGAN AK
 EKΛΦGAN AN VΛIΛA EKΛΦGĀ OAK-
 GAM.

Hoofdst. XII.

1. Bidde nu u, broeders! door *barmhartigheid* Gods uit [te] geven de lyken uwe [ten] offerande quikende, gewyde, welgelykende Gods [welke is de] heilige offerdinst uwe.

2. Ne gelijkt *gyliden* dezer eeuw **** door nieuwheid [van] vroedheid uwe te gekiezen, wat sy [de] wil Gods, dat goed en gelykende en uitgedaan.

3. [Ik] quette ook door onste Gods, die gegeven is mij allen wesenden in *ulieden* ne meer [te] vroeden, dan men schuldig is [te] vroeden; maar vroeden te wel vroeden.

ΓΑΜΜΕΗ ΣΥΑΣΥΕ ΓΨ ΓΑΔΑΙΔΑ
 ΜΙΤΑΦ ΓΑΛΑΝΒΕΙΝΑΙΣ.

4. ΣΥΑΣΥΕ ΚΑΙΗΤΙΣ ΙΝ ΔΙΝΑΜ-
 ΜΑ ΛΕΙΚΑ ΛΙΦΗΝΣ ΜΑΝΑΓΑΝΣ ΗΛ-
 ΒΑΜ ΦΑΙΦΦΑΝ ΛΙΦΩΝΣ ΑΛΛΑΙ ΝΕ
 ΦΑΤΑ ΣΑΜΩ ΤΑΠΙ ΗΒΑΝΑ.

5. ΣΥΑ ΜΑΝΑΓΑΙ ΔΙΝ ΛΕΙΚ ΣΙΩΝΜ
 ΙΝ ΧΑΠ ΛΑΦΦΑΝ ΔΙΝΘΑΚΩΙΖΗΝΗ ΔΑ-
 ΦΑΚ.

* * * * *

17. * * * ΙΝ ΑΝΑΨΑΙΚΦΩΑ ΓΨΣ
 ΑΚ ΩΑΗ ΙΝ ΑΝΑΨΑΙΚΦΩΑ ΜΑΝΝΕ
 ΑΛΛΑΙΖΕ.

18. ΩΑΒΑΙ ΜΑΓΙ ΨΑΙΚΦΑΝ ΩΣ ΙΖ-
 ΨΙΣ ΜΙΦ ΑΛΛΑΙΜ ΜΑΝΝΑΜ ΓΑ-
 ΨΑΙΚΦΙ ΗΒΑΝΑΔΑΝΣ.

echter tegetyken so so God gedeeld heeft [de] mate [des] geloofs.

4. So so want [wy] in een lijk leden menigen hebben, die dan leden alle ne *dezelfde* doening hebben.

5. So menigen [wy] een lijk sijn in Christo, dan een ieder ander.

* * * * *

17. * * * In tegenwoordigheid Gods, *maar ook* in tegenwoordigheid [van] mannen alle.

IIIX

18. Jof [het] mag worden [zo veel is] uit, *alieden* mit allen mannen, *vrede* hebbende.

19. NI İZVIS SIABANS GAUKISAN-
 AANS LINBANS AK GIBIF STAF
 ΦΥΛΙΚ * * * ΓΦS ΓΑΜΕΛΙΦ İST
 ANK MIS EKΛVEITX EI TILAN İK
 EKΛΓΙΔA AİΦTIΦ EA.

20. GAUAI ΓΚEΔX HIGANA ΦEINAA,
 MAT ΓIE İMMA İΦ GAUAI ΦANXS-
 GAİ AKΛΓKEİ İNA ΦATA ANK TAN-
 GANAS HANXGA ENNINS KIKIS
 ANA HANBİΦ İS.

21. NI ΓAGINKAIZAN AE NNΦINΦA
 AK ΓAGINKAIS AE ΦINΦA NNΦINΦ.

Hoofdst. XIII.

1. AΛΛ SAIVAIAX VALLANENGAM
 NEAKVISANDAM NEHANSGAI NNTS
 NIST VALLANENI AAGA EKAM ΓΦA
 İΦ ΦX VISANDANA EKAM ΓΦA ΓA-
 SATIDA SINA.

- 19. Ne *gekeden* ſelven gewrekende, lievende; maar
geyet ſtad [den] toorn. * * * Gods gemaet is ook,
[is dé] wrake, *op den* [ik] gelde; ik zal vergelden,
quet [de] Heer.

Zo, Jof gretet ſal [dé] vyand dijn; moes gif
hem, te jof [hy] borſten ſal, drink hem, dat ook
doende [den] haard [van] *opken* rekſtu op [het]
houet zijns.

- 21. Ne [laát u] gejukken *van* [het] ongoed; maar
gejukt [door het] goed [het] ongoed.

Hoofſt. X I I I.

1. Alle fielen [de] gewalden over [haer] weſen-
ſende zijn onderhorig, want nes geweld, als *van* God;
maar dé weſende van God geſettet ſijn.

2. ΣΥΛΕΙ ΣΑ ΑΝΣΤΑΝΔΑΝΑΣ ΥΛΛ-
 ΔΗΡΗΘΑ ΓΨΣ ΓΑΚΑΙΔΕΙΝΑΙ ΑΝΔ-
 ΣΤΡΩΦ ΙΦ ΦΑΙ ΑΝΑΣΤΑΝΔΑΣ ΣΙΑΒΑΝΣ
 ΣΙΣ ΥΛΚΓΙΦΑ ΝΙΜΑΝΔ.

3. ΦΑΙ ΑΝΚ ΚΕΙΚΣ ΝΙ ΣΙΝΔ ΑΓΙΣ
 ΓΡΔΑΜΜΑ ΥΛΗΚΣΤΥΑ ΑΚ ΝΒΙΛΑΜ-
 ΜΑ ΑΦΦΑΝ ΥΙΛΕΙΣ ΕΙ ΝΙ ΧΓΕΙΣ
 ΥΛΛΑΔΗΝΙ ΦΙΝΦ ΤΑΝΘΑΙΣ ΣΑΗ ΗΛ-
 ΚΑΙΣ ΗΛΖΕΙΝ ΝΣ ΦΑΜΑ.

4. ΝΝΤΕ ΓΨΣ ΑΝΔΚΑΗΤΣ ΙΣΤ ΦΝΣ
 ΙΝ ΓΡΔΑΜΜΑ ΙΦ ΣΑΒΑΙ ΝΒΙΑ ΤΑΝ-
 ΓΙΣ ΧΓΣ ΝΝΤΕ ΝΙ ΣΥΛΚΕ ΦΑΝΕ
 ΗΛΙΚΝ ΚΑΙΚΙΦ ΓΨΣ ΑΝΚ ΑΝΔ-
 ΚΑΗΤΣ ΙΣΤ ΕΚΛΥΕΙΤΑΝΑΣ ΙΝ ΦΥΛΙΚ-
 ΗΕΙΝ ΦΑΜΜΑ ΝΒΙΑ ΤΑΝΘΑΝΔΙ.

5. ΔΗΦΦΕ ΝΡΗΑΝΣΓΑΙΦ * * * *

2. Sodat de tegenstaande [het] geweld, Gods be-
vel tegenstaat, *maar* de tegenstaande selven sich [de]
wroeginge nemen.

3. Die ook ryken ne sijn [tot] angst goeden wer-
ken; *maar* euclen; dan wilt [gy], *dat* [gy] ne ang-
ste [het] geweld, *goed* doet *en* [gy] zult hebben *laf*
uit [het] zelve.

4. Want Gods ambachter is [het voer] du in [het]
goede; *maar* jof [gy] euvel doet, angst; want ne *ver-*
geefs [het] dat *zwaard* beurt, Gods ook ambachter is
[het], wrekende in toorn den euvel doende.

5. *Daarom zijt onderharig. * * * **

Hoofdst. XIV.

9. * * * * ΓΑΗ ΟΙΥΑΙΜ ΓΑΗ ΔΑΗ-
ΦΑΙΜ ΕΚΑΝΘΙΝΩΦ.

10. ΙΦ ΦΗ ΘΑ ΣΤΥΣΙΣ ΒΚΩΦΑΚ
ΦΕΙΝΑΝΑ ΛΙΦΦΑΝ ΓΑΗ ΦΗ ΘΑ
ΕΚΑΚΑΤ ΒΚΩΦΚ ΦΕΙΝΑΜΜΑ ΑΛΛΑΙ
ΑΝΚ ΓΑΣΑΤΓΑΝΔΑ ΕΑΝΚΑ ΣΤΑΝΑ-
ΣΤΥΛΑ ΧΑΝΣ.

11. ΓΑΜΕΛΙΦ ΙΣΤ ΑΝΚ ΛΙΒΑ ΙΚ
ΟΙΦΙΦ ΕΑ ΦΑΤΕΙ ΜΙΣ ΑΛΛ ΚΝΙΥΕ
ΒΙΝΓΙΦ ΓΑΗ ΑΝΔΗΑΙΤΦ ΑΛΛΑ ΚΑΖ-
ΔΑ ΓΦΑ.

12. ΦΑΝ ΝΟΝΗ ΘΑΚΟΙΖΗΗ ΗΝΣΑ-
ΚΑ ΕΚΑΜ ΣΙΣ ΚΑΦΩΡΗ ΝΣΓΙΒΙΦ
ΓΩΦΑ.

13. ΝΙ ΦΑΝΑΜΑΙΣ ΝΗ ΗΝΣ ΜΙΣΣΩ
ΣΤΥ:

Hoofdst. X I V.

9. * * * * *en* [over] quicken *en* dooden *keerscht*.

10. *Maar* du wat *oordeeld* [gy] [den] broeder dijn?
en du wat *wraakt* [gy] [den] broeder dijn? alle ook
 worden gezet voor den *oordeelstoel* Christi.

11. Geschreven is ook, leef ik! *quet* [de] *Heer*, dat
 my al knien buigt *en* *belijdt* alle rede God.

12. Daan nu [zal] *een ieder* onzer voor zich reden
 nitgeeven Gode.

13. Ne danmeer nu [laat] ons *onder malkander* *oorde-*

STXGAMA AK ΦΑΤΑ STXGAIΦ MAIS
 EI NI SATGAIΦ BISTNGU BXXΦK
 AIΦΦAN ΓAMAΚZEIN.

14. VAIT 9AI TATKANA IN HIN
 İNÄ ΦΑΤΕΙ NI VAIHT ΓAVAMPI
 ΦAIKH SIK SIABX NIBA ΦAMMA
 MNHNDIN * * * * ΦAMMA ΓAMAIN
 İST.

15. İΦ 9ABAI İN MATIS BXX-
 ΦAKΦEINS ΓANXGADA 9N NI BI
 FXIAΦVAI ΓAGGIS NI NNH MATA
 ΦEINAMA 9AINAMMA FXAUIST9AIS
 FXNK ΦANEI XŠ ΓASVAAI.

16. NI VAGAMEK9AIDAN NNSAK
 ΦINΦ.

len; maar dat oordeel meer, dat [gy] ne let [eenigen]
aânstoot [dijn] broedet, ofte merringe.

14. [Ik] weet, ja [ik] betrouwe in [den] *Heere*
Jesu, dat ne wat wan door zich zelve [is], *tenz*
dien [dit] meenende, * * * * dien gemoen is.

15. *Maar* Jof om moes broeder dijn bedrukt wordt;
nu ne by vrienfchap gaat gy, ne nu [door] moes dijn
dien verkwist, voor dien Christus sweltet.

16. Ne gelasterd wordt ons goed.

17. NIST ANK ΦΙΝΔΑΝΓΑΚΑ ΓΦΣ
 MATS GAH ΔΚΑΓΚ ΑΚ ΓΑΚΑΙΗΤΕΙ
 GAH ΓΑΥΑΙΚΦΙ GAH ΕΑΗΕΦS IN ΛΗ-
 ΜΙΝ ΥΕΙΗΑΜΜΑ.

18. ΣΑΕΙ ΑΝΚ ΙΝ ΦΑΙΜ ΣΚΑΛΚΙ-
 ΝΧΦ. ΧΑΠ ΥΑΙΑΛΓΑΓΑΛΕΙΚΑΙΦ ΓΦΑ
 GAH ΓΑΚΝSANS ΙSΤ ΜΑΝΝΑΜ.

19. ΦΑΝ ΝΝΝΝ ΦΧΕΙ ΓΑΥΑΙΚΦSΙS
 SINA ΛΑΙSΤΓΑΙΜΑ GAH ΦΧΕΙ ΤΙΜ-
 ΚΕΙΝΑΙS SΙΑ ΙΝ ΝΝS ΜΙSΣΑ.

20. ΝΙ ΝΝΝΝ ΙΝ ΜΑΤΙS ΓΑΤΑΙΚ
 ΥΑΝΚSΤΥ ΓΦS. * * * *

Hoofdst. X V.

3. * * * * ΥΙΖΕ ΙΔΥΕΙΤΓΑΝΔΛΕ ΦΝΚ
 ΓΑΔΚΝSΝΝ ΑΝΑ ΜΙΚ.

17. Nes ook [het] *rijk* Gods moes *en* drank; maar
gêrechtigheid *en* vrade *en* vresgde in [den] adem ge-
wyden.

18. Die ook in dezen *dient* Christo, [die] wel ge-
lijkt Gode, *en* gekozen is [hy door den] mannen.

19. Daan nu die [der] waarheid zijn, [laat ons]
navolgen, *en* die [der] timmeringe zijn in ons *ondcr*
malkander.

20. Ne nu *om* moes *verteer* [het] werk Gods****.

Hoofst. X V.

3. **** *der* verwygende zijn gedruifcht *op* my.

4. ΣΥΔΕΙΑΝ ΔΗΚ ΣΥΕ ΕΑΝΚΑ ΓΛ-
 ΜΕΛΙΦ ΥΛΚΦ ΔΗ ΝΗΣΑΚΑΙ ΛΑΙ-
 ΣΕΙΝΑΙ ΓΑΜΕΛΙΦ ΥΛΚΦ ΕΙ ΦΑΙΚΗ
 ΦΝΛΑΙΝ ΓΑΗ ΓΑΦΚΑΝΕΣΤΕΙΝ ΒΥΚΥ
 ΥΕΝ ΗΑΒΑΙΜΑ.

5. ΙΦ ΓΦ ΦΝΛΑΙΝΑΙΣ ΓΑΗ ΦΚΑΕ-
 ΣΤΕΙΝΑΙΣ ΓΙΒΑΙ ΙΖΥΙΣ ΦΑΤΑ ΣΑ-
 ΜΥ ΕΚΑΦΓΑ ΙΝ ΙΖΥΙΣ ΜΙΣΣΥ ΒΙ
 ΧΝ ΙΝ.

6. ΕΙ ΓΑΥΙΛΓΑΙ ΑΙΝΑΜΜΑ ΜΠΦΑ
 ΗΑΗΗΓΑΙΦ ΓΦ ΓΑΗ ΑΤΤΑΝ ΕΙΝΣ
 ΝΗΣΑΚΙΣ ΙΝΙΣ ΧΑΝΣ.

7. ΙΝ ΦΙΖΕΙ ΑΝΑΝΙΜΑΙΦ ΙΖΥΙΣ
 ΜΙΣΣΥ ΣΥΑΣΥΕ ΓΑΗ ΧΣ ΑΝΑΝΑΜ
 ΙΖΥΙΣ ΔΗ ΥΝΛΦΑΝ ΓΦΣ.

8. ΟΙΦΑ ΔΗΚ ΧΝ ΙΝ ΑΝΑΒΑΗΤ
 ΥΛΗΚ.

4. So veel ook so [te] voren gemaet wordt, te onzer lesinge, gemaet wordt, *op dat* [wy] door geduld en getroosting [der] boeken wenst hebben.

5. Maar [de] God [des] gedulds en der troostinge geve *ulieden* dat *zelf* vroeden in *ulieden* onder *malkander* der by Jesu Christo.

6. Op *dat* gewillig [met] eenen monde verhoogt God en Vader Heeren onses Jesu Christi.

7. Daarom aanneemt *ulieden* onder *malkander*, so so en Christus aangenomen heeft *ulieden* te *heerlykheid* Gods.

8. [Ik] quette ook, [dat] Jesus Christus [een]

VANRΦANAA * * * * EKAM SINGAI
 ΓΦS AN ΓATNΛEΓAN ΓAHAITA AT-
 TANE.

9. iφ φιναρς in αρμαηαιρτεins
 hahhgan ΓΦ svasye ΓAMEΛIΦ iST
 ANΦΦE ANAHAITA ΦNS in φιν-
 ΔRM EA GAH NAMIN ΦEINAMMA
 ΛIΦΦA.

10. GAH AETKA UIΦIΦ SIEMΦ
 φιναρς MIΦ MANAGEIN iS.

11 GAH AETKA UIΦIΦ HAZGIF
 AΛΛAΦS φιναρς EN GAH HAZGAI-
 NA INA AΛΛAΦS MANAGEINS.

12 GAH AETKA ESAEIAS UIΦIΦ
 VAIKΦIΦ VANRTS IAISSAIZIS GAH
 SA NSSTANANAS KEIKINΦΦ φιν-
 ΔRM AN IMMA φιναρς VENGA.

Inbachtet geworpen zynde. * * * *door* [de] *waar-*
heid Gods, *te bevestigen* [de] *Verhooren* [den] *va-*
deren.

9. *En* de *dieden om* [de] *barmhartigheid* verhogen
 God, *so* *so* *gemalet* is, *daarom* zal [ik] *heeten* du on-
 der [de] *dieden Heere*, *en* [den] *name* *dijn liederen*
zingen.

10. *En* *efter* *quet* *hy verheugt* u *dieden* mit [de]
menigten zijns.

11. *En* *efter* *quet* *hy looft* *gy* *alle* *dieden* [den] *Hee-*
re, *en* *zullen* *loven* *hem* *alle* [de] *menigten.*

12. *En* *efter* *Jesaias* *quet*, [er] *zal* *worden* [de]
wortel *Jesfen*, *en* *de* *opstaande* *regeeren* [de] *dieden*,
te *hem* *de* *dieden* *zullen* *wenschen.*

T A E L K U N D I G E

13. ἰφ Γφ * ANKAINAIS * ENLAGAI
IZYIS, ΛΑΛΑΙΖΩS * PAHGAIS.

[Faint, mostly illegible text]

[Faint, mostly illegible text]

[Faint, mostly illegible text]

HET

13. Nu God [der] hoopes vult. *ulieden* [met] alle
vreugde.

IIET

HET ONZE VADER (*)

Matth. V, 9. en volgg.

9. ΑΤΤΑ ΠΝΣΑΚ ΨΗ ΙΝ ΗΙΜΙΝΑΜ :
ΨΕΙΝΑΙ ΝΑΜΩ ΨΕΙΝ.

10. ΟΙΜΑΙ ΨΙΝΔΙΝΑΨΝΣ : ΨΕΙΝΣ
ΨΑΙΚΨΑΙ : ΨΙΛΩ ΨΕΙΝΣ ΨΥΕ ΙΝ
ΗΙΜΙΝΑ ΩΑΗ ΑΝΑ ΑΙΚΨΑΙ.

11. ΗΛΑΙΕ : ΠΝΣΑΚΑΝΑ ΨΑΝΑ ΣΙΝ-
ΤΕΙΝΑΝ : ΤΙΕ ΠΝΣ ΗΙΜΜΑΔΑΓΑ.

12.

(*) Als eene tweede Bylage heb ik hier nog bygevoegd het *Onze Vader*; den *Lofzang van Maria*; en den *Lofzang van Simeon*. Alle met eene woordelyke Nederduitfche vertaling, omtrend welke men dit moet opmerken, dat ik de vertaling van het *Onze Vader* genomen heb uit zeker zeldzaam voorkomend boekjen, ten tytel hebbende: 'T VADER ONS in XX oude Duijfe en Noordfe Taelen met d'uitleggingen. Wie de fchryver of uitgever van dit werkjen zy, is onbekend; doch, het zoude, fchoon zonder plaats- of jaartekening zijnde, volgens het fchryven van JO. IURE te Dordrecht gedrukt zijn. (Zie zyne *Disfert. I. de Cod. Argent.*) Achter de overzetting van het *Onze Vader* zijn ook nog eenige aantekeningen door den ongenoemden fchryver gevoegd, die ik den liefhebber en ook in 't vervolg zal mededeelen. Voorts heb ik ook onder het *Onze Vader*; den *Lofzang van Maria*; en dien van *Simeon* de verſcheiden lezingen, die de

HET ONZE VADER

Matth. VI, 9. en volgg.

9. *Vader* onfer du in hemelen, zy gewijet name
dijn,

10. Comē rijke dijn. Werde wille dijn; soo ia
[den] hemel als op aerde.

11. *Brood* onfer dat eeuwige geef ons hedendage.

12.

de verschillende uitgaaven van den *Codex Argenteus*; de *Commentariolus in Literas Goibicas Viri cuiusdam Anonymi*, dien BONAVENT. VULCANIUS heeft uitgegeven achter *Jordanes de Reb. Getic.*; de groote JOS. JUST. SCALIGER in zyne *Adversaria*, welken alhier op 's Lands boekery bewaard worden, en J. GRUTERUS in *Corp. Inscriptt.* Tom. I. p. CXLVII. uit de papieren van ARNOLDUS MERCATOR ons verschaffen, geplaatst — De text is gevolgd naar de laatste, beste en waare lezing van den C. A., die ERIC SOTBERG door zynen *Uspbilas illustratus* ons bezorgd heeft.

(1) VULCAN., MERCAT. en SCAL. hebben HIMINA;
doch de laatste heeft ook in een tweede afschrift IMINA.

(2) SCAL. in beiden de afschriften: $\psi\iota\eta\delta\alpha\iota\eta\alpha\sigma\sigma\alpha\varsigma$.

(3) VULCAN. $\psi\alpha\iota\kappa\phi\alpha$.

(4) SCAL. $\eta\epsilon\lambda\lambda\iota\epsilon$.

(5) MERCAT. heeft SINTEINAN gelezen.

X

12. GAH AÆΛET NNS ΦΑΤΕΙ SKN-
 ΛANS SIGAIMA : SYA SYE GAH VEIS ?
 AÆΛETAM ΦAIM : SKNΛAM , NNSA-
 KAIM. 10

13. GAH NI BKITTAIS NNS IN EKAI-
 STNENGAÏ " AK " ΛANSEI NNS AÆ
 ΦAMMA NBILAIN NNTË ΦEINA İST
 ΦINAANΓAKAI " GAH MAHTS " GAH
 YNAΦNS " İN AIYINS AMEN.

(6) SCAL. in A. SKNΛANSS IGAIMA. in B.
 SKNΛANSSIGAIMA. en zo heeft het MERCAT.
 ook, die er in eene aantekening van zegt. „ Het is een za-
 mengezet woord uit SKNΛA en NNSIGAIMA.”

(7) SCAL. in beiden ΦEIS.

(8) MERCAT. heeft ΦAI.

(9) VULCAN. SKNΛAMI. SCAL. in beiden. SKN-
 ΛAIN.

12. *En afaet ons dat [wy] ſchuldigh zijn. ſoo ſoo oock wy aſſaten den ſchuldigen onſeren.*

13. *En ne bringe ons in bekoringe; maer losſe ons van den euvelen. Want dijn is 't Coninghryck en macht en eere in eeuwen. Amen.*

(10) SCAL. **ΠΝΣΑΚΑΙΝ.**

(11) SCAL. **ϜΚΑΙΣΤΗΒΗΓΑΙ.**

(12) SCAL. in **Α. ΑΚ** en in **Β. ΑΒ.**

(13) SCAL., JUNIUS en STIERNHIELM hebben **ΦΙΝΔΑΝΓΑΚΑΙ.**

(14) SCAL. in **Α. ΜΑΓΗΣ.** in **Β. ΜΑΗΣ** en zo hebben ook MERCATOR en VULCANIUS.

(15) SCAL. in **Α. ΦΗΛΦΗΣ.**

DE LOFZANG VAN MARIA.

Luc. I, 46. en volgg.

46. MIKHAËIA SAÏVAAA MEÏNA FĒ.

47. GAH SVĒFNĒIA : AĤMA MEÏNS
AN ΓΦ̄A NĀSGANA : MEÏNAMMA.48. NNTĒ ÌNSAO AN ĤNAÏVEÏNAÏ
ΦÏNGXS SEÏNAÏZXS : SAÏ AΛΛÏS
FKAM HIMMA NN ANΔAΓGANA : MIK
AΛΛA KĤNGA.49. NNTĒ ΓATAVÏA MIS MIKI-
AËÏN : SA MAĤTEÏFA : GAH VEÏĤ
NAMX ÌS.

(1) VULCAN. EN SCALIG. SVĒFNĒIA.

(2) SCALIG. ΓΦ̄. A. NĀSGANA, het welk hy
overzet bij τῷ στυγίῳ; maar VULCAN. ΓΦ̄ ANAS-
GANA.

(3) SCALIG. SEÏNAÏZXS.

DE LOFZANG VAN MARIA.

Luc. I, 46. en volg.

46. Michel *maakt* siele mijn [den] Heere.

47. *En verheugt* zich adem mijn te God [den] ge-
neser mijn.

48. *Om dat* [hy] heeft ingezien [de] neiging
dienstmaagde fyne: sie! *want van heden nu zullen zalig*
noemen my alle kunnen,

49. *Want* gedaan heeft my michel *de* machtige, en
[de] gewyde naam *zijns*.

(4) VULCAN. en SCALIG. **FKAMHIMMAN**
NANDARGAN.

(5) VULCAN. MISIMIKIAGEN.

(6) VULCAN. en SCALIG. **NAM XIS.**

X 3

50. 9AH AKMAHAIKTEI IS IN AA-
AINS AAΔE ΦAIM XΓANAAM INA:

51. ΓΑΤΑΥΙΔΑ' ΣΥΝΦΕΙΝ ΙΝ ΑΚ-
ΜΑ ΣΕΙΝΑΜΜΑ. ΔΙΣΤΑΗΙΔΑ ΜΙ-
ΚΙΛΦΗΤΑΝΣ ΓΑΗΗΓΔΑΙ ΗΑΙΚΤΙΝΣ
ΣΕΙΝΙΣ.

52. ΓΑΔΚΑΝΣΙΔΑ · ΜΑΗΤΕΙΓΑΝΣ
ΑΦ ΣΤΡΑΑΜ. 9AH ΝΣΗΑΗΗΙΔΑ ΓΑ-
ΗΝΑΙΥΙΔΑΝΣ.

53. ΓΚΕΔΑΓΑΝΣ ΓΑΣΡΦΙΔΑ ΦΙΝΦΕ.
9AH ΓΑΒΙΓΝΑΝΔΑΝΣ ΪΝΣΑΝΔΙΔΑ
ΛΑΝΣΑΝΣ.

54. ΗΛΕΙΒΙΔΑ' ΪΣΚΑΕΛΑ ΦΙΝΜΑΓΗ
ΣΕΙΝΑΜΜΑ. Ϊ° ΓΑΜΗΝΑΝΔΣ ΑΚΜΑ-
ΗΑΙΚΤΕΙΝΣ. "

(7) SCALIG. ΓΑΤΑΛΥΙΔΑ. 55.

(8) SCALIG. ΓΑΔΚΑΝΣΙΔΑ.

(9) SCALIG. ΗΛΕΒΙΔΑ.

50. *En* barmhertigheid *zyns* in ouden [der] ouden dien angstenden hem.

51. [Hy] heeft gedaan *f*windigheid *door* arm *f*ynen, [hy] heeft *van een* getukt [de] michelgedachten [in het] geheugen [der] herten *f*yne.

52. [Hy] heeft gedruifcht [de] · machtigen af [de] stoelen, *en* heeft *verhoogd* [de] geneigden.

53. De gretenden heeft [hy] gefadet [met] *goeden*, *en* [de] ryken heeft [hy] gefonden loos.

54. [Hy] heeft gelaaft Israel knecht *f*ynen, *gedachtig* [der] barmhertigheid.

(10) VULCAN. en SCALIG. SEIMAMMA. 55.

(11) SCALIG. heeft ARMAIKT EINS en vertaald het *misericordiis suis*.

55. SVA SVE " KRAIDA AN AT-
 TAM NNSAKAIM. ABRAHAMA GAH
 EKAIY IS NNA AIY:"

(12) Dit zijn de laatste woorden, die het afschrift van SCALIG. heeft, de overige ontbreken.

55. So fo [hy] goredend heeft ee *vaderen* offeren,
 Abraham en [den] *zade zyns* ont eenw.

(13) VULCAN. **nnaiy.**

DE LOFZANG VAN SIMEON.

Luc. II, 29. en volgg.

29. ΝΗ · ΕΚΛΛΕΙΤΑΙΣ ΣΚΑΛΚ ΦΕΙ-
 ΝΑΝΑ ΕΚΑΝΓΙΝΧΝΑ ΕΑ ΒΙ ΨΑΝΚΑΑ
 ΦΕΙΝΑΜΜΑ. ΙΝ ΓΑΥΑΙΚΦΓΑ.

30. ΦΑΝΔΕ ΣΕΘΝΝ ΑΝΓΧΝΑ · ΜΕΙ-
 ΝΑ ΝΑΣΕΙΝ ΦΕΙΝΑ.

31. ΦΧΕΙ ΜΑΝΨΙΔΕΣ ΙΝ ΑΝΑΨΑΙΚΦ-
 ΓΑ · ΑΛΛΑΙΖΧ ΜΑΝΑΓΕΙΝΧ.

32. ΑΙΠΗΑΦ ΔΝ ΑΝΔΗΝΛΕΙΝΑΙ ΦΙΝ-
 ΔΧΜ. † ΓΑΗ ΨΝΑΦΗ ΜΑΝΑΓΕΙΝ ΦΕΙ-
 ΝΑΙ ΙΣΚΑΕΛΑ :

(1) Dit woord ontbreekt en in de uitgaave van VULCAN,
 en in het affchrift van SCALIGER.

(2) SCALIG. ΑΨΧΝΑ.

DE LOFZANG VAN SIMEON.

Luc. II, 29. en volgg.

29. Nu verlaat [gy] knecht dynen *heerschende Heer* by woorde dynen in *vrede*.

30. *Om dat* gezien hebben oogen myne genezinge dyne.

31. Die [gy] *bereid hebt* in *tegenwoordigheid* aller menigten.

32. [Een] licht te onthelen [der] dieden, *en heerlijkheid* [der] menigte dyne Israel.

(3) VULCAN. heeft **İN AN ANΑΨΑΙΚΦΘΑ.**
 SCALIG. heeft **İN** niet; maar voor'toverige, als VULCAN.
 (4) SCALIG. **ΦΙΔΩΜ.**

M-GOTHISCH, A-SAXISCH EN RUNISCH

ALPHABET II.

<i>M-Goth.</i>	<i>Beteek.</i>	<i>A-Sax.</i>	<i>Beteek.</i>	<i>Run.</i>	<i>Beteek.</i>
ⱱ	a	Aa	a	Ɀ	a
Ɱ	b	Bb	b	Ɱ	b
*	*	Ec	c	Ɀ	c
Ɀ	d	Do	d	Ɱ	d
Ɱ	e	Ee	e	Ɀ	e
Ɱ	f	Ff	f	Ɱ	f
Ɱ	g	Gg	g	Ɱ	g
Ɱ	h	hh	h	Ɱ	h
Ɀ	i	Ii	i	Ɀ	i
Ɱ	j	*	*	*	*
Ɱ	k	Kk	k	Ɱ	k
Ɱ	l	LI	l	Ɱ	l
Ɱ	m	Om	m	Ɱ	m
Ɱ	n	Nn	n	Ɱ	n
Ɱ	o	Oo	o	Ɀ	o
Ɱ	p	Pp	p	Ɱ	p

<i>M-Goth.</i>	<i>Beteek.</i>	<i>A-Sax.</i>	<i>Beteek.</i>	<i>Run.</i>	<i>Beteek.</i>
u (†)	qu	*	*	ƿ ɳ	ku
ƕ	r	Rp	r	R ʒ	r
s	ʒ	ʒr	ʒ	ɿ	ʒ
t	t	Tτ	t	† 1	t
ϥ	th	Ððþ	th	ƿ	th
n	u	Uu	u	n	u
*	*	*	*	ƿ	u
ƿ	w	þp	w	ƿ	w
⊙	wʒ	*	*	*	*
x	th	Xx	r	ʒ ɿ	hʒ
*	*	Yy	p	n	p
z	ʒ	Zz	ʒ	*	*

þ *that. 7 and.*

(†) Zie over de beteekenis van deze en de volgende letter
 ⊙ ons III *Stukjen* bl. 240.

AANMERKINGEN

over eenige M-Gothifche

W O O R D E N

in de voorgaande Hoofdstukken

van den

B R I E F V A N P A U L U S

aan de

R O M E I N E N

voorkomende.

MEMORANDUM

FOR THE RECORD

MEMORANDUM

FOR THE RECORD

MEMORANDUM

MEMORANDUM

MEMORANDUM

AANMERKINGEN

over eenige M-Gothische

WOORDEN.

Hoofdstuk - XI.

vs. 33.

WITNENGIS] Dit zelfftandig Naamwoord komt nergends voor in den *Codex Argenteus*; maar wel vindt men daar deszelfs wortelwoord **WITAN**. *scire*, benevens twee hier van aftammende zelfftandige Naamwoorden, als **WINWITI**. *stultitia, infcitia*. en **WITRΦ**. *lex*; want dat dit M-G. woord ook tot dezen wortel behoort; ja zelf tot deze grondbeteekenis; ben ik vast van gedachten, even als by ons **wet** van **wieten** wordt afgeleid; ook zoude JUNIUS wel zoo wel gedaan hebben, van 't M-G. **WITRΦ**. *lex*. aanstonds te laten volgen in zijn *Glossarium Gothic.* op **WITAN**. *scire*. dan op **WITAN**. *obseruare*. hoewel ik zie, dat TEN KANTE (a) het gevoel van JUNIUS is toegedaan, en niet alleen ons **wieten**, als de wortel van ons **wet**; maar
zelf

(a) I. *Proev. van Gezeg. afschid.* bl. 516.

zelf verscheiden stammen voor dit woord opgeeft. Welke onzekerheid dit groote en moeilijkste gedeelte der Taalkunde op eenen zeer losfen en onzekeren grondslag stelt.

Met 't M-G. **VITI** (dat waarschijnlijk in gebruik is geweest, schoon 't in den *Codex Arg.* niet gevonden wordt, om dat 't niet wel mogelijk zy, dat een zamengesteld woord gevonden worde, zonder 't enkele) stemt overeen ons *wete*. *scientia et renuntiatio, relatio, significatio*. oulinks ook *wite*, dat nog nader aan 't M-G. komt, en mogelijk hebben onze voorouders 't zamengesteld woord *ontwete* of *ontwite* ook wel gebruikt, hoewel 't by **KILIAEN** niet gevonden wordt; maar **KILIAEN** heeft ook alle woorden niet, 't geen de oplettende en gunstige Lezer in deze aantekeningen wel nader zal bevestigd vinden. — De verwandschappe taalen heeft **JUNYUS** (b) reeds aangeteekend; daar ik evenwel nog moet byvoegen, dat 't Ylandsch *viti*, dat met ons *wete* overeenkomt, niet alleen voor *scientia, prudentia* in 't algemeen; maar wel byzonder om de *tooverkonst, magia*. mede uitgedruken gebruikt is. Van dit *viti* is het werkwoord

vita.

(b) In *Glosfar. Goshé. v. VITAN.*

bita. fascinare, incantare. (c) Het eerste hebben wy nog in ons: **wite-brouwe / witihe-wijf / witte-brouwe / wit-broutwen.** *Lamia, larua: saga, mulier sciola: incantatrix.* Het tweede in ons: **wittighen.** *Vaticinari, hariolari.* — **Wite-broutwen** noemt **KILIABN** ook **aluen**; doch of hy hier in juist wel al te zeer te gelooven is, twyfel ik sterk. Ik geloof voor my, dat hy alleen een en dezelfde beteekenis heeft gegeven aan beiden dezen woorden op het gezag van **JO. GOR. BECANUS**; want **aluen** / zegt hy, *inquit Becanus dicuntur, wit-brouwen, j. albae mulieres.* daar de **aluen** (d) eigenlijk *schimmen of spooken, spectra*; maar de **wite-brouwen / touresfen**, zijn. Hier zoude ik kunnen eindigen; maar de verkeerde leering van **F. A. KNITTEL** (e) noodzaakt my, om nog iets te zeggen van den *Nominativus* des **M-G.** woords **VITNBNGIS.** By hem is de *Nominativus* **VITNBNGA**, 't geen juist tegen de regelmaat der Gothische *Declinationes* zoude stryden; want alle de

wóór-

(c) Zie den *Index vocum* achter het *Islands Landnama-bok.* Hafn. 1774.

(d) Zie hier over **JO. GEORG. KEYSER.** *Antiq. Septemtrion.* p. 501.

(e) In *Gloss. Codic. Carol. Gotbic.* h. v.

woorden, die den *Nominativus* in **A** hebben, maaken den *Genitivus* in **RS** (*f*); als dezelve van het vrouwlyke geslachte; en in **INS**, wanneer ze manlijk zijn. Dus zoude de *Genitivus*, indien de *Nomin.* na 't zeggen van **ENITTEL** in **A** uitging, in **RS** moeten eindigen, en dan zoude er moeten gelezen worden **YITNBNSRS**. Neen! de *Nominativus* is **YITNBNI**, en dan is de *Genitivus* regelmatig **YITNBNGIS**; want de *Substantiva* op **I** uitgaande maaken den *Genitivus*, met de **I** in **G** te veranderen, en er **IS** by te doen, in **GIS** (*g*).

Voor-

(*f*) Een Voorbeeld hier van is 't M-G. **SAIVAAA**. *anima*. *Luc.* I, 46. *Joan.* XII, 27. den *Genitivus* leest men *Marc.* VIII, 37. **ΘΑ ΓΙΒΙΦ ΜΑΝΝΑ ΙΝΜΑΙΔΓΙΝ ΣΑΙΥΑΑΡΣ ΣΓΙΝΑΙΖΡΣ**. Van den *Genitivus* in **INS** der manlyke woorden in **A** strekt 't M-G. **ΣΙΑΓΑ**. *voluntas*. ten voorbeelde. *Luc.* II, 14. **ΑΝΑ ΔΙΚΦΛΙ ΓΑΥΑΙΚΦΙ ΙΝ ΜΑΝΝΑΜ ΓΡΔΙΣ ΥΙΑΓΙΝΣ**:

(*g*) Hier omtrend moet men deze kleine uitzondering nogthands in acht nemen: wanneer 't woord zelf uitgaat op **GI**, dat het dan den *Genitivus* maakt met er alleenlijk een **S** by te voegen, B. V. **ΕΑΝΚΑΓΑΓΓΓΙ**. *praefectura*. heeft in den *Nominativus* reeds **GI**, voeg hier alleen een **S** by, dan zal de *Genitivus* zyn **ΕΑΝΚΑΓΑΓΓΓΙΣ**. *Luc.* XVI, 2. **ΝΣΓΙΕ ΚΑΦΩΡΝ ΕΑΝΚΑΓΑΓΓΓΙΣ ΦΕΙΝΙΣ**.

Voorbeelden die dezen regel bevestigen zijn deze:
KNNI. *genus.* in den *Genitivus* **KNNGIS.** *Luc.* I, 8:
IN VIKRN KNNGIS SĒINIS. De *Nominativus* vindt men *Luc.* III, 7. **KNNI NAARĒ.** zo ook
ΓΑΥΙ. *regio.* *Marc.* VI, 55. **KIKINNANDANS**
ΑΑ ΦΑΤΑ ΓΑΥΙ. in den *Genitivus* **ΓΑΝGISI**
Luc. XV, 15. **ΓΑΗ ΓΑΓΓΑΝΔΣ ΓΑΗΑΕΤΙ**
ΔΑ ΣΙΚ ΣΝΝΑΜΜΑ ΕΑΝΚΓΑΝΕ ΓΑΙ
NIS ΓΑΝGIS. Voorts leert **KNITTEL** ook, dat
het Zweeds. wijsdom van dit M-G. **YITNEKI**
zoude afkomen; maar wie ziet niet dat deze stelling
mede valsch is. i.e. is 't Zweedsche woord niet wijsd
dom; maar *wisdott* / en zc. is het zamengezet van *wis*.
certus. en den uitgang *dött.* *wis* komt van het M-G. *im-*
perf. **VISSA.** van 't werkw. **YITAN.**

ΓΦΣ] Nooit vindt men dit woord geheel ge-
schreven, noch in den *C. A.* noch in dit *Fragment.* De
reden die JUNIUS (*h*) hier van geeft is gantsch niet
onaannemelijk: 't woord **ΓΡΦ**, zegt hy, wordt nooit
in den *C. A.* geheel uit geschreven, maar altoos **ΓΦ**,
op dat eenvoudigen en onoplettenden den heiligen naam van

'top

(b) Zie JO. GER. VOSSIUS in *Etymol. L. L. p. 209.*

't opperwezen niet zouden verwarren met de enkele benaming van goed, dat wy zonder onderscheid tot alle andere gescha-
pen, ja zelf tot de vergankelyke bezittingen der stervelingen
brengen. En ik geloof, dat ons Woord **God** ook niet
anders zy, en geenen anderen oorsprong hebbe, dan 't
M-Gottische, wat voor afleidingen ook van anderen
mogen opgegeven worden (i). Dit mijn gevoelen om-
trent de afleiding van 't woord **God** wordt ook nog
meer gestaafd in de *Verhandeling van I. D. L. over de
vorming der zelfstand. Naamw.* (k) By welk voorbeeld,
aldaar uit **BONAVENTURA** (l) bygebragt, ik nog
kan voegen uit het zelfde werk deze woorden (m). *Een
was een trouwe hulper alre armer menschen die goede toe-
behoerden.* en uit **M. STOKES** (n):

Men brochte den doden ter aerde

Met alte grote armoede;

Nochtan mittes Goedshuus goede.

Zie

(i) In de *Proeve van T. Oudb. en Dicbik. van het Ge-
meensch. D. A. O. M. D. II.* bl. 131.

(k) Dit is eene vertaling van 't *Leven van S. Franciscus*
door **BONAVENTURA** in het Latijn beschreven,

(l) MS. f. 14. d.

(m) *Rijmkronijk B. II.* vs. 1424.

(n) In zijn *Glossar. v. r̄gds vel r̄gda.* bonus.

Zie ook TH. MARESCH. in *Observ. ad Evang. Anglos.* p. 509.

STANOS] In dit woord heb ik onze tegenwoordige overzetting behouden, om dat wy in onze taal geen woord meer overig hebben, dat met het zelve eenige overeenkomst heeft. Mooglijk is er eenige overeenkomst te vinden tusfchen 't M-G. grondw. **STORGAN**, waar van **STANA**, en ons verouderd **Steden**. *confirmare, constituere*. **STANA** is misfchien ons **Staben**. *vetus, figere, pangere, statuere*. dat by **KILIAEN** te vinden is. Doch ik geve dit alles niet verder op, dan eene gisfing.

ANKELASTIDAI] In onze taal hebben wy heden nog wel een woord, 't welk in afkomst met dit M-G. niet verfchilt, doch tegenwoordig, en reeds voor lang (zo 't fchijnt) volgens 't geen **KILIAEN** zegt, van eene andere; doch mijns oordeels eene overdragtelyke, beteekenisfe geweest is; want by hem vind ik: **Teesten**. *Praestare, satisfacere, perficere. et Durare, permanere*. — Daar de beteekenis van 't M-G. **ΛAISTGAN** dat geen eigenlijk is, dat wy door eene ómfchryving (*per periphrasin*) zeggen: *iemands voetfappen drukken*, d. i. *navolgen*. (o) **JUNIUS** heeft naar mijn gedach-

(o) In *Glofs. Gothiç.* h. v.

dachten den waaren oorsprong van dit woord aangeteekend. WACHTER wil het van 't Alem. LEISERO. *imitari*. afleiden. Anderen hebben wederom zich met andere vergezochten afleidingen vermaakt (*p*). In 't A-S. vindt men Lærtan mede in die beteekenis, daar 't ons hier in 't M-G. in voorkomt, naamelijk in de gerijmde A-S. vertaling (*q*) van BOETIUS:

gif hi leodſnuman
lærtan doſſten.

d. i. *Indien zy de voornaamſten des volks zouden hebben daerven volgen.* Dat dit woord in 't Alem. in gebruik is geweest in de eigenlyke beteekenis van *volgen*, vindt men zo min, als by ons. Doch de beteekenis, die wy nu aan dit woord hechten, is enkel een overdragtelyke van de eerſte, even zo als de Latynen hun *Sequi* overdragtelyk gebruikt hebben. Die meer van dit ons *leeſten* of *lepſten* begeert, zie 't geen van HASSELT over dit woord heeft aangeteekend (*r*).

vs. 34.

(*p*) Zie JO IHRE in *Gloſſar. Suio-Gothic.* v. E Ä S T.

(*q*) *De Conf. Philoſ.* p. 151. vl. 3. Deze vertaling vindt men achter die in onrijm. zie het aangeteekende in ons 2 *Stukken* bl. 103. Noot (*).

(*r*) Zie zyne *Aanmerkingen op KILIAEN* h. v.

vs. 34.

[**FINS**] Altoos hebben de Geleerden gedacht, dat **Heer. Dominus.** in 't M-G. door **FAN** wierd uitgedrukt, om dat dewelke 't allereerst den *Lofzang van Maria en Simeon* heeft overgezet (s), aldaar gevonden heeft **FĀ**, en dewijl een streepjen boven eene Letter gewoonlijk een N betekende, heeft men gedacht, dat **FAN** de *Nominativus* was, 't welk al de Geleerden na gevolgd zijn tot op **JOAN. GORDON**, die 't eerst heeft aangetoond, dat **FAN** niet alleen geen *Nominat.*; maar dat 't zelf geen woord zy, en dat men in *Nominat.* **FĀNGA** moet lezen; in *Genit.* **FĀNGINS** enz. (t) Welke aanmerking te meer onze toestemming en goedkeuring wegdraagt, om dat men meer, dan eenmaal 't woord **FĀNGA** geheel uit vindt geschreven (u); ja zelf op twee gelijkkluidende plaatsen staat, op de eene **FĪN** en op de andere **FĀN-**
GIN

(s) Zie onze Aanteekening bl. 295. Noot (*) van die *Stukjen.*

(t) Zie zijn *Specimen Animadvers. criticar. in priscam Euang. version. Gotbicam* te *Edinburg* 1760 uitgegeven.

(u) Zie *Matth. VI, 24. XXVII, 63. Luc. XIX, 33. Joan. XV, 15.*

GIN (v). Deze gedachten van **JOAN. GORDON** heeft de geleerde **IHRÉ** ook omhelst (w). Niemand is om 't **M-G. FAN** te bevestigen verder gegaan, dan **JO. GEORG. KEYSLER** (*). Van dit **M-G. FKANGA** hebben wy ons **bron / front** / dat by **KI-LIAEN** door *summus, praecipuus* vertaald wordt, 't geen eigenlijk eene overdrachtige beteekenis is, daar de eerste beteekenis zeker zal geweest zijn die van *Domini-cus*, welke nog blijkbaar te vinden is in **frondienst. servitium**. dat niets anders is, dan dat wy tegenwoordig *Heerendienst* noemen. In 't **F-TH.** vind ik by **OT-FRID.** (y) 't oude **FRO** in de beteekenis van *Heer*, alwaar Maria aan den Engel Gabriel vraagt:

UUuan-

(v) Deze twee gelijkkluidende plaatzen zijn *Matth. X, 24.*
NIST — SKAAKS NEAK FİN SEI-
NAMMA. d. i. *ne is — knecht over den Heere zynen*
Joan. XIII, 16. **NIST SKAAKS MAIZA**
FKANGIN SEINAMMA. d. i. *ne is knecht meer*
dan de Heer zijn.

(w) Zie zyne *Disfertat. I. de Ling. Cod. Argent. et Litter. M-Gotbica.* §. X.

(x) *Antiquitt. Septemtrional.* p. 427. **ED. LYE** beweerd, dat de *Nominativus* niet was **FAN**; maar **FANA**, en de *Accusativ.* **FANAN**. Zie zyne *Grammat. Gotbica.* p. XLII. voor het *Euangel. Gotbic.*

(y) *Euang. L. I. C. V.* vs. 69. in *Tbesaur. SCHIL-*

TERI.

Uuannana is 't, Fro min,

shaz ik es auirdig bin?

d. i. *Waar van daan is 't*, Heer mijn! *dat ik dat waardig ben*. Dit F-Th. FRO komt my voor 't *Substantivum* te zijn, waar van ons boven genoemd *adjectivum* *fron*, bron afkomstig is, en 't is niet onwaarschijnlijk, of wy hebben dit *Substantivum* eertijds ook gehad, doch door verloop van tijd in onbruik geraakt. Van dit *fro*, *bro* is denkelyk, met byvoeging van den uitgang *uwo*, ons tegenwoordig *brouwe*. *domina*. (z) even als de Latynten van *Dominus Domina*. en wy van *Heer Heerine*. Geheel quaalyk doen dierhalven die, welke het woord *Brouwe* zonder *wo* willen geschreven hebben, om dat de oude meest zo schreven, die juist in alles met betrekking op de afleiding der woorden geen naauwkeurig acht gaven; schoon ik hier door my geensins wille verzetten tegen 't overige, dat de Hooggeleerde Heer A. K., een zeer kundig en voornaam

op

TERRI. Tom. I. zie wyders over dit FRO den geleerden ECCARD. in *Comment. critic. ad Catbechtes. Theot.* p. 173. HALTAUS. in *Glosfar. Medii aevi v. FRON.* en SCHERZIUS in *Glosfar. Germanic. Med. aevi. v. FRON.*

(z) Zie L. TEN KATE II. *Proev. van Gereg. afleid. v. VAAEB.*

Aa

opbouwer onzer taale, te boek gesteld heeft. (a)

ΚΑΓΙΝΕΙΣ] Die de overeenkomfte van dit M. G. **ΚΑΓΙΝΕΙΣ**, dat van **ΚΑΓΙΝΩΝ**. *consulere*. afkomt, en ons *rader*, *raden* en andere verwantschape taalen wil nagaan: zie JO. IHRE (b) en G. HICKESIUS (c).

vs. 35.

ἔκινμωζω] In 't M-G. beteekent 't voorzetsfel **ἔκινμω** onder anderen ook *prae. voor*: als *Luc. XIX, 28. ἄνθρωπος φωνάσας λέγων ἔκινμω ἰερουσαλήμ ἡ λέγων ἔκινμω ἰερουσαλήμ ἡ λέγων ἔκινμω ἰερουσαλήμ*: d. i. *gezeget hebbende dat, ging hy voor opgaande na Jerusalem*. hier van 't M-G. **ἔκινμα**. *principium*; als iets, dat eerder is; en hier van 't *adverbium* of *bywoord* **ἔκινμω** waar van de *vergelijkende trap*, (*gradus comparativus*) die hier voorkomt **ἔκινμωζω**, en de *overtreffende trap* (*superlativus*) **ἔκινμωστ**. A - S. *enum*, *enuma*, *enumo*. *initium*, *principium*. Voorts is van 't M-G. **ἔκινμω**. *prae.* 't M-G. **ἔκινμωφω**. *alienus*. als zijnde iets, dat eerst te voorschijn komt,

(a) Zie de *T. en Dichtk. Bydrag.* I. D. bl. 381.

(b) In *Glosfar. Suo-Gotbic.* col. 403.

(c) In *Tbesaur. Antiquitt. Septemtrion.* Tom. I. p. 115.

komt , en van te vooren niet was. A - S. Fremd. *alienus*. Al. FREMIDER. Dan. Fremmede. Zw. Fraemmannde. H - D. Fremd. N - D. Fremd. *alienus*, *peregrinus*, *exoticus*. Verder is van FRAM 't M - G. FRAM-BAN. *facere*, *efficere*, *praestare*. A - S. Framan, framian, framian. *proficere*, *valere*, *expedire*. F - Th. GIL-FREMEN. (d) WILLERAM. (e) *Samo zierent dih quosiv uerch in minero anafune*, *sueder sie gefremet uerden per praelatos oder per subditos*. Dan. Fremme *proferre*. Ysl. Fremia. *peragere*. in part. framenn of framinn. GUNNLAUG Saga (f). *Of thessi hefver holmganga sidart framinn verit her a Islandi d. i. en het laatste tweegevecht derhalven is geschied in Ysland*. N - D. by KILIAEN bromen. *Corroborare. et corroborari: inualescere, virescere. Animare. Prodesse, proficere, crescere. en per metathesin vormen*, (g) bromen. *Confirmare initiatos Christo ad ampliorem spiri-*
ri-

(d) Zie ook HALTAUS. in *Gloss. Germ. Med. Aevi*. v. FROMEN FROEMEN. en JO. GEORG. SCHERZ. in *Glossar. German. Med. Aevi edente* OBERLIN. Argentor. 1781. v. FROMMEN, FREMMEN, en FRUMMEN.

(e) *Paraphras. in Cant. Cantic. Cap. IV. vs. 11. in fin.*

(f) P. 158. Edit. in Quart. Hafn. 1775.

(g) VELTHEM. *Spieg. Hist. I. B. Cap. 53.*

ritus sancti gratiam, en hier toe behoort ook naar mijn gedachten **Wormen**. *formare*. [Eng. *to frame*. *formare*.] Dat bij ISIDORUS uitgedrukt wordt door CHEFRUMIDA. (h) *Endē Got chifcuof mannan ana chilihān endi shilihān Gote chifrumida dhen. d. i. Ende God schiep den mensch naan zijn beeld en gelykenisse Gods vormde hy hem*. Voorts hebben wy **Wrom**, **broom**, **brome** (i), *Sedulus*, *strenuus*, *acor: fortis*. **Wrome** *Flandr.* **brame** (k) *fractus*, *utilitas*, A-S. *From*. *strenuus*. *praestans*. Al. en F-Th. *FRUMA*. *utilitas*, *fractus*. en *FROM*. *strenuus*.
Ysl.

Doe nam hi dbecken, en goet

Dat water sciens op sijn boet

In ere vorme van kerstijbede;

Dit was ene grote bebendicbede.

(b) Cap. III. §. 4. in SCHILTER. *Thesaur.* Tom. I. P. II. p. 3.

(i) *Fascicul. Tempor.* f. 18. a. *Hector was Priamus sijn eerste geboren soen, hij was een wijsf trouw ende een vroem man*. Vergelijk met deze plaats 't geen PEZIUS in *Gloss.* bybrengt uit het *MS. Glunic*.

Er was ze Streit ein frum man

Er rant die Veint degenlich an.

(k) MELIS STOKER *Rijmkron.* V. B. vs. 8.

Doe siere quamen

Mochten si doen ghene vramen

Want dat volc was sonder bovet,

En lettelt of niet, des gbelovet.

Ysl. *framr. audax. excellens.* Ik zoude hier nog meer uit H-D. Deensch en Zweedsch kunnen byvoegen, maar dewijl ik bemerke, dat ik langwyliger geweest ben, dan ik voorgenomèn had, zo wyze ik liever den opmerkzaamen Lezer naar de *Glosfaria* van SCHILTER en anderen, of naar den schranderen TEN KATE (1). Alleenlijk moet ik hier maar by opmerken, 't geen my wel een weinig wijdlopiger heeft doen zijn, 't verlies naame-lyk en behoud van zommige takken van den wortelstam, dat in de onderscheiden verwantschapte taalen plaats heeft, en waar van wy 't minst hebben over gehouden. De twee woorden *breetnd. peregrinus* en *bromen* zijn uit een menigte van enkele en te zaëmgezette woorden ons alleen overgebleven. Daar men in 't A-S. A-L. Deensch en Zweeds meer dan een twingtigtal aantreft, alle uit den M-G. wortel **FRAM** gesproten.

vs. 36.

ψηλφης] Van dit M-G. **ψηλφης** zijn, zo veel ik heb kunnen nagaan, geene overblijffels in verwantschapte taalen te vinden, dan in 't A-S. alwaar het woord *pulpoor. gloria. splendor.* en *pulpoor. gloriari.*

be-

(1) II. Proev. van Gereg. afsleid.

benevens eene menigte van te zaémgezette woorden voorkomen (*m*). ten ware men ons tegenwoordig **Weelde**, oulinks **twelde**, hier toe zoude kunnen brengen, dat KILIAEN ook verklaart door *opulentia, diuitiae, opes*. (in wat voor eene beteekenis wy het tegenwoordig nemen is genoeg bekend) En wat is het gevolg van *rykheid* en 't bezitten van veele goederen? dat men in eer en aanzien gehouden wordt. In welke beteekenis 't my toeschijnt, dat men **twelde** vindt by J. VAN MAERLANT (*n*) alwaar hy, sprekende van de geboorte van onzen Zaligmaker, 't volgende zegt:

*Daer hadde Joseph by auenturen
Ene crybbe ghemaect, want daer vut at
Sijn offe ende sijn esel, daer ter stat
Waest kint gheboren, ende gheleit,
Also alst hier es gheleit,
Insulker weelde, als ghi moghet horen,
Was der magheden sone gheboren.*

Of dit M - G. $\psi\lambda\psi\eta\varsigma$ de oorsprong zoude zijn van 't M-G. $\psi\lambda\lambda\alpha\kappa\epsilon\iota\varsigma$. *fullo*. dat *Marc. IX, 30*. gevonden wordt, en waar voor JUNIUS, STIERN-

HIELM

(*m*) Zie E. LYE *Glosfar. Anglo-Sax. h. v.*

(*n*) *Rijmbyb. f. 102. c.*

HIEL MEN BENZELIUS zelf verkeerd **ΥΝΣΑΛΚΕΙΣ** gelezen hebben (o) laat ik benevens JO. IHRE den Geleerden ter onderzoeking over. Ik voor my nogthands zoude eer van gedagten **ζην**, - dat het M-G. **ΥΝΣΑΛΚΕΙΣ**. *fullo*. nader kome aan 't M-G. **ΥΛΛΥΣΑΝ**. *voluere*.

Hoofdstuk XII.

VS. I.

ΚΛΕΙΦΕΙΝ] Aan ons tegenwoordig **bljde**. *laetus*, *hilaris*. en ons verouderd **bljden**, waar van wy nog **berbljden**. *laetari*. hebben is eene geheel andere beteekenis gehecht, danaan 't M-G. **ΚΛΕΙΦΕΙΝΣ**, **ΚΛΕΙΦΣ**, **ΚΛΕΙΦΣΑΝ**, **ΓΑΚΛΕΙΦΣΑΝ**, die zo wel een aandoening des gemoeds, als ons **bljde**. A-S. *bljde*. aanduiden, doch van eene geheel andere beteekenisse, want daar ons **bljde** eene *verheuging* aanduid, zo wijst 't M-G. in tegendeel eene aandoening met zekere droefheid vermeld aan, als dat beteekenende, dat wy *barmhertigheid* noemen. Of men zoude moeten veronderstellen, dat het, 't welk niet onmogelijk zoude zijn, eene *vreugde* en

(o) Zie E. SOTBERG. *Ulpbil. illustr.* p. 29.

en *blijdschap*, die men by zich zelve gewaar wordt wanneer men zynen naasten eenig nut kan toebrengen, aanduidde; en dan zoude 't zo ver niet afzijn van de beteekenis, die wy ons *blyde* hechten. Te meer zoude my deze beteekenis behagen; om dat de Gothen nog een ander woord hebben, waar mede ons *barmhertigheid* ten duidlijksten wordt uitgedrukt, naamelyk **ΑΚΜΑΗΑΙΚΤΙΦΑ**. Het is onzer opmerkinge wel waardig, dat de Gothische Bisshop **ULPHILAS** altoos de woorden **ΒΛΕΙΦΕΙΝ**, **ΒΛΕΙΦΟ** en **ΒΛΕΙΦΩΝ** bezigt, in zyne Gothische overzetting, daar 't Grieksch *οικτιρω* en *οικτιρων* heeft; maar eenmaal **ΓΑΒΛΕΙΦΩΝ** gebruikende, om het Gr. *σπλαγχνισεις* uit te drukken. (p) Doch voor 't Gr. *ελεω* en *ελεειν* heeft hy altoos 't M-G. **ΑΚΜΑΗΑΙΚ-**
ΗΑΙΚ-

(p) Zie *Marc.* IX, 22. **ΑΚΕΙ ΓΑΒΑΙ ΜΑΓΕΙΣ ΗΙΑΠ ΠΝΣΑΚΑ. ΓΑΒΛΕΙΦΩΝΑΣ ΠΝΣΙΣ**: 't Grieksch heeft: *αλλ' ει τι δυναται, βοηθησον ημιν, σπλαγχνισεις εις ημας*. Anders heeft het M-G. altijd: **ΙΝΦΕΙΝΑΝ** daar in het Grieksch *σπλαγχνισωμαι* gelezen wordt. Zie *Matth.* X, 36. *Marc.* II, 41. VIII, 2. *Luc.* VII, 13. XV, 20. Zie over dit woord **JUNIUS** in *Glossar. Gothic.* h. v. Het A-S. heeft hier altijd maar *gemiltarian, misereri*.

ΗΑΙΚΤΙΦΑ , ΑΚΜΑΗΑΙΚΤΕΙ , ΑΚ-
 ΜΑΝ (q) , ΓΑΑΚΜΑΝ gesteld. (r) Denkelijk
 heeft

(q) Zie wat omtrend dezen *Infinitiuus* door L. TEN KATE *Aenleid. tot de Kennisf. der N. S.* bl. 577. is aange- teekend, en tegen hen door BALTHAS. HUYDECOPER *Brief wegens den Abt. Absol.* in de *Werken van de Maats- fchap. der Ned. Letterk.* D.I. bl. 48. Welk gezegde van HUY- DECOPER aldaar ter plaatze nogthands niet moet betrokken worden, tot de aanmerking, die L. TEN KATE maakt tegen JUNIUS in zyne *Gemeenschap tuffen de G. Spraake en Ned.* bl. 13. over de woorden ΓΑΤΕΙΗΑΝ en ΓΑΤΙΝ- ΗΑΝ. Als zijnde de aanmerking van TEN KATE in allen deelen waar, en door 't gezag van den grooten JOH. IANNE bekrachtigt. Zie deszelfs *Disfert. de Orig. Ling. Lat. inter M-Gothos reperiund.* §. 5.

(r) De Angel-Sax. overzetting heeft altoos voor het M-G. ΒΛΕΙΦΣ , ΒΛΕΙΦΓΑΝ en ΑΚΜΑΗΑΙΚ- ΤΙΦΑ en ΑΚΜΑΝ, milo-heort, gemiltarian, miltarian, milo-heortnerre, zonder onder onderscheid, hoe het Grieksch heeft. *Luc. VI, 36. ΨΑΙΚΦΑΙΔ ΒΛΕΙΦΓΑΝΔΑΝΣ. ΣΥΑ ΣΥΕ ΓΑΗ ΑΤΤΑ ΙΖΥΑΚΑ ΒΛΕΙΦΣ ΙΣΤ : Α-S. Eornorϑlice beoð milo-heortæ. ꝥꝥa eopen Fæder is milo-heortæ.* Grieksch: *Πισωτι οὐ εὐκρίματα, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν εὐκρί- ματισι.* — *Marc. V, 19. ΓΑΗ ΓΑΤΕΙΗ ΙΜ ΘΑΝ ΚΙΑΝ ΦΗΣ ΕΑ ΓΑΤΑΥΙΔΑ ΓΑΗ ΓΑΑΚ- ΜΑΙΔΑ ΦΗΚ :* Α-S. 7 cyð hym hu mycel Drihten geþyoe 7 he gemiltrooe ꝥe. Grieksch: *καὶ ἀπάγγελαι αὐτοῖς ὅσα σοὶ ὁ Κύριος ἐποίησεν, καὶ ἔδωκε σοι.* — Bb *Matth.*

heeft dees Bischoep dit met opzet gedaan, om dat 't Gr. *ovis* iets meer aanduidt, dan *ovis*.

SANA] Dit woord komt nog eens voor in deze beteekenis in den *C. A. Marc. XII, 33*: alwaar de onzen *slachtoffer* hebben. JUNIUS was van meeninge, dat **SANA** in 't M-G. een *schaap* beteekende, en dat het, om dat die oudtijds 't meest geslacht wierden, hier van gebruikt wierdt om alle offeranden aan te duiden. Deze gedagten omhelst ook JO. IHRE (s). Dan zoude dit M-G. **SANA** niet wel iets anders beteekenen, dan een *schaap*. *ovis*, en zoude dus de reden, waarom het in de beteekenis van alle offeranden genomen zy, geenen anderen oorsprong hebben. Laaten wy het een en ander, hoewel nogthands maar als eene gissing, wat nader beschouwen.

I. Zo komt my voor, dat 't M-G. **SANA** niet een *schaap* maar een *varken* beteekend hebbe. Welke

ge-

Matth. IX, 13. ΑΠΦΑΝ ΓΑΓΓΑΙΦ. ΓΑΝΙΜΙΦ
 ΘΑ ΣΙΓΑΙ. ΑΚΜΑΗΑΙΚΤΙΦΑ ΨΙΑΓΑΝ.
 GAH NI HANSA. A-S. Παδ γοϕlice γ leonigerp
 hpet jr. Ic pyke mlt-hebsterre nax onrægo-
 herre. Grieksch: *ἠροδοτὸς δὲ πῶτερον ἐξέειπεν ὅτι οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἄλλο,*
καὶ οὐδὲν ἄλλο. Zie ook *Marc. X, 48. Luc. 1, 50, 54, 56.*
70, 78. XVII, 13.

(s) In *Glossar Suis-Gærbic.* Tom. II. col. 705.

gedachten nader bevestigd wordt door 't geen LINDENBROGIUS (t) of DUCANGE (u) hebben, by wie deze woorden in eene *formula* van eene *huwelijksvoorwaarde* gevonden worden: *Caballus tantus, boves tantus, vaccas cum vitulis tantas, ovium capita tanta, SODIS capita tanta etc.* DUCANGE zegt: „'t schijnt, dat „ *Sodis* hier voor *summa* d. i. *van barheng* staat, of mooglijk van *judis* dat een *barheng* hon beteekent. „ Het eerste is waar, doch in 't tweede mist DUCANGE, en nevens hem PITHOEUS en BIGNONIUS (v); want *fade* of *judis* is eigenlijk eene *gragt* of *floot*, en hier van is naderhand het zelve genomen voor eene plaats, die met eene *gragt* omgeven is, en dus een *verzekerde plaats*, daar ieder geen toegang heeft. (v) Dan dit in 't voorbygaan. Wie ziet niet duidelijk, dat het voorn. *Sodis* (x) niet anders zy, dan 't M-G. **SAND. N-D.**

(by

(t) In *Formull.*(u) In *Glossar. Med. et infim. Latinit. v. SODIS.*(v) *Ad Leg. Salic. Tit. II. §. 3.*

(w) Dit is ons *Sudde*, dat wy nog by KILIAEN vinden *Sudde. palus, lacus A-S. Scap.* Zie ook WACHTER in *Gloss. v. SUDDE.*

(x) Dit woord *Sodie* moet naar mijn gedachten ook *berfeld* worden in de *Lex Salica Tit. II. §. 7.* alwaar gelezen wordt *focicbala*, 't geen JO. IHRE in *Gloss. Suis Gotic.*

B b 2

col.

(by NYLJAENT te vinden). Soeth, feughe. Soeth.
 .[Soeth (y)] Soeth. Soeth. Sus; porca. A-S. Suga,
 yuge; yugu. Dan. Soe. Zw. So. H-D. Sau. Angl. sow.
 Voeg hier by Corn. Hox; Cambro-brit. Hox, alwaar de H
 altoos verwisfeld wordt voor onze S. (z) Hier zoude
 ik 't eerste stuk voorbewezen kunnen houden, maar
 om alle tegenwerpingen uit den weg te ruimen,
 zo zal ik nog eene kleine aanmerking aangaande 't
 Ysl.

col. 819. veranderd hebben wil in *sodicbalta*. ECCARD. ad
Leg. Sal. p. 16. heeft wederom eene andere gisning. De
 rechte lezing zal dan zijn *sodicbalta*. In het Latijn wordt van
 een *furtum scrovae cum porcellis* gesproken.

(y) Dus vind ik dit woord geschreven in de *Vertaling van
 het Leven van S. Franciscus* HS. f. 45. b. *Hi was eens ghe-
 berberghet in een cloester daer een oey een ionc lammeken
 greech. Op dier seluer nachte daer een wrede soche toe quam,
 en dat onnosel lammeken verscoerde.* MAERLANT schreef
 in zyne beryming van dit Werk aldus;

*Gheberberghet was hi tenen tiden
 Tenen cloekere der hi soude liden
 Ende bist te sinte Vereconden
 Daer i scaep in der nachts stonden
 i lammekijn der brachte vort
 Dat enē zuēghe bevet vermort.*

(z) Zie Z. LEUYD. *Archæolog.* p. 39. col. 3. en p. 159.
 col. 27 en Z. TEN KATE *Aanleiding tot de K. der N. S.*
 bl. 75.

Ysl. *Sauðr. ovis.* (a) hier by voegen. 't Ysl. *Sauðr* schijnt vooreerst my van eenen anderen oorsprong te zijn, of indien men veronderstelt, dat het met 't M-G. een en 't zelfde is, dan zo zoude het eene overdragtelyke beteekenis zijn. Oudtijds maakten de *Zeugen* of *varkens* een voornaam deel van de bezittingen der ouden uit. Getuige is de *Lex. Salica*, die veel zwaarer straf bepaalt op de varkensdievery, dan op die van ander vee.

II. Wat nu de overdragtige beteekenis van 't M-G. *SAND* aangaat, dat 't naamlijk voor allerley foort van offeranden genomen zy, dunkt my gesproten te zijn uit het algemeen gevoelen der Ouden, volgens de Leer van Pythagoras; daar OVIDIUS (b) gewag van maakt, hem dus sprekenden invoefende:

— — — *prima putatur*

Hofia sus meruisse mori. — — —

't welk VONDEL aldus vertaalt:

— — — *Want elk tichte*

Het biljk dat men gode een vette zeuge slaghte,

Gelyk een offerhant. — — —

Maar

(a) Zie JO. IHRE in *Gloss. Suio-Gothic.* v. 30D.

(b) *Metamorphos.* Lib. XV. vs. III. Zie ook VARRO *de Re Rust.* Lib. II. c. 4.

Maar zal men zeggen hoe komt deze gewoonte nu tot de Gothen. Met weinig woorden zal ik den vragenden hier op voldoen. Wat verhaalt ons HERODOTUS? (c) Van Zamolxis sprekende, die volgens JORNANDES (χ) een van huxne wijsgeeren geweest is, zegt hy: *ἰγὼ πυνθάνομαι — τὸν Ζάμμοξιν τοῦτον δουλεῦσαι ἐν Σάμῳ· δουλεῦσαι δὲ Πυθαγόρῃ τῷ Μνησαρχῷ. d. i. ik heb vernomen — dat dezen Zamolxis, te Samus als slaaf gediend heeft, en wel dat hy by Pythagoras den Zoon van Mnesarchus gediend heeft.* Wat zegt PORPHYRIUS (d) van dezen: *Ἦν δ' αὐτοῦ καὶ ἕτερον μεμάνειον, ὃ ἐν Θρακίᾳ ἐκτίσαστο, ᾧ Ζάμολξις ἦν ὄνομα — Ἀγαπῶν δ' αὐτὸν ὁ Πυθαγόρας — ἐπαίδευσε, τὰ τε περὶ ἱερουργίας, καὶ τὰς ἄλλας εἰς θεοὺς θρησκείας. d. i. Hy had ook by zich eenen anderen jongen, dien hij uit Thracie bekomen hadt, wiens naam Zamolxis was. — Dezen heeft Pythagoras, om dat hy liefde voor hem had, en in de geheimen, en in alle de overige plechtigheden van den godsdiensnt onderwezen.* Wat moeten wy hier uit nu besluiten? Immers niets anders, dan dat deze Zamolxis zyne landgenooten, by wie hy in zo eene groote achting was, onderwezen zal hebben in die

(c) *Histor. Lib. IV. c. 95. p. 324. Ed. Wesfcl.*

(d) *De Reb. Gett. p. m. 18.*

(e) *De vita Pythagor. §. 14.*

die zelfde leerstukken, die hy van zo' eenen groten leermeester gehoord had: En bygevolg kan men niet twyfelen of in dezen grond moet men de overdragtige beteekenis van het M-G. **SANA** zoeken.

BAXTINASSN] Dit woord kan men niet wel anders overzetten, dan door *offerdienst*. Het is mede een woord, dat in den *C. A.* niet gevonden wordt. Het komt van **BAXTAN**. *Sacrificare*, en daarna *Deum co-lore*. dat JUNIUS afleidt van 't M-G. **BAXP**. *sanguis*. by ons **bloed**, daar STIERNHIELM en WACHTER hem in gevolgd zijn, en daar ik my ook byvoege. Het tegendeel heeft JO. IHRE (*f*) beweert, zeggende, dat het woord **BAXTAN** standvastig in 't M-G. met een **T** geschreven wordt, daar men **BAXP**. *sanguis*. altoos met **Φ** vindt, en dat **T** en **Φ** onderscheiden Letteren zijn, die niet alleen in gedaante, maar ook in geluid verschilden, en dus bij gevolg nooit de eené voor de andere konde gebruikt worden. Dan wie is onkundig, hoe dikwils **T**. **TH**. en **D**. (*g*) verwisfeld worden. Of mooglijk is **BAXTAN** dus geschreven

om

(*f*) In *not. ad Ulphil. fragment. h. c.*

(*g*) Zie WACHTER in *Prolegom. Glosf. Sect. II. §. 26.* en ons 3. Stukjen bl. 239.

om 't te onderscheiden van eene andere beteekenis, die eertijds mischien ook aan dit woord gehecht geweest is, en die wy nu niet meer overig hebben. Vergelijk WACHTER, (*b*) en zie de verzochte afleiding, die JO. IHRE opgeeft. Voorts zo kan ik niet nalaten, om by gelegenheid van dit **KAKTINASSNS**, den Lezer een oogenblik op te houden met eene aanmerking over den M-G. uitgang **NASSNS** en onzen *nisse*. L. TEN KATE, twyfelt (*k*), of wel dees M-G. uitgang eene overeenkomst hebbe met onzen *nisse*; maar ik zie niet waarom de verandering van *klinker*, die in deze beide uitgangen plaats heeft, meerder zwaarigheid zoude ontmoeten in 't M-G. **NASSNS**, dan in ons *nisse* en 't AL. *NUSSE*. (*l*) Zeer weinig vindt men dezen uitgang **NASSNS** in 't M-G. ja zelf geloof ik niet, dat men meer, dan deze volgende woorden, zal aantreffen in den geheelen *C. A.* of 't *Fragment van den Brief van Paul.* **hAKINASSNS. meretricium. ΓΝΑ- GINASSNS. sacerdotium, φΙΝΔΙΝASSNS. re-**
gnum

(*b*) In *Glösfar. v. BLUTEN.*

(*i*) In *Glosfar. Suio-Gotb. v. BLOTA.*

(*k*) *Aenleid. tot de N.-duitsche S. D. II. bl. 81.*

(*l*) Zie WACHTER in *Prolegom. Sect. IV.*

gnom KAALKINASSNS. *adulterium*. KAARTI-
 NASSNS. *Dei cultus*. Integendeel is de uitgang
 ner, nerre, nýrre in 't A-S. zeer gemeen (*m*). —
 By ons was de uitgang *nise* ook oulinks zeer in gebruik.
 b. v. Bedrieghenisse. Besthermenisse. Betrouwenis-
 se. Gheborenisse. Ghedenkenisse. Depdenisse. Moec-
 penisse. Onepndelikenisse. Scuppenisse. Verderf-
 nisse. Verlanghenisse. Versmadenisse. Verstantenis-
 se. Versuimenisse. Vertrekenisse. Zoetenisse, welke alle
 men in oude geschreven en gedrukten boeken vinden kan;

VS. 2.

ΚΑΜΑΦCIS] Indien dit woord in 't HS. zo ge-
 lezen wordt, als KNITTEL 't uitgegeven heeft, is 't ze-
 kerlijk een mislag van den uitfchryver, gelijk IHRE zeer
 wel opgemerkt heeft. Het is de *Genitiv.* van ΚΑΦΙ
 dat

(*m*) Zie L. TEN KATE op de *aangeb. pl.* en GEORG.
 HICKESIUS in *Grammat: Anglo-Sax.* Cap. III. Reg 18.
Haud pauca foeminina exeunt in ner, nerre, vel nýrre:
ut, oýrignerre, stultitia. þrnerre, Trinitas. ge-
licnerre, similitudo. roðpærenýrre, veritas. Resine-
tur adhuc foeminina bæc terminatio apud nostrates in wolt-
tenesse, albedo. hardnesse, durities. newnesse, novitas.
greatnesse, magnitudo, et mille aliis.

dat men in 't voorige *Hoofdst. vs. 34.* vinden kan. & komt van **ΒΡΑΦΓΑΝ** *sapere.* dat 't zelfde is, als ons **broeten**, en hier van ons **broet**. M-G. **ΒΡΑΓ** en niet **ΒΡΑΔ**, zo als JUNIUS heeft. (n) **ΒΡΑΔ** is eigenlijk de *Nominativus emphaticus demonstrativus*; want de M-G. Byvoeglyke woorden hebben tweederlei uitgang in den *Nomin.* en ook tweederlei buiging. (o) Deze M-G. uitgang schijnt ook in ons N-D. in sommige opzichten overgebleven te zijn. (p)

vs. 4

SAMQ] Het M-G. **SAMA**, **SAMQ** hebben wy niet meer in de beteekenis van dezelve. *eadem.* het zelfde. *idem.* overig, daar 't by de Zweeden, Yslanders en Engelschen nog in gebruikt wordt; doch in ons **zamen**, **te zamen**. *una*, *simul*, *pariter* is het M-G. **SAMA** in de beteekenis van **gelijk** nog te vinden; want de eene beduidenis is uit de andere voortgevloeid, gelijk JO. IJRE zeer wel aanmerkt, zeggende: „*Samme* — „ *pro* —

(n) In *Glossar. Græc. h. v.*

(o) Zie G. HICKES in *Gramm. Græc. C. IV. Reg. 9.* an 'tgeen wy hebben aange teekend in ons 3de *Stukjen* bl. 259.

(p) Zie L. TEN KATE *Aenl. tot de N. V. D. I.* bl. 366.

proprie *idem* notat, deinde veroid, quod similitudine ad *idem* proxima accedit." Ysl. same *idem*, GUNNLAUGI Saga: (q) *Ea* aspurde vard, at Masfelli fude hino samu noft. *Similis eventus eadem nocte Masfelli confisit* Zweeds. Same, *idem*. Eng. same, in het Lapland vind ik SABMA, *idem*. SABMA ALMA, *idem* vir. (r).

VS. 17.

[ΑΝΔΥΛΙΚΦΓΑ] Dit M-G. woord stemt overeen met ons tegenwoordig; want ΑΝΔ is in het M-G. tegen. *contra*. Het is zaemgezet uit ΑΝΔΥΛΙΚΦΓΙ, dat van ΥΛΙΚΦΑΝ afkomt, even als ons oulinks woordig/ doch nu woordig/ van worden afftamt. Het beteekent zo veel, als of men zeide: *tegenzijnde*. Worden heeft by ons ook eertijds zo wel *esse*, als *fieri* beteekend (s). Hier van nog ons geworden in dien zin gebruikt: *Laat ons zien wat het ge-*

40-

(q) Pag. 186.

(r) Zie JO. IHRE *Lexic. Lapponicum*. h. v. Voeg hier by E. BERNARD *Etymol. Britannicum*. „ Same, ipse, „ a, um, αὐτός. ΣΑΜΩ. Goib. sam. Sax. sem, Isl. „ same, sama, samo Rusf. sam, sama, same Bob. sam. Slav. „ Luf. Pol. Bohi saam. Dalm.”

(s) KILIAEN: teghenwoordig, Praesens, praesens, intrans: a verba worden i fieri, esse.

worden (t) zal, d. i. was het zijn zal. — In den zin van zijn. *esē.* gebruikten de M-Gothen ook hun **VAIKΦAN**. En *peoþan*, *poþan*, *þuþan*, *þyþan* beteekent in het A-S. ook *esē.* (u) — In het Al. is **WUERDE** al wat zijn of geschieden kan. **OTFRIDUS:** (v)

*Nist uiht sunar uerde
in thiu iz Got uolle.*

d. i. Niets is er, dat niet worden of zijn kan indien God het wille. — Het M-G. **AND** is ons nog heden maar alleen overgebleven in ons **andwoord** *cum derivat.* en zegt niets anders, dan een *tegenwoord*. Schoon **KILIAEN** leert dat het zamen gezet is uit **ander** en **woord**, als willende zo veel zeggen, als een **anderwoord**. (w) De Hoogduitschers hebben nog het oude
ant-

(t) M. STOKER. *Rijmkron.* VIII. B. vs. 20.

*Dat Jonchere Willem bleef in de port,
Te Middelborch in de veste,
Dat dochte sinen rade heste;
Eh voer aldaer, want bi woude
Weten, wass ghewerden soudē.*

(u) Zie E. LYE *Diction. Anglo-Sax.* II. v.

(v) *Euang.* L. I. C. I. vf. 125.

(w) Dat deze afleiding van **KILIAEN**, hoewel door VAN

HAS-

antwoorden. *praesens facere, tradere.* in hun überantwoorden.
 d. i. overleveren, geven. behouden: In 't Ysländsch vind ik
 andverdr, dat het zelfde is als 't M-G. **ANAVAIKΦ-**
GI, in de beteekenis van *begin / initium* gebruikt: zo
 veel willende zeggen, als in *het tegen zijn*. GUNNLAU-
 GI Saga (*) *Rasn* quedat farit hafa adr um sumarie af
 Islandi til Noregs, enit a andverdum vetri fra Noregi
 til Sviðiodar. d. i. *Rasn*. verhaalt, dat hy in 't eerst van
 den zomer gevaren is uit Yskand naar Norwegen; maar,
 in 't begin van den winter uit Noorwegen naar Zweden.
 Zie verder over het H-D. überantwoorden JOH. VOR-
 STEN.

HASSELT, naar zijn gedachten, bevestigt, geensins strookt
 niet de regelmaat onzer taale heeft de Hooggel. Heer KLUIT
 reeds in zyne aanteken. op de *Lijst der Zelfstand. Naamw.* VIII
 HOOGSTRATEN bl. 23. te recht aangemerkt. — De plaats
 van J. VORSTEN door voorn. VAN HASSELT mede tot
 verdere staving van zijn gevoelen bygebragt, bewijst juist te-
 gen hem. Zie hier de woorden van VORSTEN, zo als dezelve
 overgezet in de *Beyträge zur Critischen historie der deuschben*
Sprache, Poesie und Beredsamkeit. 7 B. te vinden zijn, en oor-
 deel: Was soll man nun von den Wörtern ANTWORT und ANT-
 WORTEN halten / insoferne sie *responsum, respondere*, anzeigen?
 Diese scheinen auch aus den *Verfetzungs* wörlein AND oder ANT,
 (contra) und von dem bekanten Worte WORT zusammen gesetzt
 zu seyn / dass also ANTWORT eben so viel bedeutet als GEGEN-
 WORT, und ANTWORTEN so viel als GEGENWORTEN.
 (x) Pag. 110.

STEN, (y) en over 't Al. antwerpen. J. G. GEORG.
 BECCARD (z). Het A-S. andpepa of andpeano, leest
 men *Matth. xxvii, 15*: ꝛ þij popo þar gepromannra
 mid Iudeum oð þijne andpeanoan dæg: En And-
 peanonette is *praesentia*.

vs. 13.

ΓΑΥΑΙΚΦΙ] Dit M-G. woord is zo als 't my
 voorkomt het zelfde met 't Al. GEWARHEIT. *tuta*
securitas. by HALTAUS en SCHERZIUS (a) te vin-
 den; want alwaar zo een veiligheid plaats heeft, is ook
 wreede. þæpe is in het A-S. *pactum, foedus*. Wy hebben
 nog waer-brief. *Literae asertoriae, literae rei vendi-*
tae (b). 't is zo veel als een teeken, waar door bewe-
 zen wordt, dat er een *pactum* tuschen twee luden is
 gemaakt, waar door het eigendom van eene zaak aan ee-
 nen anderen wordt afgestaan. WER is *pactum, foedus*.
 by WACHTER. (c) waerd is by RUDOLF. JO-

NAS.

(y) Op de boven *sangels, plons.*

(z) In *notis ad Cashebes. Theobste p. 114.*

(a) In *Glosfar. Altd. novi Germani h. v.*

(b) By KILIAEN in *Dictionar.*

(c) In *Glosfar. Germ. h. v.*

NAS (d) *jucunda quies*. Allen stammen zy af van 's
 M - G. VAKAGAN. *custodire*. A - S. *paepoian*. - gan
custodire, *curare*, *administrare*, *vigilare*. N - D. waeren,
 waerden. *vetus*. *Custodire*; *seruare*, *curare*. waeren. *ve-*
tus. *observare* & *in officio tenere*. (e) — In de be-
 teekenis daar het A - S. *paepe* in voorkomt, meen ik,
 dat men ons verouderd ghetwerre, het welk ik by M.
 STROKE (f) vinde, ook moet nemen, naamelijk voor
getrouw, want de krijgslieden hadden immers trouw
 gezworen aan Jónker Willem, welken hy hun verzoekt
 te houden. Op dat de uitlegging van dit woord te kla-
 uer blyke, zie hier zyne woorden :

Abt aldus was comen,

Joncker Willem hevet ghenomen

Raet, wát hi best dade

Met synen lieden. Men wort te rade

Dat hi hem wrlf soude gheven,

Eke danken al sijn teven.

Fi

(d) In *Dictionariol. Island.* p. 129. achter zyne *Gramma-*
tica te vinden.

(e) Zie KILIAEN in *Diction.* h. v.

(f) *Rijkron.* B. VIII. in *init.*

Hi dede al dat men hem riet.

Hi gaf hem orlof, en hiet,

Dat si souden sijn gheweire,

Waert dat quame also verre,

Dat de viande quamen met here,

Dat si trecken mochten ter were,

En weder staen de felle schare.

En in de boven genoemde beteekenis zo kan men de plaats uit WALEWEIN door HUYDECOPER alhier bygebracht zeer wel verstaan, en is dan zeer geschikt, om deze plaats op te helderen. GEWAR vind ik by SCHERZIUS (g) door *fidelis* verklaart. KILIAEN heeft *gheweerich. firmus, durabilis.* — In den zin van *fidelis, getrouw.* leest men, naar mijn oordeel, ook *getwarich* in den *Spieg. Passien.* (h) alwaar van *S. Laurens* gezegt wordt, dat hy boven anderen martelaaren iets zonderlings heeft om zyne: *gewartige en geopenbaerde martelie* d. i. *getrouwe en bekende.* want om *getwarich* hier voor *waar, verus.* te nemen, dunkt my, dat niet iets zonderlings zoude geweest zijn voor

S. Lau-

(g) In *Glosf. Med. Aeo. Germ.* h. v.

(h) Fol. 104. a. HS.

S. Laurens. En in dezen zin moeten ook de twee door HUYDECOPER uit STRICKERUS en uit het *Fragmentum de Bello Karol. M.* bygebrachte plaatsen verstaan worden.

Vs. 20.

hankga] Met dit M-G. hankga heeft en JUNIUS en JO. IHRE (i) 't A-S. heopþ. Al. HERTH. H-D. herd. N-D. Haard, heerd. Eng. *Hearth. focus* vergeleken; doch het voldoet aan den laatstgenoemden zo min, als my. Het M-G. woord zal eigenlijk een *hoop koolen* beteekenen; hoe men deze beteekenis nu met die van ons woord haard over eenkant brengen, zie ik nog niet.

Hoofdstuk X I I I .

Vs. 2.

ΓΑΡΑΙΔΕΙΝΑΙ] De beteekenis van dit M-G. ΓΑΡΑΙΔΕΙΝΣ. *ordinatio.* schijnt nog eenigszins behou-

(i) In *Notis ad b. l.*

houden te zijn in het Geld. *gheraed* (*k*) *par*, *directus*. **ΓΑΚΑΙΔ** (*l*) is in het M-G. *constitutus*. JO. IHRÉ (*m*) vergelijkt het met **ΚΑΦΑΝ**. *numerare*. welke vergelyking juist niet onaanneemlijk zoude zijn, indien de *diphthongus* **ΑΙ**, die zich geenfins in **ΚΑΦΑΝ** vertoont, niet eenige twyfeling hier in veroorzaakte. Liever zoude ik het afleiden van een M - G. woord, dat door gebrek aan fchriften in deze taal, niet tot ons is gekomen; maar uit de verwandfchapte taalen nog wel te herftellen zoude zijn. Want de M - G. woorden **ΓΑΚΑΙΔΕΙΝΣ** en **ΓΑΚΑΙΔΣ** zelve toonen ons zonder tegen fpreken, dat er in die taal zodanig een werkwoord geweest zy, waar uit deze woorden hunnen oorsprong hebben. Maar laat ons eens zien, in hoe verre de verwandfchapte taalen, hier in ons eenige aanleiding geven.

In

(*k*) Zie **KILIAEN** in *Diction*. h. v.

(*l*) Die het *Glosarium* van JUNIUS inziet zal aldaar vinden **ΓΑΚΑΙΔ** door *constitutus* vertaald, doch hy vergiste zich hier door niet. **ΓΑΚΑΙΔ** is *constitutum*, **ΓΑΚΑΙΔΣ**. *constitutus*. Alle de *Adjectiva masc. gen.* hebben in den *Nominativus S*, maar werpen dezelve in *neutr. gen.* weg. Zie G. HICKES. in *Gramm. Anglos. et Moes. Gotb.* p. 22.

(*m*) Zie zyne aanteecken. over deze plaats.

In het A-S. is *padan. regere. BOETHIUS (n)*: *Igo padoe — ealler middaneardes .: God bestuurde de geheele wereld.* Al. *ANTREITIDON. ordinare. KR-RO*: (o) *kalaubames. pedo citi ANTREITIDOM. wy geloven dat de beide tyden geschikt worden*, 't Zw. *Kæda* beteekent *explicare, ordinare (p)*. Ysl. *Kæda. regere, decernere. GUNNLAUGI SAGA (q)*: *Pa red þar fyrir*

Sig-

(n) *De Consolat. Philosoph. p. 94. Edit. Rawlinson.*

(o) *Regul. S. Benedict. C. XLVIII.*

(p) Zie JO. IHRE in *Glosar. Saio Gothico h. v.*

(q) Pag. 98. In het Yslandsch wordt een *Koning* ook *Allrader* genoemd, 't welk zo veel zegt als *volks regeerder*, dus vind ik dit woord gebruikt in een gedicht van *GUNNLAUGUS*, zijnde een antwoord aan den Dichter *RAFN*. (zie *Gunnl. Sag. p. 148.*)

Ösfin var Öyr til aura
Orundags þin litfraga

(Þann qveda menn ne minna

Minn jafnþó) Hrafni.

Allra yxir meðan austan

Alldræðir fara þvallaði;

Þvi er mentyres minni

Malsgerða. a. þvaf ala.

d. i. *Een schoone maagd met goud versierd is aan Rafn, om te trouwen gegeven; dien de menschen met my gelijk stellen, en niet minder. Terwijl de opperste regeerder des volk mijn reis vertraagt heeft uit 't oosten over het dak der aalen. Daar-*

Sigtryggr Kongr Silkiskegg ——— *han hafði Fa stamma fund radit. Toen regeerde daar Sigtruggus Sericobarbus* — die onlangs heeft begonnen te regeeren. Welke alle [af]stammelingen zijn van een grondwoord, dat *Ryden. equo vel curru vehi* beteekent (r): als A-S. *ridan, rad'*,

ri-

om is by minder wel sprekend dan ik. Het Yslandsch *ala buff, fustigium anguillarum.* wordt hier door den Dichter voor de Zee genomen. Van diergelyke overdragtelyke wyzen van uitdrukkingen zijn de gedichten der Noordsche Dichteren vol, en dikwils gebruiken zy het woord *all* met nog een *Substantivum* zaemgesteld, om de zee of een *schip* aan te duiden, ja zelf zomtjids vindt men 't woordt *all* alleen voor de zee genomen; zo noemt *ODDI LITLI* de zee *ala jörð* in een lijkzang op *FORBIÖM SVARTI.* dus zingt hy; (zie *Orkneyinga Saga* p. 310.)

Baru lynn
 lepra manna
 fyrr Þarsnes
 Þorbiörn svarta
 trað hlymbiörn
 und hofut skalði
 ala jörð
 Akursborgar till.

d. i. Zy droegen het vermaak der Leenmannen [d. is. voorname Heeren] by *Þarsnes THORBIÖRN DE ZWART.* Het Oorkusfen van den beer [d. is. het schip] bad onder den Hoofddichter het Land der aalen [d. i. de zee] tot aan *Akursburg.* Zie verder *Islands Landnamab.* p. 73.:

(r) Van een ander gevoelen is *JUNIUS,* doch, mijns be-

riden. *equo vel curru vehi*. Al. RITAN, REIT, GERITAN. *idem*. Zw. Rida. *idem*. Dan. Ride, reed, re det. *idem*. Ysl. rida / reid / riden. *idem*. H - D. reiten, ritt, geritten. *idem*. Voeg hier by ons N - D. Ryden, reed, en oulinks reid, gereden. *idem*. uit welk *praet. imperf.* reed, of reid ons verouderd Reiden, reeden, nu bereiden *parare*, *praepare*, *expedire*. en ons verouderd Reeden. *navigia parare*, *instruere*. Kunnen wy nu niet uit dit alles, teffens ook de *Dialect*-regel der *vocalen* in aanmerking nemende, besluiten, dat de M - G. woorden ΓΑΚΑΙΔΕΙΝΣ en ΓΑΚΑΙΔΣ afstammen van het verloren M - G. ΚΕΙΦΑΝ, ΚΑΙΦ, ΚΑΙΦΑΝΣ. ΓΑΚΕΙΦΑΝ, ΓΑΚΑΙΦ, ΓΑΚΑΙΦΑΝΣ. *equo vel curru vehi*, en ook *ordinare*, *parare*.

vs. 4.

hαικην] KNITTEL heeft het M - G.
hαικηνς

bedunkens, te onrecht. Hy meent naamelijk, dat *ryden primaria significatione* niet zoude beteekenen *equo vel curru vehi*; maar *equitare* en dat het naderhand maar overdragtelijk gebezigt zoude zijn voor *het ryden op eenen wagen*. Zie zyne *Animadversf. in WILLERAM. p. 14.* Tegen hem zijn ook L. TEN KATE en JO. IHRE.

* D d 3

hAIKNS. *gladius*. met het H-D. hauer vergeleken, maar ten onrecht, alzo 't noch de zaak, die beteekend wordt, noch het woord zelf eenige overeenkomst met malkanderen hebben. In het Ysl. is *hior. gladius*. Bekend is het begin van het Noordsche gedicht van Koning REGNER LODBROG:

ÆINFFNÿ NIKR YIF ÆIARNI

d. i. *Wy streden met zwaarden*. De Zweeden gebruiken nog *hior*. Zie verder JO. IHRE (s) over dit woord. WACHTER (t) leidt het Ysl. *hior* van *hion* af, dat *caedere* zoude beteekend hebben: ik voor my wil liever deze zaak met den kundigen IHRE stilzwygende voorbygaan, dan met onwaarschijnlyke gissingen den Lezer bezig houden.

(s) In *Glosfar. Suio-Gotb.* h. v.

(t) In *Glosfar. Germ.* v. HAUEN.

Hoofdstuk X I V .

VS. 9.

FKANGINXΦ] Op dezelfde wyze vindt men dit woord gebruikt *Marc. X, 42.* het heeft zynen oorsprong van het M-G. **FKANGA**. *dominus*. by ons **Heer**, over welk woord men breeder zien kan onze aantekening hier voor bl. 337.

VS. 10.

FKARANT] Over den oorsprong of wortel van dit M-G. **FKARNNAN** zijn de taalkenners in zo verre van het zelfde gevoelen, dat het afftamt van **KNNAN**; maar zy verschillen omtrend de beteekenis die men dan aan dit woord zal te hechten hebben, JUNIUS neemt dit woord in de beteekenis van *kennen, weten*, zo als dit woord in den *C. A.* dikwils voorkomt, en in de woordenboeken gevonden wordt. IHRE geeft ons eene andere beteekenis van het M-G. **KNNAN**, hy neemt het in de

(u) *Ulpbil. illustr. not. II.*

de beteekenis van *considerare*. En zo vindt men het *Matth. VI, 28. ΓΑΚΝΝΑΙΦ ΒΑΧΜΑΝΣ ΗΛΙΦΩΞΣ* d. i. *merkt* (of *geeft acht*) *op de bloemen des velds*. Ik vertaal deze woorden aldus, om dat het my voorkomt, dat het lat. *considerare* met ons *opmerken*, *acht op geven* het best overeenkomt, en ik begrijp, dat men op deze wyze het gevoelen van *I H R E* het allermaast in onze taal bepaalen kan. Beide deze beteekenissen van het M-G. *KNNAN* zijn zeer aaneemlijk ter afleiding van *FKAKNNAN*: en zullen in de daad weinig verschillen; want het tegen overgesteld denkbeeld, waar op wy door het *privativum* *FKA* geleid worden, (*v*) vinden wy in beide de beteekenissen; men vindt doch het juist tegen overgesteld denkbeeld, van ons *klein achten*, *berachten* in *achten*, *acht geven*, *opmerken*. *aestimare*, *considerare*, als in *kennen*. *noscere*.
en

(*v*) Het *Privativum* *FKA* keert hier en in meer andere woorden de beteekenis geheel om; zo leert ons *I H R E* op de aangeh. plaats, dat van het M-G. *UIΦAN*. *dicere*. komt *FKAIΦAN*. *maledicere*. van *VANKKGAN* *facere*, *FKAVANKKGAN*. *peccare*. Vergelijk hier mede het geen men aangaande dit voorzetsel vindt by *WACHTER Glosf. Germ. in v. VERACHTEN*. en in de *Prolegom. Sect. V. in VER*.

en **berkennen**. *ignoscere, contemnere*, dat hetzelfde is met ons oude **wraaken**. *contemnere*, en **verkennen** beteekent volgens KNITTEL *ad Fragm. Ulph. Cap. VI. §. 190. p. 336.* by de Hoogduitschers *eene zaak niet naar waarde achten*, ook gebruiken zy het voor *ontkennen*, of *de kennis, die men aan iemand heeft, lochenen*.

VS. 14.

ΓΑΜΑΙΝ] Dit M-G. woord komt zeer wel over een met ons **gemeen**, dat even als het M-G. **ΓΑΜΑΙΝ** zo wel genomen wordt voor **gemeen**. *communis*, als voor **gemeen**. *vilis*. Zo ook het Grieksche *κοινόν*. zie WACHTER (w), JUNIUS (x), IHRE (y) en KILIAEN (z), die aan dit woord ook beide deze beteekenissen hecht.

(w) In *Glosar. Germ.*

(x) In *Glosf. Gothic.*

(y) *Ind. Voc. in Fragm. Epist. Paul. occurrent. in v.*

(z) In *Diction. v. ghemepn.*

E c

THAMAR AAN AMNON.

Gefchonden Thamar wenscht, hoe zeer zy hem moest haten,

Haar' stouten schender heil, 'tgeen zy door hem ontbeert.

'k Ben dan door u ten prooye aan schande en smart gelaten,

Na gy, met zoo veel drifts, myn liefde hadt begeerd!

Ach, Amnon, volgt de haat zoo schielyk op het minnen!

Ach, brengt genot van min zoo ras verfmading voort!

Maar neen; geen liefde greep ooit plaats in uwe zinnen:

't Was enkel snoode lust, die u heeft aangespoord.

o Wat bestaat myn hand, dat zy aan u durft schryven:

U, na dien wreeden hoon, zoo haatlyk in myn' zint!

Ik moest uw beeldenis eer uit myn geheugen dryven.

Dan zelfs die hoon prent daar uw beeldnis vaster in.

Of hoop ik, dat dit schrift uw' boezem zal verzagten?

Die boezem, wreeddaart, tart in hardheid staal en steen.

Had ik u niet alreë bewogen door myn klagten;

Zoo gy te winnen waart door klagten en geweent?

'k Voorzie maar al te klaar het lot aan my beschoren.

Geen smeeken, geen verwyf, boog ooit uw' stuggen wil.

Maar daar 'k myn rust, myne eer, en kuisheid heb verloren,

Is 't slechts een klein verlies, dat ik wat woorden spil.

Helaas, vergeldt gy dus myn trouwe broederliefde,

Myn hartlykheid, myn' dienst, myn' bystand, u betoond!

Ik zelve streel den slang, die my den boezem grieftde.

'k Bied hulp, maar zie die wel averechts beloond.

(* * *)

De alziende Hemel draag' getuigen van myn tränen,
Toen Vaders boò de maar van uwe krankheid bragt,
Toen zyne teedre zorg voor u my aandeedt manen,
Op dat door mynen dienst uw kwelling werd' verzagt.
Myn zucht voor uw behoud deedt alle twyffing vlieden.
Men hadt my niet zoo ras des Konings wil ontdekt,
Of 'k vloog naar uw verblyf, om u dien dienst te bieden.
Ik vond op 't ledekant u kwynend uitgestrekt.
Wat snood vermomde list! die diepgezokene oogen;
Dat ongedaan, verbleekt, en uitgeteerd gelaat;
Die zuchten zelfs, wier bron ik minzaam poog, te droogen,
Dit al bereidde dan uw gruwzame euveldaad!
Gy vergt my, dat myn hand u spyze zal bereiden:
Wilvaerdig maak ik straks 'tbegeerde voedsel toe.
Gy eischt het van myn hand: ik brengt 't u zonder beiden,
Terwyl ik op uw' wil een elk vertrekken doe.
ô Spyt! 'k lang zelve u 't staal tot myn bederf geslepen:
'k 'l zelve naar den strik, dien my uw geilheid spant.
Naauw biedde ik u de spyze, of vind my aangegrepen,
En aan uw zy geseurd op 't darrel ledekant
Wat kon ik, zwakke maagd in zulken toestand hopen?
Op bystand? zelve deedt ik ieder van my gaan.
Ontvluchten? ach, geen weg stondt my tot vluchten open.
Weêrstreven? kan een vrouw 't geweld eens mans weêrstaan?

'k Zocht

(* * *)

'k Zocht door myn schreijen nog uw snoode vlam te smoren;

'k Deed u van 't vuil bejag de schande en dwaasheid sien;

Myn mond stelde u, dat ik uw zufter was, te voren;

Haare oneer, uw gevaar, onmogelyk te ontvliên.

'k Vleide u, dat Vader die u mint, u niet zou weigren

Waar anders zulks uw wensch, dat ge u aan my verbondt.

Al wat ik zeide, en deed, deedt slechts uw 'tmoedwil steigren;

Geen rede geldt, waar drift verstand en rede schondt.

Gy voegde, als wilde uw min door dwang geen gunst genieten,

't Liefkozen by den dwang, het vleyen by geweld.

Gy badt, gy smeekte my, ik zag uw tranen vlieten.

Wordt dan door tranen ook bedrog in 't werk gesteld?

Gy zwoert my eed op eed, by uw behoud, myn leven,

Waar in (zoo spraakt ge) alleen 't behoud van 't uw bestondt,

Dat gy me, als Vrouw, uw hand ook met uw hart zoud geven.

Dit zwoertge zelfs by Hem, die ieders ziel doorgrondt.

'k Bezweek, (hier doet myn schaamt my 't bloed naar 't aanzicht flygen,)

'k Bezweek voor uw gevlei, uwe eeden, uw en dwang.

Wie zou toch op een maagd de zege niet verkrygen,

Die zoo veel wapens voert tot haren ondergang?

Hadt my myn schaamte en schrik, eer gy me schondt, doen sneven,

Of, snoode, hadt uw ziekte uw levensloop bepaald:

Van hoe veel schande en leeds hadt my myn dood ontheven!

Hoe groot eene ontrouw waar met u in 't graf gedaald!

Ach

(* * *)

Ach, liefde, en eer, en trouw moet weinig by u wegen ;
Daar gy zoo licht en liefde, en eer, en trouw vergeet!
De sponde was nog warm van 't schandlyk minneplegen,
En straks verzaaktge uw min, en de eeden, die gy deedt,
Te weinig was 't u, schelm, myn zuiverheid te schenden ;
Te weinig, dat ge my tot schande en oneer bragt :
Na 't boeten van uw lust ; moest gy me van u zenden ;
En hoopen schimp op schande, en hoon op vrouwenkracht !
Dat wreed bevel kon dan dien eigen mond ontglippen,
Die my, zoo korts geleën, de teêrste kussen gaf!
Die woorden vloeiden dan (wat valsheid!) van die lippen,
Waar meê gy zwoert, my zelfs te minnen tot in 't graf!
Ik kon, rampzaalge, ik kon myne ooren naauw gelooven.
Niet denken, ('k had zoo vals, zoo boos u niet beschouwd)
Dat ge in uw hart zoo ver de menschlykheid zoudt dooven,
Haar, die gy schelms onteerde, ook wreed verflooten zoudt.
't Was altewaar! Helaas, 'k doe u myn klagten hooren ;
'k Omhels uw knieën zelfs, 'k had nooit my zoo verneêrd.
Maar alles vruchteloos: gy slopt voor my uw ooren,
En sloot my van u af, daar my myn rouw verteert.
Ik toefde, (of kon myn hart myn vonnis onderschryven?)
'k Toefde, of gy me ook terug zoudt roepen, nog een wyl.
Gy laste een' slegten slaaf, my van u uit te dryven-
Die last, zoo smaadlyk, werdt gehoorzaamd in der yl.

Dit

(* * *)

Dit, dit ontbrak dan nog aan Thamars ongelukken!

Myn heilloos lot hadt my geen leeds genoeg verwekt!

Dit moest dan 't laatste zyn van zoo veel gruwelflukken,

Waar mede ge uw zusters eer, uw' eigen naam bevlekt!

'k Stond, daar ik dus op eens myn hoop ter neer zag ploffen,

('t Begeeft ons alles toch, wen ons de hoop begeeft)

Als een die, onverwagt door 't bliksemvuur getroffen,

Nog leeft, maar zelf zich niet bewust is, dat hy leeft.

De traanen hadden 't oog, de spraak den mond begeven;

Myn ziel gevoelde niet door overmaat van smart,

De droefheid deedt in 't eind myn zinnen weër herleven,

En gaf op nieuw gevoel, en werking aan myn hart!

Toen mogt ik aan myn klagt den ruimen teugel vieren.

'k Strooi stof en asche op 't hoofd, ten blyk van myn verdriet;

Ik scheur 't veelverwig kleed, (waar toe zou 't meer my fieren?)

Myn handen spaarden zelfs myn borst en wangen niet.

Vergeefsch tracht Abfalom (moest ik hem dus ontmoeten!

Moest hy in zulken staat zyn lieve zuster zien!)

Myn leed door vriendlykheid, door goed onthaal te boeten:

'k Zoek hem, 'k zoek elks gezigt, ja, 'k zoek my selv' te ontvliên.

Wat schepsel zal voortaan myn byzyn nu gehengen?

'k Zie my van elk vermaad in myn rampsalig lot.

Waarheen, helaas, waarheen zal ik myn schande brengen?

'k Ben gansch Jeruzalem, gansch Israël ten spot.

(* * * .)

Alleen myn dood kan my van zoo veel leeds genezen.

En ach, wie weet, wie weet, hoe ver myn wanhoop gaat!

o Zou uw hart zoo hard, zoo vreemd van medely wezen,

Dat gy niet weenen zoudt, als gy myn dood verstaat!

Myn dood! neen, laat my eer uw medely verwerven.

'k Zal weér gelukkig zyn, wanneer ge 't my vergunt.

En waarom' zou, in smart, de droeve Thamar sterven.

Daar gy op eens haar druk in vreugd verkeeren kunt.

Ach! geef nog eens gehoor aan myn benaauwde klagten!

'k Bezweer 't u by dat zoet, dat ge in myn' arm genoot;

By uw gevaar; (wie weet, wat leed u staat te wagten!)

By myn verdriet, helaas, dat uit uw liefde sproot.

Indien uw boezem ooit voor my in liefde brandde,

(En dit, dit hebt ge my met eigen mond gezegd)

Stel, Amnon, stel dan perk aan myn verdriet en schande.

En laat my de uwe zyn door wettelyken echt.

T A E L K U N D I G E M E N G E L I N G E N .

Uitgegeven onder de Zinspreuk:

LINGVAE PATRIAE EXCOLENDAE AMORE.

N°. VI.

I N H O U D .

Aanmerkingen en Uitleggingen eeniger Woorden op het Onze Vader door eenen onbekenden Schryver. - - - - - bl. 373.

Aanmerkingen over zommige M-G. Woorden in den Lofzang van Maria en Simeon te vinden. - - - - - bl. 387.

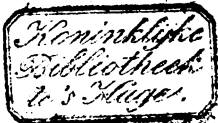
Aanmerkingen over eenige Oude Nederd. Woorden, welke in de Overzetting van eenige Hoofdst. des Briefs van Paulus aan de Romein., uit het M-G. gebruikt zijn. bl. 411.

Lijst van vergelyking tusfchen de Laplandsche en Nederduitsche Taal. - - - - - bl. 434.

De Stukjens moeten ingenaaid en niet doorgefteken.

T E E T D E N ,
by F R A N S D E D O E S

M D C C L X X X V .

By den Drukker dezès worden de volgende Nieuw
Werken uitgegeven: En alom verzonden.

- JACOB VAN MAERLANT**, *Spiegel Historiaal of Rijkronijk met Aanteek.*, van Mr. J. A. C. LIGNET en Mr. J. STERNWINKEL, waar by het *Pourtrait van den ouden Dichtst. Geb. 1235. 2 deele*, groot Octavo. f 7 : 1
- TAELEKUNDIGE MENGEELINGEN**, bevattende eenige Ophelderingen van verouderde Woorden en andere stukken tot opheldering onzer tale dienstig, met noodige afbeelding in 't koper; 6 stukken in groot 8vo. elk Stukjen. (Het 7 en laatste Stukjen op de Pers) f 0 : 1
- J. ESBRÉ (A. L. M. Phil. Doct. etc. te Heusden)** *Inleiding tot de Kennis der Natuurlyke Wijsbegeerte*, of eenvoudige Onderrichting aangaande de *Eerste en Voornaamste Grondregels van de Proefondervindelyke Natuurkunde* by wyze van gemeenzame gesprekken tusichen een Leerling en Meester voorgedragen, kunnende tevens dienen, als een handleidinge tot grondige bevatting van veele zaken, van welken in den *Katechismus der Natuur* van den Eerw. Heer J. F. Martinet gesproken wordt, met fr. platen 4 deelen in groot Octavo. f 14 : 12 : 1
- VROEDKUNDIG OEFFENSCHOOL**, vervatten de in een klein bestek alles 't geen tot de *Vroedkunde* eenige betrekking heeft, vercierd met **XXI. keurige Kunstplaten**, behelzende te zaamen over de 100 Figuren, alle betrekking hebbende, zo tot de niet Bezwangerde als Bezwangerde Lyfmoeder. — De verscheide wyzen op welke het Kind zig aanbied. — De Hand en Kunstgreepen daar toe vereischt wordende. — Het aanleggen der *Vroedkundige Werktuigen*, — Als meede hoe men op de gemakkelijkste wyze de Keizersneden, doorsnydinge der Schaam Beens Ver eeniging, te verrigten heeft, als steunende op vaste onbetwisthaare Grondregels, gestaafd door Beproevingen en dagelyksche Ondervindinge, uitgegeven by wyze van Lessen, door J. B. JACOBS, *Hoogleeraar in de Vroedkunde te Gendt*, in groot 4to. f 7 : 0 : 0
- Het zelfde werk in 't Fransch* f : : :
F. B. R.

AANMERKINGEN

E N

LITTELEGGINGEN EENIGER WOORDEN

O P H E T

O N Z E V A D E R

door eenen onbekenden Schryver,

[Zie Bladz. 290.]

vs. 9.

ATTA *atta*, *atta* bij de Grieken en Latijnen mede. *Tata* bij de Romeynen, *aita* bij de Biscaijers *hate*, *hyste* (a). *Nte* en *Eryte* bij de Oude Friesen bedieden een *Dadrr* of *Grootvader*, soo wel eigentlijk genomen, als wanneer men dien haem aen sijn ouder wijt verbiedicheijd geeft. De Friesen noemen daerom hun

Recht

(a) *hyst* wordt heden nog gebruikt voor *Vader* by het Landvolk in de Groninger Ommelanden. Zie verder z. BERNARDI *Etymol. Britan.* v. **ATTA**.

weſh is bij d'Oude Duijſen mede heijligh. **W**eijſen, wijen, heijligen, **O**TFRIDUS heeft hier: **W**uſh ſi noe me thiner.

NAMM, naam, comt over een met veel taelen *νόμας, nomen Lat. nomen* Franc: *nomen* Fries. en **A-S.** *naſu* Islands, Sweeds, Deens.

vs. 10.

ΦΙΝΔΑΝΑΣΣΗΣ. (c) **ΦΙΝΔΑ**, *thiuda*, volck, diet, in de Oude Holl. Chronijck: **H**et Frieſche **D**iet; daer van comt **D**ietrich, i. Overſte van 't Volk; van **R**IK, *rik*, overſte, machtige. **A-S.** *ðeode*, gelijk oock de Gotten en Francken eertijds geſchreven hebben, ſoo ick afneme uijt hun oude namen van **C**heode-ric, anders **F**olckric; **C**heodebert, i. Folck-eer; **C**heodebald, i. Voormond of Vooghd van 't volck, &c. het welck bij de Griecken in *Theude*, en *Thiode*, of *Thiote*, en bij de Francken oock **C**ietrich, **C**hiorih en **C**hetrih verandert werdt. Daer van oock de **C**hio-

(c) Lees **ΦΙΝΔΑΝΑΣΣΗΣ**, en zo ook Beneden. De-zen miſſlag hebben mede **JUNIVS** en **STIERMIELM** **Luc. VIII, 10.** Zie **E. SOXBAC** *Ugh. inſig.*

(als *TACITUS in d. lib. (g)* getuijght) d'Aerde, als een Goddin, geviert hebben. Island. Sued. en Dan. *foru*.

VS. II.

HLAIF, A-S. *hlaif*, *hlaef*, *laef*. Bij de Runen **HLIIP**, *hlaif*. Eng. loaf is een opgemaekt brood nae de gedaente van een blad oft loof, Eng. leafe. *leiba* OTFRID. III. 6, 5. Duto Christus nam *finf leiba*, *Joh juene flga thara juu*. Ende in 't eijnde: *Joh uuard thero alcibo thero flgo*, *joh thero leibo Sibun forbi ubar thas*. De Friefen houden noch *laef*, *laef*. De Boemen *chleb*. De Monnicken hebben daer van hun *Lebunculos*, voor grove brooden, gemaect, als *GOLDASTUS* getuijght *Tom. I. p. 182*.

SINTEINAN. dat is, gestadigh, altijd duerende, eeuwigh brood. Want **SINTEINQ** *Marc. XIV, 7.* en *Joh. VII, 6.* is altijd. Gelijk oock in 't Griecx *εὐστατος*, met het Gots woord geheel overgenomen, soo in klanck, als sin. In den text *Matth.*

(g) Cap. XL. en zie aldaar **A. ALTHAMERUS.** en **P. BUDERCK.** in *Atlant. P. II. Cap. VI. de Geografia.*

Matth. VI, 11. staet *ἐπιούσιος*, het welck bij veel Oudvaders en Leeraers over- ofte boven- wesenlijck, geestlijck, enz. uitgeleghet werdt, verstaende daer mede het brood des toecomende levens, te weten het lichaem onser Heeren J. Christi, ende niet het dagelijck of tijdelijck. Gelijk oock de volmaectheijt deses H. Gebeds niet toe laet, dat, tegens de leere in 't selve Cap. VI. 25, 26. enz. plotselijck in 't midden van 't selve voor het weerdlijck ende lichaem gebeden soude werden, al eer men voor de Siele bidde over de begaene en de tegens de te begaene sonden. Maer als men dit van 't geestelijck brood verstaet, soo passen de 3. laetste beden net op de Siele, gelijk de 3. eerste voornaementlijck op d'eere Godes. Soo als breeder bij d'Heeren *Salmasius*, *Vossius* de Vader, en meer andere uijt d'Oudvaderen bewesen is: bekennende altemael, dat *ἐπιούσιος* in de Lat. oversettinge qualijck overgeset is dagelijck. In 't A-Sax. staet mede wel dagpamlican; maer in seecker Oud geschreven boeck van d'Heer *Cotton* staet oock: hlyf urepne openpirclic; waer van hier onder breeder op het A-Sax. gebed (h). Seec-
kere

(h) De Schryver wijst hier den Leser naar zyne aenmerkingen over 't Onze Vader in het A-Saxisch. Zie hier het geen

kefe Franckfe overfettinge heeft emezhje prooffh , dat is
het felve met SINTEINAN.

PIE. Van FIBAN, gevchj Oud Teuts, geban,

geon by over deze A. S. woorden heeft aangtreckende:

Daerghamlican. In een MS. van de Heer *Cot-*
ton staet hier boven gestelt, opeppelic. i. e.
 overspijsigh, geestelijck en niet lichaemlijck,
 of oock, overleekere. Want pipt A. S. is
 spijs, en bancket; OTERID II, 22, 39. *Joh*
ouh gibe thia nuist / Ehr hangiru n'irstirbist ;
hij geese u spijse [die ghy doest] Dat ghy
van hunger niet en sterft. Siet oock IV,
16, 14. en d'Heer JUNIUS op Willeram.
p. 158. Gepiptan, piptullian, piptlacan
is lekker eeten; bancket of maeltijd houden,
Luc. XII, 19. XIV, 12. XV, 24, en 32.
XVI, 19. In 't oud Deens NI 11 vist, spijs;
NI 11 FIDVA, vistmalur, knapsack. 1510 is
voor 1510. is bij de Dores mede een banquet,
daer van 't Lat. festum. Bij de Friesen is
deest, vreughde. Dit dient dan oock tot
meerder seckerheijd, dat de Oude Kerk
hier niet anders, als 't Geestelijcke brood
der Siele verstaen heeft: gelijk mede doet 't
Eng. MS. van d'Heer JUNIUS, ouir opir
*substance; ende dat van de *Winn* 2. *Onse**
*over substantialghe brood, i. e. *super substan-**
tialis bij de Oudvaders.

teban, tepan. Sued. en Dan. at giffue, en van ouds 11
 PIIPI, at giesu. Eng. to give, In den Loffang, tiv

HIMMAΔΑΔΑ *ἡμερον*, A-S. το δαζ i. van
 daegh, dezen dagh. het welck te meer versterckt,
 dat hier om geen dagelijcx brood gebeden word, also
 het tweemaal 't selve geseght soude zijn, van daegh en
 dagelijcx, dat de volmaectheijd van soo een cort en
 bondigh gebed ('k laet staen van onsen Hemelsche
 Leeraer, daer hij 't qualijck bidden voor en nae be-
 straft, en daerom verbetert) niet toe en laet. **HIM-**
MA bediedt nu. **ΕΚΑΜ ΗΙΜΜΑ**, en **ΕΚΑΜ**
ΗΙΜΜΑ ΝΗ, van nu af, *Joh. XIII, 10. XIV, 7.*
Luc. I, 48. V, 10.

vs. 12.

ΑΦΛΕΤ. Αflatt. gelijkc onse Voorderen plachten
 te sprecken in andere tijden. **ΑΦΛΕΤΑΝ ΕΚΑ-**
ΥΑΝΚΗΤΙΝΣ *Marc. II, 7.* en *Luc. V, 21.* Voor
 't welck *Matth. IX, 6.* staet **ΑΦΛΙΤΑΝ**, i. de
 sonden aflaten, vergeven. Ende noch naerder come
 met onse Spraeck over een **ΑΝ ΑΦΛΑΤΕΙΝΑΙ**
ΕΚΑΥΑΝΚΗΤΕ, tot aflatinge der sonden; *Marc.*
I, 4. Hooghduijts ablat. **ΕΚΑΛΕΤΑΝ** is mede het
 sel-

selve verlaten. *Luk. V, 37.* ΠΡΑΛΕΤΑΙΔ ΓΑΗ
 ΠΡΑΛΕΤΑΝΔΑ, vergeeft, en ghy sult vergeven
 werden: het bediet ook laten gaen *Marc. I, 24.* VIII,
 9. XV, 15. enz. het enckele is ΛΕΤΑΝ, laeten:
 De oude Duijtsē seggen, surlasan sunta; d'overletter
 van TATIANUS hier, surlas uns unfara sculdi, voer
 het welck OTFRID Blas, en NOTGER belas, een
 derde oblas hebben. Ende *Hymno II.* (i) factas uns
 schuld. Deens, follad.

SKNΛANS. Schuldigh. Cort nae het gebed
Matth. VI. 14. en 15. wordt dit uijtgelegd door MIS-
 SAEΔINS misdoeden en *Marc. I, 4. en 5.* door
 ΠΡΑΥΑΝΚΗΤΕ en ΠΡΑΥΑΝΚΗΤΙΜ.

SIGAIMA, sumus, zijn, te weten, wij. Comt
 van VISAN, wesen, zijn.

SKNΛAM, Schuldigen; A-S. scyloig, *Theot.*
 schuldig. ΓΑΔΡΜΙΔΕΔΩΝ ΙΝΑ SKNΛAN
 VISAN ΔΑΝΦΑΝ, sij doemden hem schuldig te
 wesen des daods. *Marc. XIV, 64.* D'oorsprongh is
 SKAA, ick sal, ick moet: *Eng.* pau shall doe it,
 ghy

(i) De Schryver ziet hier op eenen *Hymnus* te vinden in
 een MS. van VOSSIUS, behelzende verscheiden La-
 tijnsche Lofzangen in 't Oud Duijts-outrgesen.

ghij sult: *i. e.* ghij moet dat doen. SKAL FASVIA-
TAN, hij sal *i.* moet sterven. *Joh.* XIX, 7. IK
SKAL VAN KGAN, ick moet wercken, *Joh.*
IX, 4. A-S. *foed*, *Teuts*; *scal.*

vs. 13.

BRIFTAIS, bringe; Want d'eerste van de
FF smelt altijd in een N (*k*), als in AATTAN,
langen. TATTAN, gangen, gaen. TATT, gang;
straet. AFTIANS, soo mede in 't Griecx *αφαιος*,
engel. VITS SA BRIFTANDA IN FKAANS-
TAL, wegh brengende in 't berberf, *Matth.* VII, 13.
BRAHTA SNN MEINANA, ick brachte
mijn soon, *Marc.* IX, 17. HANBIΦ VNNAN
BRAHTEANN, in 't hoofd wonden brach-
ten, *Marc.* XII, 4. gelijk men in 't schermen
seght iemand in 't hoofd een steek brengen. A-S.
bningan, Oud Teuts, bringen, pringen. Eng. to bring,

FKAISTNBNGAI. FKAISAN, is verfoec-
ken, *Marc.* I, 13. X, 2. XII, 15. Islands at freifga,
Swenske en Denske at friste. Freifing, en frestelse,

ver-

(k) Zie ook over dit gebruik der M-G. Γ. ons III. Stuk;
jen. bl. 238.

verfoeckinge. A-S. *fragan*, is vraegen; om dat men al vragende hemant verfoekt, als te sien is *Matth. IV, 6. Marc. X, 2.*

AK, ac A-Sax. na ic. ac *ðu*; niet ich, maer du. nij-*hit* na *oxa*, ac *hopr*: het is geen os, maer een ers of ros *Elf.* In de oude Deutse overset-tingen staet nu, unj, unjan, onh, so, voor maer. In sommige sult. ghij vinden, Ende verlost ons, enz. gelijk bij *Lucas.*

ANSEI, lost, verlost. A-S. *lefan*, *lyfan*, *alyfan*, *λύειν*, Fut. *λύσει*, *luere*, lossen. Eng. to lose. *OTFRID.* lost.

AF, af, i, van: zijn 't selve; waer af, en waer van. A-S. *of*. Eng. *of*, *ἀπό*. **WIELERAM**, *άβη*, in de Oude Rijn-Chronijcken *abe*. *Abbe*-tronck in 't Flaems is een Bastard. **AF** **ΗΑΙΦΓΑΙ**, van der hejde, of acker, *Luc. XVII, 7.*

ABIAIN, verlost ons van ebel, i. van het quaed; *ἀπό πονηρί* A-S. *of* *ypele*. Duijts, *ubil*. Westfal. *uvel*, *obel*. Eng. *evil*, en vercoert, *ill*-hier-van comt de *ebel*, in 't cort *dussvel*. A-S. *deopole*, *deopl*, *deopol*. Eng. *devill*. Duijts, *teubel*, *tufel*, *dubel*, *duebel*. *TAT. XV, 4.* *diquel*. *ε* *πονηρος*, de quade, die bosc, verstaet, geest.

ΦΙΝΔΑΝΓΑΚΑΙ (1) *Luc. IX, 60. ΓΑΣΠΑ-*
ΑΥ ΦΙΝΔΑΝΓΑΚΑ ΓΡΟΣ, *Spelt* (i. con-
 dight) het Koninghrjck Gods. Siet voren ΦΙΝ-
 ΔΑΝΑΣΣΗΣ, hoewel dat een enckel, en dit
 een tweevoudigh woord is, bij een gesteld wijs
 ΦΙΝΔΑ en ΓΑΚΑ (2). ΓΑΚΑ, is eigent-
 lijk een wooninge daer iemand op sijn gaerde
 bewaerd is. ΝΙ ΕΑΚΑΙΩ ΝΣ ΓΑΚΑ ΙΝ
 ΓΑΚΑ, vaert niet van huys tot huys; *Luc.*
X, 8. ΑΝΚΤΙΓΑΚΑΣ *Joh. XVIII, 1:* is een
 gaerde. of hof; *Franc. jardin. Ital. giardino. Orche-*
yard Eng. is nu een boom-gaerd, maar certijds is het
 Gots, Duyts, Sweeds, enz. een cruys gaerde. Want
 yst, H-Duyts wurt is cruysd, soo ick ook geloof
 dat ΑΝΚΤ bij de Gotten geweest is. Doch hier
 van elders. ΒΑΡΔ, warde, *gaerde, garde* is iemand,
 of plaats, die, of daer men ijets bewaerd. En in de
 Friesen wetten word, *wartha* is een open plaats, daer
 de Gemeente te raed bij een comt. Hoeh-maerd (nu
 de Stad *Recutwarden*, bij de boeren na d'oude tael
 Hieu-

(1) L. ΦΙΝΔΑΝΓΑΚΑΙ.
 (2) L. ΓΑΚΑ.

M E N G E L I N G E N. 387

Dietwaerd (geheten) heeft daer van zijn naem. **ΥΑΚΔΙ**
ΓΑΝ, A.S. *peorban*, *Theos*: waarden, waarden, **WIL**
LERAN; waerden is bewaeren, bewaecken, gade
 slaen, beschermen, overzien; gelijk in 't. Lat. *seri*,
observare, *επιτηδεύειν*. Weshalven een recht Coningh
ΦΙΝΔΑΝΓΑΚΔΑ, Diet-waerder wel magh god
 maect werden. Ποιμὴν λαοῦ bij Homerus, en Επισκοπὸς
 bij d'oude Christenen. Jaer wêrdt oock selfs met den
 naem van **ΦΙΝΔΑΝΣ**, diet, geheten, *Joh. XVIII*,
 39. en *XIX*, 3.

MAHT, maght. A.S. *mægen*, *mægenijre*.
Eng. might. Comende van **ΜΑΓΑΝ**, mogen,
magan; gelijk *potestas*, *potentia* van *posse*, en *δύναμις*
 van *δύνασθαι*.

ΥΠΛΦΝΣ, (*n*) *wulphus*, eer, heerlijkheijt,
 welde, werlde. A.S. *puloon*, misschien van *pealban*,
 heerschen, boweldigen, *pælepi*, rijk, weeldrigh. Die
 wel en rijk is, comt tot *welde*, ende in en door zijn
welde soeckt hij te heerschen en heerlijkheijt, ende
 van *wesliff*, *ge-welbigh* te worden. *Ελδωε*, *eldor* is
 begeerte, verlangen. In den Lofzang der Engelen
Luc.

(*) Zie het aangeeteekende over dit M.G. woord in ons
 III. en V. Stukken bl. 343.

Luc. II, 14. ὕλη φησὶ ἐν ἡλικίᾳ ἡμῶν
 ἔσθ' ἄρα. Eode. γγ. pulson on heahnesse. Gode sij
 eere in de hooghsten, of, hooghtosthæ. A. Sax.

IN AIVINS, in ætternis, i. eeuwigheid. AIV, (e)
 aiv, ævum, ætus, is een woord en sin in vier taelen
 soe ver van plaats en tijd verschelende. AN AIVA
 en NNA AIV, A-S. á en áá. Eng. for at, da is
 altijd, eeuwiglijck. AIVGINÆ AIBAINS, eeu-
 wigge levent, Joh. XVII, 3.

(e) Omtrent dit M. G. woord teekent J. O. T. N. K. in *Spe-
 cim. Glosf. Upph.* het volgende aan: „ AIV, ævum,
 „ aeternitas, unde AIVA ÆTÆ, dies aeterni.
 „ NNA AIV, in aeternum. Sæpit hæc vox Græ-
 „ cam originem, etiam in eo, quod æque ac illa notet
 „ non tantum perpetuam durationem, sed & seculum vel
 „ mundum hunc. Inde SINGENS PHIS AIVIS
 „ dicuntur Luc. XX, 34. filii hujus seculi. Cambr. sem-
 „ per Ew vel Ew dicitur, Anglo-Sax a vel æa, nobis æ
 „ etia, æb, æ Gr. aiel. Chron. Rhytm. p. 122. Heims
 „ Kr. p. 384. Et cfr. Wachteri Glosf. p. 399. Junius ad
 „ Willeram, p. 233. Hlilkefi Gramm. Franco. Theoth.
 „ p. 76.” Voeg hier by het Ysl. *ey perpetuus*. Eþygg
 is een altoos duurende regen. Welk woord men by de
 Noordse Dichters overdragtelijk gebruikt vindt, om
 een wonde, die altoos bloedt te beteecken. GUNN-
 440. Saga p. 136.

Dugdmæt orms at ærni
 Eþdauggwar Per þoggunn.

d. i. Het schein my toe, dat ik naast uwen arm gewond
 was van eenen slang, met een' wond, die altijd bloedde.

A A N-

AANMERKINGEN

OVER

ZOMMIGE M-G. WOORDEN,

IN DEN

LOFZANG VAN MARIA EN SIMEON

te vinden.

Luc. I. vs. 46.

MIRIAGIA] **MIRIAS** is het M-G. *magnus*, groot, hier van **MIRIAGAN** *magnificare*, groot maken. Dit M-G. **MIRIAS** in onze Tongval overgebracht zijnde is het by ons reeds voor lang in onbruik geraakte *michel. magnus*. Bij **KILIAEN** is dit woord niet bekend. Dat het evenwel ten tyde van G. DE **SCHBUREN**, in den jaare 1477. Cancellier van het Hertogdom Kleef, in gebruik was, blijkt uit zynen *Testamonista*, alwaar gevonden wordt: „**Michel, groit, magnus.**” By Schryvera van vroeger eeuw vindt men

men het gemeender gebruikt. **LODEW. VAN VELT-
HEM: (a)**

— Gi Heren! my fet!

Ginder comt op ons een michel diet,

Het sijn viande, na minen wane.

JACOB VAN MAERLANT bedient zich ook op ver-
scheiden plaatzen van dit woord, over welken zie onze
Aanteekeningen in het II. *Deel*. In Duitschland is het
langer in gebruik gebleven volgens het getuigenis van
WACHTER (b). De Verwandschapte taalen erkennen
mede dit M-G. woord, als: A-S. micel. micl.
michl. micle. micyl. miecla. Al. MICHIL. MIKIL.
magnus. Zie verder **WACHTER** en vooral **JO. IHRE (c)**.
Wat aangaat 't M-G. werkwoord **MIKIAGAN**,
waar van ons hier voorkomend **MIKIAGIDA**, daar
zal men wel overblijfsels van vinden in het A-S. Fr.
Th. Alem. en oud. H-D. doch in ons N-D. is mij
dit werkw. nooit voorgekomen. Het **MIKIAGIDA**
SAIVAA MGINA EN. van *Ulphilas* heeft TA-
TIA-

(a) *Spieg. Histor.* III. B. 46. c.

(b) In *Glosar. Germ. N.* MICHEL.

(c) In *Glosar. Sued-Goth.* V. MYCKEN.

TRANS: (d) woordelijk gevolgd: *Mih hilefo min selu Thruthin. Magnifica anima mea Dominum.* Het A-S: gemelcian, *magnificare* staat *Psalm IX, 21.* § na gezette open § gemelcian. hinc mon. open eorðan. *ut non apsonat: ultra magnificare se homi super tertam.* Vergelijk met deze plaats de Overzetting van NOTKERUS, alwaar men dus leest: *Daxi sibi furden nioman ana ne fraxa ze michelichonne ebe erdo.* Zie ook nog het geen over het tegenwoordig gebruik van het woord *Michel* door M. H. GOLDASTUS (e) is aangehouden.

vs. 47.

SPERINGIA] Om de grond beteekenis en afkomst van het M-G: **SPERINGAN**, dat ons hier voorkomt, haden op te speuren zullen de verwandschaptelijken, en vooral A-S., ons geene geringe hulp toe brengen.

I. In het A-S. beteekent *Speg* een geluid, *sonus*, en, zo als het my toefchijnt wel dat geluid, 't welk door het slaan met iets in de lugt veroorzaakt wordt:

(d) *Harmon. Evang. Cap. IV. vf. 5.*
 (e) *In Not. ad Tyrol. R. Paraenel. §. 28.*
 H h

Pf. CL, 3. hequa huc en spege byman d. i. loeft hem met geluk der basen.

III. Gebruiken, de A-Saxen ook dit woord voor allerlei soort van speeltuigen, die door blazen of slaan eenig geluid gaven. Dus vindt men het *Pf. CXXXVI, 3.*

in den *Cod. Bibl. Trinit.* voor, *Spax* (g) gebezigt: *On sealum on mrotte hij se ahengon spegar ajne. d. i.*

aan de wilgen in het midden van haar hingen wy vixed haxpen. Voor *Crabul* staat het *Pf. OMLIK, 3.* in den

zelfden *Cod.* hequa hi naman hij ~~—~~ en spege: d. i. *altes zynet nam loven met trommelen.*

Van't A-S. zelfstandig Naamwoord *Spege*, *oms.* komt het A-S. W-woord *Spegan*, *Spegan.* *sonar.*

Voor het tuischen van boomen lees ik het in *versjone Samnka versjone Bodae Presbyteri de Die Julist (b).* 7 *sa*

ysou beamp. yageoon and spegeon d. i. en dore de boomen des wands schaddelen en tusschen. *Pf. CL, 5.* vindt

men het van een speeltuig: *hepa's hinc on cimbalum pel spegenoum. d. i. loeft hem met wel klinkende cymba-*

len.

(g) In den *Cod. Arundel.* en *Canabr.* leest men *organa.* *opemay* heeft de uitgave van *Jo. Spelman*

(b) In *Tom. II. Thesaur. RICKES. sive WANL. Catalog. MSS. p. 147.*

len. ~~Uit~~ Uit dit A-S. *spege*, *sonai*. enz. en *spegan*, *sonare*. is het immers niet moeilijk op te maken, dat het M-G. **FASVREGAN** (i), waar van wy niets dan het *imperfectum* **FASVREDA** over hebben, en **SVEINGAN** afkomen van het verloren M-G. **SVER**, **SVERN** of **SVERN**: en dat uit de beteekenissen, daar de M-G. woorden **FASVREGAN**, **SVEINGAN**, **SVERNIDA** tegenwoordig in den C. A. nog in voorkomen, ten duidelijksten blijkt, dat de oudste of eerste beteekenis (*significatio primaria*) dezelfde geweest zy, welke nog in het A-S. gevonden wordt. — Dus zoude het M-G. **SVEINGAN** beteekend hebben *sonare*, en het zelfstandig Naamw. **SVERN**, voor speeltuig genomen zijnde, hier van afkomen het M-G. **SVEINGAN**, *cantare*, en overdragtelijk *cantus se vocare*, *gaudia perfundi*, in welchen zin het hier by *Lucas* voorkomt. Alzoo is in **FASVREGAN** en **FASVREGAN** mede de beteekenis van *sonare* te vinden: want wat is *zuchten*, *ingemiscere* anders, dan met zeker geluid te

(i) Met dit M-G. **FASVREGAN** zoude volgens de gedachten van L. TEN KATE (zie zyne *Proeve van G. A.*) over een stemmen ons *zwoegen*, *anbelare*.

te maken, zyns groefheid of ontfektenis te kennen geven.

Nu blijft ons nog overig te toonen, hoe dat het M-G. **SVIFAGA**, *tibia*. hier toe behoord. Gezien hebbende, dat het A-S. Spege, *ſpege* ook voor allerlei speeltuig genomen is, blijkt uit dit M-G. duidelijk, dat het A-S. Spezel, *ſpegl*. het geen alleen in uitgang van het voorgaande verschilt, ook van dezen wortel afstamt, en in de beteekenis van een speeltuig genomen alleen, of met byvoeging van het woord horn, voor een pijp-riet gebruikt is. T. BENSON: (*k*) *ſpezelan*, *Cantare ſpegel-horn*, *tuba*. Op gelyke wyze stamt ook het M-G. **SVIFAGA** van het M-G. **SVERN**, **SVIRN**, **SVIF**. af, het welk in 't gemeen een speeltuig aanduidende, met byvoeging van dien uitgang **AGA** alleenlijk voor een *Riet* of *Pijp* daarmede op speelde gebruikt is. En dit woord van later gebruik zijnde, dan het eerste, is in het F-Th. H-D. en N-D. overgebleven. OTFRID, (*l*) optellende de

(*k*) *Vocabularium Anglo-Sax.*
 (*l*) *Euangel. Lib. V. C. XXIII. vf. 396.*

onderscheiden soorten van speeltuigen, die in den hemel zullen gebruikt worden zegt:

Sih thar ouh al ruaris

thas organa suaris:

Lira ioh fidula

ioh managfaltu fiegala.

Harpha ioh rosta, (m)

ioh thas io guates dohta,

Thes mannes muat noh io ginuug

thar iss es alles ginuug.

d. i. Het beweegt zich daar ook alles, wat het orgel in zich heeft, Lieren en Vedelen en menigvuldige Swegelen, Harpen en luiten, en dat aangenaam is, en in 's mensches hart niet is opgekomen, is daar in alle overvloed. In het H-D. beteekent Schwegelsfets, eene Dwarsfluit. KILIAEN heeft

(m) De reden welke my bewogen heeft dit woord door luiten over te zetten, zijn de woorden van BONIFACIUS door den Hr. M. LE GRAND in zyne aanmerkingen op de *Fabliaux ou Contes du XIIe. et XIIIe. Siecle* Par. 1781. Tom. I. pag. 48. aangeteekend: *Citharinare in Cithara quam nos appellamus Rostae.*

heeft *Stueghel*, *stueghel-pijpe*. *Tibis*. *Stueghel pi-
per*. *Tibicen*. En gelijk van 't M-G. *SVIFAGA* het
werkw. *SVIFAGRN*, dus ook van ons *Stueghel*
mede ons *Stueghelen* by *KILIAEN Tibis canere*.

vs. 48.

ΦΙΝΞΣ.] Zie het geen door my over dit woord
reeds aangeteekend is in deze *Taekundige Mengel-
gen* (a). Waar by ik nu nog te voegen hebben, dat
men den oorsprong van ons woord *Φιξ*, *fur* in de be-
teekenis van het M-G. *ΦΙΥΣ* ook zoeken moet,
schoon *JUNIUS* (b) en anderen dit willen brengen tot
het M-G. *ΦΙΝΞΣ*. — Dan wat verschil is er tus-
schen de M-G. woorden *ΦΙΥΣ* en *ΦΙΝΞΣ*? al-
leen de verwiseling van *Υ* en *Ξ* en dit zijn, gelijk
ons *WACHTER* (c) leert, *litterae mutabiles*. De slaag-
ven waren zeer tot stelen geneegen, hier van daan
kregen zy dikwils den naam van *fures*, *dieven*, dus
vindt men by *TERENTIUS* (d): *manipulus furum*
een

(a) IH. Stukjes, bh. 222.

(b) *Glosf. Gorbic*, h. v.

(c) *Glosf. Germ. in Præf. sect. III.*

(d) *Eunuch*, Act. IV. sc. VII.

een hoop dieven, voor *een meigte van slaaven*. Zie verder het geen WACHTERUS (e) heeft aange teekend. Nu zoude ik nog iets van de afleiding van dit M-G. **ΦΙΥΣ** moeten zeggen, want hier in verschil ik met den geleerden TEN KATE; maar op dat der M-G. taale minkundigen zich niet laten misleiden en my van mislagen beschuldigen, die eigenlijk op rekening van JUNIUS behooren, moet ik eerst nog aanmerken, dat JUNIUS, hoe groot een man hy ook geweest zy, echter omtrend dit woord mede eenen mislag begaat; die hem zeer eigen is, stellende in zijn *Glossarium Gothicum* **ΦΙΥΣ** *famulus*, als of dit de *nominativus* was, daar het ondertusschen de *gentivus pluralis* van dit woord is. De *nominativus sing.* is **ΦΙΥΣ**. De M-Gothen hebben geen *Nomina Substantiva*, die in den *nominat. sing.* met **ε** eindigen. Diergelyke fouten, waar door jonge beoeffenaaren dezer taale kunnen misleid worden, vind men meer in het *Glossar. Goth.* van JUNIUS. Het woord **ΦΙΥΣ** komt in den *Cod. Arg.* maar eenmaal voor *Luc. XVI, 13.* en de M-G. woordvoeging aldaar heeft JUNIUS

NIUS

(e) Op de aangeh. pl. v. DIEB. Voeg er by SCHEERZIJUS in *Glossf. Germ, Med, Aev.* ead. v.

NIUS zekerlijk in dit verkeerd begrip gebragt van den *Gen. plur.* voor den *Nom. sing.* aan te zien. — Om niet in zulke mislagen te vervallen, raad ik den beoëffenaaren der M-G. en A-S. taalen dezen regel altoos onder het oog te houden, die aangaande het Latijn door den grooten Taalkundigen G. J. VOSSIUS (f) wordt opgegeven: „ *De verdeelede nomina adjectiva, va, het zy ze nomina zyn of pronomina; als ook het nomen substantivum NEMO. (niemand), en alle, die als deelende gesteld worden vereischen eenen genitivum pluralis.* ”

Voorbeelden van dezen regel in het M-G. en A-S. zijn genoeg in den *Cod. Argent.*; de A-S. Overzetting des N. T. en andere A-S. schriften te vinden. B. V. *Luc. XIX, 39. Joan. X, 41.* In het A-S. *Luc. XX, 39.* En op verscheiden plaatsen by CAEDMON (g). De Overzetters van den Staaten Bybel hebben dezen regel ook in acht genomen, hoewel zy hier en daar er wel eens van zijn afgeweeken. B. V. *Joan. XII, 20.*

Hadt

(f) *In Opere de Gramm. Latin.*

(g) *Paraphras. Poet. Genes.* Zie ook HICKES. *Gramm. Anglos.*

Hadt JUNIUS op dezen regel gedacht, hy zoude zulke mislagen niet in zijn *Glosf.* hebben kunnen stellen (b).

Nu blijft nog overig iets van de M-G. woorden **ΦΙΥΣ** en **ΦΙΥΚΣ** te zeggen. TEN KATE (i), die deze woorden als twee verschillende aanmerkt, wil het A-S. *Deop*, *ðyf*, *ðeaf. fur.* van het nog overig zijnde A-S. *buran*, *beep*, *boopen* of *geboupen. mergere, anmare*, als zinspelende op het bedekt te werk gaan der streven, afscheiden. Dan daar deze afleiding vermoed is, komt het ons aanneemlyker voor, dat de oorsprong van de M-G. en A-S. woorden te vinden is in het *Yal. Pia. familiare. waat van* in het *Al. DEONON, THEONON. familiare. KERO (k)*. *Der sich verhoelt, wirdt kedemoos: d. i. die sich verhoelt zal vernederd werden.* Dus wordt door het M-G. **ΦΙΥΣ** en A-S. *Deop*, *feruus.* in de eerste en gróndbetekenis niets anders aangeduid, dan iemand, die zich voor eeren anderen vernedert. Vervolgens

(b) Alhier heeft het M-G. **ΣΗΜΑΙ ΦΙΝΔΑ**. d. i. *zommige der volken.* Merk op, dat JUNIUS in zijn *Glosf.* op deze plaats weer dezelfde fout begaat, als in het woord **ΦΙΥΣ**.

(i) II. *Proev. van gereg. Afsheid. v. DUY, in fine.*

(k) *Regul. S. Bened. C. VII. in inis.*

gends is het genomen om die geaen te benoemen, welken door geweld zich voor anderen hadden moeten ver-nederen, en hier uit om het slegt gedrag en geaartheid van de zodanigen, de overdragtelyke benoeming van **PHINKS** *fur.* De onderscheiden schryfwyze van dit woord en **PHYS**, *servus* is mogelijk gesehied, om dezelve reden, als **SOMNIBUS** (h) meent, dat er onderscheid is tuschen het A.-S. **Denian** þe guman en **Þeopian**, schoon beide *servire*, dienst betoekende. Welk onderscheid men, indien het nauwkeurig nagegaan wordt, meest altijd vinden zal plaats te hebben by verscheiden A.-S. Schryvers. Evenwel heeft **DAMBMON** zich zonder onderscheid van deze woorden bediend, schryvende zo wel **Goðe þe guman**, als **Goðe þeopian**. En **BORTHUS** (m) zegt: Ne þurva hit me nauht þurhlic. ne eac gefarenlic. 7 þe him secolban þeope men þe guman : d. i. *Ik behoeft niet rechte, noch betaamelyk, indien staaffche menfchen hem zullen, dienen.* Mogelyk vindt men dit onderscheid ook in ons

Dit

(1) *In Not. ad Vea. verb. Germ. Lipsi. v. Chynega.*

(m) *Do. Casfoli. Philof. Cap. XLII. §. 2.*

dienen en bedienen. en dan zal dienen het zelfde met slaaben (n) zijn.

ANDARGANA] Van het M-G. **ANDARS**. *beatus*. afkomende van het verloren M-G.; maar in de verwandschapte taalen te vinden Goth. **AND**. *posfeso* A-S. *Eab*, (a) *Posfeso*. Isl. *audr. opes* Al. *OD*; o. t. *posfeso*. vertoont zich niets meer in ons N-D. dan het te zaemgesteld woord klein-*OOD*. het welk oorspronkelijk niets anders beteekend, dan eene *kleine bezitting*; dan daar kleine bezittingen, evenwel groote waarde kunnen hebben, heeft men dit woord by uitnemenheid gebruikt, om daar mede in een woord aan te duiden die kostbaare dingen, welken men met onderscheiden woorden, anders iuweelen, diamanten, paarden enz. noemt. — Maar zal men vragen het M-G. **AND** beteekent bezitting, hoe komt dan dat het *nom. adject.* **ANDARS** hier in de beteekenis van *beatus*, *gelukkig*, *zalig* voorkomt? Deze vraag is

(n) Zie over de beteekenis van dit woord HUYBEC. *Proev. van Ten D.* bl. 396.

(a) Dat men in dit A-S. woord den oorsprong van ons woord *Adel*, *edel* vinden moet, beweerd M. VON WICHT in zyne aantekeningen op het *Offitisch Land-recht*. bl. 55. n. (p).

is gemakkelijk op te losfen. **ανδ** beteekende wel *possessio*, maar ook *divitiae*, *rijkdom*, *schatten*. en hier van deze overdragtelyke beteekenis, om dat naar het gemeen gevoelen der menschen, de zodanige, welken *schatten* bezitten, voor gelukkig gehouden worden. Het N-D. **oode** by KILIAEN te vinden en door hem *loca inculta*, *onbebouwde plaatsen* verklaard is mede uit deze eerste grondbeteekenis overdragtelyk gesproken, en is het zelfde als het M-G. **ανφιδαν** *desertum*. Het welk, zo als het Ysl. *eide*, audr. het Rum. **ИИИ** alle uit de bepaalde beteekenis van **ανδ**, *domicilium*. *eene woonplaats*, onbepaaldelyk om alle plaatsen, zonder onderscheid, en vooral om er vlakten, en onbebouwde en laage landen mede aan te duiden, gebruikt is. Hadt de geleerde HUYDECOPER dit opgemerkt, hy zoude zich zo veel moeite niet hebben behoeven te geven, om het **oode** van KILIAEN en het *jeghenode* van M. STOKE (b) met malkander overeen te brengen. Het *jeghenode* van *Stoke* beteekent niets anders, dan het platte land tegen over eene Stad of huis liggende;

(b) *Rijkron.* X. B. vs. 885.

de; endit dunkt my, dat ook klaar genoeg blijkt uit de twee plaatsen, die *Huydenper* uit *Fergus* by brengt: want in de eerste plaats is het 't oostliggende platte land van het hof, en in de andere, dat van den toren, welke beide plaatsen door den Ridder verlaten wierden. Maer zo de aangehaalde plaatsen nog niet duidlijk genoeg bewyzen, dat jegenode het platte land beteekent, zal eene plaats uit den *Spieg. Hyster.* van J. MAERLANT, naar mijn oordeel, alles afdoen.

*Bi Tours was ene jegenode
 Daer tvolc was in grotre node
 Want elx jaers een haghel quam
 Die hem haer coren nam
 Si baden Martine om dies vrede
 Hi deder voren sine gebede
 En daer na binnen .xx. jaren
 Alse langhe als hi leuede twaren
 Sone adden si scade clene no groot
 Maer talveersten dat hi was doot
 So quam die tempeest weder
 Die haer coren slouch ter neder.*

vs. 54.

ΓΑΜΝΝΑΣ.] Van de beteekenis van dit M-G. **ΓΑΜΝΝΑΝ.** *Meminisse, recordari.* schijnt by ons nog iets overgebleven te zijn in ons vermaen maekken. *commemorare* en vermaenen. *inducere in memoriam alicuius.* by KILIAEN (a) te vinden. Het M-G. **ΓΑΜΝΝΑΣ,** *memoria.* A-S. mund. Ysl. minne (b)

(a) In *Diction.* h. v.

(b) Dit Ysl. *minne.* *memoria.* is nog in ons oude spreekwoord *Sinte Geerten minne* overgebleven. Over welke spreekwyze, zie HUYAAR. op *M. Stokes* D. II. bl. 343. Waar by ik niets te voegen hebben, dan alleenlijk, dat door de meeste schryvers het woord *minne* in dit spreekwoord verkeertelyk door *amor* vertaald is, om dat men mooglyk onkundig geweest zy van de eerste beteekenis van dit woord, en *minne* in later tijd altoos maar alleen voor *amor* gebruikt is: daar evenwel *Sinte Geerten,* of zo als MELIS schryft *Sinte Gherden minne* drinken niets anders is, dan drinken ter *gedagtenisse van Sinte Geertruyd,* gelijk WAGENAAR het in zyne *Vaderl. Histor.* ook te recht begrepen heeft. — Onkunde der verouderde woorden heeft veeltijds wonderlyke uitleggingen veroorzaakt, en vooral by eenen onkundigen c. **TUNMAN.** by wien het oude Cimbrisch *at Olafi minni* is ter *minne van Olaf* drinken. Van welk *minne* ALKEMADE. in zyne *Nederl. Displegt.* liefde gemaakt heeft.

is ons **bermaen**, *memoria*. welk woord KILIAEN ons mede bewaard heeft. De Engelschen gebruiken nog *to mind* in dezelfde beteekenis, daar ons het M-G. **ΓΑΜΝ-ΝΑΝ** hier in voorkomt; en in dien zin zet het SHAKESPEAR (c) tegen *to forget*, *oblivisci*. over:

*Let me be punished, that have minded you
Of what you should forget.*

Vinden wy by onze oude schryvers geen voorbeelden, van ons **meenen**, **meinen**, of **gemeenen**, **gemeinen** in die beteekenis, in welke ons het M-G. **ΓΑΜΝΑΝ**, in het A-S. **Munan**, **zemunan**, **zemynan**, voorkomen, evenwel leeren zy ons, dat oudtijds in ons N-D. **meinen**, **meenen** in eene beteekenis gebruikt is, die en by M-Gothen en A-Saxen te vergeefs gezocht wordt: want dus vindt men **meinen** voor *significare* gebruikt door onzen oudsten Dichter J. VAN MAERLANT: (d).

Ghe-

(c) *Winter's Tale*. Zie ook IHONSON *Diction. of the Engl. Lang.* h. v.

(d) *Rijmbyb.* f. 136. d. aangehaald door B. HUYDECOP. op *M. Stoke D.* II. bl. 242.

Ghevet den Keyser dan sijn recht,

Dat meent ehens en gavel echt

En gevet Gode dat sine mede.

Vergelijk met deze plaats van *Maerlant*, het geen wy lezen in den *Rhythmus de S. Annone* (e), van de gezigten des Propheeten Daniels:

Das vierde dier ein ebir was,

Die cūnin Romere meindi daz.

Nog eens een weinig verder:

Ein horn meintin ein künig

Di mit Romerin rittint ci sturme.

Die meer voorbeelden hier van begoert, zal dezelve by OTFRIDUS vinden.

vs. 55.

ΕΚΛΙΥ] Van dit M-G. woord is ons alleen de overdragtelyke beteekenis overgebleven in ons woord
bozsch,

(e) Paragr. XVI. vf. 238. en 250. Zie ook WACHTER
Glosf. Germ. v. MEINEN.

bozsch, *rana*, als dus genaamd zijnde, om den overvloed van zaad, dat dit dier ter voorteeeling uitwerpt. Het M-G. **FRAY** is nog heden by de Engelschen overgebleven in de eigenlyke beteekenis van **zaad semen**. Hoewel met dit onderscheid, dat het niet voor allerlei zaad van wat soort 't ook zy, maar alleen voor het zaad der vischen genomen wordt. Dus gebruikt het de verheven dichter MILTON:

*Forthwith the sounds and seas, each creek and bay,
With fry innumerable swarm, and shoals
Of fish, that with their fins and shining scales
Glide under the green wave in sculls, that oft
Bank the mid-sea.*

In het Zweedsch en Deensch is *frö* en *frö* ook *semen*. Ysl. *fríof*. — Het M-G. **FRAYRISUAN**, **VRISUAN** *fructum referre*, eertijds zekerlijk ook *generare*, is nog cenigfins zichtbaar in ons **Dozsen**, **Deursen** by KILIAEN door *gignere* verklaard. Dat ons **wzinschen**, **wzenschén** (*hinnire*, het geen JUNIUS (b) hier

(a) *Parad. lost.*

(b) *In addend. ad Glosf. Gotbic. p. 423.*

hier toe mede wil gebragt hebben, van het M-G. **YKISUAN** ook zoude afkōmen is naar mijn gedagten alvry verre gezogt.

LUC. II. vs. 31.

MANVIDES.] Van het M-G. **MANVĠAN**, **ĠAMANVĠAN.** *parare*, *praeparare* zijn noch in de verwandschapte taalen, noch in ons N-D. cenige overblijffels te vinden, dan alleen in ons verouderd N-D. maenen door **M. STOKK (a)** gebruikt:

Als d'Ammirael gheware waert

Datte Grave hem ontboert,

Sette hi toe met haesten groet,

Eñ ghinc daer omme lopen selve,

Eñ maende fiere galeiden olve:

Jan Paydroeghe sette oec mede,

Eñ maende daer ter selver stede

Acht eñ dertich groter scepe.

en het welk door HUYDECOPER verklaard wordt

te

(a) *Rijmkron.* B. IX. vs. 590.

te willen beteekenen, dat de Ammiraal en Jan Paydroge hunne laatste orden gaven om onder zeil te gaan. — Welke verklaring juist wel niet van de weg af is, doch eigenlijk schijnt *maenen* hier in de beteekenis te komen van het M-G. *MANUGAN*, *parare*. De beteekenis van *vocare*, welke VAN HASSELT (b) aan deze plaats geeft, komt hier niet te pas, ook is *maenen* in dezen zin van *vocare*, *roepen* door KILIAEN ook geensins verklaard: want *vocare* is by hem *in jus vocare*, 't geen te meer blijkt uit zyne nader verklaring door *mannire*. *Maenen* beteekent hier dan *gereed maaken*; en dus wil *Staks* niet anders zeggen, dan dat de Ammiraal zelf zich haastede, om zyne *galeiden* gereed te maaken, of door zyne tegenwoordigheid te bezorgen, dat alles, wat noodig was om schielijk onder zeil te gaan, gereed gemaakt wierd.

(b) *In Not. ad KILIAN. v. maenen.*

AANMERKINGEN

over eenige Oude Nederduitſche

W O O R D E N,

welken

in de hier voorgaande Overzetting van
eenige Hoofdstukken

des

B R I E F S V A N P A U L U S

aan de

R O M E I N E N

uit het M-Gothisch gebruikt zijn.

1

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

LECTURE 10

AANMERKINGEN

over eenige Oude Nederduitſche

WOORDEN.

Hoofdstuk XI.

vs. 33.

Wetenheid.] Dit woord vind ik ook op deze plaats gebruikt in eene oude *Vertal. van 't N. T.* (a) *Ou hoeheit des rijcdoems der wijsheden en der wetentheden Gods.* By KILIAEN is **Wetenheid.** *scientia, cognitio.* *Serm. van St. Bernard:* (b) *Ik verblide mi lieue broeders, dat ghi vercoren hebt te wesen van deser scole — daer ghi goetheit en disciplijn en wetentheit leren moget.*

Wie.] KILIAEN heeft **wie.** *Germ. Sicamb. f. hoe. Quil, quomodo.* De Angel-Saxen zeggen hu. welk A-S. hu. *quomodo.* WACHTER (a) verward heeft met 't A-S. *hpi. cur, quare.* zo als ook 't M-G. **an oe.** *cur.* met het M-G. **oaiya.** *quomodo:* daar 't eer-

(a) Van den jaare 1439. HS.

(b) Bl. 202. b. HS.

(a) In *Glosfar. Germ.* col. 1896.

't eerste ons oude *Tw.* (b) uitdrukt, en 't laatste ons tegenwoordig *hoe*. en der *H-D. wie*. *Fr-Th. uuo* (c): Zelden vindt men dit ons *wie* voor *hoe* by onze oude Schryvers; nogthands is het niet zonder voorbeeld: want dus laat L. VAN VELTHEM (d) eenen zekeren vermomden perfoon aan de Ridderd der Tafelronde op 't feest van Koning Edeward van Engeland zeggen:

*Ik weet alle dinge die gemallen,
En alle v mentinge, sonder waen,
Soudic v hier wel doen verstaen;
En wie dat die es geheten.*

Voor dit *wie* zeide men ook *woe*, mede by KILIAEN bekend, en dat veelvuldiglijk gebruikt is door E. BENINGA (e), alwaar ik dit volgende lees; *Bonifacius — gaf one an, woe he van den Koning van Franckrick Christum tho predigen in de Freeslande geeschet wehre.*

En

(b) Over dit *Tw* zie ons II. Stukjen bl. 158.

(c) Zie SCHILTER, in *Glof. Teuton.*

(d) *Spiegel. Hist.* B. II. C. XIX. vs. 57.

(e) *Hist.* van Oost-Friesl. te vinden in het IV. D. van A. MATTHEI *Aanket.* p. 66.

Onuitspellende.] Het M - G. **nnnSSΠIA-
AQA** heb ik gedacht, dat men gevoeglijk konde
overzetten door ons **onuitspellende**. 't enkel M-G.
Werkwoord is **ΣΠΙΑAQN**. *narrare*. dat met ons
Spellen. *Explanare, declarare ad minima usque elementa:
articulatim enucleare*. by KILIAEN te vinden, overeen-
stemt. Voorbeelden daar wy dit woord in deze be-
teekenis vinden, heeft HUYDECOPER (a) ons op-
gegeven. — **nnnSSΠIAAQA STANQS** (b)
zijn *oordeelen, die niet uit te leggen, nog te verhalen zijn*.
En dus drukt dit M-G. **nnnSSΠIAAQA**
't Grieksch *ἀνεξέπυντος* zeer wel uit, eigenlijk zoda-
nig iets beteekende, dat niet onderzocht, en dus
niet verklaard kan worden. — De Onze hebben het
zeer wel door *ondoorsoeckelijk* vertolkt. Eene Oude ge-
schreven Vertaling (c) heeft: *onbegripelic*.

Met dit M-G. **nnnSSΠIAAQA** kan men
ver-

(a) *Proeve van T. en Dichtk.* bl. 365. seq. et ibi not.
Ed. in 8°.

(b) *Grammatice* zoude **nnnSSΠIAAQA** be-
ter zijn. Zie IHRE in *Not.* ad h. l.

(c) Dit HS. 't welk ik thands bezitte is het zelfde, van
welk LE LONG *Boekz. der Nederd. Byb.* bl. 291.
gewag maakt, en het voor een der *Oudste Hand-
schriften van het N. T.* houdt.

vergeelyken ons onbertellijk, dat mede ook in den zin van ondoorzoecklijk voorkomt by L. VAN VELTHEM (d), alwaar hy verhaalt 't gebed van Broeder *Albrecht*, handelende van de *onbegrypelyke* liefde van Christus t' onswaard. Zie hier zyne eigene woorden :

*Here! ik bidde bi desen bloede,
Dat ons allen quam te goede,
Eñ bi diere onmeteliker maten,
Eñ diene onuerteliker caritaten.*

Ons spellen en tellen vind ik te zamen gevoegd by ANNA BYNS (e):

*Ten is niet om spellen
Oft ooc om tellen
Quaet dat bedryven, dees Lutersche clercken
Si ontraden alle goede wercken.*

Reeds lang te vooren had onze JACOB VAN MAERLANT (f) deze woorden, dus te zaem gevoegd, gebruikt,

(d) *Spieg. Hister.* B. I. C. XXI. vs. 32.

(e) *Refereyn* B. I. bygebragt door HUYDECOP. op de boven aangeh. plaats.

(f) *Inhoud van den Rijnbyb.* f. 5. C.

bruikt, sprekende van Nebuchodonosor, die Daniel voor zich liet komen:

Omdat hi hem finen droem telle

Eñ hine hem warachtig spelle

Hoe hi gode here bekende.

Mischien zoude men op deze plaats van MAERLANT kunnen aanmerken, dat *spellen* hier eigenlijk in de beteekenis van *explanare* voorkomt, en dus niet kan vergeleken worden met 't M-G. ΣΠΙΛΛΩΝ, *narrare*. — Dan deze-aanmerking zoude van weinig gewigt zijn. Het M-G. ΣΠΙΛΛΩΝ kan ook zeer wel in deze beteekenis genomen worden. Het zeggen van den Heere Christus tegen eenen, welken hy van den quaaden geest verlost had *Luc. VII, 39. ΓΑΥΑΝΔΕΙ ΦΗΚ ΔΝ ΓΑΚΔΑ ΦΕΙΝΑΜΜΑ. ΟΑΗ ΝΣΣΠΙΛΛΩΔΑ ΟΑΝ ΠΙΑΝ ΓΑΤΑΥΙΔΑ ΦΗΣ ΓΩΦ*: d. i. *Wend u naar uw huis, en spel [d. i. leg, sit, verklaar] hoeveel-God aan u gedaan heeft.* kan ons ten voorbeeld hier van strekken. Het A-S Spellian is in de Overzetting van BOETHIUS (g) menigvuldigmaal in den op-

(g) *De Consolat. Philos.* ed. RAWLINSON.

opgegeven zin gebruikt. Suco-Goth. *Erjāla. nara-rare.*

vs. 34.

Woedheid.] Het M-G. **ΕΚΛΑΦΙ** heb ik door ons **woedheid** vertaald. Eigenlijk zegt **ΕΚΛΑΦΙ** *verstand, fin*; dat door ons **woedheid** ook naauwkeurig wordt uitgedrukt, en juist dat geen is, twelk de Hoogduitschers *Witz* noemen. 't M-G. **ΕΚΛΑΦΙ** komt af van **ΕΚΛΑΦΩΝ**. *sapere.* **ΕΚΡΩΦΕΙΝ** is ons oude **woedsche** of **woeddom.** *sapientia.* by **KILIAEN** beide te vinden. — Tegenwoordig gebruiken wy ons **wysheid** zonder eenig onderscheid voor 't M-G. **ΕΚΛΑΦΙ** en **ΕΚΡΩΦΕΙΝ.** de Hoogduitschers nogthands hebben dit tot heden naauwkeurig onderscheiden, door hun *Witz.* en *Wesheit.* **W**oed was oulinks ook niet 't zelfde als **wys**: want dikwils vindt men **wys** en **woed**, als in beteekenis verschillende woorden, byeen gevoegd. Voorbeelden hier van geven ons **J. V. MAERLANT,** **L. V. VELTHEM,** **MELIS** **STOKE** en anderen. — Maer om tot ons **woedheid** weder te keeren: men vindt by **KILIAEN** 't niet anders verklaart, dan door *Frugalitas, parcimonia.* In de door my gebruikte beteekenis vindt men 't even wel

wel duidelijk in de *Sermoen. van St. Bernart (a)*. Die here seit *ic sel die wijsheit der wiser verliesen ende ic sel maken die vroetheit der vroeder te niets*. Welke woorden genomen zijn uit *Jesaja XXIX, 14*. alwaar onze *Bybelvertalers* hebben: *de wijsheit sijner wysen sal vergaen, ende het verstant sijner verstandigen sal sich verbergen*.

Ochte.] Dit is het zelfde met *ofte*. **th** en **f** worden dikwils verwisfeld. Dus **hzulocht** voor **bruloft**. *Gen. XXIX. (b)* *Ende Laban riep en node vele scaren van sinen vrienden te werscarp en maecte die brulocht. gichte voor gifte*. vindt men dikwils by **VELTHEM** en anderen (c).

Ik heb hier liever **ochte**, dan **ofte** verkoren, om dat het nader overeenstemt met het **M-G. ΑΙΨΦΑΝ. A-S. oððe. F-Th. en Al. EDO, ODO. Yal. eða. Eng. either**. Ons **ocht** voor *oft* lees ik by **VELTHEM (d)**.

(Dese

(a) HS. bl. 130. a.

(b) *Bybel* 1477.

(c) Zie *HUYDECOP.* op *M. Stoke B. III. bl. 370*.

(d) *Spieg. Hist. B. II. C. XXXII. vs. 21. en B. V. C. XIII. vs. 17.*

- .100 Dese Rodolf, die was Coninc,
 .101 Hadde an hem ene dinc,
 .102 Alse vor hem soude spreken een man,
 .103 Te barenteerdē in sine tale dan;
 .104 Ocht (e) pinchodi dicke met den ogen
 .105 Daer hi sine tale soude togen;
 .106 Oft werd ontverwert en bleec.

Nog eens by den zelven, sprekende van het beleg van
 Brinen door Keizer Hendrik:

- .107 Daer werd ontboden den Keyser coene:
 .108 Datmen der stat hem niene gaue,
 .109 En dat hi haestelike trocke aue
 .110 Ocht si soudent met crachte saen
 .111 Vander stat met scanden doen gaen.

- (e) Dit ocht verklaart LE LONGE volgens zyne gewoone geleerdheid door ook.

Hoofdstuk XII.

vs. 1.

Uphien.] Tegenwoordig is dit woord by ons, ja zelf by KILIAEN niet meer, dan in de beteekenis van *Cadaver* te vinden. Dat het eertijds in ons N-D. ook voor het Latijnsche *Corpus* gebruikt is, blijkt uit het ons overgebleven te zamengesteld woord **Lijsteeken**. *cicatrix*, als zijnde een teeken, 't welk in *het vleesch* na de genezing van eene wonde overblijft: want **ΛΕΙΚ.** lic. beteekende by M-Gothen en A-Saxen en anderen ook *caro*. *Acusti ther lichamen* (a) zijn *vitia carnis*. Zie verder J. G. ECCARD. (b) JUNIUS (c) en WACHTER. (d)

Quikkende.] KILIAEN heeft **Quick**. *Vivus*, *viuidus*: et *Leuis*, *alacer*, *agilis*. In het A-S., Alem. en F-Th. is dit

-
- (a) In de *Cateches. Theot. incerti Mon. Weissenberg.* p. 64.
 (b) In *Comment. critic. in Cateches. Theot.* p. 120.
 (c) In *Glosf. Goth. V. ΛΕΙΚ.*
 (d) In *Glosf. Germ. V. LEICH.*

dit woord zeer gemeen geweest, by onze oude Schryvers komt het zelden voor. Van dit **quik** is ons tegenwoordig **berquikken**. *refocillare*. **Quikken** is by **KILIAEN** *viuere*. **A-S.** *Epician*, *uiuificare*. Aartig vind ik het Ysl. *foeyqua*. *uiuificare*. voor **aansteeken** gebruikt: *Presti er rest at bera elld til tirtio ockveyqva kerti edr hringia flocto (a)*. *Het is ook den Priester geoorlofd vuur in de kerk te brengen, de kaarsen aan te steeken en de klok te luiden.* — **Quik** voor **leuis**, *alacer* lees ik in de vertaling van **BOETHIUS (b)**: *Peinst dat dijn gheluc glat ende ongheduerich es. verdich ende quic. ende sule, datment niet langhe ghehouden can.* — Die de verschillende afleidingen van dit woord begeert te weten, zal daar in voldaan worden door **JUNIUS (c)**, **TENKATE (d)**, **WACHTER (e)**, en **IHRE (f)**, by welken men ook nog voegen kan **J. G. ECCARD (g)** en **J. VORSTIUS**

(a) *Kristinrettr Forl. oc Ketills*, p. 48.

(b) *De Conf. Pbil.* 1485 f. 46. d.

(c) *In not. ad Willeram. Paraphr.* p. 134.

(d) *Proev. van Ger. afsleid. v. WEEG.*

(e) *Glosf. Germ. v. QUICK.*

(f) *In Glosf. Sueo-Goth. v. QWICK.*

(g) *Op de bov. aang. pl.* p. 136. seq.

STIUS (b). Onder allen deze voldoet my WACHTER het meest.

VS. 3.

[Quette.] **Queden**, **quaden** was een zeer gemeenzaam woord in 't Alcean. en F-Th, M-G, **QUIAN**: en A-S. **Ʒeðan**. By **KILIAEN** (a) is **quetten**, als een oud woord bekend. By de Engelschen is het *imperfectum* **QUOTH**, doch met onderscheid, nog in gebruik, en zy drukken er zo wel den tegenwoordigen, als den voorleden tijd mede uit. s. **JHONSON** (b) leert: „**QUOTH**. *verb. imperf.* this is only „ part of **Ʒeðan**, Saxon: retained in English; and „ is now only used in ludicrous language.” Voor **Ʒeðan** lees **Ʒeðan**. Dit A-S. woord heeft in den *Infinitivus* altijd eene e i of y hoe verscheidenlijk het ook geschreven worde. **Ʒeðan** is het gemeenzaamste.

Ʒeð-

(b) Versuch einiger Anmerk. über die Deuts. Sprache te vinden in de *Bevträge zur critis. Histor. der Deuts. Sprache* VII. B. bl. 231. seq.

(a) *Diction. Etym. v. quetteren.*

(b) *Diction. of the Eng. Lang. h. v.*

Επιδογαν is in de *vertal. van BOETHIUS* (c) Onzan hine þa hýrpan. 7 hearnþ epidoγan. d. i. toen begon hy hem te bespotten en lasteringen te zeggen. Επυδογαν *S. Cathol. W. B.* p. 236. In éénen *Cod. Cantabr.* (d) leest men wel *Luc. III, 21.* Εποδαν, en in éénen *Cod. Bibl. Bod.* (e) Εποεθα. *Mar. X, 32.* doch dit is alleen een verschil van *dialect*, veroorzaakt door de invallen van Noordsehe volken (f). Van dit oude *quetten* is zekerlijk, het by *KILIAEN* onbekend, maar in Noordholland zeer gebruikelijk *queesten. blande loqui.* gekomen — Ook is uit dit verouderd woord, naar mijn oordeel, ons tegenwoordig *houden, fabulari.* oorspronkelijk. — Van dit oude *queden, quetten* wil

(c) *De Conf. Phil.* p. 41.

(d) Zie over dezen *Codex* het oordeel van *TH. MARE-SCHALLUS* in *Observatt. ad verson. A-S. N. T.* p. 490.

(e) Zie *H. WANLEII Catal. Codd. MSS.* p. 81.

(f) Over het verschil der *dialecten* in het A-S. verdient vooral gelezen te worden het uitmuntend werk van *G. HICKESIUS Gramm. Sax. C. XX.* te vinden in zynen *Thesaur. Ling. Septentr.* Vol. I. p. 88. De *Infinitt. Epoeða* duidt genoeg aan, dat dit geen zuiver A-S. woord is. *HICKES.* op de zo even *aangeb. pl.* „ *Inter omnes autem exoticos scribendi* „ *modos, quos Dano-Saxonica introduxit, maxime* „ *est*

wil ECCARD (g) ons kroonen, *laudemini*. ook afleiden; ja zelf wil JUNIUS (h) het F-Th. KOSON. loqui van *Willeramus* het zelfde doen zijn, als het F-Th. GIESSEN. *fundere*. Dat dit — maar ik stap hier liever af, dan dat ik den aandacht der lezeren met het wederleggen van diergelyke beuzelachtige afleidingen bezig zoude houden.

Onfte.] L. V. VELPHEM (a):

*Doe quam mi echter vord die onfte
Van onser Vrouwen, die mi versach,
Daer ic in mine siechede lach.*

Ook nog by den zelven wanonste d. i. wangunst. (b):

*Wantic noyt in genen tiden
Op nijt, noch op wan onfte
Noyt enige dinc begonste,*

„ est observanda terminatio modi infinitivi in a, ab-
„ jectio n.”

(g) In *not. ad Cateches. Theotisc.* p. 163. voeg hier by
T. en Dickik. Bydragen D. I. bl. 282.

(h) In *not. ad WILLERAMI paraphras.* p. 116.

(a) *Spieg. Histar.* B. VIII. C. XXXIII. vs. 42.

(b) l. c. B. VIII. C. I. vs. 5.

KILIAEN *duinen* j, *jeunen*. *Fauere*. dikwils vindt men dit by V. VELTHEM ook gebruikt, als mede by onzen MAERLANT, alwaar ik onder anderen lees (c);

Bidi onne ons God dat wi treden

Opten viant ende staen in vreden

Ter doot daer ons die wijch wert stranc.

Dit zij voor ditmaal genoeg tot bewijs, dat ~~onnen~~ *onste*, waar voor wy nu *gunnen* en *gunste* zeggen, oudtijds in gebruik waren. Op eene andere plaats zal ons gelegenheid gegeven worden, om breedvoeriger over deze woorden te handelen.

VS. 18.

[*Jof.*] Onder alle de beteekenissen van het woordjen of door KILIAEN en PLANTYN (a) opgegeven is ook die van *SI. indien*. *Jof* door my hier gebruikt is by hen niet te vinden. — Het is een van die woorden, die mooglijk ten tyde van die twee Schryvers reeds geheel in onbruik geweest zijn. — In het

A-S.

(c) *Boeck. van ons Heren Cruce.* HS.

(a) *Tbesaur. Ling. Teut.*

A-S. is *ȝyf*, *ȝyf*, *ſi*. Het Alem. erkent ook JOE. Dergelyke voorzetting (*prophesis*) van *j* is niet zonder voorbeeld. Onze MAERLANT heeft zich menigmaal van dit woord bediend, en op het gezag van dien ſchryver heb ik het ook genomen, om het M-G. **GABAI.** zo veel als mogelijk was, letterlijk overzetten. MAERLANTS woorden zijn deze (*b*) de geſchiedenis van Jacob en Ezaü verhalende, om niet alle plaatsen by te brengen;

Die moeder die ſints maecte vele

Deete ſin hande ende ſin kele

Datten die vader vonds ru

Jof hy yet twiuelde van eſau.

Wat nu de beteekenis van *ȝf* voor *indien* aangaat, daar van vindt men verſcheiden voorbeelden by onze Oude Schryvers. By MELIS STOKER, leest men het ook in dezen zin gebruikt: (*c*)

Si baden, dat ſe God verdoemen

Moefte, of ſi gaven raet

Tot ſo iamerliker daet.

Merk

(*b*) *Rijmb.* f. 13. a. HS.

(*c*) *Rijmkr.* B. V, vs. 1284. Zie ook B. IX, vs. 61.

Merk op in het voorbygaan, dat *Melis* nooit ons *indien* gebruikt heeft, maar het altijd op eene byzondere wyze uitdrukt. B. V.

Ic sal hem lefen sulken leffe,

Pensde hi; behoudict leven,

Ic doe hem discipline gheven.

Maar keeren wy tot ons of weder. *Gen. XXIII. (d)*
Die knaep antwoerde, of dat wijf niet en wilde comen met mi. Ghuld. Trocn. (e) *Ghi vint oec die rechte wijsheit in uwen monde of ghi vergeuet uwen schuldenaren opter stat dair ghi hē machtich sijt en of ghi god dancker sijt alle sijnre ghenadeliker wercken. Somerst. vander Guld. Legende. (f)*
Ende vitus seide Doeh comen dine gods dat si di genesen of si mogen. Hier mede zoude men dit gebruik van *of* voor *indien*, *sive particula dubitandi* voor bewezen kunnen rekenen. — Dan laat ons eens zien of men de oorsprong van deze beteekenis niet kan ontdekken. *Ihre (g)* leert ons, dat *jes* in het *Sues-Goth. twyfel.*

(d) Bybel. 1477.

(e) bl. 65. a.

(f) f. XX, d. HS.

(g) *Glosf. Sues-Goth. h. v.*

fel. dubium beteekent. Hier dunkt my is de *Etymologie* van dit woordjen al gevonden. En dan beduidt ons oude jof, of zo veel als *er is twyfel aan*. Deze afleiding schijnt my toe wel zo veel streck te houden, als de vergezogte, welke ons SKINNERUS (*h*) opgeeft, het A-S. *gij* van *gijan*, *dare.* afleidende, en dan zoude het zoveel als *dato*, naar zijn zeggen, beteekenen. *est* is in het Ysl. *dubitare.*

Vs. 19.

Stad.] Behalven de voorbeelden van het gebruik van dit woord voor het Latijnsche *locus* door VAN HASSELT ons opgegeven, is er nog eene menigte by onze oude Schryvers zo wel in rijm als onrijm te vinden. Uit zo een groot aantal wil ik alleen deze volgende maar aanteekenen. — *Het Lev. ons heeren te same gevoecht op die naem. ihesus. (a) So ginc ih's in dit scip en te hant lach die wint en dat scip was aen die selue vre te lande en in die selue stat daer sij wesen wouden. So-
mer*

(b) Zie JUNIUS in *Etymol. Anglic.* v. 117.

(a) f. 65. a. HS. Deze woorden zijn genomen uit *Matth.* XIII. vergeleken met *Marc.* VI.

merst. vander gulden Legende. (b) *Mer si leyden dat oge weder tot synre stat alsi best mochten.* — Dus vindt men ook *woonstat* waar voor wy nu *woonplaats* of *woonstede* zeggen. In het zo evengem. werk. (c) *Vergaue god dat die duuel syn woonstat in di niet en hadde.* Met dit ons *woonstat* kan men vergelyken het *Medel stede. concionis locus* van CAEDMON. 't A-S. *Stede* is ons *Stad. locus.*

[Gemaal.] Schoon het M-G. **MEĀGAN**, *scribere.* door TEN KATE (a) niet ons *melden*, *narrare.* vergeleken wordt, dunkt my evenwel dat die geleerde man met deze vergelyking eest weinig van den weg af is. Het M-G. **MEĀGAN** komt my voor ons *malen* te zijn, het geen nu alleen voor *schilderen*, *pingere.* gebruikt wordt, doch oulinks beteekende het ook zekerklyk *schryven*, *scribere.* Op deze onderstelling heb ik het hier ook gebruikt om het M-G. **MEĀGAN** uit te drukken. Een duidlyk bewijs voor deze stelling vindt men by onzen Dichter JACOB VAN MAERLANT, (b) by

wien

(b) f. XXIII. b. HS.

(a) *Proov. van Ger. Aflaid. v. MAEL.*

(b) *Spieg. Histor. P. t. B. VH. C: LXXV.*

wien *scriver* en *maker* beide in de beteekenis van het Latijnsche *pictor*, zonder onderscheid, gebruikt worden:

Een scrivere was in Vlaenderlant,

Die malen conde en die want

En met pincelen beelden maken,

Een weinig verder:

Alse hi conste den duuel maken soude,

Naer dat hi conste en woude,

Maeckte hine so hi lelijc conde ;

— — — — —
Hine screuene lelijc vtermaten,

Zie verder het geheele *Capittel*. — Diergelyk een niet onderscheiden gebruik heeft ook in het *Sueo-Goth.* plaats, volgens de aanteekening van den geleerden *IHRÉ* (c), welke eene plaats uit de *Historia Alex. M.* bybrengt, die met de onze volkomen overeenstemt.

De skrifwo est lijst epter *Alexand.*

d. i. zy screven het beeld van *Alexander*.

vs. 20.

(c) *Glosf. Sueo-Goth. v. SKRIFWA.*

vs. 20.

Greten.] Om tegenwoordig **gretig** verklaart KILIAEN door *vorax*. Dit alleen heeft my bewogen, om het M-G. **ΓΚΕΔΑΡΝ** door **greten** te vertalen. Het *adjectivum* **gretig**, dunkt my, is genoegzaam bewijs, dat oulinks 't werkwoord **greten**, **greden** in gebruik geweest zy. Zie verder JUNIUS (a) en IHRE (b).

Hoofdstuk XIV.

vs. 4.

Ambachter.] Zie het aangeteekende over dit woord door den geleerden HUYDECOPER (a). By KILIAEN vindt men **Ambachter**. *Praefectus* vulgo *Officinarius*. Zie verder WACHTERUS. (b) — **Ambacht**, by KILIAEN *officiam*, *munus*, vind ik in eene

zon-

(a) *Glosf. Gotb. v. ΓΚΕΔΑΡΝ*.(b) *Glosf. Sueo-Gotb. v. GRADIG*.(a) *Proev. van T. en Dichtk. bl. 586*.(b) *Glosfar. Germ. h. v.*

zonderlinge beteekenis gebruikt in den *Gulden Troën* (c).
*Weet oec du minnende siel dat gheen doecht en is si en heeft
 een sonderlinghe ambocht en die ambochten sijn in god-
 licken dienst en die ambochten al horen tot enen gheesteliken
 leuen.*

vs. 18.

Man.] Schoon dit woord naar het oordeel van
 IHRE (a) niet het zelfde zy, als het M-G. **VAM**,
 heb ik het evenwel hier gebruikt, om dat het onder-
 scheid zo gering is, dat het mogelijk meer een *dia-*
lect verschil, dan wel een onderscheid van beteekenis zy.
Man, zegt KILIAEN, beteekende oudtijds *Defectus*.
 gebrek. TH. RICHARDS (b). leert ons, dat GWANN
 in 't Welsch, ook *week*, *slap*, *zwak*. beteekent.

vs. 15.

Stwelte.] Swelten is by KILIAEN *deficere*, *lan-*
guescere. Het A-S. heeft ook *ypeltan. mori*. Te recht
 merkt

(c) fol. 99. b.

(a) In *not. ad b. l.*

(b) *Antiq. Ling. Brit. Thesaur. Brit. 1759. in 8.*

merkt IHRE (a) omtrend het *Sueo-Goth. Swæltā. esu-
vire* aan: *quod usus significationes verborum pro lubitu vel co-
arctat vel extendit*. welke aanmerking ik hier aangaande
ons *swelten* ook voor de myne houde.

Hoofdstuk XV.

vs. 9.

Dieden.] Zelden leest men dit woord in het merr-
vouw. getal by onze oude Schryvers. Evenwel kan
men niet zeggen het zonder voorbeeld te zijn. L. v.
VELTHEM (b).

Eñ oec mede al tgenecht

Dat in sinen tiden geschieden

Van allen landen, van allen dieden.

vs. 10.

Efter.] De verwisseling van *stj* en *f* heeft in dit
woepd by ons wederom plaats. De verwandschapte

taa-

(a) *In Glosf. Sueo-Goth. h. v.*

(b) *Sping. Hest. B. I. C. I. vs. 40.*

taalen behouden de *f*, als A-S. εϕτ. F-Th. AFUR.

Het Cimbrisch verwisfeld de *F* in *P*. als IB1D.H.

Echter en **echt** vindt men 't meest by de Ouden gebruikt. Zie het aangeteekende van HUYDECOOP.

over deze woorden op *M. Stoke* (a); doch daar is

Echt, **echter** altoos *daarna. postea*. M-G. ΑΕΤΛ-
ΝΑ, ΑΕΤΑΚΩ. A-S. εϕτερ. **Efter** of **echter**

beteekent hier *rusus*, *wederom*. Voorbeelden hier van

zijn vóór handen in den *Gulden Troon* (b): *wie sinen naesten*

mint die bliuet alle tijt in god ende siet oeck god. *Die efter*

sinen naesten die hy siet niet en minnet hoe mach hi god min-

nen. en *Gen. XXXV. 9.* (c) *Ende God openbaerde echter*

iacob nadien, dien hi weder comen was. de *Vulgata* heeft;

Apparuit autem iterum Deus Jacob postquam reversus est.

(a) B. IV. vs. 788. VII. vs. 634. X. vs. 96.

(b) fo. 24. b.

(c) *Bybel* 1477.

434 T A E L K U N D I G E
L I J S T
VAN VERGELYKING TUSSEHEN DE
L A P L A N D S C H E
E N
N E D E R D U I T S C H E T A A L.

Wanneer ik voor eenigen tijd de hier agter gevoegde lijst van vergelyking tusfchen onze taal en die der Laplanders zamenfelde, was mijn voornemen, om daar voor af te laten gaan een breedvoeriger onderzoek over de oorzaak der zoo klaarblykelyke verwantschapping dier beide talen; dan, daar ik in het volbrengen van dit Stukjen, door verscheiden bezigheden, verhinderd ben, en my thands nog den tijd ontbreekt, om het zelve nu in de vereischte orde mede te deelen, wil ik het liever te rug houden, dan onvolkomen hier by voegen; daar ik my thands vergenoeg, met alleen aan te merken, dat men de Laplanders voor de eerste inwoonders van het oude Scandinavie houden moet, en hier uit de overeenkomst met onze taal afleiden. Dit zullen wy in het vervolg nader aan toonen, intusfchen kunnen de let-

ter-

terminnaars, over de overeenkomst der Laplandsche taal met de onze, oordeelen uit de bygevoegde Woordenlijst.

A.

ABLETIS, *piger*, by ons nalatig.

ABLETISWUOT *pigritia*, nalatigheid.

ADDAN of ADDANES, *respiratio*, adem.

ADDANET, *respirare*, ademen of ademenhalen.

ADELES-ÅLMA, *vir nobilis* een man van adel.

AH, interj. *ah*, ach.

AILES *integer*, het zelfde denkbeeld in ons *alles d. i. integer*, *ubi nihil deest*.

AIMO, *aevum*, ewigheid.

AINA, AINE, *unicus*, eenig.

AINES *peculiaris* — eenig of byzonder.

AKER, *ager*, akker.

ALDER, *etas*. Hoogduits. *alter* ouderdom.

ALETET *volare*, by ons ylen *ad locum quendam subito currere*.

ALGO *initium*, *principium*. by ons aangang anaging.

ALLOTET, *allicere*, aanlokken.

ALMOS *eleemosyna*, aalmoes waarvan ALMOSTET.

ALO *semper*, altijd.

ALUNA, *alumen*, aluin.

Am-

436 T A E L K U N D I G E

AMMAT, *munus, officium*, ambt, *Suec.* ämbete.

AME, *domi alitus, humana industria nutritus*, KILIAEN
ammen *pascere, nutrire alere*.

AMPES, *difficilis*, mogelijk komt hier mede over een
ons amper.

ANES, *anifum*, anijs.

ANKAR, *anchora*, anker.

ARBE, *patrimonium*, erfnis.

ARBET, *patrimonium accipere*, erven, de nagelaten
goederen bekomen.

ARDNES of ARNES, *aquila*, arend.

AREN, *foccus*, haart, de *h* hier voorgevoegd doet niets
ter zake.

ARK, *arca*, ark, *arca foederis*, arke des verbonds.

ARME, *commiseratio*, erbarming.

ART, *indolet*, aart, het beteekent by de Laplanders ei-
genlijk een goede aart.

AUSTET, *haurire, aquam e scaphas exhaurire*, hoozen
ook oosen by KILIAEN, en hier van het zaam-
gestelde. AUSTA-KARE. *håustrum*, dat wy zou-
den kuntien vertalen hoos-kaar of oos-kar, KILI-
AEN heeft karre *vet. alveolus* d. i. een hol hout vat, de
Zweden hebben öse-far.

AUTOTS *pristinus, priscus*, oud.

B.

B.

- BADDE**, *vinculum, ligamen*, band.
- BADDET**, *ligare*, binden.
- BAKOT**, *pinserere, panem coquere*, bakken.
- BAKOJE**, *pistor*, bakker.
- BALLO**, *pila*, bal.
- BALSAMI**, *balsamum*, balsem.
- BARFEDD**, *natus*, gebaard.
- BAROS**, *manifestus*, KIL. *boat opertus, planus*.
- BASUN**, *tuba*, basuin.
- BEDEL**, *carnifex*, KIL. *bedel*.
- BIBEL**, *Biblia*, bybel.
- BIDDET**, *precari*, bidden.
- BIGGET**, *aedificare*, bouwen.
- BIKESJET**, *confiteri*, bekennen;
- BIRE**, *ursus*, beer.
- BISKOP**, *Episcopus*, bisschop.
- BITTJES**, *amarus*, bitter.
- BLADE**, *folium*, blad.
- BLAIKOK**, *pallidus*, bleek.
- BLAW**, *caeruleus*, blauw.
- BLI**, *plumbum*, KIL. *bly*. Zie MAERLANT, S. H.
I. d. bl. 414.

O o

BOND;

438 T A E L K U N D I G E

- BOND, *rusticus*, boer.
 BRUDES, *sponsa*, bruid.
 BRUKOT, *uti*, gebruiken.
 BRYDTJET, *cerevisiam coquere*, brouwen.
 BUDA, *præceptum*, gebod.
 BÅR, *sandapila, feretrum*, baar.
 BÅNK, *scamnum*, bank.

C.

- CAPTEL, *facellam*, kapel.
 CAPTEIN, *centurio*, kapitein.
 CAPITEL, *caput*, kapitel, hoofdstuk.
 CRISTALL, *cristallus*, kristallijn.
 CHRISTET, *baptizare*, KIL. kersten doen, ook vindt men by onze oude Schryvers *kerstinen*.

D.

- DAGGET, *tundere, verberare*, dag of dagge, het touw daar de misdadigers op onze scheepen mede gestraft worden.
 DAKTAR, *filia*, dochter.
 DANSOT of DANTSOT, *saltare*, dansen.
 DEMANT, *adamas*, diamant.
 DEURAS, *carus*, duur.
 DOEMAR, *judex*, KIL. doemet.

Don

- DOBMO, *judicium*, KIL. doeme.
 DOS, *thecula*, *arcula*, doos.
 DRAKA, *draco*, draak.
 DUMBĒK, *indocilis*, *qui hebetis est ingenii*, Dommerik.
 DUWO, *columba*, duif.
 DÓBMET of DUQBMET, *judicare*, KIL. doemen.
 DÓPTET, *infantes in casu necessitatis baptisare*, *vultus h-*
cet. ad sit sacerdos, by ons in het algemeen doopen.

E.

- E BBER, *urna*, *stula*, emmer.
 EJET, *errare*, KIL. etren.
 EIK, *quercus*, eik.
 EKEWE, *aeternus*, eewig.
 ELEFANT, *elephas*, olifant.

F.

- F ADDER, *compater*, KIL. ghe-bader.
 FALSKE, *falsus*, *dolosus*, valsch.
 FALSALATS, *fallax*, valschlijk.
 FANG, *captivus*, geyangen.
 FANGET, *in carcerem conjicere*, vangen.
 FANTO, *frigilla*, vink.

Q o 2

FASTO,

940 . F A E L K U N D I G E

- FASTO**, *jejunium*, vasten.
FASTOT, *cibo se abstinere*, vasten.
FASTATET, *comprehendere*, bevatten.
FEET, *nutrire*, alere, voeden.
FEDO, *nutrimentum*, voedsel.
FENDELANT, *patria, solam natale*, vaderland.
FEIL, *vitium*, feil.
FEILOT, *deficere*, feilen.
FIAD, *inimicus*, vyand.
FICON, *ficus*, vijch.
FIKS, *qui id aetatis est, ut facienda peragere possit*, in den zelfden zin kan ons *fix* genomen worden.
FIKTET, *pugnare*, vechten.
FIKTEJE, *pugil*, vechter.
FILO, *lima*, vijl.
FILOTET, *limare*, vylen.
FLITOG, *diligens*, vlytig.
FRED, *pax*, vrede.
FRIAR, *procius*, vreyer.
FRIJE, *liber*, vry.
FRUA, *domina*, vrouw.
FULJET, *sequi, comitari*, volgen.
FUOLKE, *populus*, volk.
FY! *vah!* foy.

..... I

..... FÖN-

M E N G E L E N G E N. 415

FÖNSTER, *fenestra*, venster.

FÖRMYNDAR, *tutor*, voogd, by onze Ouden *vermond*.

FÖRSTA, *Princeps*, Vorst.

FÖRSTAWOQT, *Principatus*, Vorstendom.

G.

GAFFEL, *furca*, gaffel.

GAITS, *capra*, geit.

GALG, *patibulum*, galg.

GARDEN, *villa*, *praedium*, gaerde.

GAS, *anser*, gans.

GLAS, *vitrum*, glas.

GRABJA, *instrumentum ferreum*, *quo fititur terra*,
by ons een graaf, zekere soort van spaden.

GRASE, *gramen*, gras.

GRAVES, *cauus*, grauw.

GRAUPE, *favea*, gruppe, greppe.

GRUBBE, het zelfde.

GRUDNOT, *meditari*, *perpendere*, gronden, doorgronden.

GRUONA, *viriditas*, *color viridis*, groen.

GÄLLE, *aurum*, goud.

GÄRDNA, *libenter*, geme.

H.

- H**AABN, *portus*, haven.
- H**AGAN, *sepes, sepimentum*, hage, hegge.
- H**AKAN, *uncus*, haak.
- H**ALDET, *servare, tenere*, houden.
- H**ALDEJE, *qui tenet, vel possidet*, houder.
- H**ALM, *calamus*, KIL. halm.
- H**ALSI, *focale mulierum*, Halsdoek.
- H**ARPO, *cithara*, harp.
- H**ATT, *pileus*, hoed.
- H**EDNIG, *ethnicus, gentilis*, heiden.
- H**EIMA, HEIMEL, *domus*, KIL. heym.
- H**ELWET, *ercus*, hel.
- H**ERETET, *impedire*, hinderen.
- H**ERR, *dominus*, heer.
- H**ORA, *meretrix*, hoer.
- H**UD, *pellis crasfior*, huid.
- H**USMANNE, *domesticus, villicus*, huisman, in beide beteekenissen by ons bekend.
- H**UTTAN, *officina fusoria metallorum*, hutten, ysergieterijen by ons ook bekend onder den naam van yserhutten.
- H**WEIT, *Triticum*, KIL. wepte.
- H**ÅLEK, *non dictus*, by onze Ouden is halen verzwegen.

H

HA-

HALETET, *persuadere*, overhalen, wendo.

HÄNÖG, *mel*, homing.

I. Conf.

JAGAT, *depellere*, jagen, wegjagen, uitjagen.

JAGOJE, *qui expellit*, jager uitjager, wegjager.

JONKAR, *generosus*, *nobilis*, jonker.

JUDA, *judaeus*, jood.

JUMFER, *virgo*, juffer.

JUOIKET, *Lapponum more canere*, met dit woord heeft ons *juichen* zeker eenige overeenkomst, alhoewel het by ons geen eigenlijk *zingen* beteekent, doch daar *juichen* en *zingen* beide eene vreugden *bedrijf* te kennen geven, zullen ons *juichen* en het *Lapt. jaika* waarschijnlijk van dezelfde oorsprong zijn.

K.

KADDE, *ripa*, *littus*, kust.

KADNO, *cantharus*, kan.

KAIPE, *mentum*, kin.

KAKKO, *placenta*, koek.

KALBE, *vitulus*, kalf.

KALK, *calx*, kalk.

KALJES, *frigidus*, kout.

KAMB, *pecten*, kam.

KAM

604 T A E L K U N D I G E

- KAMMAS, *camera*, kamer.
- KAMPOT, *certare*, by ons *kampen*, by de Ouden *kempen*.
- KANNET, *posse*, kunnen, .1
- KAPO, *palbum*, by ons noch bekend zekere mantel onder den naam van *kapot*.
- KAPPER, *mitra*, by ons een *kapot* zeker soort van hoed.
- KARG, *vigor*, kracht, zeer gemeen is de verplaat-
sing der *r* met de naast byzijnde vocaal.
- KATTO, *felis*, katten, *meerv.* van kat.
- KEESAR, *caesar*, Keiser.
- KIRKO, *templum*, Kerk.
- KISTO, *arca*, *cista*, kist.
- KIALO, *gula*, de keel.
- KJALLAR, *cella*, kelder.
- KLARES, *liquidus*, klaar.
- KLEMTET, *campanam pulsare*: kleppen de klok.
- KLIT, *creta*, krijt.
- KLUBBO, *clava*, knuppel, knods.
- KLUMP, *globus*, klomp.
- KONOGES, KONOGS, KONOGAS, *rex*, ko-
ning.
- KONOGRIK, *regnum*, koningrijk.
- KORDNE, *hordeum*, kooft.

•KAL

Kost,

Koss, *vacca*, koe.

KRAI, *strepitus, sonitus*, onze Ouden hadden *getri en*
cri voor geschreeuw, zie VELTHEM.

KRAMMAR, *mercator, infitor*, kramer.

KRAS, *vergula ferrea, qua purgatur sclopetum*. By ons
een *krasfer*.

KREATUR, *creatura*, kreatuur.

KRISTAL, *cristallus*, kristal.

KRON, *corona*, kroon.

KRONET, *coronare*, kroonen.

KRONEM, *ipse actus dum rex coronatur*, krooning.

KRUBBO, *praesepe*, krebbe, kribbe.

KRUDDA, *aromata*, kruiden.

KRUOS, *crux*, kruis.

KRUS, *vas figulinum*; een aarden pot, by ons ook ge-
noemd een *kruiik*.

KRUT, *pulvis pyrius*, kruit of busbruit.

KUOPPAR, *cuprum*, koper.

KANSTA, *ars*, kunst.

LADD, *onus sclopeti*, lading van het geweer.

LAIDET, *dux*, leiden.

LAIDEYE, *ductor, qui ducit*, leidet, leideman.

P p

LATS

- LAIKE**, *piger*, lui.
- LAINA**, *mutuatio*, leening.
- LAMB**, *agnus*, lam.
- LAMPO**, *lucerna*, lantaarn.
- LAND**, *regio*, landschap. *Schap* is slechts een uitgang, doch land het zakelijk deel van het woord.
- LANG**, *jam dudum*, lang.
- LASSA**, *velas*, een last.
- LASTOT**, *vituperare*, lasteren.
- LATTAS**, *artus*, *membrum*, lid, leden.
- LAULOT**, *cantare*, KIL. lollen, *numeros non verba canere*.
- LAULOM**, *cautus*, KIL. tol, *ratio harmonica*.
- LAUTET**, *sonare*, luiden.
- LEGGET**, *ponere*, leggen.
- LEID**, *taedium*, leed.
- LEJON**, *leo*, onze Ouden *loen*. Zie het voorbeeld door my uit den *Rijmbybel* f. 390. aangehaald in de aanteeck. op MAERLANT sp. Hist. bl. 78.
- LIKOT**, *arridere*, *placere*, lykenen, het lykent my wel, d. is, het staat my wel aan.
- LIKT**, *reconciliatus*, KIL. licht, *aequus*, *planus*, zekerlijk woorden in welke het zelfde denkbeeld heerscht, dewijl eene verzoening niets anders aanduidt, dan eene vereffening van een gerezen verschil.
- LILJE**, *lilium*, leke.

M E N G E L I N G E N. 447

LINE, *linum*, lijn.

LINOK, *mollis, lenis*, KIL. *liud, lenis, mollis*.

LOTTO, *fers, lot*.

LUST, *cupiditas*, lust.

LYKKO, *fortuna*, geluk.

LÅDET, *onerare*, laden, beladen.

LÅKSO, *lectio*, lesing.

LÅRET, *discere, docere*, leeren.

M.

MALET, *malere*, malen.

MALEK, *mensura*, KIL. *mael*.

MALLAS, *epulum*, maal, maaltijd.

MANO, *luna*, de maan.

MART, (*animal*) *martes*, martcr.

MARTNA, *mundinae*, markt.

MASSET, *amittere*, misfen.

MAST, *malus*, de mast van een fchip.

MATO, *vermis*, KIL. *maade, j. marpe, vermis*.

MATT, *mixtura metallica, plerium metallorum compositio*,
KIL. *masse* van koper, filver en *masse* van goud.

MATTELES, *possibilis*, mogelijk.

MEINIG, *epinio*, meening.

R p a

MEL.

248 **IN SADE AL KUNNEN DE GIE**

- MELKE**, *lac*, melk.
- MENSTER**, *templum*, monster, *monasterium*.
- MESSO**, *missa*, *cultus Dei*. KIL. *missa*, *facrum*, *res divina*.
- MIL**, *milliare*, mijl.
- MILKE**, *lac*, melk.
- MOD**, *animus*, moed. Zie KIL.
- MULDE**, *pulvis*, by ons *mul*, volgens KILIAEN, ook *ghemul*; dat men vindt by MAERLANT, sp. Histor. III. iii. Cap. 7. Bybel. 1477. Gen. XXVIII. 14.
- MUR**, *murus*, muur.
- MYLLA**, *mola*, molen.
- MYNT**, *moneta*, munt.
- MÄHLET**, *pingere*, *malen*. Een woord by ons heden noch in gebrnik voor *schilderen*.
- MÄT**, *mensura*, maat.
- MÄR**, *mare*, by ons oulings *meer*. Zie KILIAEN, nu Zee.
- MÄRA**, *signum*, merk.
- MÄRKET**, *signare*, merken.
- MÄRRO**, *equa*, *merie*, *merrie*, zie KIL.
- MÄSTAR**, *magister*, *meester*.
- MÄTET**, *metiri*, *meten*.
- MÄTAR**, *mensor*, *meter*.
- MÄTEM**, *mensura*, *maat*.

N.

- N**ALO, *acus*, naalde.
- N**AMM, *nomen*, naam.
- N**APÉ, *umbilicus*, navel.
- N**ARR, *fronsus*, nar.
- N**ATUR, *natura*, natuur.
- N**EKKE, *cervix*, nek of nekke.
- N**IDDO, *odium*, *invidia*, nijd.
- N**IGOT, *genus flectere*, nygen.
- N**IMMET, *notare*, *observare*, by ons nog over in acht nemen.
- N**UORT, *borealis*, noordlijk.
- O**LJO, *oleum*, oly.
- O**LYKKO, *infortunium*, *fortuna adversa*, ongeluk.
- O**RDNIG, *institutum*, *statutum*, ordening.
- O**TAMES, (*) *indomitus*, ongetemd.
- O**WITTES, *incertus*; hier voor zouden wy kunnen nemen *onwetend*, dewijl in dat woord het denkbeeld van eene onzekerheid ligt opgesloten.

P.

(*) De o by de Laplanders stemt hier over een met ons, en duidt eene *privatio* aan.

P.

PANN, *cacabus*, kan.

PANT, *pignus*, pand.

PANTET, *pignerare*, panden.

PANTISAR, *thorax*, pantfier.

PAPPAR, *papyrus*, papier.

PAR, *par*, by ons een paar, *duo paria*.

PARO, (*) *unda*, baar.

PAROS, *kiliaen*, haer, *apertus*.

PART, *portio*, kil. part.

PASSOT, *curare*, by ons passen, in oppassen.

PEDNIG, *nummus*, penning.

PERL, *margarita*, parel.

PERUK, *coma adscititia*, paruk.

PINO, *cruciatas*, *dolor*, pijn.

PIP, *fistula*, pijp.

PIPAR, *tibicen*, pyper.

PLĀSTER, *emplastrum*, pleister.

PORT, *porta*, poort.

P A R T

NO (*) De letters p en r. verwisselen ook zeer dikwils in de taal der Laplanders.

MENGOELINGEN. 451

PREDIKO, *concio*, prediking.

PURS, *crumena*, beurs.

PÄNN, *calamus*, pen.

Q.

WARDN, *mola manivaria*, handmolen; by KILIAEN, *querne*, dikwils vindt men dit woord by onze oudste duitſche Schryvers.

QWIN, ook QWUIN, *femina*, *mulier*, by KILIAEN *quene*. Zie wat wy over dit woord gezegd hebben hier voor bl. 189. en volgg.

R.

RADDE, *margo*, rand.

RADE, *consilium*, raad.

RAFE, *quies*, rust, oulings rast.

RAINES, *purus*, rein.

RAINETET, *purgare*, reiniget.

RAPOK, *alacner*, rap.

REID, *paratus*, gereed.

REISET, *proficisci*, reizen.

REKNIG, *computatio*, rekening.

REKTES, *justus*, recht.

REKTESFÄRDOG, *justificatus*, gerechtverdigd.

R.

451 T A E L K U N D I G E N

RIDET, *equitare*, ryden.

RIGGES, *annulus*, ring.

RIK, *divitiae*, rijkdom.

RIKO, *dives*, rijk.

RISSE, *virga*, rijs.

RONA, *ferrus*; by onze Ouden beteekent *ruenen in as-*
verm fassivars.

RANT, *macer*, rank.

S.

SADDE, *arena*, zand.

SADDET, *mittere*, zenden.

SAG, *ferra*, zaag.

SAJET, *ferere*, *seminare*, zaaijen.

SAJO, *semen*, zaad.

SAIPO, *smegma*, zeep.

SALOG, *beatus*, zalig.

SALTOT, *sale condire*, zouten, inzouten.

SIDO, *latus*, zyde.

SIGL, *velum*, zijl.

SIGNET, *figillum*, zegel.

SIGNETET, *obsignare*, zegelen.

SIKKER, *tutus* veilig ook zeker, b. v. zijn leven zeker zijn, d. i. veilig zijn.

SILB,

- SIJL, *argenteum, silver*.
- SIRAP, *syrupus, sirop*.
- SKABINB, *pudor, schaamte*.
- SKADA, *damnum, schade*.
- SKADOT, *nocere, schaden*.
- SKADALATS, *damnosus, schadelijk*.
- SKAFFOT, *conspicere, schaffen, aanschaffen, verschaffen*.
- SKALK, *nequam, nebulo, schalk*.
- SKANS, *munimentum, schans*.
- SKAPPO, *theca, KILIAEN, schap*.
- SKATTE, *tributum, census, schatting*.
- SKITTAR, *sagittarius, jaculanti, periturus, schutter*.
- SKOL, *schola, school*.
- SKULDO, *culpa, schuld*.
- SKANK, *munus, geschenk*.
- SKANKET, *dono dare, schenken*.
- SLAJ, *genus, slag, b. v. zulk slag van goederen, enz.*
- SLAKT, *pecus mactanda, slag*.
- SLAKTET, *mactare, slagten*.
- SLAKT, *genus, geslagt*.
- SMAK, *gestus, sapor, smaak*.
- SMAKOT, *gustare, smaken*.

Q q

P.

PANN, *cacabus*, kan.

PANT, *pignus*, pand.

PANTET, *pignerare*, panden.

PANTSAR, *thorax*, pantfier.

PAPPAR, *papyrus*, papier.

PAR, *par*, by ons een paar, *duo paria*.

PARO, (*) *unda*, baar.

PAROS, *kiliaen*, haer, *apertus*.

PART, *portio*, kil. part.

PASSOT, *curare*, by ons pasfen, in oppasfen.

PEDNIG, *nummus*, penning.

PERL, *margarita*, parel.

PERUK, *coma adscititia*, paruk.

PINO, *cruciatas*, dolor, pijn.

PIP, *fistula*, pijp.

PIPAR, *tibicen*, pyper.

PLĀSTER, *emplastrum*, pleister.

PORT, *porta*, poort.

PRE

NO (*) De letters p en r. verwisselen ook zeer dikwils in de taal der Laplanders.

PREDIKO, *concio*, prediking.

PURS, *crumena*, beurs.

PÄNN, *calamus*, pen.

Q.

QWÄRDN, *mola manubria*, handmolen, by KILIAEN, *querne*, dikwils vindt men dit woord by onze oudste duitſche Schryvers.

QWIN, ook QWUIN, *femina*, *mulier*, by KILIAEN *quene*. Zie wat wy over dit woord gezegd hebben hier voor bl. 189. en volgg.

R.

RADDE, *matgo*, rand.

RADE, *consilium*, raad.

RAFE, *quies*, rust, oulings rast.

RAINES, *purus*, rein.

RAINETET, *purgare*, reinigert.

RAPOK, *alacner*, rap.

REID, *paratus*, gereed.

REISET, *proficisci*, reizen.

REKNIG, *computatio*, rekening.

REKTES, *justus*, recht.

REKTESPÄRDOG, *justificatus*, gerechtverdigd.

R.

451 TAELKUNDIGEN

RIDET, *equitare*, ryden.

RIGGES, *annulus*, ring.

RIK, *divitias*, rijkdom.

RIKO, *dives*, rijk.

RISSE, *virga*, rijs.

RUNA, *ferro*; by onze Ouden beteekent *runen* in *diver-
sum fufurrans*.

RANT, *macer*, rank.

S

SADDE, *arena*, zand.

SADDET, *mittere*, zenden.

SAG, *sera*, zaag.

SAJET, *serere*, *seminare*, zaaijen.

SAJO, *semen*, zaad.

SAIPO, *smegma*, zeep.

SALOG, *beatus*, zalig.

SALTOT, *sale condire*, zouten, inzouten.

SIDO, *latus*, zyde.

SIGL, *velum*, zijl.

SIGNET, *sigillum*, zegel.

SIGNETET, *obsignare*, zegelen.

SIKKER, *tutus*, veilig ook zeker, b. v. zijn leven zeker zijn, d. i. veilig zijn.

SILB,

MENGEELINGEN. 443

- SILB**, *argenteus, silber*.
SIRAP, *syrabus, sirop*.
SKABIND, *padon, schaamte*.
SKADA, *damnum, schade*.
SKADOT, *nocere, schaden*.
SKADALATS, *damnosus, schadelijle*.
SKAFFOT, *comperere, schaffen, aanschaffen, ver-
 schaffen*.
SKALK, *nequam, nebulo, schalk*.
SKANS, *munimentum, schans*.
SKAPPO, *theca, kiliaen, schap*.
SKATTE, *tributum, census, schatting*.
SKITTAR, *sagittarius, jaculans, peritus, schutter*.
SKOL, *schola, school*.
SKULDO, *culpa, schuld*.
SKÅNK, *munus, geschenk*.
SKÅNKET, *dono dare, schenken*.
SLAJ, *genus, slag, b. v. zulk slag van goederen, enz.*
SLAKT, *pecus mactanda, slagt*.
SLAKTET, *mactare, slagten*.
SLÅKT, *genus, geslagt*.
SMAK, *gestus, sapor, smaak*.
SMAKOT, *gustare, smaken*.

Q 9

SMID,

MIT 2

SMIDD, *faber*, by onze Ouden wordt *smid* ook in enen meer algemeenen zin gebruikt, onder anderen vindt men by MAERLANT, *hofsmit. Spiegel. Ff. stor. I. VII. XI. vs. 52. H. d. bl. 117.* daar by van den Zaligmaker zegt:

— *Joseph, die sijn vader hiet,*
Was een SMET van houtinen werken.
En luut alleene onder die clerken
Temmerman en smet also wale,
Dies seghet ment smede in Dietscher tale.

SMIDDET, *udere, smeden.*

SNAITO, *inciso, snede.*

SNAITET, *secare, incidere, sniden.*

SOKKOR, *saccharum, suiker.*

SALDAT, *miles, soldaat.*

SPARET, *parcere, sparen.*

SPEJEL, *speculum, spiegel.*

SPELMANNE, *musicus, speelman.*

SPIEKAR, *clavus ferreus, spyker.*

STAD, *urbs, stad.*

STADFO, *pectus, locus ubi cymbae, ad litus appelluntur,*

KILIAEN, *stade, statio navium, portus.*

STAL, *stabulum, stal.*

STARTEK, *contumax, halstarrig.*

STREEL, *acrea, stevel.*

STIN-

STINFAST, *perpetuus*, standvastig.

STOL, *fella*, stoel.

STRAF, *poena*, straf.

STRIT, *contentio*, strijd.

STRÁNG, *rigidus*, streng.

STUR, *gubernaculum*, stuur.

STÁMPEL, *signum*, *typus*, stempel.

STÁRK, *acribus gustatu*, sterk.

SUDDAR, *peccator*, zondaar.

SUDDO, *peccatum*, zonde.

SUORTA, *niger*, zwart.

SURES, *acidus*, zuur.

SWAIKES, *qui facile commoveri potest*, zwak.

SWALFO, *hirundo*, zwaluw.

SWERDE, *gladius*, zwaard.

SWINE, *sus*, zwijn.

SWISKO, *flagellum*, zweep.

SÁLO, *anima*, ziel.

SÁLSKAP, *societas*, gezelschap.

SÁW, of SÁWA, *mare*, oulings by ons seuten. Zie

KILIAEN, inen vindt het by MAELLANT, N.

STOKE en hunne tijdgenooten.

43+ T A E L K U N D I N G E M

gitzaybnst, antuqog, тгаитг
T.

TAK, *tectum*, dak. stiaf, antog, таяг

TAMES, *domitus*, tam. d'ist, oitacnos, тияг

TAMET, *domare*, tammen, tam-taken. d'ist, oitacnos, тияг

TASKO, *pera*, tas. t'ist, antuqog, туг

TEKN, *Omen*, tecken. t'ist, antuqog, туг

THRON, *solium*, thron. t'ist, antuqog, туг

TIDNE, *stannum*, tin. t'ist, antuqog, туг

TIGGE, *judicium*, KIL. dingh. t'ist, antuqog, туг

TISTEL, *tribulus*, distel. t'ist, antuqog, туг

TOBAK, *herba nicotiana*, tabak. t'ist, antuqog, туг

TORNE, *turvis*, toorn. t'ist, antuqog, туг

U. t'ist, antuqog, туг

U NDAR, *miraculum*, wonder. t'ist, antuqog, туг

W. t'ist, antuqog, туг

W ADE, *vadium*, wads. t'ist, antuqog, туг

WAGH. t'ist, antuqog, туг

WAKKO en WAKD, *mod*, waken. t'ist, antuqog, туг

WAKO, *fisfura*, *sive apertura glaciis*, wak. t'ist, antuqog, туг

.T 3 P O WAKT;

WAKT, *custodia*, wagt, wacht, wacht, wacht, wacht

WALL, *munimentum*, wal. wal, wal, wal, wal

WANDERET, *ambulare*, wandelen, wandelen, wandelen

WANE, *penuria*, KIL. wan, *indigentia*, *inopia*. wan, wan

WART, *custodia*, KIL. warden, *custodia*, *custodia*, *custodia*.
Men vindt het by onze oudste schryvers

WARTO, *verruca*, wrat, met omzetting der *a* en *y*,
waar van meer voorbeelden zijn, het zelfde woort.

WAX, *cera*, wasch. wax, wax, wax, wax

WEIDAR, *venator*, KIL. wepdenet en wepdenan,
venator, *aucups*. WEIDEN, is by de Leplandere
vari, wy vinden ons weiden, dat hier mede overeen
zoude stemmen, niet by KILIAEN, doch twyfe-
len niet of het is in gebruik geweest, wy hebben
hier van nog overig ons weidas, by KIL. wep-
sack, *pera venatoria*.

WERM, *calor aestivus*, warmte. warm, warm, warm

WERS, *versus*, vers. vers, vers, vers, vers

WEST, *ptarmica*, staards. staard, staard, staard

WID, *latus*, wijd. wijd, wijd, wijd, wijd

WIDNET, *vincere*, winnen. win, win, win, win

WIDNAR, *victor*, overwinner. win, win, win, win

WIKT, *pondus*, wigt, gewigt. wigt, wigt, wigt, wigt

WILJO, *voluntas*, wil. wil, wil, wil, wil

WIN, *vinum*, wijn. wijn, wijn, wijn, wijn

WIS, *mos*, *modus*, wijs. wijs, wijs, wijs, wijs

460 TAEKUNDIGE MENGEL

WISAR, *praeceptor, onderwyzer.*

WISSES, *certus, wis.*

WITT, *intellectus, KIL. wite, wisse, ingenium.* Men vindt dit woord in de *Syn., le Roy, 1478., f. 6. a.* Dese thien geboden is een yghelic sculdich te houden die tot synen iaren ghecomen is of sijn en niet heeft. Thans zeg ik van dit woord niets meer; doch bespaar het, tot dat ik gelegenheid zal hebben hier over breder te handelen.

WUOGGO, *canoe, wieg.*

WUONDE, *filva, woud.*

WUPEA, *vespa, wesp.*

WUERALD, *mundus, wereld.*

WUARDIGES, *dignus, waardig.*

WUARET, *defenderé, weeren.* Zie KIL.

WUARO, *tributum, were.* Zie KIL. dit were zal zekerlijk van den zelfden oorsprong zijn, als dat waar van KIL. spreekt.

WUARRANET, *depravari, met dit woord stemt zeker over een ons warren, turbare, confundere.*

~~_____~~

Zoo spoedig mogelijk , zullen wy het VII. en laatste Stukjen uitgeven , waar by de Tytel en Register zullen gevoegd worden.

... ..
... ..
... ..

...and
... ..
... ..

